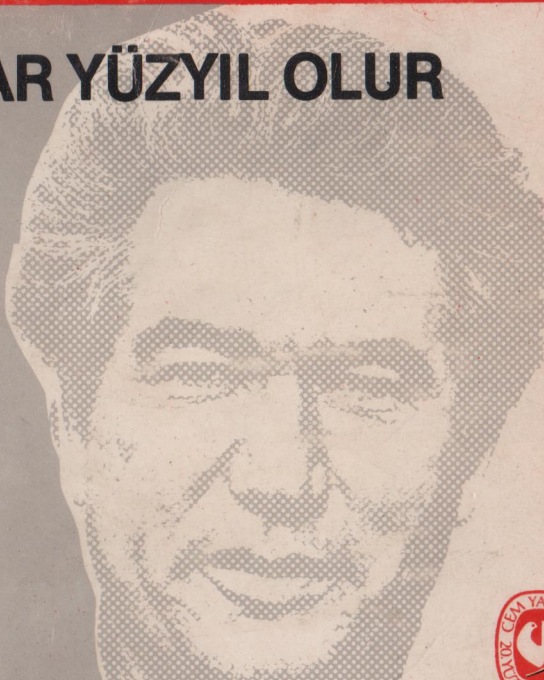
BÜTÜN ESERLERİ

CENGİZ AYTMATOV

GÜN UZAR YÜZYIL OLUR



YİRMİNCİ YÜZYIL KLASİKLERİ DİZİSİ

CENGİZ AYTMATOV

GÜN UZAR YÜZYIL OLUR

Türkçesi :
Mehmet Özgül

CEM YAYINEVİ

Dizgi: Metin Dizimevi
Baskı : Başaran Matbaası
İSTANBUL — 1982

Yazardan Birkaç Söz

Herkesin bildiği bir gerçek var: Çalışkanlık erdemli olmanın değişmez ölçülerinden biridir.

Bu anlamda Yedigey Jangeldin —onu tanıyanların taktıkları adla Boranlı Yedigey— gerçekten çalışkan, hamarat bir adamdır. Boranlı Yedigey, hani nasıl derler, dünyamızın yükünü omuzlarında taşıyan kişilerden biridir. Üstelik yaşadığı çağa, tasavvur edilebileceğinden daha fazla bağlıdır. İşte bu yüzden onun başlıca özelliği çağının, kendi döneminin adamı olmasıdır.

Romanda dokunduğum sorunlara yaklaşırken, Boranlı Yedigey'in bu özelliği dolayısıyla dünyayı onun yaşantısı, eski bir savaşçı ve demiryolu işçisinin yaşantısı açısından görmek benim için önemliydi. Gücümün elverdiği ölçüde ben de bunu yapmaya çalıştım. Boranlı Yedigey örneği, benim, başlıca inceleme konusu emekçi insan olan toplumsal gerçekçiliğin temel ilkeleri karşısındaki tavrımı, bakış açımı vurgular.

Gene de «emekçi insan» kavramını soyutluk derecesine vardırma; yalnızca «doğanın yalın varlığı»dır, hamaratça tarlasını sürer ya da hayvanını otlatır, diye «emekçi insan»ı yüceltme çabası içinde değilim. Ardı arası kesilmeyen yaşam kavgası içinde emekçi insan an-

cak bir kişilik (şahsiyet) olduğu, içsel bir değer taşıdığı, akıp giden zamanı, kendi zamanını bilincinde yoğunlaştırdığı oranda benim için önem kazanır, bana ilginç gelir. Boranlı Yedigey'i çağımın dünya düzeninin ortasına, beni heyecanlandıran sorunların merkezine bu yüzden yerleştirmeye çalıştım.

Boranlı Yedigey yalnızca yaradılışı gereği ve uğraşısının türü dolayısıyla çalışkan bir insan değildir. Onun bedeni işlerken kafası da boş durmaz, bir şeyler yapmaya çalışır. Böyle kişiler durmadan kendilerine sorular sorarlar. Boranlı Yedigey'e ters yapıdaki insanların, böyle sorulara hazır yanıtları vardır; bu yüzden bir iş yaparlarken —bunu iyi yapsalar bile— tembel tembel yaparlar, yaşarlarken hep tüketirler, bir şeyler harcarlar.

Zihince hamarat kişileri birbirlerine bağlayan bir kardeşlik bağı var gibidir. Bu kişiler birbirlerini hemen ötekiler arasından seçip ayırırlar, birbirlerini anlamaya çalışırlar, anlayamazlarsa düşünmeye koyulurlar. Çağımız onlara hiçbir çağın veremeyeceği denli çok düşündürmeye yarayan besin vermektedir. İnsan belleğinin zinciri artık Dünya'mızdan uzaya doğru uzamaktadır.

Öyle inanıyorum ki, XX. yüzyılın sonunun en yürekler acısı çelişkisi, insan yeteneğinin sınırsızlığı ile bu yeteneğin özgürce kullanılmaması oranında yatmaktadır, çünkü insan yeteneğinin özgürce kullanılmasını önleyen, sömürgenliğin (emperyalizmin) doğurduğu siyasal, öğretisel (ideolojik), ırksal engellerle doludur dünyamız.

İnsanların uzaya düzenli çıkışında teknik olanakların henüz yetersiz kaldığı, fakat iktisadi ve çevresel gereksinmelerin bu olanakları zorladığı günümüz koşullarında halklar arasında düşmanlık yaratma çabaları, silahlanma yarışı uğruna maddi kaynakların ve beyin ener-

jisinin akılsızca harcanması, insanlık evrenine karşı işlenen suçların en canavarıdır.

Bugün ancak uluslararası gerginliğin azaltılması için yürütülecek siyasa ilerici bir siyasa sayılabilir. Kişilere düşen görevler arasında bundan daha büyük sorumluluk taşıyan, yoktur.

Eğer insanlar yeryüzünde yaşamayı öğrenemezlerse yok olur giderler. Karşılıklı güvensizlik, gerginlik, cepheleşme ortamı insanların huzur içinde, mutlu yaşamalarını tehdit eden en büyük tehlikelerden biridir.

İnsanlar birbirlerine katlanabilirler, fakat her biri insan kalarak, insan olma özelliklerini koruyarak insanlığın aynı tarzda düşünmeleri istenmemelidir. İnsanı kişiliğinden, bireyselliğinden yoksun bırakma isteği, çabası eski çağlardan günümüze dek buyurucu, sömürgen, egemenlikçi güçlerin amaçları arasında yer almıştır.

Dünyadaki yerini yeniden saptama sorunuyla karşı karşıya bırakıldıktan sonra geçmişin anılarından arıtılmış, kendi halkının ve başka halkların tarihsel deneyiminden yoksun kılınmış insan, tarihsel derinlikten, gelecek kaygısından soyutlanarak ancak günü gününe yaşayabilen bir yaratık olup çıkar.

Belirttiğimiz durumu güncel bir olayla saptamak için günümüz Çin yönetiminin egemenlikçi siyasası çerçevesinde «Kültür Devrimi»ne bakmak yeterlidir. Halkın istek ve özlemleriyle oyuncak gibi oynanmış, yaşamın çeşitlilik ve etkileşim diyalektiği, Mao'nun «Kızıl Kitap» adı verilen yazılarından ezberlenen birkaç basmakalıp söze indirgenmiş, bir halkın, çok eski töre ve geleneklere dayanan zengin yaşamı yönlendirilmeye kalkılmıştır. Çok çelişkili görünse de, geçmişi yatsıma —yalanlama— çabası ile çevresinde Çin Setti çekmeyi gerektiren kendini beğenmiş, kibirli şovenizm arasında büyük bir benzerlik vardır. Çünkü ancak Çin Settinin arkasında bir hal-

kın bütün öbür halklara üstünlüğü masalı, söylencesi yaşatılabilir.

Önceki yapıtlarımda olduğu gibi bu sefer de efsanelere, söylencelere, masallara dayanıyorum. Çünkü bunlar bizden önceki nesillerin, bizlere miras bıraktıkları deneyleridir. Söylencelerle birlikte yazarlık çalışmalarımda ilk kez hayal ürünü konuları kullanıyorum. Söylenceler olsun, hayal ürünü konular olsun yazarlığımın amacı değil, yalnızca bir düşünme yöntemi, aynı zamanda gerçekleri anlatma ve yorumlama yollarından biridir.

Anlaşılacağı üzere, dünya dışı bir uygarlıkla bağlantı kurulduktan sonra romanda yer almaya başlayan olayların gerçekle şöyle ya da böyle bir ilgisi bulunmamaktadır. Buradan giderek Sarı Özek ve Nevada uzayalanlarının gerçek dışı olduklarını söylemeliyim. Yeryüzünde yaşayan bütün insanlar için tehlike yaratabilecek bir durumu çelişkiler içinde, abartmalı olarak anlatabilmek, konuyu sivrileştirmek amacıyla «uzaybilimsel» bir öykü uydurulmuştur.

Dünyamızın tuhaf bir çelişkisi daha var: Eski Yunanlılar zamanında savaşlara Olimpiyat oyunları sırasında ara verilirdi, oysa günümüzde Olimpiyat oyunları kimi ülkelerin «soğuk savaş» girişimlerine vesile yaratmaktadır.

Hayal ürünü olay anlatma konusunda Dostoyevski şunları yazar: «Uydurulmuş bir olayın sanatta kuralları ve bir sınırı vardır. Hayal ürünü bir olay gerçeğe öylesine yakın olmalı ki, ona inanmakta güçlük çekmemelisiniz.» Dostoyevski'nin bu konudaki düşüncesi böyle. Gerçekten de eski çağlarda yaşamış halkların söylenceleri olsun, Gogol'ün, Bulgakov'un, Marquez'in fantastik gerçekçiliği olsun, kurgu-bilim uydurmacılığı olsun hepsi de gerçeğe ne denli yakın olurlarsa inandırıcılıkları o derece artar. Hayal ürünü olaylar gerçeğin kimi yönleri-

ni belirginleştirip büyütür, «oyunun kuralları»nı verdikten sonra bunları felsefi olarak genelleştirir. Bu arada seçilen, vurgulanması istenen yönlerin olabildiğince açılıp geliştirilmesine yarar.

Hayal ürünü olay, yaşamı iğretileme (istiare) yoluyla anlatma ve beklenmedik, yeni bir bakış açısından kavrama çabasıdır. Çağımızda iğretileme, yalnızca bilimsel-teknik gelişmeler ile eski dönemlerin uydurmaları ve hayal ürünü olayları alanına el atması dolayısıyla değil, bundan çok daha önemli olmak üzere, yaşadığımız dünyanın iktisadi, siyasal, öğretsel, ırkçı çelişki ve çatışmaların kızıştırdığı bir hayal dünyası olmasından dolayı kaçınılmaz görünmektedir.

İşte bu yüzden romanın Sarı Özek'le ilgili iğretilemeleri, emekçi insanımıza, ülkenin geleceği konusunda üzerine alacağı sorumlulukları bir kez daha anımsatsın istedim...

Bu kitap tenim yerinedir,
Bu söz tinim yerinedir...

Grigor Narekatsi, «Acılar Kitabı» X. yüzyıl.

I

Kuru sel yataklarında, kıraç yarlarda tilkinin av bulması büyük bir sabır istiyordu. Aç tilki bir bakıyorsunuz, toprak kazıcı bir kemirgeni yakalamak çabası içinde, sağa - sola sıçraya sıçraya ortalıkta dört dönüyor; bir bakıyorsunuz, bir geleni yuvasını büyük bir hırsla kazıyor; bir bakıyorsunuz, eski bir sel çukurunun bir köşesine sinmiş ufak bir tarla sıçanını bir pençe vuruşta öldürmek için onun açığa çıkmasını sabırla, bıkmadan - usanmadan bekliyordu. Karnını doyurmak için yollara düşmüş aç tilki geniş bozkırda yönünü hiç şaşırmadan, hem korkarak, hem de oraya gitmekten kendini alamayarak ta nerelerden beri yavaş yavaş yaklaşıyordu demiryoluna doğru. Rüzgarların alıp götürdüğü kara dumanları ve burun gıcıklayıcı acı sis kokularını savura savura, karşılıklı iki yönden gelip giden trenlerin toprağı ta dipten sarsarak geçtiği demiryolu, engin bozkırı toprak bir settin üzerinden, düzgün koyu bir çizgi halinde bir baştan bir başa aşıyordu.

Akşam üzeri, tilki, demiryolu boyunca sıralanıp giden telgraf direklerinden birinin yakınında, küçük bir yarın dibindeki bir küme gür, uzun yapraklı, kurumuş kuzukulağı otunun arasına girdi. Tohum yüklü, koyu kırmızı ot saplarının dibine, kızıla çalan sarı bir yumak olup yattıktan sonra kulaklarını sinirli sinirli oynatarak, alçaktan esen yelin ölü yapraklarda çıkardığı hışırtıyı dinleyerek gecenin gelmesini beklemeye koyuldu. Yalnız ot sapları değil, telgraf direkleri de bıktırıcı sesler, iniltiler çıkarıyordu. Fakat tilki korkmuyordu direklerden, çünkü onlar yerlerinde kıpırdamadan du-

ruyorlar, o kaçmaya başladığı zaman arkasından kovalamaya kalkmıyorlardı.

Tilki buraya çok seyrek, ancak iyice aç kaldığı zamanlar gelirdi.

Trenlerin geçmediği saatlerde çığ yuvarlanmasından sonraki ölü sessizliği kaplıyordu ortalığı. Bu yoğun sessizlik sırasında tilki, alaca karanlığın çöktüğü bozkırdan yükselen, kaynağı belirsiz seslere, güçlükle işitilebilen çıtırtılara kulak kabartıyordu. Bunlar belki de hava akımlarının oyunu, iklimin yakında değişeceğinin açık belirtisiydi. İçgüdüsüyle bu değişikliği sezen hayvan, kıpırtısız yattığı yerde acı acı inlemek, bütün canlı yaraktıkların felaketi demek olan bu değişiklikten dolayı sızlanmak istiyordu, fakat içindeki açlık, doğanın bu uyarıcı seslenişinin açığa çıkmasını önlüyordu.

Tilkicik çok koşmaktan ötürü sızım sızım sızlayan patilerini yalarken usul usul çenilemekten başka bir şey yapamıyordu.

Akşam üzerleri soğukların çıktığı günlerdi bunlar, çünkü güz mevsimi geliyordu. Geceleri toprak birdenbire soğuyor, şafağa doğru bütün bozkırı, az sonra eriyecek olan bembeyaz bir kırağı örtüsü kaplıyordu. Bozkır yırtıcıları için kıtlık döneminin, kederli günlerin başlangıcıydı bu mevsim. Bozkırda zaten kıt bulunan küçük av hayvanlarının bir bölümü sıcak ülkelere göçmüş, bir bölümü inlerine çekilmiş, bir bölümü de kumluk yerlere sığınmışlardı. Şimdi tilkiler bozkırın dört bir yanına dağılarak canlarını dişlerine takma pahasına av arıyorlardı. O yılın yavruları boy atıp serpilmişler, kendi başlarının çaresine düşmüşlerdir. Henüz çiftleşme dönemi onlar için ilerdedir. Kışın soğuk günlerinde tilkiler dört bir yandan toplanıp bir araya gelirler, yeni tanışmalar başlar. Dişiler yüzünden erkek tilkiler arasında aman ne kapışmalar olur!

Gecenin bastırmasıyla birlikte aç tilki yarın dibinden çıktı. Çevreyi dinleyerek bir süre bekledi; sonra demiryolunun bir öte yanına, sonra yeniden bu yanına koşa koşa geçmeye, yolcuların, vagon pencerelerinden attığı yemek artıklarını aramaya başladı. Toprak settin yamaçlarına düşen türlü türlü nesneleri tek tek koklaması, bu arada yiyecek bir şeyler bulabilmek için bir hayli dolaşması gerekti. Tren yolunun iki yanı yırtılıp atılmış kağıtlarla, gazete topaklarıyla, kırık şişelerle, sigara izmaritleriyle, eğilip bükülmüş kon-

serve kutularıyla, pis pis kokan, hiçbir işe yaramaz ötebe-riyle doluydu. Hele sağlam kalmış şişelerin ağzından öyle pis kokular yayılıyordu ki, zavallı tilki yakından şöyle bir kok-layınca hemen başı dönmeye başlıyordu. Tilki böyle birkaç şişe kokladıktan sonra bir daha içki şişelerine yaklaşmama-yı öğrendi. Onlardan birini görünce burnundan tıslıyarak he-men oradan uzaklaşıyordu.

Ama bunca çabayı göze aldığı, korkusunu yenerek yak-laştığı bu yerlerde aradığı yiyeceği bulamıyordu bir türlü. Gene de karnını doyuracak bir şeyler bulur umuduyla ora-dan ayrılamıyor, demiryolunun bir o yanına, bir bu yanına geçerek aramasını sürdürüyordu.

Fakat ansızın, sanki bir baskına uğramış ya da apansız yakalanmış gibi, önayağını havaya kaldırarak olduğu yerde dondu kaldı. Raylar arasındaki bu kıpırtısız duruşuyla pus-lu ayın ölgün ışığına karışıp giden bir hayale benziyordu. Bekleyiş içinde kulak kabarttığı uğultu hemen kaybolmadı. Hemen kaybolamazdı, çünkü çok uzaklardan gelen bir uğul-tuydu bu. Tilki oradan gitmekle gitmemek arasında, aya-ğının birinden öbürüne basarak yavaş yavaş ilerledi. Sonra birdenbire hızlandı, açlığını bastıracak bir şey bulma umu-duyla settin yamaçlarında koşmaya başladı. Demir şakırtı-ları, yüzlerce tekerin ray kenetlerinde çıkardığı korkunç gü-rültüler gitgide artarak yaklaşmakla birlikte, tilki, aradığı yiyeceğe az sonra raslayacağını hissediyordu. Böyle bir sü-re daha oyalanması hayvancağızın, ışık çevresinde dönüp duran bir pervanenin birdenbire çırpınmaya başlamasına ben-zeyen bir hareketiyle son buldu. Arka arkaya bağlanmış iki lokomotifin ışıkları dönemeçten ansızın şavkıyıp da öndeki-nin ışıldakları bozkırın ölü kuruluğunu tüm acımasızlığıyla ortaya çıkararak göz kamaştırıcı bir parıltıyla ilerisini ışıl ışıl aydınlatınca zavallı tilki neye uğradığını şaşırdı, olduğu yerde kıvır kıvır dönmeye başladı. O sırada tren olanca kor-kunçluğuyla üzerine doğru geliyordu. Dumanın acı kokusu, toz - toprakla birlikte güçlü bir rüzgar esti lokomotiften.

Tilki bir anda kendini yana attı, arada bir arkaya baka-rak, korkusundan yere yapışarak oradan hızla uzaklaştı. O böyle kaçarken ışıklı canavar da uğultular arasında ilerliyor, tekerlerini takırdatıyordu.

Aradan bir hayli zaman geçtikten sonra tilki biraz du-rup soluk aldı. İçinden, yeniden demiryoluna yaklaşmak, aç-

lığını biraz olsun gidermek isteği kıpırdanıyordu ama raylar üzerinde koşturan, iki lokomotifin çektiği başka bir katar onu bu niyetinden alıkoydu.

Bunun üzerine, trenlerin geçmediği başka bir yerden demiryoluna yeniden çıkmak isteğiyle bozkırın ortasında geniş bir yay çizerek ilerlemeye başladı...

II

Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider - gelirlerdi.

Bu yerlerde, demiryolunun iki yanında Sarı Özek bozkırı, sarı kumlu geniş bozkırların bomboş orta bölgesi (özeği) uzanıyordu.

Bu yerlerde, meridyenlerin Greenwhich'ten başlamak üzere sayılması gibi, bütün uzaklıklar demiryoluna göre hesaplanırdı...

Trenler ise doğudan batıya, batıdan doğuya gider - gelirlerdi...

Demiryolu makasçı kulübesine doğru birisi hızla yaklaşmaktaydı. Yaklaşan kişi başlangıçta traverslere basarak yürürken, sonra, karşıdan gelen ekspres yük treninin altından çıkan toz ve rüzgara karşı elini siper ederek yamaçtan aşağı indi, düz yerde yürümeye başladı. (Üstü yeşil branda beziyle örtülü, vagon uçlarındaki sahanlıklarda korucuların beklediği, uzayalanına giden serbest geçişli özel trenlerden biriydi bu. Sarı - Özek - 1 yasak bölgesine giden trenler ilerde ayrı bir hatta saparlardı.)

Yedigey, kulübeye yaklaşan kişinin karısı olduğunu anlamakta gecikmedi. Hızlı hızlı yürüdüğüne göre önemli bir iş için geliyor olmalıydı. Az sonra tahmininde yanılmadığı ortaya çıkacaktı. Ama o anda, görevinin gereği, sonuncu vagon önünden geçinceye, vagonun ucundaki açık sahanlıkta bekleyen görevli ile «Geçiş normal!» anlamında birbirlerine işaret verinceye kadar oradan ayrılamazdı. Yedigey ancak bu işareti verdikten sonra, sürekli uğultudan yarı sağırlaşmış bir halde karısına;

— Ne istiyorsun? diye seslendi.

Kadının yüzünde derin bir üzüntü vardı. Dudakları kıpırdadıysa da Yedigey onun ne söylediğini işitmedi, fakat demek istediğini anladı.

— Rüzgârdan çekil de şuraya gel!

Böyle diyerek onu kulübeye götürdü.

Daha önce kendisinin anladığını bir de karısının ağzından işitmeden önce Yedigey bir şeye şaşıp kaldı. Karısının yaşlandığını eskiden de farketmişti, fakat bu sefer, onun hızlı yürüyüşten sonra tıkanıp kaldığını, göğsünden hırıltılar çıktığını, zayıflamış omuzlarının soluk aldıkça inip inip kalktığını görünce içini bir keder kapladı. Yeni badanalanmış küçük kulübenin içindeki güçlü elektrik ışığı Ukubala'nın yer yer morarmış esmer yanaklarındaki, daha önce dikkat etmediği kırışıkları iyice belirginleştiriyordu (oysa yüzünün düzgün, lekesiz, buğdaysı bir esmerliği vardı; gözleri koyu bir parıltıyla yanardı). Ağzının içeri çökük görünüşü gençliğini geride bırakmış bir kadının dişsiz kalmaması gerektiğini bir kez daha vurguluyordu. (Yedigey karısını istasyona götürüp, şimdi genç - yaşlı herkesin kullandığı metal dişlerden taktırması vaktinin çoktan geldiğini anladı.) Başından kayan örtünün altından çıkarak yüzüne dağılan ağarmış, demet demet bembeyaz olmuş saçlar Yedigey'in yüreğine bıçak gibi saplandı. Onun yaşlanmasında sanki kendisi suçluymuş gibi, «Ah, kadınım, nasıl da çöktün!» diye geçirdi içinden. Birlikte geçirdikleri uzun yıllardan dolayı, özellikle de gece yarısı, durağın ta uç noktasına hızlı hızlı yürüyüp gelmesinden dolayı ona karşı sessiz bir şükran duygusuyla doldu yüreği. Karısı, toprak bir damda tek başına yaşayan talihsiz ihtiyar Kazangap'ın, herkesin terkettiği bu zavallının ölümüne ancak onun üzüleceğini; kocasının ne kardeşi, ne de başka türlü bir akrabası olmadığı halde adamcağızın ölümüyle yalnız onun ilgileneceğini bildiği için, Kazangap'a duyduğu saygıdan, borçluluk duygusundan dolayı kalkıp gelmişti oraya.

— Otur da biraz soluk al, dedi içindeki ezikliğin etkisiyle.

— Sen de otur.

Oturdular.

— Ne var? Ne oldu?

— Kazangap öldü.

— Ne zaman?

— Az önce evine uğradım, bir şey istiyor mu, diye içeri girip sorayım, dedim. Bir de baktım: Işığı yanıyor, kendisi de her zamanki yerinde oturuyor, fakat sakalı tuhaf bir

biçimde havaya kalkmış. «Kazake!» (1) dedim. «Kazake! Sıcak çay ister misin?» Ondan ne ses çıkıyor, ne başka bir şey. Çoktan gitmiş...

Kadın sustu; incelmiş, kızarık gözkapaklarının arasından yaşlar süzüldü, hıçkırmaya başladı.

— Sonunda beklenen oldu işte... Böyle kimsiz - kimsesiz gidecek adam mıydı? Gözlerini kapayacak birisi çıkmadı nerdeyse. Onun bu durumlara düşeceğini başlangıçta kim bilebilirdi? Adamcağız öldü gitti...

Ukubala, «sokak köpeği gibi» diyecekti; dilini tuttu, söylemedi. Kazangap'ın acıklı ölümünü anlatmak için böyle şeyler söylemeye gerek yoktu zaten.

Savaştan döndüğü günden beri Boranlı durağında makasçı olarak çalıştığı için yörede Boranlı Yedigey diye bilinen Yedigey, karısını suratı bir karış asık dinliyordu. Kulübenin köşesine yerleştirilen sıraya oturmuş, budaklı kütüğe benzeyen iri ellerini dizlerinin üstüne koymuştu. Çoktandır giyilmekten eskiyip yağlanmış demiryolcu şapkasının siperinden gözlerine gölge düşüyordu. O sırada neler düşünüyordu acaba?

— Peki, şimdi ne yapacağız? diye sordu Ukubala.

Yedigey başını kaldırdı, karısının yüzüne acı bir gülümsemeyle baktı.

— Ne mi yapacağız? Böyle durumlarda ne yapılıyorsa biz de onu yapacağız. —Kararını vermiş bir insanın tavrıyla doğruldu— Gömeceğiz ihtiyarı. Sen şimdi hemen eve dön. Daha önce söyleyeceklerimi iyice dinle.

— Evet, dinliyorum.

— Varır varmaz Ospan'ı (2) uyandır. Durak şefi olmasına aldırma, ölüm karşısında herkes eşittir. Kazangap'ın öldüğünü bildir. Tam kırk dört yıl çalışmış adam burada, nerdeyse bütün ömrünü vermiş. Kazangap Boranlı'da çalışmaya başladığı zaman köpeği bağlasan durmazdı Sarı Özek'te, Ospan gibiler de daha dünyaya gelmemişlerdi. Kazangap'ın çalıştığı sürece gelip geçen trenlerin sayısı insanın başındaki saçlardan fazladır.... Sen haber ver de gerisini kendisi düşünsün. Böyle dediğimi bildir ona. Dur, bir şey daha söyleyeceğim...

---

(1) «Kazangap» adının saygılı, kimi zaman da senli-benli biçimi. (Ç.N.).
(2) Osman. (Ç.N.)

— Söyle.

— Durakta yaşayan herkesi uyandır. Pencerelerini çal tek tek. Hepsi ne kadar ki! İki elin parmaklarıyla saysan, topu topu sekiz ev... Herkesi ayağa kaldır. Böyle bir adamın ölümünden sonra bu gece kimse uyumamalı. Herkesi ayağa kaldır, tamam mı?

— Kalkmak istemeyenler çıkarsa?

— Biz haber verelim de kalkmak istemeyen kalkmasın. Sen, benim onları uyandırmanı istediğimi söyle. İnsanlarda biraz vicdan gerek... Dur bir dakika!

— Evet, duruyorum.

— Önce nöbetçi memura koş. Nöbetçi hareket memuru bugün Şaymerden (3) olsa gerek. Olanları anlat kendisine, ne yapılması gerektiğini düşünsün. Belki bir günlüğüne benim yerime birini makasçı koyar. Neler yapılacağını bana bildirsin, e mi? Neler söyleyeceğini iyice anladın mı?

— Anladım, sen hiç merak etme.

Ukubala tam gitmek üzereyken, en önemlisini unutmuş gibi birden döndü.

— E, rahmetlinin çocuklarına haber vermeyecek miyiz? Ölen babaları, onlara duyurulmadan olur mu?

Yedigey bu sözler üzerine somurttu, yüzünün anlatımı sertleşti, ama hiç sesini çıkartmadı. Ukubala, kocasının bundan hoşlanmadığını bile bile, durumu yumuşatmaya çalıştı:

— Onların nasıl insanlar oldukları bizi ilgilendirmez. Ölen, babaları olduğuna göre haber vermeli...

— Biliyorum... Onu ben de düşünmedim mi sanıyorsun? Bana kalsa hiçbirini rahmetlinin yanına sokmazdım ama onlar gelmeden de olmaz.

— Öyle şey yapamayız biz; gelsinler, babalarının gömülmesi sırasında bulunsunlar. Sonra yıllarca dillerinden kurtulamayız.

— Gelmesinler mi diyorum ben? Gelsinler...

— Oğlu kentten nasıl yetişecek? Çok uzak...

— Canı isterse yetişir. Önceki gün Kumbel istasyonuna gittiğimde telgraf çekip babasının durumunun ağır olduğunu bildirmiştim. Başka ne yapabilirim? Kendini herkesten akıllı saydığına göre anlamıştır herhalde.

---

(3) Şahmerdan. (Ç.N.)

Ukubala rahatlamış gibi durdu, ama az sonra yüzünde yeni bir kaygı belirdi.

— O işi iyi etmişsin de, karısını alır gelir m'ola? Yabancıyı değil ya, kaynatasını gömmeye getirecek!

— Artık orası onların bileceği iş... Çocuk değiller ya, kendilerinin düşünmeleri gerekir.

— Öyle öyle, dediğin doğru. Kendileri düşünmeli...

Ukubala'nın, kuşku belirten bu sözlerinden sonra ikisi de sustular.

— E, daha ne bekliyorsun, dedi Yedigey.

Fakat karısının söyleyecekleri bitmemişti.

— Rahmetlinin istasyonda oturan kızı Ayzada ne olacak? Çocuklarıyla, boyu posu yerinde ama akılsız kocasıyla babasının gömülmesine gelmeyecek mi?

Yedigey elinde olmaksızın gülümsedi, karısının omuzunu tapışladı.

— Eh, kadın, sen de herkesi düşünürsün... Ayzada uzakta bir yerde değil ki! Sabahtan birini istasyona saldık mı, söyleyiverir. O da gelecek elbette... Bak, hatun, şunu iyice aklına koy! Göreceksin, kızı Ayzada, erkek olduğu halde özellikle de oğlu Sabitcan yabancı kişilermiş gibi ellerini önlerine bağlayıp uzakta duracaklar. Onlardan bir yardım görmeden cenazeyi yine biz gömeceğiz... Hadi sen şimdi benim dediklerimi yap.

Ukubala yürüdü, kararsız birkaç adımdan sonra durdu, sonra gene yürüdü. Karısının bu duraksaması üzerine Yedigey arkadan seslendi:

— Her şeyden önce Şaymerden'e uğrayıp benim isteğimi iletmeyi unutma. Yerime birini bulup göndersin. Sonra borcumu öderim. Rahmetli orada boş bir damda tek başına duruyor. Başında birisi bulunması gerekmez mi? Dediklerimi söyle ona...

Kadın «olur» anlamında başını salladı. O sırada ilerden takırtılar yükseldi, işaret lambasının kırmızı ışığı yandı: Boranlı durağına yeni bir katar yaklaşıyordu. Nöbetçi hareket memurunun buyruğuna göre, karşı yönden gelip makasın önünde bekleyen öbür katarla karşılaşmamaları için yeni geleni yedek hatta aktarmak gerekiyordu. Yedigey her zamanki işi yaptı. İki tren kendi yollarından giderken, Yedigey, karısına söylemeyi unuttuğu bir şey kalmış gibi, hattın kıyısından yürüyen Ukubala'ya birkaç kez dönüp baktı. Elbette

söyleyecek şeyler olacaktı, çünkü cenazenin kaldırılması için gerekli şeylerin hepsini bilemezdi insan. Onun böyle dönüp dönüp bakmasının asıl nedeni, son zamanlarda karısının yaşlanıp kamburlaştığını acıyla farketmesi, hat kıyısındaki puslu aydınlıkta bunun daha çok göze çarpmasıydı.

«Demek oluyor ki, yaşlılık omuzlarımıza gelip çöktü. Biz de yakında edi ile büdü olacağız.» diye düşündü. Doğrusunu söylemek gerekirse sağlık yönünden bir sıkıntısı yoktu, Tanrı onu yeterince sağlam yaratmıştı. Ama şu yaş hesabı yok mu ya, biraz çokça tutuyordu, bir fazlasını saymazsak altmışını doldurmuştu. «Birkaç yıl daha geçince emekliliğim gelebilir.» diye geçirdi içinden acı acı gülerek. Öte yandan, bu bölgede kendi yerine kolay kolay bir başkasını bulamayacakları için emekliliğinin hemen gelmeyeceğini de biliyordu. Çünkü Boranlı'da hastalananların, izine çıkanların yerine yol bakımcısı, onarım işçisi, makasçı görevlerinin hepsini yüksünmeden yapardı. Bugünkü gençler arasında durağın uzaklığı, susuzluğu dolayısıyla ek ödeme istemeden gelecek kaç kişi bulacaklardı?

Sarı Özek demiryolu duraklarında tutunmak için her şeyden önce yürek isterdi, başka türlü çürür giderdi insan. Bozkır sonsuz derecede büyük, insanoğlu ise ufacıktı. Bozkır, burasının senin hoşuna gidip gitmediğine aldırış bile etmezdi. Onu beğendin mi, beğenmedin mi, ona ne? Oysa sen buralarda kahrolmuşsun, için içini yemiş; başka yerlerde, başka insanlar arasında yaşamış olsan şansının açılacağı, başka olanaklara kavuşacağın düşüncesiyle, bir talihsizlik yüzünden bu yerlere düşmenden ötürü dünyana küsmüşsün... Acımasız bozkırın karşısında Şaymerden'in üç tekerli motosikletinin akümülatörü gibi durduğun yerde boşalıvermen işten bile değildir. Şaymerden yapıyor bu işi motosikletine. Ne kendisi biniyor, ne de başkasını bindiriyor; kullanılmayan araç ise durduğu yerde kendi kendini tüketiyor. Sarı Özek demiryolu duraklarında çalışan insanlar da eğer işe sıkı sarılmazlar, bozkıra kök salıp doğayla uyum sağlayamazlarsa işleri bitiktir. Trenlerle gelip geçenler buralarda oturanları görüp, «İnsan böyle yerlerde nasıl yaşar?» diye saçlarını yolmaya kalkarlar.

Çevrede bozkırdan, bir de develerden başka bir şey yoktur. «Yaşarım!» diyen babayiğit gelir, üç yıl dişini sıkar, bir

dördüncü yıl zorla dayanır; sonra kurtuluşu kaçmakta bularak soluğu bir başka yerde alırdı.

Boranlı durağında yaşam boyu tutunabilen topu topu iki kişi çıkmıştır: Birisi Kazangap, öteki de Boranlı Yedigey. Onların zamanında kaç kişi gelip geçmiştir buralardan? Yedigey yenik düşmeden ayakta kalmasından dolayı kendini kendi gözünde fazla büyütmeye kalkmamıştır. Ama iyice bildiği bir şey vardı: Buraya 44 yılını veren Kazangap başka insanlardan daha değersiz, daha kötü olduğu için razı gelmemişti bu işe. Yedigey, Kazangap gibi birisini on insana değişmezdi... İşte böyle bir Kazangap yoktu artık, ölmüştü...

Trenler birbirinden ayrıldılar; biri doğuya, öteki batıya gitti. Boranlı durağının rayları bir süreliğine boşaldı. Boşalır boşalmaz da ortalık çıplaklaştı, karanlık gökyüzünde ıpıldayan yıldızlar daha bir aydınlanıp belirginleşti; şakırdayan, çınlayan raylar arasına serilmiş mıcırlar, traversler, demiryolu settinin yamaçları üzerinde gezinen rüzgar hızını artırdı.

Yedigey hemen kulübesine gitmedi. Oradaki direğe yaslanarak düşüncelere daldı. Demiryolunun ötesinde, hayli uzaklarda otlayan develerin karaltıları seçiliyordu. Ayın donuk ışığı altında geceyi yayılarak geçiren hayvanlar donup kalmış gibiydiler. Yedigey bunlar arasında iki hörgüçlü, iri kafalı, Sarı Özek bozkırlarının belki de en güçlü, en hızlı devesini; kendisi gibi «Boranlı» diye ad takılan Karanar'ını, kara devesini gördü. Boranlı Karanar, yönetilmesi son derece güç olmakla birlikte eşi az bulunur bir deveydi; Yedigey onu gençken iğdiş etmemiş, sonra da hep böyle «atan» (4) olarak kullanmıştı.

Yedigey, ertesi gün yapacağı işler arasında Karanar'ı süründen alıp eve getirmesi, cenaze töreninde üstüne bineceği için, sırtına havut vurması gerektiğini düşündü. Yapacağı işler bir bununla bitmiyordu ki!..

Durakta yaşayan insanlar derin uykularında mışıl mışıl uyuyorlardı. Ufak tefek istasyon hizmetleri dolayısıyla yüzleri tren yoluna dönük, çift akıtmalı çatıları aynı cins çatı kaplamasıyla örtülü, hepsi de demiryolları yönetimince derme - çatma yapılıvermiş, altı ev vardı durakta. Bunların dışında Yedigey'in kendi eliyle yaptığı evi, Kazangap'ın tek

(4) Damızlık erkek deve. (Yazar)

gözlü damını da sayarsak hepsi sekiz ediyordu. Evlerin arkasında hayvanlar için, başka gereksinmeler için kulübeler, küçük yapılar, kamışla çevrili çardaklar kurulmuştu. Tam orta yerde yeldeğirmeninin ürettiği elektrikle çalışan, gerektiğinde de elle kullanılan bir su tulumbası vardı. Su tulumbası sonradan yapılmıştı. İşte Boranlı köyünün tüm varlığı...

Başka durakları, istasyonları, kavşakları, kentleri kan damarları gibi birbirine bağlayan, geniş Sarı Özek bozkırlarını aşıp giden zincirin bir halkası da burasıydı... Boranlı durağı rüzgarların her türlüsüne açık; özellikle de kışın evleri pencerelerine dek kar altında bırakan, demiryolunu katı bir kar örtüsüyle tepeleme dolduran Sarı Özek boralarının, fırtınalarının uğrak yeriydi. Bu yüzden burasına Boranlı adını vermişler; durağın levhasına da birisi Kazakça «Boranlı», öteki ise Rusça «Buranni» (5) diye iki adı ayrı ayrı yazmışlardı.

Yedigey şöyle bir düşününce, dönen burgularıyla karları kavrayıp kavrayıp uzaklara püskürten, uzun bıçaklarıyla iki yana iten çeşit çeşit kar makineleri gelmeden önce demiryolunu tıkayan karları temizlemek için Kazangap ile birlikte neler çektikleri aklına geldi. Sanki o günlerin üstünden yıllar geçmemiş gibiydi. 1951, 1952'lerde ne şiddetli kışlar geçirmişlerdi! O kış günleri çektikleri sıkıntılar ancak savaş zamanındakilere benzerdi. Hani cephede insan yaşamı yalnız bir kerelik işler için kullanılırdı ya, bir hücumluk, tank altına bir el bombası atımlık gibi... İşte onun gibi bir şey. Burada seni öldürecek kimse yoktu ama dirilip dirilip ölen hep kendindin. Tıkanan yolu kaç kez küreklerle küreyip açmışlar; karı sedyelere, çuvallara doldurup taşımışlardı? Yolun, tepe arasındaki yarmadan geçtiği, yedinci kilometrede bir yer vardı; tıkanma hep orada olurdu. Her seferinde, bunun son kar fırtınası olacağı inancıyla canınızı dişinize takar uğraşırsınız, ölümünüzü bile düşünmezsiniz. Yeter ki bozkırın ortasında trenler acı acı düdük çalmasınlar, yeter ki önlerinde yol hep açık olsun!

Fakat o karlar eridi, o trenler yollarına gitti, o yıllar gerilerde kaldı... Şimdi kimsenin böyle şeyler düşündüğü

(5) Rusça'ya da «buran» olarak geçen «boran - bora» sözcüğünden türeme. (Ç.N.)

yok. Bir zamanlar bunlar olmuş muydu, hepsi unutuldu... Günümüzün yol bakımcıları, yol açıcıları tıkanma noktasına makineyle birlikte sanki gürültülü - patırtılı baskınlar düzenliyorlar. Her şey bir anda olup bitiyor. Bu insanlar, Sarı Özek bozkırında yollar tıkandığı zaman iki - üç kişinin ellerinde küreklerle yolu açmaya çalıştıkları anlatıldığında inanmak ya da inanmamak şöyle dursun, böyle bir şey nasıl olur, anlamıyorlar, akıllarına girmiyor. «Siz mucize yaratmışsınız!» diyorlar. Kimisi de, kendinizi böyle sıkıntılara soktuğunuz, tahtalı köyü boylamak için elinizden geleni yaptığınız için sizinle açıkça alay ederler. Enayiliğimize doymamalıymışız! Ne diye arkamızı birine dayayıp başka bir işe, en kötüsünden büyük yapı işlerine aldırmamışız kendimizi? Ne kadar çalışırsak o kadarının parasını alırmışız. Eğer işin bitmesi için sürekli çalışmaya gidilirse o zaman da fazla çalışma ücreti ödenirmiş herkese. Bizleri düpedüz aptal yerine koymuşlar; avanak gelmişiz, avanak gidecekmişiz... Bunlar onların sözleridir.

Kazangap böyle «değişik değer ölçüsü koyanlar»la karşılaştığı zaman, onunla bir ilgisi yokmuşcasına, söylenenlere güler geçer; sanki aklı, başkalarının anlamadığından fazlasına eriyormuş gibi hiç istifini bozmazdı. Yedigey ise böylelerivle kısayısa tartışmalara girer, sonunda da sinirlerini bozduğuyla kalırdı.

Tıkanan yolları açmak için özel kar temizleme vagonlarıyla gelen şimdiki gençlerin alay ettikleri şeyler, Kazangap ile ikisinin sık sık oturup dertleştikleri konulardı. İkisi yalnız bununla ilgili değil, o akılsızların daha pantolonsuz gezdikleri yıllarda günlük yaşamın her türlü gereksinimi için kafa yorarlar, üzülürlerdi. Savaşın bittiği 1945 yılından, Kazangap'ın emekliye ayrılmasından beri ne çok zaman geçmişti! İnsan şöyle bir geriye bakınca şaşıp kalıyordu. Kazangap emekliye ayrılınca oğlu Sabitcan'ın yanına, kente gitmiş, ama aradan üç ay geçmeden geriye dönmüştü. Bilge kişiydi şu Kazangap. İnsanların değişen davranışlarından, şundan - bundan konuşurlarken bilgeliği daha iyi anlaşılırdı... Yedigey şimdi bütün bunları düşününce ikisinin arasında anımsanacak çok şey olduğunu anladı. Ne denli acı da olsa bugünden böyle yalnız anımsanmakla kalacak pek çok şey...

Telefonun zilinin çaldığını işitince Yedigey kulübeye koş-

tu, almacı kaldırdı. Bu meretten doğru - dürüst ses gelmeden önce kar fırtınasına tutulmuşsunuz gibi birtakım uğultular, hışırtılar çıkardı. Sonunda, durak nöbetçi hareket memuru Şaymerden'in cızıltılı sesi işitildi :

— Alo, Yedike, (6) alo! Beni işitiyor musun? Yanıt ver!

— Evet, işitiyorum!

— Beni işitiyor musun?

— İşitiyorum! İşitiyorum!

— Nasıl işitiyorsun?

— Sanki sesin öbür dünyadan geliyormuş gibi!

— Neden öbür dünyadan geliyormuş gibi?

— Hiç, öyle işte...

— Şey... Kazangap şey oldu, öyle mi?

— Ne demek şey oldu?

Şaymerden duruma uygun sözü bulmak için bir hayli bocaladı.

— Öldü demek istiyorum yani... Hani nasıl derler... şey... yolunu tamamladı...

— Evet.

Böyle kısaca kestirip atan Yedigey, «Hayvan, beyinsiz herif! Ölümün bile adam gibi sözünü edemiyor!» diye geçirdi içinden.

Şaymerden kısa bir süreliğine sustu. Bu sırada telefonun uğultuları, hışırtıları, vınlamaları arttı. Sonra gene Şaymerden'in hırıltılı sesi yükseldi:

— Yedike, iki gözüm, şey... ne olur başımı dara sokma! Adam ölmüşse ölmüş... Yerine verecek başkası yok elimde. Ölünün yanında kalıp da ne yapacaksın? Adam ölmüş, artık yanında oturmuşsun, oturmamışsın, buna aldıracak durumda mı?

— Anladığım kadarıyla senin böyle şeyleri düşündüğün yok! «Başımı dara sokma» ne demek? Sen iki yıldır buradasın, ama biz onunla otuz yılı aşkın bir zamandır birlikte çalışıyoruz. Kafanı biraz çalıştırsana! Yakından tanıdığım birisi ölmüş, onu tek başına, bomboş bir evde tek başına bırakabilir miyim?

— Canım şey... tek başına bırakıldığını nereden bilecek?

— O bilmiyorsa biz biliyoruz ya!

---

(6) «Yedigey» adının saygılı, kimi zaman da senli-benli biçimi. (Ç.N.)

— Peki, peki, ihtiyar! Ne olur bağırıp durma!

— Bağırmıyorum, durumu sana açıklamaya çalışıyorum.

— Anladık. Gidip de yanında ne yapacaksın? Adamım yok diyorum sana! Gecenin karanlığında ölünün başında ne iş bitireceksin?

— Dua edeceğim. Rahmetlinin ruhuna dua okuyacağım.

— Dua mı okuyacaksın? Sen mi, Boranlı Yedigey mi yapacak bu işi?

— Evet, ben. Dua bilmiyor muyum sanıyorsun?

— Bakın şu işe! Sovyet yönetiminin altmışıncı yılında insanlar neyle uğraşıyorlar!

— Bırak bu sözleri! Sovyet yönetiminin bununla ne ilgisi var? İnsanlar ölüleri için ta bilmediğimiz çağlardan beri dua okurlar. Ölen insandır, hayvan değil!

— Peki, peki, oku duanı! Yalnız karşımda bağırıp durma! Edilbay'a birini göndereyim de istiyorsa görevini o alsın... Şimdi hemen yapacağın bir işin var: 117 numaralı katar yaklaşıyor, onu ikinci yedek hatta al.

Şaymerden bunu söyledikten sonra cızırtılı telefonu kapadı. Yedigey almacı yerine bırakarak makasın başına koştu. Orada rayın yönünü ikinci yedek hatta alırken hep Edilbay'ın gelip gelmeyeceğini, gece yarısı verilen görevi kabul edip etmeyeceğini düşünüyordu. O sırada evlerin pencerelerinin art arda aydınlandığını görünce umudu arttı. Ne de olsa vicdanlıydı insanlar. Köpekler havlamaya başladı. Karısı teker teker evlere uğruyor, herkesi uyandırıyordu.

117 numaralı katar makastan geçip yedek yola girdi. Öbür uçtan da tanker - vagonlardan oluşan, petrol yüklü bir katar yaklaşıyordu. İki tren durakta yan yana geldikten sonra birbirinden ayrıldılar; birisi doğuya, birisi batıya gitti.

Gecenin ikisiydi. Gökyüzünde ışıldayan yıldızlar tek tek seçiliyordu. Sarı Özek bozkırlarında ayın parlaklığı daha bir belirgin olurdu, sanki burada onun aydınlığına daha başka şeyler eklenirdi. Yıldızlı göğün altındaki bozkır ise, otlakta yayılan develerin karaltıları, bunların arasında iki hörgüçlü Karanar'ın dev cüssesi, yakın tepelerin kenar çizgileri belli belirsiz seçilerek sonsuza doğru uzar giderdi. Demiryolunun iki yanında uzayıp giden Sarı Özek bozkırlarında rüzgârın hışırtısı, çeri çöpü kımıldatması hiç bitmezdi.

Yedigey kulübeden içeri - dışarı girip çıkıyor, Edilbay'ın gelip gelmediğine bakıyordu. Böyle, Edilbay'ın yolunu göz-

lerken bir ara yandaki telgraf direğinin dibinde bir hayvan ilişti gözlerine. Bir tilkiydi bu. Gözlerinde yeşil bir ışık harelenen tilki başını önüne eğmiş duruyor; ne ondan uzaklaşıyor, ne de yaklaşıyordu.

Yedigey tilkiye şakadan parmağını sallayarak;

— Sen ne arıyorsun burada! Tut şunu! diye bağırdıysa da tilki yerinden kımıldamadı.

Yedigey ayaklarını patır patır yere vurdu, bunun üzerine hayvan yana sıçradı, biraz koştuktan sonra durdu, yüzünü ona dönerek oturdu. Yedigey tilkinin gözlerini kırpmaksızın, üzgün bakışlarla, dik dik baktığını gördü. Ancak bu bakışlar ona mıydı, yoksa yanındaki başka bir şeye mi, orası pek belli değildi. Bu tilkiyi buraya çekip getiren neydi acaba? Parlak elektrik ışığına mı kapılmıştı, yoksa karnı acıktığı için mi gelmişti? Tilkinin böyle yakına sokulması Yedigey'e epeyce tuhaf göründü. Kendi ayağıyla yanına gelen avı taş atıp vuruverse nasıl olurdu? Yedigey bu niyetle eğildi, irice bir taş aldı. Sonra tilkiyi nişanladı, kulaçlandı, taşı tam fırlatacağı sırada niyetinden caydı, taşı elinden yere bıraktı. «Tüh, ne abuk sabuk şeyler geliyor insanın aklına? Tilkiyi vurup da ne edeceksin?» diye geçirdi içinden. Taşı tilkiye atacağı sırada birinin anlattığı bir şeyi anımsamıştı. Kim anlatmıştı bunu? Durağa gelip gidenlerden biri mi, Tanrı üzerine konuştukları fotoğrafçı mı, yoksa bir başkası mı? Hayır, hayır, Kazangap'ın oğlu Sabitcan anlatmıştı. Tanrı cezasını versin o herifin! Başkalarını ağzının içine baktırmaktan pek hoşlanır. Böyle birini buldu mu, saçma sapan konuşur durur. Bu anlattığı da ölümden sonra ruhların beden değiştirmesiyle ilgiliydi.

Sabitcan'ın kafasının içi ıvır zıvır şeylerle doluydu. Nereden öğrenmişti bütün bunları? İnsan da kalıbına bakınca bir şey sanırdı. Konuşmalarıyla her şeyi bildiğini, gözünden hiçbir şey kaçmadığı izlenimi bırakırdı dinleyenler üzerinde. Yatılı okullarda, meslek okullarında okumuştu ama sonuçta işe yarar bir adam olmamıştı. Övünmeyi, içki içmeyi, kadeh tokuşturmayı pek severdi; iş yapmaya gelince yan çizerdi. Elinde diploması olmakla birlikte Kazangap'a yakışmayan boş kafalı bir oğuldu Sabitcan. Babasına hiç çekmemişti. Ama ne yaparsın, böyle yetişmişti; ister istemez katlanacaktın.

İşte bu Sabitcan bir keresinde Hintlilerin bir inancın-

dan söz etmişti: İnsanlar öldükten sonra ruhları bir canlı yaratığın, diyelim bir karıncanın bedenine geçermiş. Ayrıca insanlar doğmadan önce bir kuş, bir hayvan ya da bir böcek olarak yaşamış olabilirlermiş. O yüzden Hindistan'da hayvanlar öldürülmezmiş. Yolunuza bir yılan, bir kobra bile çıksa ona elinizi sürmeden geçip gitmeliymişsiniz. Hayvanları öldürmek günahmış orada.

Ne olmayacak şeyler işitiyordu insan şu dünyada? Belki doğruydu Sabitcan'ın dedikleri. Dünya öylesine büyüktü ki, her şeyi bilip öğrenemezdiniz. O yüzden Yedigey taşı kaldırıp tilkiye atacağı sırada Kazangap'ın ruhunun gelip tilkinin bedenine girmiş olabileceğini düşündü. Toprak damda tek başına kalmaktan canı sıkıldığı için, tilki bedenine girdikten sonra, en iyi arkadaşını görmeye gelmiş olamaz mıydı? Yedigey bir yandan böyle düşünüyor; bir yandan da, «Tüh sana! Yavaş yavaş aklını mı oynatıyorsun ne? Böyle şeylere nasıl inanırsın? Bunamaya başladın herhalde!» diye kendi kendine kızıyordu.

Gene de ağır ağır tilkiye doğru yaklaştı, sanki hayvan onun söylediklerini anlarmış gibi :

— Hadi, yavrum, çek git buralardan, dedi. Burası sana göre değil. İşitiyor musun beni? Çabuk git buradan! Yalnız, o yana değil. Orada köpekler var. Hadi yolun açık olsun. Güle güle git!

Tilki geriye döndü, tin tin koşmaya başladı. Birkaç kez arkasına baktıktan sonra da karanlıkta gözden kayboldu.

O sırada durağa başka bir katar daha girmişti. Makası geçen tren, vagonlarının üstünde uçuşan toz bulutları ve teker takırtılarıyla gittikçe yavaşlayarak durdu. Makinist, motorları boşta çalıştığı için gürültüsü iyice azalan lokomotiften başını uzatarak baktı.

— Hey, Yedike! Boranlı! Esselâmün aleyküm!

— Aleyküm selâm!

Yedigey, selam veren makinistin kim olduğunu anlayabilmek için başını kaldırdı. Bu hat boyunca herkes birbirini tanırdı. Makinist de tanıdığı Kazak gençlerinden biri çıktı. Bunun üzerine Yedigey, Kumbel istasyonunda oturan, Kazangap'ın kızı Ayzada'ya babasının öldüğü haberini onunla gönderdi. Makinist, Kazangap'a karşı duyduğu saygıdan dolayı, Yedigey'in isteğini seve seve yapacağını söyledi. Eğer Ayzada hazırlanabilirse, Kumbel istasyonu trende çalışan

bütün ekibin değişme yeri olduğu için, dönüşte ailece hepsini alıp getirebileceğini bildirdi.

Güvenilir delikanlıydı makinist. Yedigey işlerden birini bitirmenin rahatlığıyla bir soluk aldı.

Birkaç dakika sonra katar hareket etti, makinistle vedalaştılar. Tam o sırada Yedigey hat boyunca kendisine doğru gelen uzun boylu bir adam gördü. Edilbay'dı bu.

Yedigey'in görevi Edilbay'a teslim etmesi, onunla Kazangap'ın ölümü üzerine konuşmaları, rahmetli ile aralarında geçen birkaç olayı anımsayıp ah - vah etmeleri sırasında duraktan iki katar daha geçerek kendi yönlerine gittiler. Yedigey bütün bunlardan serbest kalıp da evine yollanırken karısına az önce bir şey söylemeyi, daha doğrusu kendi kızlarıyla güveylerine ihtiyar Kazangap'ın öldüğünü nasıl edip de haber vereceklerini danışmayı unuttuğunu düşündü. Evli iki kızları da Kızıl - Orda yakınlarında yaşıyorlardı. Büyük kızları pirinç yetiştiren bir devlet çiftliğindeydi, kocası orada traktör sürücülüğü yapıyordu. Küçük kızları ise başlangıçta Kazalinsk yakınlarında yaşarken sonra ailesiyle birlikte ablasının bulunduğu çiftliğe taşınmıştı. Onun kocası da kamyon sürüyordu. Gerçi Kazangap, cenazesine yüzdeyüz gidilmesi gereken bir akrabaları değildi, fakat Yedigey onu herhangi bir akrabadan daha ileri sayıyordu. Kızların ikisi de, Kazangap'la birlikte çalıştıkları yıllar içinde, Boranlı'da doğmuştu. Sonra büyüyüp Kumbel'deki bölge yatılı okulunda okumaya başladıklarında onları oraya Kazangap'la birlikte sırayla götürüp getirmişlerdi. Ne günlerdi o günler! Tatile gelirlerken ya da tatil dönüşü kızlardan küçüğü öne, büyüğü arkaya binerdi; ortada ise kendisi, kendisi olmazsa Kazangap giderdi. Güçlü develeri Karanar'ın sırtında üç saat kadar sürerdi yolculuk, kış günleri daha da uzun tutardı. Tırısla koşardı Karanar. Şimdi düşünüyordu da, Kazangap bir baba gibiydi onlar için. Bu duruma göre sabahleyin ilk işi bir telgraf çekmek olacaktı. Yetişebilirlerse gelirlerdi. Ama önce ihtiyar Kazangap'ın artık yaşamadığını öğrensinlerdi...

Eve doğru yürürken her şeyden önce Karanar'ı otlaktan eve getirmek gerektiğini düşündü. O gün çok işine yarayacaktı deve. İnsanın ölmesi zor bir işti ama onuruna yaraşır biçimde gömülmesi bundan daha kolay değildi... Kefen be-

zinden tutun da cenazesinin kaldırılmasına, gelenlere verilecek yemeğin pişirilmesinde kullanılacak oduna kadar neyin eksik kaldığı, neyin unutulduğu hep son anda akla gelir; insanın iki ayağı bir papuca girerdi.

Yedigey tam bunları düşündüğü sırada, savaş günlerini anımsatan biçimde havada bir parıltı gördü, sanki toprak ayaklarının altında sarsıldı, az sonra da güçlü bir patlamanın uzaktan yankılandığını duydu. Bunun hemen ardından bozkırın derinliklerinde, bildiği kadarıyla Sarı Özek uzayalanının bulunduğu yönde sanki yerden bir alev fışkırdı; bu alev gitgide büyüyüp uzayarak göğe doğru yükseldi. Bir an şaşkınlıktan kurtulan Yedigey havaya bir roket atıldığını anladı. Daha önce böylesini hiç görmemişti. Sarı Özek bozkırlarında yaşayan herkes gibi o da 40 km. uzakta Sarı - Özek - 1 uzayalanının bulunduğunu, oraya Tögrek - Tam istasyonundan ayrılan özel bir tren yolunun gittiğini bilirdi. Başkalarının anlattıklarından, o taraflarda büyük mağazaları olan büyük bir kent kurulduğunu biliyordu. Ayrıca kozmonotlar, uzay uçuşları konusunda radyodan, konuşmalardan çok şey işitmiş; gazetelerde bu konuyla ilgili yazılar okumuştu. Sabitcan'ın çalıştığı bölge kentinde, amatör sanatçıların verdiği konserlerde bile çocuklar sahneye çıkıp, kozmonot amcalar kendi topraklarından uzaya uçtukları için, dünyanın en mutlu çocukları olduklarını söylüyorlarmış şarkılarında. Bunları anlatan Sabitcan'ın oturduğu kent çok uzaklardaydı, trenle oraya bir buçuk günde gidilirdi. Uzayalanını kuşatan yerler yasak bölge yapılmıştı. Bu yüzden, oralara çok yakın bulundukları halde Yedigey başkalarından işittiğiyle, öğrendiğiyle yetinmek zorunda kalıyordu. Fışkıran aleviyle yıldızsız, karanlık gökyüzüne yükselirken çevreyi pırıl pırıl aydınlatan roketin atılışını kendi gözleriyle ilk kez görüyordu şimdi. Yedigey şöyle bir düşününce aklını oynatacak gibi oldu. Bu alev topağının ortasında insan mı vardı? Belki bir değil, iki kişi birden. Peki, bugüne dek uzaya birçok kez gidildiği halde Yedigey daha önce roketin havaya fırlatılışını niçin görmemiş, hep o yörede yaşadığı halde anında niçin bunun farkına varmamıştı? Belki de daha öncekilerde uzay gemileri gündüzleyin fırlatılmıştı. Gün ışığında 40 km. uzaklıktan roketin atıldığı anlaşılmazdı. Sonra bir şey daha vardı: Bu seferki füze niçin geceleyin fırlatılmıştı? İvedi bir işleri mi vardı? Öyle mi gerekiyordu? Belki de yeryüzünden

geceleyin hareket edince gideceği yere gün ışığıyla varacaktı. Sabitcan, sanki bu işlerin içinde kendisi varmış gibi, uzayda geceyle gündüzün yarım saatte bir değiştiğini söylemişti. En iyisi Sabitcan'a sormalıydı. O her şeyi biliyordu. Ayrıca her şeyi bilen, önemli bir adam gibi caka satmaktan da pek hoşlanıyordu. Ne de olsa bölge kentinde yaşayan bir adamdı. Peki ama caka satmaya ne gerek vardı? Aslında neysen hep öyle görünmeliydin. Bir keresinde Uzun Edilbay anlatmıştı. Sabitcan'ı çalıştığı devlet dairesinde görmeye gitmiş. Ama orada telefonun başında durup çağrıldığı yere koşmaktan başka bir iş yapmıyormuş. Öyle de çok çağırıyorlarmış ki, zor yetişiyormuş zavallıcık: «Başüstüne, Alcapar Kaharmanoviç! Emriniz başım üstüne, Alcapar Kaharmanoviç! Hemen geliyorum, Alcapar Kaharmanoviç!» Onu çağıran kişi odasında oturup düğmeye basıyormuş yalnızca. Sık sık çağrılması yüzünden Sabitcan ile doğru-dürüst oturup konuşamamışlar bile. İşte gerçek yüzüyle Sabitcan'ın durumu buydu. Onun ne olduğu kendisini ilgilendirirdi ama Kazangap'a yazık olmuştu. Adamcağız oğlunun durumuna çok üzülürdü. Gene de son güne değin ağzını açıp oğlu hakkında tek acı söz söylememişti. Emekliliğinden sonra oğlu ile gelini çağırdılar diye kalkıp yanlarına gitmişti. Ne olmuştu sonra? İşte bu da ayrı bir konuydu...

Göğe yükselen roketi gözden silinceye dek izleyen Yedigey o karanlık gecede bunları düşünüyordu. Bu mucizeyi hiç unutmayacaktı. Gittikçe büzülen, küçülen top ateş halindeki uzay gemisi sonunda beyazımsı bir nokta olup göğün karanlık sonsuzluğuna karışınca birbiriyle çelişkili, tuhaf duygular içinde başını iki yana sallayarak yürümüştü Yedigey. Hayranlıkla izlediği bu olayın, onu hem şaşırtmak, hem de korkutmakla birlikte, kendisini fazlaca ilgilendirmeyen bir şey olduğunu anlamıyor değildi. Bu arada demiryoluna yaklaşan tilki aklına geldi. Ipıssız bozkırda giderken gökteki ateş topuyla ansızın karşılaşınca ne yapmıştı acaba? Herhalde nereye kaçacağını bilememiştir...

Gece uzaya roket atılışının tanığı olan Boranlı Yedigey, tek kozmonot bindirilmiş bir uzay gemisinin, olağanüstü bir durum dolayısıyla kimseye haber verilmeden, gazeteciler çağrılmadan, tören yapılmadan uzaya gönderildiğini bilmiyordu, zaten bilmesi de gerekmezdi. Gerçekten bu kozmonot, A.B.D. ve Sovyetler Birliği arasında varılan bir anlaşmaya göre ha-

zırlanmış «Demiurg» (7) tasarısı (projesi) uyarınca bir buçuk yıldan fazla süreden beri dünya çevresindeki «Tramplen» yörüngesinde dönen «Parite»(8) adındaki uzay istasyonunda ortaya çıkan olağanüstü bir durum üzerine oraya gönderilmişti. Yedigey bütün bunları nereden bilecekti? Yalnız bunlar değil, bu olayın onun kendisiyle, kendi yaşantısıyla ilgili olabileceği de aklının köşesinden geçmezdi. Hem de insan ile insanlar evreni arasındaki genel ilişkiler anlamında olmayıp, en somut bir biçimde, doğrudan doğruya onun yaşantısıyla ilgiliydi bu olay. Yedigey'in bilmediği şeyler yalnız bunlarla sınırlı kalmıyordu. Onun, Sarı - Özek - 1 uzayalanından fırlatılan roketten biraz sonra dünyanın öbür ucundan, Nevada'dan da bir Amerikan uzay gemisinin havaya fırtıldığından, hem de aynı amaçla, aynı «Tramplen» yörüngesindeki «Parite» uzay istasyonuna, yalnız ters yönde fırlatıldığından haberi bile yoktu.

İki uzay gemisinin böyle apansız fırlatılışı, Sovyetler Birliği ile Amerika arasında hazırlanan «Demiurg» tasarısına göre yüzer üs görevini yapan «Konventsiya» (9) adlı bilimsel araştırma uçak gemisinden verilen bir buyruk üzerine gerçekleştirilmişti.

«Konventsiya» bilimsel araştırma uçak gemisi Büyük Okyanusta, Aleut Adaları'nın güneyinde, Vladivostok ile San - Francisco kentlerine eşit uzaklıktaki bir bölgede yerini hiç değiştirmemek üzere durmaktaydı. Uçak gemisinde sürekli görev başında bulunan Sovyet - Amerikan Ortak Yönetim Merkezi, «Tramplen» yörüngesine fırlatılan uzay gemilerini izlemeye başladı. İşler şimdilik düzeninde gidiyordu. İlerde uzay gemilerinin «Parite» istasyonuyla kenetlenmesi sağlanacaktı. Ama uçuş görevinin en zor aşamasıydı bu kenetlenme olayı. Uzay gemileri belirli aralıklarla, art arda değil, istasyonun iki ucundan, aynı anda kenetleneceklerdi.

«Parite», «Konventsiya» gemisinden verilen sinyallere son 12 saattir karşılık vermiyordu, yalnız uçak gemisine değil, istasyonla kenetlenmek üzere gönderilen iki uzay gemisine de karşılık vermiyordu... «Parite» uzay istasyonunda

(7) Yaradan, Tanrı. (Ç.N.)
(8) Eşitlik, denklik. (Ç.N.)
(9) Anlaşma, uzlaşma. (Ç.N.)

neler olduğunu, orada görev yapan iki uzay adamının başına neler geldiğini anlamak için gönderilmişti iki uzay gemisi.

III

Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider - gelirlerdi.

Bu yerlerde, demiryolunun iki yanında Sarı Özek bozkırı, sarı kumlu geniş bozkırların bomboş orta bölgesi uzanıyordu.

Bu yerlerde, meridyenlerin Greenwhich'ten başlayarak sayılması gibi, bütün uzaklıklar demiryoluna göre hesaplanırdı...

Trenler ise doğudan batıya, batıdan doğuya gider - gelirlerdi...

Eğer Boranlı durağından çıkılıp Sarı Özek bozkırında dümdüz gidilirse —bozkırda dümdüz gitmek kolay iş değildir ya— demiryolu ile Nayman soyunun ölülerinin gömüldüğü, atalardan kalma Ana - Beyit gömütlüğü (mezarlığı) arasında en azından 30 km. uzaklık vardı. Fakat bozkırda yolunuzu şaşırmayı göze alamayıp herkesin gittiği yoldan gitmeye kalkarsanız gömütlüğe olan uzaklık epeyce artardı.

O zaman demiryolu boyunca bir hayli ilerledikten sonra Kıysıksay deresine varınca Ana - Beyit'e doğru keskin bir dönüş yapmak gerekiyordu. Bu ikisinden başka da gidiş yolu yoktu oraya. Yolun kısa olanı seçilse bile 30 km. gidiş, 30 km. de dönüş, bir sürü yol vardı önlerinde. Ayrıca, Yedigey'den başka Boranlı durağında yaşayan hiç kimse Ana - Beyit'e nasıl gidileceğini bilmiyordu. Çünkü eski ata gömütlüğü hakkında olmuş ya da olmamış bir yığın öykü anlatıldığı halde hiçbiri oraya gitme fırsatı bulamamış, daha doğrusu böyle bir gereksinme çıkmamıştı. Sekiz evden oluşan Boranlı köyünde yıllardan beri ilk kez böyle bir cenaze gömme olayıyla karşılaşıyorlardı. Bundan birkaç yıl önce bir kız çocuğu nefes darlığından ansızın ölüvermiş, onu anası - babası Urallar'da kendi köylerine götürüp gömmüşlerdi. Ka-

zangap'ın karısı Bökey nine ise Kumbel istasyonunun gömütlüğünde yatıyordu. Birkaç yıl önce oradaki hastaneye götürülmüş, hastalıktan kurtulamayarak öldüğü için hemen oracığa gömülmüştü. Kazangap yaşlı karısını Boranlı durağına getirip gömmekte bir anlam görmemişti. Kumbel, Sarı Özek bozkırının en büyük istasyonuydu, ayrıca kızları Ayzada ile hayırsız güveyleri orada oturuyorlardı. Adam hayırsız, içkiciydi ama ne de olsa yakınlarıydı. Arada bir mezara göz-kulak olurdu. O zaman Kazangap sağdı, karısının nereye gömüleceğine kendisi karar vermişti.

Oysa şimdi bir türlü karar veremiyorlardı.

Yedigey, hepsi de kendisinden genç olan Boranlı köyü erkekleriyle bu konuyu görüşürken kestirip attı:

— Sizin bu söylediklerinizi erkekliğe yakışmaz! Böyle bir adamı atalarımızın yattığı yerden başkasına gömemeyiz. Onu kendi istediği yere gömeceğiz, anladınız mı? Artık konuşmayı bırakalım da iş yapmaya bakalım. Gideceğimiz yol az değil. Yarın sabah erkenden yola çıkacağız...

Bu kararı vermeye Yedigey'in hakkı olduğunu herkes anlamıştı. Böylece itirazsız kabul ettiler. Sabitcan itiraz etmeye kalkıştıysa da sökmedi. Yolcu trenleri Boranlı'da durmadığı için o gün bir yük trenine atlayıp gelmişti. Adamın, babasının ölü ya da sağ olduğunu bilmeden cenazeye çıkıp gelmesi Yedigey'e çok dokunmuş, epeyce de sevindirmişti. Bundan dolayı ikisini birbirine yaklaştıran ortak üzüntüyle kucaklaşıp ağlaştılar. Yedigey sonradan kendisi de şaştı bu işe. Sabitcan'ı göğsüne bastırıp gözyaşlarını tutamadan; «İyi ettin de geldin, oğul! Babanın ölüsüne yetişebildin!» diye söylenirken sanki Kazangap yeniden canlanacakmış gibi bir duyguya kapılmıştı. Neden ağlamıştı o gün, daha önce yapmadığı bir şeyi neden yapmıştı, kendisi de bilmiyordu. İyice yalnız kalan, Kazangap'ın tek başına yaşadığı toprak damın kapısı önünde oturup doya doya ağlamışlardı. İçine dokunan bir şey vardı Yedigey'in. Sabitcan'ın kendi elinde büyüdüğünü, babasının gözdesi bir yumurcakken onu alıp Kumbel'deki demiryolcu çocuklarının yatılı okuluna okumaya götürdüklerini, boş zaman buldukça, duraktan geçen bir trene ya da deveye atlayıp onu görmeye gittiklerini unutmamıştı. Çocuğun orada rahat edip etmediğini, bir şeye canının sıkılıp sıkılmadığını, yaramazlık yapıp yapmadığını, derslerine iyi çalışıp çalışmadığını, öğretmenlerinin onun hakkında neler

düşündüğünü tasa ederlerdi hep. Yarı yıl tatili bitimlerinde ise derslerinden geri kalmasın diye, kaç kez kalın kürklere sarıp ayaza, fırtınaya bakmamaksızın, karların örttüğü Sarı Özek bozkırından, deve sırtında okula götürmüşlerdi!..

Ah, o günler bir daha geri gelir miydi? Hayır, hayır, hepsi gitmiş, düş olmuştu. İşte şimdi önünde, fırlak gözlü, güleç yüzlü çocukluğunu ancak uzaktan anımsatan koskoca bir adam; başındaki şapkası tartaklanmış, boynundaki kravatı örselenmiş, gözleri gözlüklü, bir zamanlar Kazangap'ın çok sevdiği oğlu Sabitcan duruyordu. Bölge kentinde bir devlet dairesinde iş bulmuştu ya, kendisine büyük bir adam süsü vermekten pek hoşlanırdı. Oysa olup olacağı küçük bir memurdu. Yaşam böyledir işte, bir yerde baş olmak her babayiğidin harcı değildir. Sabitcan, Boranlı durağında Kazangap diye birinin oğlu olarak güvenilir bir dayanağının, tanış ya da akrabalarının, bir torpilinin bulunmamasından dolayı sık sık dert yanmıştır. Zavallı! İşte şimdi o baba da yok. En işe yaramaz baba sağ olsun da, en tanınmış babanın ölü olanından bin kez daha iyidir. Ara şimdi bakalım, Kazangap'ı bulabilecek misin?

Sonra göz yaşları dindi, yapılacak işleri konuşmaya başladılar. Yedigey ancak o zaman Kazangap'ın her şeyi bilen sevgili oğlunun, babasını gömmeye değil, bu işlerden bir an önce kurtulup gerisin geriye dönmeye geldiğini anlayabildi. Adamın niyeti yalapşap babasını toprağın altına atıvermekti. Ne diye bunca yolu tepip Ana-Beyit gömütlüğüne gitmeliymiş? Evin önünden başlayıp göz alabildiğince uzanan ıssız Sarı Özek bozkırı ne güne duruyormuş? Yakınlarda bir yerde, demiryolunun kıyısında bir mezar kazılıp rahmetli babası oraya gömülebilirmiş. Böylece ihtiyar, bütün ömrünü verdiği bu yerlerde tren düdüklerini dinleye dinleye huzur içinde yatarmış. Bu arada bir punduna getirip eski bir atasözünü laf arasına sokuşturmayı beceriverdi. Efendim, «ölüyü bir an önce toprağa vermek en hayırlısı»ymış. Bu işte çabukluk en iyisi olduğuna göre ölünün nereye, nasıl gömüleceğine kafa yormanın bir anlamı yokmuş...

Sabitcan bir yandan bunları söylerken bir yandan da çalıştığı yerdeki işlerinin çokluğundan, zamanının sınırlılığından söz ediyordu. Bilinen şeymiş, amiri gömütlüğün uzak mı, yakın mı olduğunu dinlemezmiş; şu gün, şu saatte işinin

başında bulunması buyurulmuş. Kentin durumu buymuş, bütün amirler böyleymiş.

Yedigey onu dinledikten sonra bunaklığından ötürü kendi kendine sövdü. Kazangap'ın oğlu da olsa böyle bir herifin gelişinden dolayı sevinmiş, o sevinçle hüngür hüngür ağlamıştı. Yazıklar olsun, yazıklar olsun! Bir evin duvarının dibine sıra gibi çakılmış eski ağaç traverslerin üstüne beş kişi oturmuşlardı. Yedigey kendini tuttu, böyle bir günde başkalarının yanında Sabitcan akılsızına gücendirici söz söylemeden ayağa kalktı. Kazangap'ın anısı dilini tutmasına yardım etti. Ancak şunları söyledi:

— Evet, görüldüğü gibi çepeçevre her yer boş. Ancak insanlar yakınlarının ölülerini gelişigüzel bir yere gömmüyorlar. Demek, sanıldığı gibi kolay bir iş değil bu. Bomboş toprakları ondan esirgeyecek değiliz. —Yedigey sustu, ötekiler, sessizce onu dinliyorlardı.— Gene de siz bir kez daha düşünün. Ben gidip neler yapıldığına bakayım.

Günaha girmektense buradan bir an önce çekip gitmek en iyisiydi. Yedigey bu kararla yürüdü. Öfkeden yüzü kararmış, kaşları çatılarak burnunun üstünde birleşmişti. Yedigey sert, aynı zamanda çabuk öfkelenen bir adamdı. Ona Boranlı Yedigey demelerinin bir nedeni de bir anda fırtına gibi kabarıp patlamasıydı. Eğer orada Sabitcan'la tek başlarına olsaydılar o utanmaza demediğini bırakmaz, yaşadığı sürece unutamayacağı en ağır sözleri söylerdi. Dilini tutmasının bir başka nedeni de kadın dedikodularına fırsat vermek istemeyişiydi. Zaten fısıldaşıp duruyorlardı; Kazangap'ın oğlu yabancı bir konuk gibi köye elleri bomboş gelmiş de, bırak başka şeyi, bir paket çay olsun getiremez miymiş de, kentten aldığı karısı, kaynatasının ölüsüne gelip birkaç damla göz yaşı dökerek ele-güne karşı saygısını gösteremez miymiş de... Bu insanlarda ne insaf, ne vicdan! Rahmetli sağken, elinde-avucunda bir şeyler varken «Baba!» diye ayağını yere kondurmuyorlarmış. O gelini olacak utanmaz, bir çift sağmal devesi ile on beş kadar kuzulu koyununu sattırıncaya dek kaynatasını el üstünde tutmuş. Yanlarında kalsın diye zavallıyı kente çağırmışlar da, kendileri evlerine mobilya, altlarına araba almışlar, zavallıyı da cascavlak ortada bırakmışlar. Kötü günlerinde yüzüne bile bakmamışlar adamın... Yedigey kadınlara fırsat verse ortalığı birbirine katarlardı. Böyle bir günde ağızlarını açmasınlar diye, üstelik bu işler

doğrudan doğruya kendilerini ilgilendirmediği için Yedigey kadın olarak karısına bile göz açtırmıyordu.

Sabah erkenden getirip bağladığı, arada bir öfkeli öfkeli bağıran devesinin, Boranlı Karanar'ın bulunduğu ahıra girdi. Karanar başına buyruk bir deveydi. Haftada iki kez sürüyle birlikte tulumbaya su içmeye gelmesi dışında canının istediği gibi gezer - dolaşırdı. Başıboşluğa iyice alıştığı için şimdi dişlerini göstere göstere kocaman ağzını açıyor, azgın bağırtılarla kızgınlığını bildiriyordu. Keyfince gezmekten alıkonulup sıkıntıya sokulmaktan kim hoşlanır?

Daha önce böyle bir şey beklemediği halde Sabitcan'la konuşmaktan gene de canı sıkılan Yedigey deveye yaklaştı. Vicdansız adam, sanki babasının cenazesine gelmekle onlara büyük bir iyilik yapmıştı. Şimdi bu yükten bir an önce kurtulup kaçmaya çalışıyordu. Bütün iş kendi omuzlarına yüklendiğine göre, Yedigey ne diye boşuna çenesini yoracaktı? Ayrıca değer miydi buna? Komşuları da köşeye çekilmemişlerdi, her biri işin bir ucundan tutmuştu. Demiryolu hattında görevli olanlar dışında herkes ertesi günkü cenaze kaldırma hazırlıklarına, ondan sonra verilecek yemeğe bir katkıda bulunmaya çalışıyordu. Kadınlar evlerden kap kacak topluyorlar, semaverleri ovup parlatıyorlar, hamur karıp ekmek pişiriyorlar; erkekler ise su taşıyorlar, kullanma süresi dolmuş ağaç traversleri keserek odun yapıyorlardı. Bozkırın ortasında yakacağın bundan iyisi bulunamazdı. Komşular canla - başla sarıldıkları halde gereksiz konuşmalarıyla, çalışanları oyalamasıyla işlere engel olan yalnız Sabitcan'dı. Bölge kentinde kimin hangi işi yaptığı, kimin isten çıkarıldığı, kimin hangi rütbeye yükseldiği konusunda gevezelik yapmanın sırası mıydı şimdi? Öte yandan karısının cenazeye gelmemesi adamın hiç mi hiç huzurunu kaçırmıyordu. Pes doğrusu! Neymiş, efendim? Kadının katılması gereken bir konferans varmış da, oraya yabancı konuklar da çağırılıymış da... O öyleyse hani nerede çocuklar? Torunları da mı getirilemezdi yaşlı dedenin ölüsüne? Nerede o düşünce adamda? Çocuklar enstitüye girerek iyi notlar alsınlar diye kim bilir kimlerin kapısı çalınıyor, nasıl ders çalıştırılıyorlardı! «İnsanlar bir tuhaf olmuş! Ölen kişi en yakınlarıymış, değilmiş zerrece aldırdıkları yok! Ama şurası da gerçek: İnsan ölüme aldırış etmezse onun için yaşamın da bir değeri olamaz... Öyle ya, nasıl yaşandığı, ne için yaşandığı bir anlam taşımı-

yor!..» Yedigey öfkeyle böyle düşünüyor, Sabitcan'a kızgınlığı bir türlü geçmiyordu.

O öfkeyle devesine bağırdı:

— Ne böğürüp duruyorsun, be hayvan! Kara timsah! Sanki bağırıp da sesini yukarda Tanrı'ya mı duyuracaksın? Şimdi senin dişlerini kırarsam görürsün!

Yedigey çok kızdığı zamanlar devesine «kara timsah» diye söverdi. Azgınlığından, bir de dişlerini göstererek ağzını açmasından ötürü duraktan gelip geçen demiryolcular ona bu adı takmışlardı.

Devenin sırtına havut vurmak gerekiyordu. Yedigey işe koyulmadan önce geriye çekildi, o arada öfkesi biraz geçtiği için Karanar'ı hayran hayran seyretti. Gösterişli, güçlü bir deveydi Boranlı Karanar. Yedigey boyca kısaydı, onun için hayvanın boynuna eliyle zor yetişirdi. Gene de bir kolayını bulup boynunu aşağı eğmesini sağladı; kamçısının sopasıyla nasırlı dizlerine vura vura, bir yandan da haykırarak deveyi ıhtımaya başladı. Sahibinin baskısına başlangıçta karşı duran hayvan sonunda onun isteklerine uydu, bacaklarını kıvırarak yere oturdu, sesini kesti. Yedigey havut vurma işine girişti.

Devenin sırtına havut vurmak kolay değildir. Her seferinde yeniden düzenlenip hörgüçler üzerine oturtulan havut hem bir hayli beceri ister, hem de çok uğraştırır. Kısacası ev yapmaya benzer bu iş. Özellikle Karanar gibi iri develer söz konusuysa.

Ona boşuna Karanar dememişlerdi. Başının dört bir yanından, çenesinden saçak saçak kara tüyler sarkmıştı. Boynundan aşağı dökülen kara yelesi dizlerine kadar inerdi. Sırtında kara iki kule gibi yükselen bir çift hörgücüyle birlikte saçaklı kara tüyleri —erkek develerin başlıca süsleridir bunlar— insana korku verirdi. Karanar'ın güdük kuyruğu da kapkaraydı. Bunların dışında boynunun üst bölümü, göğsü, böğürleri, karnı daha açık, kestane rengi tüylerle kaplıydı. Boranlı Karanar deyince tüylerinin bu alacalı bulacalı rengi, iriliği, bir de azgınlığı akla gelirdi. Erkek develer için en olgun çağda, tam otuz yaşındaydı.

Develer çok yaşarlar. Herhalde bu yüzden olacak, beş yaşından sonra yavru yapacak erginliğe ulaşırlar; üstelik her yıl değil, ancak iki yılda bir doğururlar. Deve yavrularının anne karnında kalma süresi bütün hayvanlardan daha

uzun, tam on iki aydır. Deve yavrularını bir buçuk yaşına gelene dek soğuktan, bozkır rüzgarlarından korumak gerekir; o tehlikeyi atlattı mı, artık ne soğuktan, ne sıcaktan, ne de susuzluktan yılar.

Bütün bu işlerden çok iyi anlayan Yedigey küçüklüğünden beri Karanar'a gözü gibi bakmıştı. Boranlı durağına askerlik dönüşü ilk geldiği günler Kazangap'ın ona armağan ettiği bir ördek yavrusu yumuşaklığındaki incecik tüylü, sütle beslenen köçek (deve yavrusu) günden güne nasıl serpilip büyüdü! Şimdi, demirden dökülmüş gibi sağlam iki kara hörgücüyle her güçlüğe dayanır. O zamanlar Yedigey de toydu daha. Saçlarına ak düşene dek ömrünü bu kuytuda geçireceğini aklından geçirmezdi. Gençlik resimlerini açıp bakınca gözlerine inanası gelmiyordu. Zamanla nasıl da değişip bozlaştı! Kaşları bile kırlaşmıştı. Gerçi değişikliğin çoğu yüzündeydi, bu yaştaki birçok insan gibi şişmanlamamıştı. Yaş ilerledikçe önce bıyık bıraktı, sonra sakalını uzattı. Şimdi bunlar olmasa kendisini çıplak hissederdi herhalde. Durağa ilk geldiği günden beri başından neler neler geçmedi!..

Şimdi, yattığı yerde uzun boynunu iki yana çevirerek, saçaklı yelesini savurarak aslanlar gibi kükreyen, acı acı haykıran Karanar'ı kimi zaman sesiyle, kimi zaman kamçısıyla korkutup yatıştıran Yedigey o yıllarda neler olduğunu, nasıl olduğunu düşünürken dalıp dalıp gidiyordu.

Havutu devenin sırtına yerleştirmek uzun zamanını aldı. Sonra yuları başından geçirdi. Bu da bitince havutun üstüne, renk renk uzun püsküllü, halı nakışlı, atadan kalma örtüyü serdi. Ukubala'nın gözü gibi koruduğu örtü ve yesyeni gezi yularıyla Karanar'ı son kez ne zaman donattığını anımsamıyordu. İşte şimdi böyle bir fırsat çıkmıştı.

Karanar'ın semerlenmesi bitince Yedigey hayvanı ayağa kaldırdı ve yaptığı işten çok memnun kaldı. Hörgüçleri arasına ustaca yerleştirilmiş havutu, havutun üzerinden serilmiş püsküllü örtüsüyle deve, kendi cüssesiyle birlikte daha gösterişli göz alıcı bir binek hayvanı olmuştu. Gençler, özellikle Sabitcan saygıdeğer bir kişinin cenaze törenine hazırlık yapmanın hiç de insana yük olmadığını; tam tersine, üzücü bir olay nedeniyle de olsa, böyle durumlarda gerekli saygıyı göstermenin kaçınılmazlığını görsünler, anlasınlardı. Kimisi

ölüsünün ardından müzik çalar, bayrak çeker, kimisi havaya ateş eder, kimisi de çiçek saçar, çelenk götürürdü...

Boranlı Yedigey ise püsküllü örtünün süslediği devesinin sırtında ertesi gün cenaze alayının önünde gidecek, Kazangap'ı son ve sonsuz dinlenme yerine, Ana - Beyit gömütlüğüne uğurlayacaktı. Geniş, ıssız Sarı Özek bozkırını geçerlerken yol boyunca onu düşünecek, dostunu bu düşüncelerle, daha önce aralarında sözleştikleri gibi, atalarının yattığı yerde toprağa verecekti. Evet, Kazangap ile ikisinin arasında böyle bir anlaşma vardı. Yürüyecekleri yol uzun da olsa, kısa da olsa, Kazangap'ın dileğini yerine getirmekten kimse onu alıkoyamayacak, ölen kişinin kendi oğlu bile verdiği sözden onu döndüremeyecekti.

Her şeyin buna göre olacağını, Karanar'ın bu amaçla semerlenip bayramlık takımlarla donandığını herkes bilsindi.

Görsündü herkes. Yedigey süslenip püslenip devesini evlerin arasından dolaştırarak getirip Kazangap'ın tek gözlü damının önüne bağladı. Herkes görsündü. Boranlı Yedigey sözünde durmazlık edemezdi. Ama onun boşuna tasalandığı anlaşılıyordu. Çünkü devesini donatma sırasında Uzun Edilbay, Sabitcan'a şöyle seslenmişti :

— Hey, bir gölgeye çekilelim de konuşalım biraz!

Gözden ırak yaptıkları konuşma uzun sürmedi. Edilbay, diyeceklerini dolambaçlı yollardan söylemeye çalışmadan doğrudan doğruya konuya girdi:

— Bak, Sabitcan, yeryüzünde Boranlı Yedigey gibi bir baba dostunun olmasından dolayı Tanrı'ya şükret. Onun için rahmetli babanın gerektiği biçimde gömülmesine engel olmaya kalkma. Eğer işinin çokluğunu ileri sürüyorsan seni tutacak değiliz. Senin için bir avuç fazla toprağı ben atarım.

— Ölen benim babam, ne yapacağıma ben karar veririm...

Edilbay arkadaşının konuşmasını kesti:

— Baba senin, ona bir diyeceğimiz yok, ama sen kendinin değilsin! Senin buna bir diyeceğin var mı?

Sabitcan hemen yelkenleri suya indirdi.

— Demek sen öyle düşünüyorsun? Neyse, seninle böyle bir günde tartışacak değilim. Benim için değişmez, Ana - Beyit'e gömülse ne çıkar? Biraz uzak, diye düşünmüştüm de...

Konuşma bununla son buldu. Yedigey devesini donatıp da herkesin görmesi için Kazangap'ın evinin önüne bağladıktan sonra Boranlı gençleri; «Sizin bu söylediklerinizi erkekliğe yakışmaz! Böyle bir adamı atalarımızın yattığı yerden başkasına gömemeyiz...» dediği zaman kimseden çıt çıkmadı, hepsi de onun isteğini kabul ettiler.

O geceyi rahmetlinin damının önündeki avluda komşuluk uyumu içinde, sabaha dek konuşarak geçirdiler. Havanın iyi gidişi de buna yardım etti. Günün yakıcı sıcağının üstüne Sarı Özek bozkırının birdenbire çıkan serinliği çökmüştü. Alaca karanlığın sardığı koskoca bozkırın ortasında kıpırtısız, durgun bir hava vardı. Ertesi günkü yemek için kesilen koçun gövdesini ancak serinlik bastırdıktan sonra yüzüp parçaladılar. Bu iş de bittikten sonra tüten semaverlerin yanında çaylar içildi, havadan - sudan konuşuldu. Cenaze töreni için bütün hazırlıklar tamamlanmış gibiydi, o sabahı bekleyip Ana - Beyit gömütlüğüne yola dizilmekten başka yapılacak iş kalmamıştı. Ölümüne üzüntü duyulan bir ihtiyara gösterilmesi gereken saygı içinde sessiz, dingin saatler akıp gidiyordu...

Öte yandan Boranlı durağına her zamanki gibi trenler gelip gidiyorlar; doğudan, batıdan gelip orada bir an yan yana göründükten sonra yeniden doğuya, batıya yönelerek birbirlerinden ayrılıyorlardı.

Ana - Beyit'e doğru yola çıkılmadan önceki akşam Boranlı durağında durum böyleydi, tatsız bir olay çıkmamış olsa her şey düzenli gitmiş sayılırdı.

Buldukları bir yük trenine atlayan Ayzada ile kocası akşam olmadan Boranlı'ya ulaşmışlardı. Kazangap'ın kızı trenden iner inmez geldiğinin belirtisi olarak bir zırıltı tutturdu, bunun üzerine köyün kadınları da ağlayarak onun çevresini kuşattılar. Ayzada ile birlikte en çok Ukubala dövünüyor, acı göz yaşları döküyordu. Genç kadının öksüz kalışı Yedigey'in karısına çok dokunmuştu. Onların böyle iki gözü iki çeşme ağladıklarını gören Yedigey, ölenle ölünmeyeceğini, yazgıya katlanılması gerektiğini söyleyerek Ayzada'yı yatıştırmaya çalıştıysa da başaramadı.

Çoğu kez böyle olur. Babasının ölümü de Ayzada'ya, sözlerle açığa vuramadığı, yıllarca içinde birikmiş dertlerini herkesin ortasında dökmesi, doya doya ağlaması için fırsat vermişti. Ağlamaktan gözleri şişmiş, saçı - başı dağılmış

genç kadın ölen babasıyla konuşarak, kadın çaresizliğiyle dert yanarak gençliğinin heder olduğunu, ayyaş bir kocaya düştüğü için gün görmediğini, kimsenin onu arayıp sormadığını, çocuklarının baba baskısı görmemek yüzünden sabahtan akşama dek serseri serseri dolaşarak sokak sürtüğü olduklarını, ilerde iyice haydut kesilip tren soymaya başlayacaklarını, büyüğünün daha şimdiden içkiye başladığını, geçenlerde karakola çağrıldığını, bu gidişle bir gün mahkemeye düşeceğini sızlanarak söyledi. Altı çocuğa karşı tek başına ne yapabileceğini, kocasının kılını bile kıpırdatmadığını yana yakıla anlattı babasına.

Kocası olacak adamın gerçekten de her şeye boş vermiş bir duruşu vardı. Kaynatasının cenazesi diye gelmişti ama bir köşeye çekilip pis kokulu sigarasını tüttürmekten başka bir işe yaradığı yoktu. Karısının göz yaşı dökmesi de ilk değildi. Kadın değil mi, ağlar - sızlar, susardı. Fakat bu sırada kaynı Sabitcan'ın işe karışması her şeyi bozdu. Sabitcan birden kız kardeşine saldırarak böyle bir şey görmediğini, onun babasını gömmeye mi, yoksa kendini herkese rezil etmeye mi geldiğini anlamadığını söyledi. Bir Kazak kızının saygıdeğer babası için böyle ağlaması yakışık alır mıymış? Kazak kadınlarının büyük ağıtları yüzyıllar öncesinden kalma birer efsane, birer türkü olmuşmuş. O büyük ağıtlar sırasında gözlerinden yaşlar boşanmayan kimse kalmazmış; ölüler ağıtlarla yücelir, ünleri dört bir yanı sararmış. Oysa kardeşi olacak zavallı, bir öksüz sızlaması tutturmuş, herkesi kendine acındırmaktan başka bir şey yapmıyormuş.

Ayzada sanki böyle bir şey bekliyormuş gibi yeniden hırslanıp bir çığlık koyverdi. «Ah seni bilgiç taslağı, sen kendini herkesten akıllı mı sanıyorsun? Sen bu güzel sözleri git de kendi karına söyle, önce onun aklını başına topla! Hani nerede kendisi, ne diye gelip babamıza saygısını sunmadı? Onun gibi bir malcanlısı ile senin gibi kılıbık bir herif el ele verip zavallı babamı geçkin yaşında soyup sağana çevirdiniz! Benim kocam ayyaş da olsa kalkıp geldi. Neden gelmedi senin karı bozuntusu, yoksa o da kendini herkesten akıllı mı sanıyor?..»

Sabitcan o zaman karısının sesini kesmesi için eniştesine bağırmaya başladı, bunun üzerine, köşesinde sus pus oturan adam birden öfkelenip Sabitcan'ı boğmaya kalktı.

Boranlı köyü erkekleri birbirine giren akrabaları zor

ayırdılar. Böyle bir olayın çıkmasından ötürü hepsi utandı, bir tuhaf oldu. Yedigey utancından yerin dibine geçmişti. İki kardeşin de ne mal olduklarını biliyordu ama başlarına böyle bir iş açacakları aklının köşesinden bile geçmezdi. Bu durumla karşılaşınca ikisini birden payladı, eğer birbirlerini saymıyorlarsa babalarının anısına saygı göstermelerini, bunu da yapmayacak olurlarsa ikisinin de gözünün yaşına bakmayıp köyden dışarı kovacağını söyledi.

Cenazenin kaldırılmasından önce işte böyle tatsız bir olay çıktı. Yedigey çok üzüldü. Kaşları çatıldı, burnunun üstü kırıştı, kendisine sorular sormaya başladı: Çocuklar, kendi çocukları neden böyle oluyorlar, neden istenmedik bir biçimde yetişiyorlardı? Okuyup adam olsunlar, Sarı Özek bozkırında bir istasyonda çakılıp kalarak talihlerine küsmesinler, «Babalarımız bizi okutmadı!» diyerek sonradan başlarına kakmasınlar diye, yazın sıcağına, kışın ayazına bakmaksızın Kazangap'la ikisi onları bölge yatılı okuluna götürürlerken böyle mi hayal etmişlerdi? Her şey umduklarının tam tersi çıkmıştı. Herkesin kendilerinden yüz çevirdiği birer insan olmalarının sebebi neydi? Nasıl böyle olmuşlardı?

Uzun Edilbay o akşam bir kez daha insanca bir duyarlık göstererek Yedigey'i güç durumdan kurtardı, onu rahatlattı. Kavga edenler karşısında Yedigey'in ne hallere düştüğünü görmüş olmalıydı. Dünya düzeni kurulalı beri, babası ya da anası ölen çocuklar, o ölünün gömme törenine katılan baş kişiler sayılmışlardır. Bunlar ne denli işe yaramaz, ciğeri beş para etmez yaratıklar da olsa görmezlikten gelemezsiniz. İşte bu yüzden, bir de iki kardeş arasında çıkan kavganın doğurduğu tatsız havayı yumuşatmak için Edilbay; «Ee, avlunun ortasında ne dikilip duruyoruz? Gidelim de bizde birer bardak çay içelim!» diyerek erkekleri evine çağırdı.

Yedigey, Uzun Edilbay'ın evinde sanki başka bir dünyaya girmiş gibi oldu. Yakın komşuluk dolayısıyla eskiden de arada bir onlara uğrar, Edilbay'ın huzur içindeki aile yaşantısı ona ayrı bir sevinç verirdi. O gün orada kalış süresini elinden geldiğince uzatmaya çalıştı. Sanki böylece, yitirdiği gücünü yeniden toplayacak, içindeki boşluğu dolduracaktı.

Uzun Edilbay, Boranlı durağında kalan herkes gibi bir demiryolu işçisiydi; onun da eline herkes kadar para geçer, o da herkes gibi iki göz odadan oluşan bir evde otururdu. Gelgelelim onun evi temiz, huzurlu, aydınlıktı. Edilbay'ın

ailesi arasında içtiği bir bardak çay Yedigey'e süzülmüş bal gibi tatlı gelirdi. Karısı uyumlu, evine düşkün bir kadındı; çocukları ise ona göre... Yedigey bu insanların Sarı Özek bozkırında kalabilecekleri kadar kalmalarını, sonra da daha iyi bir yere çekip gitmelerini yürekten dilerdi. Onlardan ayrılmak ne denli acı gelse de, onlar adına isterdi böyle bir şeyi.

Muşamba çizmelerini girişte çıkardıktan sonra iç odada bağdaş kurup oturan Yedigey çok yorulduğunu, acıktığını o gün ilk kez hissetti. Sırtını duvara dayadı, hiç sesini çıkarmadı. Yuvarlak sofranın çevresinde bağdaş kuran köyün erkekleri arasında havadan - sudan bir konuşma sürüp gidiyordu.

Konuşma zamanla döndü dolaştı, garip bir konuya döküldü. Yedigey geçen gece havaya fırlatılan uzay gemisini telaştan unutmuştu. Ama konudan anlayanların sözleri ona aynı olayı bir daha anımsattı. Sonunda yeni bir şey öğrenmekten çok, dinlediği gençlerin düşünce tarzlarına, bir de bu konuda kendi bilgisizliğine şaşmakla kaldı. Ama bilgisizliğinden dolayı kendine en ufak bir sitemde bulunmadı. Çünkü herkesi son derece ilgilendiren uzay uçuşları onun için uzak, hemen hemen büyüleyici, yabancısı olduğu bir şeydi. O yüzden, neyin nesi olduğunu bilmediği bir durumla karşılaştığı zaman yaptığı gibi, uzay uçuşlarıyla ilgili konuşmaları, en azından önem verilmesi gereken bir konu olduğu inancı içinde derin bir saygıyla dinledi.

Sofraya oturanlar başlangıçta deve sütünden yapılmış kımız içtiler. Köpüklü, serinletici, hafifçe baş döndüren, güzel bir kımızdı bu. Durağa gelen demiryolu bakım işçileri kımıza «Sarı Özek birası» adı verirler, buldukları zaman zevkle içerlerdi. Sıra sıcak yemeğe geldiği zaman ev sahipleri bunun yanında votka da çıkardılar. Böyle toplantılarda Yedigey içkiyi geri çevirmez, herkesle birlikte içerdi, fakat bu sefer kendisi içmediği gibi, başkalarının içmesini de istemiyormuş gibi bir tavır takındı. Öyle ya, ertesi gün uzun yola gideceksiler, zor bir gün geçireceklerdi. Ötekilerin, özellikle Sabitcan'ın kımıza votka karıştırarak fazlaca yüklenmeleri onu rahatsız etmeye başlamıştı. Kımız ile votka arabaya koşulmuş bir çift uyumlu at gibiydiler, atlar arabayı nasıl uçurucasına götürürlerse bunlar da insanı coşturur, göklere çıkarırdı. Oysa bugün bunun hiç gereği yoktu. Ama kocaman

adamlara içmemelerini söyleyemezsiniz ki! Ölçüyü kendilerinin bilmesi gerekirdi. Yedigey'in içini rahatlatan tek şey, Ayzada'nın kocasının votkadan uzak durarak yalnız kımızla yetinmesiyli. Alkolik bir adam birkaç kadehle zom olurdu; bunu bildiğinden, kaynatasının cenaze töreninde yerlere yuvarlanmaktan korkuyordu anlaşılan. Gene de dayanma gücünün derecesini yalnız Tanrı bilirdi.

Başlangıçta içki içip havadan - sudan konuştukları sırada Uzun Edilbay —kolları da upuzundu, konuklarına kımız doldurup verirken yol kazma makinesinin kolları gibi açılıp kapanıyordu— yuvarlak yer sofrasında ta karşıdan Yedigey'e dolu bardağı uzatarak birdenbire sordu:

— Yedike, dün ne oldu, biliyor musunuz? görevi devraldıktan sonra siz makastan ayrılıp giderken gökte nasıl bir patlama olduysa durduğum yerde sallandım! Bir de baktım, uzayalanından roket fırlatmışlar! Araba oku gibi upuzun bir şey! Siz de gördünüz mü?

— Görmez olur muyum? Ağzım bir karış açık kaldı. O ne güçtü öyle! Bir top ateş durmadan göğe yükseldi, yükseldi... «Korkmadım» desem yalan söylerim. Bunca yıldır şurada yaşıyorum, böylesini ilk kez görüyorum.

— Evet, ben de ilk kez karşılaşıyorum.

Edilbay'ın bu sözü üzerine Sabitcan, ev sahibinin boyunun uzunluğunu kastederek:

— Sen de yeni karşılaştığına göre biz hiç görmeyeceğiz demektir, diye takıldı.

Uzun edilbay bu şakayı kaçamak bir gülümsemeyle geçiştirdi.

— Öyle mi dersin?.. Parlayan alevi görünce ilkin gözlerime inanamadım. Dedim, «İşte biri daha uzaya gidiyor. Yolun açık olsun!» Yanımda her zaman transistörlü radyom bulunur, hemen düğmesini çevirdim. Bilirsiniz, uzay gemisi atıldıktan sonra radyodan yayın yaparak durumu bütün dünyaya duyururlar. Spikerin bayram sevinci içinde bağıra bağıra konuştuğunu çok işitmişsinizdir. Dinlerken insanın tüyleri diken diken olur. Göğe kimin fırlatıldığını öylesine merak ediyordum ki! Ama bu sefer yayın filan yapılmadı...

Yüzünün kızarmasından, alnına ter basmasından sarhoş olmaya başladığı anlaşılan Sabitcan anlamlı anlamlı kaşlarını kaldırarak cakalı bir tavırla :

— Neden öyle oldu dersin? diye sordu.

— Ben nerden bilirim? Yayın yapılmadı işte... Oysa göstergeyi hep Moskova radyosu üstünde bekletirim. Tek söz bile söylemediler...

Sabitcan kımızlı votkadan bir yudum daha aldı.

— Olamaz! Bu işte bir yanlışlık var! Uzaya yapılan her uçuş dünya çapında bir olaydır... Anlıyorsun, değil mi? Bilimdeki, politikadaki saygınlığımızdır...

— Bilmiyorum işte... Son haber bültenlerini, «gazetelerden özet» yayınlarını özellikle dinledim, hiçbir şey yok...

— Demek öyle! Görev yerimde olsam şimdi durumu öğreniverirdim! Terslik işte! Belki de işin içinde başka bir şey var.

— Ne olduğunu bilmem artık... Durumu öğrenemediğim için çok canım sıkıldı. Sanki tanıdığım bir uzay adamını atmışlar gibi bir duyguya kapıldım. Öyle ya, atılışını gözlerimle gördüm. Belki de soydaşımız gençlerden biridir gönderilen. Bak, işte buna çok sevinirdim! İlerde kendisiyle görüşmek kimbilir ne ilginç olurdu!

Sabitcan o anda aklına gelen bir şeyden heyecanlanarak:

— Aa, anlıyorum! dedi. Pilotsuz bir gemi gönderdiler! Bir deneme uçuşuydu bu!

— O da neymiş? Nasıl bir şey bu?

— Bilmez misin, canım? Basbayağı deneme uçuşu! Başka bir uzay gemisiyle birleşmek ya da yörüngeye oturtulmak üzere pilotsuz bir araç gönderirler bazan. Eğer işler düzeninde giderse radyodan, gazetelerden duyururlar, ama bir terslik çıkarsa bildirmezler. Bilimsel bir deneme işte...

Edilbay üzüntüyle alnını sıvazladı.

— Ben de uzaya adam gönderdiklerini sanmıştım. Öyle sevindiydim ki!

Sabitcan'ın açıklaması üzerine düş kırıklığı içinde kimseden ses çıkmadı. Konu belki de bununla kapanacaktı, fakat söze Yedigey'in karışmasıyla konuşma yeniden canlandı.

— Şey... Anladığıma göre havaya, içinde adam bulunmayan bir roket fırlattılar. Peki, roketi kim yönetiyor?

«Bu da sorulur mu?» gibisinden Yedigey'in bilgisizliğine çok şaşıran Sabitcan adamın yüzüne gururla baktı.

— Kim mi yönetiyor? Yedike, bu gibi uçuşlar telsizlerle yönetilir. Yer'in izniyle, Yönetim Merkezi verir bütün komutları. Uzay gemisinde pilot olsa bile gene de telsizle yapılır bütün işler. Anlıyorsun, değil mi? Roketin yönetimi-

ni kendi üzerine alması için uzay adamına izin verilmesi gerekir... Senin gibi Karanar'a binip bozkırda gitmeye benzemez bu iş, çok çetrefillidir.

— Desen e, işler böylesine karışık! diye mırıldandı Yedigey.

Aslına bakılırsa telsiz, radyo gibi sözcükler ona göre «uzak mesafelerden gönderilen konuşmalar, sesler» anlamına geliyordu. Bu durumda cansız nesneler uzaktan gönderilen seslerle nasıl yönetilirdi? Aracın içinde insan olsa neyse; «Şöyle yap, böyle yap» diye verilen buyrukları yerine getirirdi. Yedigey bu durumu sorup öğrenmek istediyse de, sonra değmeyeceğini düşünerek vazgeçti. İçinden sormak gelmiyordu. Sabitcan'ın, karşısındakini küçük gören bir havası vardı. «Aklınızın bir şeye erdiği yok, gene de beni adam yerine koymuyorsunuz Görmediniz mi, Kazangap'ın güveyi olacak ayyaş herif az kalsın boğacaktı beni. Hakkımda ne düşünürseniz düşünün, bu işlerden hepinizden daha çok anlıyorum.» der gibiydi. Buna karşılık Boranlı Yedigey de şöyle düşünüyordu: «Hay gözün kör olmasın, e mi! Seni ne diye yıllarca okuttuk durduk? Elbette biz kara cahillerden çok bileceksin!.. Gene de senin gibileri Tanrı başımıza getirmesin! Herkesi kendin gibi birer bilgiç taslağı yapmaya kalkarak milletin başına bela kesilirdin. Şimdi bile ayak işlerine koşan ufak bir memur olduğun halde Sarı Özek bozkırına gelip herkesi ağzının içine baktırmaya çalışıyorsun.»

Öte yandan Sabitcan, kız kardeşi ve eniştesiyle tutuştuğu kavgadan sonra daha da düşen değerini hemşehrilerinin gözünde yükseltmek çabasıyla, onu ağzı açık dinleyenleri iyice şaşırtmak, sözlerinin ağırlığı altında ezmek istiyordu. Bu kararla inanılması güç mucizelerden, bilimin elde ettiği başarılardan coşkuyla söz etmeye başladı. Bir yandan da kadeh kadeh votka yuvarlıyor, bu arada kımız içmekten de geri kalmıyordu. Sonunda öyle abuk sabuk şeyler anlatmaya koyuldu ki, zavallı adamlar hangisine inanmak, hangisine inanmamak gerektiğini bilemez oldular.

Gözlüğünün parlayan camları arkasından büyüleyici bakışlarla çevresindekileri süzerek:

— Düşünebiliyor musunuz, bizler insanlık tarihinden en mutlu kişileriz! diye sürdürdü konuşmasını. Yedike, siz aramızda en yaşlımızsınız. Eskisini de, günümüzü de hepimizden daha iyi bilirsiniz. Bunları şunun için söylüyorum. Eskiden

insanlar tanrılara inanırlardı. Eski Yunan tanrıları sözde Olimpus dağında yaşarlardı. Şimdi düşünüyorum da, ne biçim tanrıydı bunlar? Saçma sapan şeyler. İşleri - güçleri birbirleriyle kavga etmekti. Birbirleriyle kavga etmekten dolayı insanların mutluluğuna çalışmaya elleri değmiyor, belki bunu akıllarına bile getirmiyorlardı. Aslında yoktu böyle tanrılar; bunlar birer söylence (mitoloji), birer masaldı. Oysa bizim tanrılarımız hemen şuracıkta, yanıbaşımızdaki uzayalanında yaşıyorlar. Bütün dünyaya karşı övünç duyduğumuz bu tanrıları herkes kolay kolay görüp konuşamaz, her canı isteyen Mırkınbay ya da Şıykımbay (10) elini uzatıp tanışamaz, tanışması da gerekmez. Çok doğaldır ki, bu gerçek tanrıların bir ayrıcalığı vardır. Yedike, demin sen uzay gemilerinin telsizle nasıl yönetildiklerine şaşırmıştın. Aslına bakılırsa bu çoktan aşılmış, modası geçmiş bir yöntem. Aygıtlar bir düzenlemeye göre çalışıyorlar. İlerde öyle günler gelecek ki, insanlar da aygıtlar gibi telsiz dalgalarıyla yönlendirilecekler. Hem de en küçüğünden en büyüğüne kadar bütün insanlar... Şimdiden bu konuda bilimsel veriler elde edilmiştir. İnsanlığın yüksek çıkarları için çalışan bilim bu güce erişmiştir işte!

Uzun Edilbay oradan atıldı:

— Dur bir dakika! İnsanlığın yüksek çıkarlarına geçmeden önce aklımın pek almadığı bir şeyi açıkla bana. Söylediklerine bakılırsa herkesin yanında transistörlü radyo cinsinden birer küçük aygıt bulunacak, öyle mi? Bununla kendilerine verilecek komutları işitecekler. Peki ama böyle aygıtlar her yerde bulunuyor...

— Aman sen de, Edilbay! Benim söylediğim o değil. Bildiğimiz o aygıtlar söylemek istediğimin yanında çocuk oyuncağı kalır. Kimse yanında aygıt filan taşıyacak değil. İsteyen sokağa çıkıp çıplak dolaşsın, görünmeyen telsiz dalgaları ona gene ulaşacak. «Canlıakım» denilen bu telsiz dalgaları insana, insan bilincine her an işleyecek. Bundan kimse kaçıp kurtulamayacak.

— Ya, demek öyle!

— Ne sandın ya? İnsanlar her şeylerini bir merkezden yayınlanan izlencelere (programlara) göre yapacaklar. Herkes canının çektiği gibi yaşadığını ya da bir şeyi isteğine

(10) «Her önüne gelen adam» anlamında uydurulmuş adlar. (Ç.N.)

göre yaptığını sanacak; oysa her şey yukardan verilen bir yönlendirmeye göre gerçekleşecek. Kimse kesinlikle izlencenin dışına çıkamayacak. Şarkı mı söylemen gerekiyor? Bir işaret, hemen şarkı söyleyeceksin. Dans mı edilecek, yoksa çalışılacak mı? Sana gönderilen sinyalle dans edecek ya da çalışacaksın. Hem de öyle dans edecek, öyle çalışacaksın ki, şaşkınlıktan herkes parmağını ısıracak! Artık hırsızlık, kavgacılık, suç işleme gibi şeyler unutulacak; bunlar yalnız eski kitaplarda okunan kavramlar olarak kalacak. Çünkü bütün davranışlar, düşünceler, istekler önceden insanın beynine yansıtılacak. Diyelim ki yeryüzünde büyük bir nüfus patlaması var, başka bir deyişle insanlar hızla çoğalıyor, bunları besleyecek yeterli besin yok. Bu durumda ne yapılması gerekiyor? Doğum sayısını kısmak, değil mi? Toplumun çıkarı gereği, karınla o işi sinyalin verildiği zaman yapacaksın.

Uzun edilbay işi alaya aldı.

— Gene mi toplumun yüksek çıkarı?

— Evet, devletin yüksek çıkarları her şeyden önce gelir.

Eğer ben bu yüksek çıkarları göz önüne almadan karımla ya da başka biriyle iş becermeye kalksam o zaman ne olacak?

— Edilbay, iki gözüm, öyle bir şey olmaz ki! Bu düşünce aklının köşesinden bile geçmeyecek. Dünyanın en güzel kadınını karşına getirseler dönüp bakmayacaksın. Çünkü o sırada olumsuz canlı akım yayınının etkisi altındasın. Vurgulamak istediğim şu ki, bu işlerde bile tam bir düzen kurulacak. İnan dediklerime! İstersen savaştan bir örnek alalım. Gene her şey verilen işarete göre gerçekleşecek. Ateşe mi atılmak gerekiyor, paraşütle mi atlanacak, tankın altında atom mayınıyla birlikte havaya mı uçulacak? İnsanlar bütün bunları gözlerini kırpmadan yapacaklar. «Nasıl?» diye soracaksınız bana. Korkusuzluk canlıakımı verilmiştir, onun için insan korku morku duymayacak. Her şey bu kadar basit işte!..

Uzun Edilbay bu sözleri dinledikten sonra;

— Amma da palavra sıktın arkadaş! Bunca yıl böyle şeyler mi öğrettiler sana? diye şaşkınlığını dile getirdi.

Ötekiler ise başlarını iki yana sallıyorlar, yerlerinde kıpırdanıyorlar, gene de ilginç buldukları için, konuşmasını

kesmeden Sabitcan'ın palavralarını dinliyorlardı. Böyle davranmalarının bir nedeni de onun sarhoş olduğunu bilmeleriydi. Adam kımız üstüne kımız içerken arada yuvarladığı votkalarla iyice kafayı bulmuştu, bırak canının istediği gibi konuşsundu. Üstelik bir yerlerden işittiği şeylerin doğru mu, yanlış mı olduğu konusunda kafa yormaya değer miydi? Orası öyleydi ya Yedigey'i bir kaygıdır almıştı. «Bizim geveze durup dururken çenesini yormuyordur herhalde. Dünyada olan - bitenleri pek merak ettiğine göre bir şeyler okumuş, kulak dolgunluğuyla da olsa bir yerlerden doğrusunu öğrenmiştir. Dediği gibi gerçekten birtakım adamlar, ayrıca büyük bilginler kendilerini tanrıların yerine koyup bizi yönetmeye kalkarlarsa ne yapacağız?» diye düşünüyordu.

Saçmalarının merakla dinlendiğini gören Sabitcan susmak bilmiyor, kıtırları savurdukça savuruyordu. Üst üste yuvarladığı kımızların, kadeh kadeh votkaların etkisiyle gözlükleri buğulanmış, gözbebekleri karanlıkta kedi gözleri gibi irileşmişti. Şimdi de elini kolunu sallayarak okyanuslardan birindeki Bermuda Üçgeni'nden söz ediyordu. Anlattıklarına bakılırsa burada gemiler gizemli bir biçimde ortadan kayboluyor, üzerinden geçen uçaklar yok olup gidiyorlarmış.

— Bizim ilçe merkezinde adamın biri yurt dışı bir göreve gitmek için çalmadığı kapı kalmadı. Sanki yurt dışına çıkınca kuş konduracaklar. Uğraştı, didindi, sonunda başkalarının ayağını kaydırarak amacına ulaştı. Adam Uruguay'a mı gidecekti, yoksa Paraguay'a mı, bilmem, tam Bermuda Üçgeni'nin üzerinden geçerken uçağı kaybolmuş. Kendisi de ortada yok. Onun için, dostlarım, önemsiz bir şey için şunun - bunun kapısı aşındırmaya, başkalarının ayağını kaydırmaya gerek yok. Başımıza bir de Bermuda Üçgeni belası sarmadan, kendi güzel ülkemizde sağlıkla yaşayalım... Hepinizin sağlığına kaldırıyorum kadehimi!

«Çenesi açıldı herifin! Şimdi de en çok sevdiği konudan dem vurur. Kafayı buldu mu, frenleri tutmuyor. Başımızın belası, çekeceğiz!» diye söylendi Yedigey. Tam beklediği gibi çıktı. Sofranın çevresinde oturanları bulanık, kaypak bakışlarla süzen, gene de yüzüne önemli bir adam havası vermeye çalışan Sabitcan;

— Hepimizin sağlığına içelim! diye sürdürdü konuşmasını. Sağlığımız ülkemizin en büyük zenginlini oluşturur. Bu

duruma göre sağlığımız devletimizin servet kaynağıdır. Ya işte böyle! Bize birer basit yaratık gözüyle bakılmamalı, hepimiz devletin değerli varlıklarıyız. Şunu da söylemek istiyorum ki!..

Geveze herif sofrabaşı konuşmasını tamamlamadan Yedigey ayağa kalktı, hızla dışarı fırladı. Evin girişinde ayağına takılan boş bir kova ya da başka bir şey tangır tungur sesler çıkararak yuvarlandı. Evin dışına çıkınca, havanın serinliğinden soğuyan muşamba çizmesini ayaklarına geçirdi; canı sıkılmış, hayli öfkelenmiş bir halde evinin yolunu tuttu. Can sıkıntısından bıyıklarını gevelerken şöyle düşünüyordu: «Vah, zavallı Kazangap, vah! Nasıl bir şey bu? Ne ölüm ölüme benziyor, ne üzüntü üzüntüye! Adam akşam eğlencesine katılmış gibi habire içiyor. Konuşmaları da bir şeye benzese bari! Devlet zenginliği diye bir şey tutturmuş, her gelişinde aynı lafları geveler. Tanrı'nın yardımıyla yarın cenazeye gerekli saygıyı gösterip gideceği yere uğurlayalım, ilk duasını da yapalım, ondan sonra bu herifi buralarda bir daha gözüm görmesin! Ne o bizim işimize yarar, ne de biz onun!»

Gene de Uzun Edilbay'ın evinde epeyce oturmuşlar, vakit gece yarısını bulmuştu. Yedigey Sarı Özek bozkırının gece soğuyan havasını derin derin içine çekti. Ertesi gün havanın her zamanki gibi açık, kuru, sıcak olacağı anlaşılıyordu. Yaz günleri hep böyleydi; gündüzleyin sıcak, geceleyin soğuk. Bozkırın çepeçevre kıraç kalması, bitkilerin tutunamaması bu yüzdendi. Zavallıcıklar gündüzleyin güneşe uzanıp, nemli hava bekletisi içinde yapraklarını açıyorlar; geceleyin soğuktan kavruluyorlardı. Ancak iklimdeki sert değişikliğe dayananlar ayakta kalabiliyordu. Bunlar çoğunlukla birkaç diken türü, pelin otları, bir de yar diplerinde fışkıran çeşitli ot öbekleriydi. Kışlık kuru ot için bunlar biçilip toplanırdı. Boranlı Yedigey'in eski dostu yerbilimci Yelizarov'un anlattığına göre, bir zamanlar bozkırların zengin bir bitki örtüsü varmış; yağmurlar o yüzden şimdikinin üç katı daha çok yağarmış, iklim hayli değişikmiş. Sarı Özek bozkırlarında koyun, inek sürüleri, at yılkıları dolaşırmış. Herhalde çok eskidendi bunlar; bozkırların azgın istilâcıları Juanjuanlar'ın izi bile yüzyılların içinde silinip yalnız söylentisi kaldığına göre, onlardan da önceydi. Öyle olmasa bunca insan Sarı Özek bozkırına yerleşebilir miydi?

Yelizarov boşuna mı, «Sarı Özek toprakları bozkır tarihinin unutulmuş kitabıdır.» derdi? Yerbilimcinin inancına göre Ana - Beyit gömütlüğünün öyküsü durup dururken uydurulmuş bir öykü değildi. Kimi mürekkep yalamış kişiler ancak yazılı belgeleri tarih sayarlar. Eğer eski çağlarla ilgili yazılı bir belge bulunmazsa o zaman ne olacak?..

Duraktan iki yöne gelip geçen trenlerin gürültüsünü dinleyen Yedigey, ses benzerliğinden olacak, kıyısında doğup büyüdüğü, savaş yıllarına değin yaşadığı Aral gölünün fırtınalarını anımsadı. Kazangap ile ikisinin yakın dost olmalarının temelinde ikisinin de Aral bölgesi Kazak'ı olmaları yatıyordu. Demiryolunda çalışmaya başladıktan sonra sık sık bir araya gelince, Sarı Özek bozkırının ortasında Aral gölünden söz ederlerdi. Ölümünden önce baharda Kazangap ile ikisi Aral kıyısına gitmişler, doğup büyüdükleri yerleri gezmişlerdi; anlaşılan ölmeden önce rahmetli oraları dünya gözüyle bir kez daha görmek istemişti. Keşki gidip görmeselerdi. Koskoca göl gitgide içeri çekiliyor, yıldan yıla kuruyordu. Gölün şimdiki kıyısına varmak için kille örtülü, kıraç, gölün eski tabanından on kilometre kadar yürümüşlerdi. Kazangap bu durumu görünce; «Dünya kurulalı beri Aral gölü vardır. Şimdi o da kuruduğuna göre biz insanların yaşamının sözü mü olur?» diye şaşırmıştı. Bundan başka bir sözü daha vardı; «Yedigey, ölünce beni Ana - Beyit'e göm. Aral'la bu son görüşmemdir.» demişti.

Yedigey gözlerinde biriken yaşları yeniyle sildi, sesinde herhangi bir acıklı çatlaklık kalmasın diye birkaç **kez öksürdü**, Kazangap'ın toprak damına doğru yürüdü. Burada yas tutan kadınlar vardı; Ayzada, Ukubala, köyün öteki kadınları orada toplanmışlardı. Evlerinde işlerini bitiren kadınlar gelip gelip onlara katılıyorlardı. Bu arada ertesi günkü yemek için hazırlıklar da yapılıyordu.

Ahırın önünde yere çakılmış bir kazığa bağlı; **püsküllü**, işlemeli örtüsüyle donanmış olarak hazır bekleyen Karanar'ın yanından geçerken bir an durdu. Ayın donuk ışığında deve güç kuvvet yetmez, kocaman bir yaratık, bir fil iriliğine bürünmüştü. Yedigey dayanamadı, devesinin böğrünü tapışladı.

— Hadi, aslan gibisin!

Tam eşikten adımını içeri atacağı sırada her nasılsa bir önceki gece hatırına geldi. Bozkır tilkisinin demiryoluna ge-

lişini, tilkiyi vurmak için yerden bir taş almışken atmaya cesaret edemeyişini, oradan eve doğru yürüyüşünü, o sırada uzayalanından fırlatılan roketin bir top ateş olup karanlık gökyüzünde gözden silinişini düşündü.

O anda Büyük Okyanus'un kuzey enlemlerinde sabahın 8'iydi. Cıvıl cıvıl bir güneş parlak ışıklarını uçsuz - bucaksız bir sessizliğin üzerine saçıyordu. Sudan, masmavi gökyüzünden başka buralarda bir şey gözükmüyordu. Öte yandan tam bu yerlerde, «Konventsiya» uçak gemisinin üstünde, şimdilik gemi sınırları dışında kimsenin bilmediği bir dram yaşanıyordu. Aslında bu dram, uzayın fethi tarihinde o güne dek işitilmemiş bir olayla ilgili olarak Amerikan - Sovyet ortak yörünge istasyonu olan «Parite» de yaşanmaktaydı.

İşte bu nedenle tüm dünya ile ilişkilerini kesen «Konventsiya» uçak gemisi —iki devlet arasındaki gezegenbilim tasarısı «Demiurg» a göre Ortak Yönetim Merkezinin bilimsel - stratejik karargahıydı bu gemi— Aleut adalarının güneyindeki sürekli yerini değiştirmek şöyle dursun, tersine, Vladivostok ile San - Francisco arasında havadan havaya tam eşit uzaklıktaki bir bölgede yerini almıştı.

Bilimsel araştırma gemisinde de birtakım değişiklikler göze çarpmaktaydı. «Demiurg» tasarısının Amerikan ve Sovyet ortak genel yöneticilerinin direktifi üzerine, «Parite» istasyonunda geçen olağanüstü durumun haberini alan biri Sovyet, biri Amerikalı iki uzay haberleşme operatörünün, olayla ilgili bilgiler dış dünyaya sızmasın diye, dışarısı ile bütün bağlantıları geçici bir süreyle fakat kesin bir biçimde kesilmişti.

Her ne kadar «Konventsiya» uçak gemisi askeri amaçlarda kullanılmıyor, o nedenle silah bulundurmuyor ve Birleşmiş Milletler'in özel kararlarıyla uluslararası dokunulmazlık statüsü taşıyorsa da, gemi personeli arasında olağanüstü durum ilan edildi.

Gündüzleyin saat 11'e doğru gemiye beş dakika arayla her iki tarafın sorumlu kurullarının gelmesi bekleniyordu. Bu kurullar gerekli görürlerse iki ülkenin ve dünyanın gü-

venliği için her türlü acil kararı ve pratik önlemleri alma konusunda tam yetkiye sahiptiler.

Bu yüzden «Konventsiya» uçak gemisi o saatte, Aleut adalarının güneyinde, Vladivostok ile San - Francisco'ya aynı uzaklıkta, okyanusun ortasında bekliyordu. Bu yerin seçimi bir raslantı değildi. «Demiurg» tasarısı yaratıcılarının işin başında öngördükleri tüm önlemler alınmakta, her zamankinden daha açık bir biçimde temkinlilik gösterilmekteydi. Gezegenbilim araştırmalarının uygulama alanına konulduğu geminin duruş yeri bile, eşine az raslanan bu uluslararası bilimsel - teknik işbirliğinde iki tarafın denkliğinin, kesinkes eşit haklara sahip oldukları ilkesinin bir uygulamasıydı.

«Konventsiya» gemisi bütün gereçleri, donanımları, enerji stoklarıyla eşit bir biçimde tarafların malıydı, böylece tasarıyı yürüten iki devletin ortak mülkü durumundaydı. Uçak gemisinin Nevada ve Sarı Özek uzayalanlarıyla doğrudan doğruya ve aynı anda haberleşen telsiz telefon - televizyon bağlantıları vardı. Her iki taraftan dörder tane tepkili uçağın üslendiği gemide bu uçaklar Ortak Yönetim Merkezi ile anakaraların günlük ilişkilerinde gerekli ulaşım ve taşıma görevlerini yürütmekteydi. Uçak gemisinde biri Sovyet, biri Amerikalı, eşit yetkilere sahip iki komutan bulunuyordu; kaptan 1 - 2 ve kaptan - 1 diye adlandırılan bu yetkili iki kişiden vardiyayı yürütmekte olanı o anda başkomutandı. İki komutandan tutun da komutan yardımcılarına, seyrüsefercilere, makinistlere, elektrik uzmanlarına, tayfalara, kamarotlara varıncaya kadar gemi mürettebatı iki taraftan karşılıklı olarak aynı sayıda insandan oluşuyordu.

«Konventsiya» uçak gemisinde görev yapan Ortak Yönetim Merkezi'nin bilimsel - teknik personeli de her iki tarafın eşitliği ilkesine dayanarak seçilmişti. Tasarıyı yürüten iki devletin 1 - 2 ve 2 - 1 diye adlandırılan baş yörüngebilimcileri başta olmak üzere her dalda çeşitli kademelerde görevli bilim adamları karşılıklı olarak eşit sayılarda olup eşit yetkilere sahiptiler. O nedenle şimdiye dek fırlatılan yapma uydulara göre yer yuvarlağına en uzak noktada bulunan, «Tramplen» yörüngesindeki uzay istasyonu da karşılıklı ilişkilerin özünü yansıtmak bakımından «Parite» (Eşitlik) olarak adlandırılmaktaydı.

Kendiliğinden anlaşılacağı üzere, bu aşamaya gelinceye dek iki devletin bilimsel, diplomatik, yönetimsel kurulları

arasında birçok büyük hazırlık çalışmaları yapılmıştı. «Demiurg» tasarısının çeşitli genel ve özel sorunlarında anlaşma sağlanması için sayısız toplantılar düzenlendi, bu uğurda uzun yıllar harcandı.

«Demiurg» tasarısı, amacı «X» gezegeninin maden kaynaklarını araştırıp bu kaynaklardan yararlanmak olan, çağımızın en önemli uzaybilim sorunlarından başlıcasını içeriyordu. «X» gezegeninde dünyamız ölçülerine göre akıl almaz büyüklükte gizli enerji bulunmaktaydı. Gezegenin yüzeyinde açıkta duran «X» madeni gerekli işlemlerden geçirildikden sonra elektrik ve ısı enerjisine dönüştürülüp Avrupa'ya ulaştırılma durumunda yüz tonluk madenden çıkan enerji tüm anakarayı bir yıl besleyecek güçteydi. «X» gezegeninin de yer aldığı bizim galeksimizin özel koşulları sonucu gezegenin milyarlarca yıl süren evrimiyle böyle enerji dolu bir maden katmanı oluşmuştu. Gerek «X» gezegeninin yüzeyden uzay araçlarınca birçok kez alınıp getirilen toprak örnekleri, gerekse Güneş Sistemi'mizin bu kırmızı yüzlü gezegenine inilerek yapılan uzay gezilerinin inceleme bulguları aynı sonucu göstermekteydi.

Ay ve Venüs de içinde olmak üzere bilinen gezegenlerden hiçbirinde bulunmayan bir durum, ıssız görünüşüne karşın «X» gezegeninin derinliklerinde suyun serbestçe var oluşu gerçeği Güneş'in bu kırmızı uydusunun incelenmesi tasarısına ağırlık kazandırmıştı. Gezegenin yüzeyinde gerçekleştirilen sondaj denemeleri suyun varlığını tartışmasız bir biçimde ortaya koyuyordu. Bilim adamlarının hesaplarına göre, «X» gezegeninin yüzeyindeki soğumuş kaya katmanlarının altında birkaç kilometre kalınlığında bir su katmanı bulunmakta olup, üstündeki basınç yüzünden bu su katmanı hiç değişmemekteydi.

Söz konusu gezegende bol miktarda suyun bulunuşu «Demiurg» tasarısının gerçekleşmesinde en büyük güvenceyi sağlıyordu. Su varlığı hem içme suyu gereksinmesini karşılayacak, hem de, en başta hava olmak üzere, insan yaşamı ve normal bünyesel işlevlerinin sürmesi için gerekli öbür maddelerin ayrıştırma yoluyla elde edilmesinde başlıca kaynağı oluşturacaktı. Bundan başka üretim açısından, «X» madeninin uzay taşıyıcılarıyla gezegenden götürülmeden önce çözülme yoluyla ilk arıtılma teknolojisinde de suyun önemli bir rolü vardı.

«X» gezegeninden elde edilecek enerjinin üretim yerinin neresi olacağı henüz tartışma konusuydu. Enerji, dünyanın çevresinde dönen uydularda elde edilip yer - eş - zamanlı yörüngelerden yeryüzüne mi gönderilecekti, yoksa doğrudan doğruya dünyada mı üretilecekti? Fakat bu sorunun çözümü için yeterince zaman vardı.

Bu gezegenin kaya katmanı altında sürekli bir biçimde kendi kendine akıtılacak suyun gezegen yüzeyine döşenecek boru sistemine verilebilmesi için kalabalık bir yerbilimci ve sondajcılar ekibinin «X» gezegenine gönderilmesi konusunda hazırlıklar yapılıyordu. Yörünge istasyonu «Parite», gezegene gidecek çalışma grupları için, dağcılık terimi kullanılacak olursa, bir çeşit ana kamp görevi yapmaktaydı. «X» gezegeni ile «Parite» uzay istasyonu arasında sürekli gidip gelerek, gezegene gereç taşıyacak «uzay mekikleri» nin yanaşması ve ayrılması için yörünge istasyonuna bütün düzenekler kurulmuştu. Zamanla eksik parçaların da eklenmesiyle «Parite» istasyonunda yüzden fazla insan rahat rahat yaşayabilecek, hatta dünyadan verilen televizyon yayınını seyredeceklerdi.

«X» gezegeninden elde edilecek suyun bu büyük uzay işletmesinde ayrıştırılması, insanoğlunun kendi gezegeni dışında gerçekleştireceği üretim etkenliğinin ilk uygulaması olacaktı.

Beklenen gün yaklaşıyor, tüm çalışmalar o amaca yöneliyordu...

Su işleri teknisyenlerinin «X» gezegenine yapacakları operasyonun son hazırlıkları Sarı Özek ve Nevada uzayalanlarında tamamlanmak üzereydi. «Tramplen» yörüngesinde dönen «Parite» uzay istasyonu, «X» gezegeninin ham toprağını delecek kişileri aldıktan sonra oraya fırlatmak için hazır bekliyordu.

İşin aslına bakılırsa çağdaş insan kendi dünyasının dışında başlayan uygarlığın çıkış noktasında bulunuyordu...

İşte tam bu sırada, ilk su işleri teknisyenlerinin «X» gezegenine gönderileceği tarihten bir gün önce, «Tramplen» yörüngesindeki «Parite» uzay istasyonunda uzun süredir görev yapan iki uzay adamı ansızın kayboluverdi.

İki uzay adamı ne belirli aralıklarla kurulması gereken bağlantılarda, ne de başka zaman hiçbir sinyale yanıt vermiyorlardı. Uzay istasyonunun yerini bildiren istasyon veri-

cisi ile yörünge düzeltme kanalı dışında bütün telsiz telefon - televizyon haberleşme sistemi susmuştu. Bu da «Konventsiya» uçak gemisindeki ilgilileri büyük bir kaygı içinde bıraktı.

Zaman ilerliyor, fakat «Parite» istasyonu hiçbir çağrıya yanıt vermiyordu. Bunun üzerine «Konventsiya» daki kaygı arttıkça arttı. «Parite» de görev yapan uzay adamlarının başına gelebilecek olaylar konusunda tahminler yapılmaya, varsayımlar ileri sürülmeye başlandı. Niçin susmuşlardı? Hasta mı olmuşlar, yoksa yedikleri bir şeyden mi zehirlenmişlerdi? Dahası, sağ mıydılar?..

En sonunda elde kalan tek çareye başvuruldu: Uzay istasyonundaki yangın alarmı sisteminin devreye sokulması için gerekli uyarı yapıldı. Ne yazık ki istasyondakiler yangın alarmını da karşılıksız bıraktılar.

«Demiurg» tasarısını tökezletecek tehlike çanları çalmaya başlamıştı. O zaman «Konventsiya» da üslenen Ortak Yönetim Merkezi durumu açıklığa kavuşturmak için elindeki son olanağı kullanmaya karar verdi. Bu karar üzerine «Parite» istasyonuyla kenetlenecek iki uzay gemisi, biri Nevada, öteki Sarı Özek uzayalanlarından fırlatılarak, birer uzay adamını olağandışı bir uçuşla arkadaşlarının durumunu saptamaları için götürdü.

Gerçekleşmesi son derece güç olan eş - zamanlı kenetlenmenin başarıyla yapılmasından sonra «Parite» istasyonuna çıkan iki denetleyici uzay adamı öyle bilgiler verdiler ki, «Konventsiya» da sabırsızlıkla bekleyenler şaşkına döndüler. Denetçiler uzay istasyonunun bütün bölmelerini, laboratuvarlarını, katlarını, bütün kıyısını - köşesini gezdikleri halde «Parite» de aradıkları kişileri bulamadıklarını bildiriyorlardı. Görev başında bulunması gereken uzay adamları ne diri, ne ölü hiçbir yerde yoktu...

İşte bu durum kimsenin düşünmediği bir şeydi. Üç ayı aşkın zamandır yörünge istasyonunda çalışan, üstlendikleri görevi titizlikle yerine getiren bu iki kişiye ne olduğu, nereye gittikleri konusunda herhangi bir tahminde bulunmak güçtü. Durdukları yerde buharlaşmış ya da uzayın boşluğuna dalıp gitmiş olamazlardı ya!

«Konventsiya» uçak gemisinden «Parite» yi telsiz telefon - televizyon sisteminden izleme çalışmalarına baş gezegenbilimci olan, eşit yetkilere sahip iki yönetici doğrudan

doğruya katılmışlardı. İki denetleyici uzay adamının, aralarında konuşarak, yörünge istasyonunun bölmelerini, odalarını tek tek gezdikleri, ağırlıksız boşlukta ağır ağır yüzdükleri Ortak Yönetim Merkezindeki çok sayıda televizyon ekranında gözüküyordu. Amerikalı ve Sovyet denetçi uzay adamları istasyonu adım adım araştırırken bir yandan da gördüklerini Ortak Yönetim Merkezi'ne anlattılar. Bu konuşmalar teyp bandına kaydedildi.

«Parite» : Bizi izleyebiliyor musunuz? İstasyonda kimse yok. Görevli arkadaşları göremiyoruz.

«Konventsiya» : İstasyonda herhangi bir kırılıp bozulma, aygıtlarda hasar filan var mı?

«Parite» : Hayır. Her şey nasıl konulduysa öylece duruyor. Aygıtlar sağlam, yerli yerinde.

«Konventsiya» : Gözünüze herhangi bir kan izi raslamadı, değil mi?

«Parite» : Öyle bir şeye raslamadık.

«Konventsiya» : «Parite» görevlilerinin kişisel eşyaları nerede bulunuyor, durumları nasıl?

«Parite» : Onlar da yerli yerinde gözüküyor, sanki bir değişiklik yok gibi.

«Konventsiya» : Gene de değişik bir durumla karşılaşmadınız mı?

«Parite» : Sanki kısa bir süre önce istasyondalarmış gibi bir izlenim edindik. Kitapları, saatleri, pikap, öteki eşyalar yeni bırakılmış gibi...

«Konventsiya» : Peki. Duvara asılmış ya da masalara bırakılmış bir yazı, bir not çarptı mı gözünüze?

«Parite» : Öyle bir şey görmedik. Ama durun, durun! İstasyon seyir defteri açık bırakılmış, içeri girenler hemen görsün diye, yazılı bir sayfanın yüzü kapıya çevrildikten sonra uçmaması için defter sıkmaçla çalışma masasına tutturulmuş.

«Konventsiya» : Sayfada neler yazıldığını okuyun bize!

«Parite» : Aynı sayfada yan yana sütunlara yazılmış iki metin var. Yazılardan biri İngilizce, öteki Rusça...

«Konventsiya» : Vakit geçirmeden okuyun birini!

«Parite» : Yazının başlığı «Dünyalılara Bildiri». Ayraç içinde de bir açıklama var.

«Konventsiya» : Durun! Okumayın! Konuşmamız bir süreliğine kesilecek. Bekleyin. Biz sizi yaniden arayacağız. Çağrıya hazır olun.

«Parite» : Tamam!

Yörünge istasyonu ile Ortak Yönetim Merkezi arasındaki konuşma burada kesilmişti. «Demiurg» tasarısının baş yöneticileri olan iki gezegenbilimci durumu gözden geçirdikten sonra, «Parite» ile muhabereyi sağlayan iki nöbetçi operatör dışında herkesin haberleşme odasından çıkmasına karar verdiler. Bu kararın yerine getirilmesi üzerine uzay istasyonu ile konuşmaya yeniden başlandı. «Tramplen» yörüngesindeki uzay istasyonunda üç aydır görev yapan iki uzay adamının bıraktıkları yazılı metin şuydu:

«Değerli meslektaşlarımız, «Parite» yörünge istasyonundan olağandışı bir biçimde ayrılmış bulunuyoruz. Bu davranışımızın gerekçelerini sizlere açıklamayı bir borç biliriz. Ayrılışımız belirsiz bir süre içindir, belki de bir örneğine daha raslanması güç girişimimiz dolayısıyla bir daha geriye dönemeyeceğiz.

Davranışımızın beklenmedik bir olay bunun da ötesinde, en basit disiplin anlayışı bakımından göz yumulmaz bir hareket olduğunu biliyoruz. Bununla birlikte, uzayda, yörünge istasyonunda görev yaparken karşılaştığımız, uygarlık tarihinde eşine az raslanır bir durum sizler yönünden anlayışla karşılanacağımız konusunda bizlere umut verdi.

Uzay istasyonunda çalışmaya başladıktan sonra epey zamandır, kısa dalga bandından yayınlanan bir radyo sinyali almaktaydık. Çevremizi kuşatan uzaydan ve önemli derecede de gürültülere, parazitlere doymuş dünya iyonosferinden kaynaklanan telsiz sinyalleri arasında, dalgasının darlığıyla kolayca ayırdedilebilen bu sinyal hep belli zamanlarda, aynı aralıklarla, düzenli bir biçimde veriliyordu. Başlangıçta buna pek aldırış etmedik. Fakat kesin bir biçimde evrenin aynı noktasından gönderildiği, belirtilere göre de doğrudan doğruya bizim yörünge istasyonuna yöneltildiği anlaşılan garip işaret hiç durmamacasına varlığını duyuruyordu. Bu arada bize ulaşan bu yapay telsiz dalgalarının, bizim vardiya süremizden önce, bir buçuk yıldır «Tramplen» yörüngesinde dönen «Parite» uzay istasyonunda görev almış öteki ikili ekiplerin zamanında da uzay boşluğuna yayımlandığı kanısına vardık. Evrenin derinliklerinden gelen telsiz işaretleriyle

yalnız bizlerin ilgilenmesi bir raslantı olsa gerek, bunun başka türlü bir açıklaması yok. Durum ne olursa olsun biz sinyali izledik, niteliklerini saptadık, incelemelerimiz sonunda bunun doğal değil, yapay bir sinyal olduğu konusundaki inancımız iyice pekişti.

Gene de bu sonucu kabul etmek bizim için kolay olmadı. Çünkü bir yandan içimizi bir kuşku kemiriyordu: Evrenin bilinmeyen derinliklerinden kaynaklanan yapay bir telsiz sinyalinin gerçekliğinden hareket ederek dünyamızınkinden başka bir uygarlığın varlığını nasıl kanıtlayacaktık? Bilim dünyasının, komşu gezegenlerde tek hücreli de olsa bir canlı varlık bulunabileceği varsayımıyla daha önce yaptığı çalışmalar bile her seferinde üzüntü verici bir olumsuzlukla sonuçlanmamış mıydı? Evrende insanoğlunun dışında akıllı bir yaratığın bulunması olasılıktan uzak görülürken zamanla bu araştırmalar gerçeklere aykırı, hatta utopik bir çaba olarak düşünülmeye başlandı. Çünkü uzayın boşluklarında yapılan araştırmaların başarı şansı, uygulamada sıfıra inmesini saymasak dahi, kuramsal alanda bile her adımda gitgide azalıyordu. İşte bu yüzden tahminlerimizi sizlere iletmeyi göze alamadık. Canlı varlığın yalnız Dünya gezegeninde bulunduğu, bunun dirimsel (biyolojik) bir olgu olarak bütün evrende bir başka örneğine daha raslanamayacağı, benzersizliği, tekliği konusunda bilim çevrelerinde yaygınlaşan bir düşünceyi tartışacak durumda değildik. Ayrıca, üzerinde çalışılan tasarı dolayısıyla yörünge istasyonunda böyle bir gözlem görevi bizlere verilmediği için, kafamıza takılan şeyleri sizlerle paylaşmada kendimizi zorunlu hissetmedik. Gerçeği belirtmek gerekirse, bütün bunların dışında, uzayda uçuş sırasında ırmak kıyısında bir çayırlık, çayırlıkta bir inek sürüsü görüp kulaklarına böğürmeler gelen, bu yüzden kendisine o günden sonra «inek kozmonot» adı takılan kişinin durumuna düşmek istemedik.

Dünyadakinden başka mantıklı varlıkların yaşadığını kesinlikle kanıtlayan ikinci bir durumla karşılaştığımız zaman bizim için artık vakit çok geçti. Çünkü evrenin düzeni konusunda bir bilinç sıçraması, görüşlerimizde devrim niteliğinde değişiklikler gerçekleştirmiş; o güne kadarkilerden bambaşka ölçülerle düşünmeye başlamıştık. Evrenin yapısı üzerine edindiğimiz değişik kanı, uzayda insanların barındığı yeni bir köşenin ortaya çıkışı, «akıl» denen büyük gü-

cün başka bir kaynağıyla karşılaşmamız, bizi, dünyalılar adına duyduğumuz kaygılardan ötürü, vakti - zamanı gelinceye değin bulgularımızı sizlere açmamamız gerektiği sonucuna götürdü. Bu karara varırken yalnız ve yalnız dünyamız çağdaş toplumunun çıkarlarını düşündük.

Şimdi asıl konuya, bütün bunların nasıl olduğuna gelelim...

Merak güdüsüyle bir gün, giz dolu, düzenli telsiz sinyallerinin geldiği noktaya, bu sinyallerin evrendeki değişmez kaynağına aynı frekans genişliğinde sinyaller göndermeye karar verdik. Aldığımız sonuç bir mucizeydi! Yayınımız yerine ulaşmıştı. Sinyallerimiz yakalandığı gibi, anlaşılmıştı da! Bunun üzerine alıcımız tek sinyal yerine çatal sinyal almaya başladı, sonra buna bir üçüncüsü eklendi. Birkaç saat süreyle Evren'in derinliklerinden gönderilen bu eş - zamanlı selam sinyali üçlüsü, sanki görkemli bir marş haykırırcasına, çok çok uzaklardaki kendi benzeri yaratıklarla ilişki kurmayı başarmış akıllı varlıkların sevinç dolu haberlerini bize ta galaksimizin ötesinden getiriyordu. Bu durum bizim uzay dirimbilimi (biyolojisi) konusundaki anlayışımızda; uzaklık, zaman ve uzay kavramlarında bir devrim değerini taşımaktaydı. Demek oluyor ki bizler, evrende benzersiz, uzayın akıl almaz genişlikteki ıssız boşluklarında kendi türümüzde eşsiz varlıklar değildik! Evrende insanoğlunun dışında ruh taşıyan başkaları da vardı!..

Dünya - dışı uygarlığın gerçekliğini bir başka yoldan saptamak için, yeryüzündeki canlı varlıkların ortaya çıkışından beri yaşamamıza destek olan dünya kütlesinin formülünü telsiz dalgalarıyla gönderdik. Karşılığında, onların gezegenlerinin kütle yapısını gösteren bilgileri de açık formül olarak aldık. Onlarınki de bizimkine benziyordu. Ancak gezegenleri bizimkinden oldukça büyüktü, çekim gücü de ona göre fazlaydı.

Böylece dünyalarımızın fizik yapısıyla ilgili ilk bilgi alışverişinde bulunmuş, dünyamızın dışındaki akıl taşıyan yaratıklarla ilk ilişkiyi kurmuş oluyorduk.

Yabancı gezegenliler aramızdaki ilişkilerin artırılıp geliştirilmesi konusunda son derece istekli görünüyorlardı. Onların çabaları sonucu haberleşmemizin içeriği gitgide zengin-

leşti. Çok geçmeden ellerinde hızları ışık hızına denk uçuş aygıtları bulunduğunu öğrendik. Bütün bunları ve başka bilgileri, düşüncelerimizi birbirimize başlangıçta matematik ve kimya formülleriyle aktarabildiğimiz için o yolla haberleştik, sonra onlar konuşmasını bildiklerini ilettiler bize. Dünyalılar yerçekimini yenip uzaya açıldıkları ve orada sürekli kalmaya başladıkları zamandan beri, yıldızlararasını dinleyen dev düzenekler sayesinde yabancı gezegenlilerin, galaksi derinliklerine ses yoluyla ulaşabildikleri, böylece bizim dilimizi inceledikleri ortaya çıktı. Dünya ile yapay uydular arasındaki sistemli haberleşmeyi yakından izleyip, kıyaslama ve çözümleme yöntemiyle konuşmalarımızı açımlamışlar, sözcüklerin, tümcelerin anlamlarını çıkarmayı becermişler. Bizlerle İngilizce ve Rusça anlaşmaya çalıştıkları zaman bu duruma inanmak zorunda kaldık. Onların bizlerle kendi dilimizde anlaşmaya kalkmaları inanılmaz güç, akıllara durgunluk veren bir olaydı.

Şimdi konumuzun özüne geliyoruz...

Bu da dünya - dışı uygarlığa sahip bu gezegene gitmeyi göze almamızdır. Karşılıklı konuşmalardan çıkardığımıza göre gezegenlerinin adı Orman - Göğsü gibi bir anlama geliyordu. Orman - Göğüslüler gezegenlerine gelmemizi kendileri istediler. Öneriyi uzun boylu düşündükten sonra gitmeye karar verdik. Onlar, ses hızıyla giden uçuş aygıtlarının uzay istasyonumuza 25 - 26 saatte varabileceğini bildirdiler. Geriye dönmeyi istediğimiz anda da aynı sürede istasyona ulaşabileceğimiz konusunda güvence verdiler. Uzay araçlarının kenetlenmesiyle ilgili sorumuza, bunun bir sorun olmayacağını, çünkü uçuş aygıtlarının her biçim ve yapıda nesneyle kolaylıkla birleştiğini bildirdiler. Belki de elektromanyetik kenetlenme özelliğine sahipti kullandıkları aygıtlar. Bu durumu öğrenince, onların uçuş aygıtlarının, bizim yörünge istasyonunun çıkış kapağına yanaşmasıyla içeriye geçişin daha kolay olacağı konusunda bir karara vardık. Orman - Göğsü gezegeninden esenlikle geriye dönersek istasyona geçişimiz de aynı yolla gerçekleşecek...

«Parite» istasyonuna böyle bir mesaj, eğer başka türlü adlandırılmak istenirse, açıklama yazısı, açık mektup, dilekçe bırakmayı uygun gördük... Ancak konumuz bununla bitmiyor... Hangi amaca yöneldiğimizin, ne denli büyük bir sorumluluk yüklendiğimizin bilincindeyiz. İnsanlara, kendisin-

den daha yüce bir varlık tasavvur edemediğimiz insanoğluna hizmet etme fırsatını, böylesine eşsiz bir hizmet fırsatını talihin bize vermiş olmasının önemini kavrıyoruz...

Bununla birlikte borçluluk, bağımlılık, sorumluluk duygumuzu, disiplin anlayışımızı, atalarımızdan beri süregelen geleneklerin, yasaların, toplumsal değerlerin, ahlak kurallarının içimizde bıraktığı şeyi yenmek bizim için kolay olmadı. Ortak Yönetim Merkezi'nin yöneticilerine, daha da genelde dünyalılardan hiç kimseye bilgi vermeden, amaçlarımız, kendi kendimize yüklendiğimiz görevler konusunda kimseyle düşünce birliğine varmadan ayrılmamızın dünyanın toplumsal yaşam kurallarını küçüksediğimiz anlamında yorumlanmasını istemeyiz. «Parite» uzay istasyonundan ayrılmadan önce en çok düşündüğümüz şey bu oldu. Tavrımızı bu biçimde koymak zorundayız, çünkü hokey maçında bile bir gol atıldığında bundan siyasal bir utku, bir devlet sisteminin başka bir devlet sistemine üstünlüğü anlamını çıkaran güçler harekete geçtiği zaman ne gibi çelişkilerin doğacağını, kıskançlık damarlarının nasıl kabarıp birbirini çekememezligin artacağını biliyorduk. Ne yazık ki dünyamızın gerçekliğini çok iyi anlamış bulunuyoruz. Dünya - dışı bir uygarlıkla ilişki kurmanın yeryuvarlağında yaşayan topluluklar arasında yeni bir geçimsizlik kaynağı oluşturmayacağı konusunka kim güvence verebilir?

Dünyamızda siyasal çatışmalardan uzak kalmak çok zor, hemen hemen olanaksız gözüküyor. Uzayda üç ay gibi uzun bir süre geçirdikten ve yeryuvarlağını karşımızda bir otomobil tekerleği büyüklüğüyle seyrettikten sonra, toplumları deliye döndüren, umutsuzluğa düşüren, kimi ülkeleri atom bombasına sarılma isteğine yaklaştıran şu yıllardaki enerji bunalımının, büyük çapta teknik bir sorundan başka bir şey olmadığını üzülerek, durumumuza acıyarak görüyoruz. Bütün ülkeler anlaşabilseler bu sorunun üstesinden gelebilirlerdi. Zaten önemli olan da bu...

Zaten bir sürü dertle başları belada olan dünyalıları tedirgin etmekten, durumlarını daha da güçleştirmekten çekindiğimiz için, böyle akıl almaz bir sorumluluğa girmeyi göze aldık. Evet, kendi vicdanlarımızın sesini dinleyerek, dünya insanlığı adına, dünya - dışı mantığı taşıyanların karşısına çıkacağız! Gönüllü olarak yüklendiğimiz bu görevi kendimize

yaraşır bir biçimde yerine getireceğimize güvenimiz sonsuzdur!

Şimdi de söyleyeceğimiz son söze sıra geliyor. Uzun boylu düşünmelerimiz, kuşku ve ikirciklerimiz sırasında; *ülkelerimiz* arasında sonu gelmez görüşmeler, karşılıklı güvensizlikler, işbirliği isteklerinin azalıp azalıp çoğalmaları sonunda güçlükle kotarılmış olan, insanlık tarihinin en yüce uzay çalışması «Demiurg» tasarısının bizim yüzümüzden bir zarara uğramasından çok büyük bir kaygı duyduk. Sonunda mantık üstün geldi ve gücümüz, yeteneklerimiz oranında ortak emelimize hizmette karar kıldık. Bu arada yukarda belirttiğimiz sakıncalardan dolayı «Demiurg» tasarısını tehlikeye atmamak için de «Parite» den geçici bir süreyle ayrılmak, geriye döner dönmez görevimizi sürdürmek gibi bir yol seçtik. Eğer uzayın boşluklarında yitersek ya da tasarı yöneticileri bizim «Parite» de görevi sürdürmemizi uygun görmezlerse yerimize başkalarını bulmak zor olmayacak. Bizlerden aşağı kalmayacak bir yığın genç çıkar her zaman.

Biz bir bilinmezliğe doğru yola çıkıyoruz. Bizi oraya bilgi *susuzluğu*, mantığın *mantıkla* birleşip güçlenmesi için insanoğlunun başka evrenlerde kendine benzer mantıklı varlıklar bulma konusunda bitmez - tükenmez düşü, merakı çekip götürüyor. Bununla birlikte dünya - dışı bir uygarlıkla ilişki kurma girişiminin insanlık için iyilik mi, yoksa kötülük mü getireceği kimsenin bilmediği giz perdesiyle örtülü bir şey. Bu uygarlıkla karşılaşıp onu değerlendirmede nesnel (objektif) olmaya çalışacağız. Eğer bulgularımızın Dünya'yı tehdit edici, yıkıcı bir hava taşıdığını hissedersek yeryuvarlağımızın başına bir bela sarmamak için kendi kendimizin bir çaresine bakacağımızdan emin olmanızı isteriz.

Son bir söz daha... Sizlere veda etmek istiyoruz. İstasyonun penceresinden Dünya yandan gözüküyor. Kapkaranlık uzay denizinde pırlanta gibi parıldıyor Dünya'mız. Bebek başı narinliğindeki yuvarlağın saçtığı mavi ışıltılar görülmeye değer. Buradan bakınca yeryüzünde yaşayan tüm insanlar, onlar arasında bulunurken öyle değilse bile, bizim kardeşlerimizmiş gibi geliyorlar bize. Onlar olmasa bizim de bir değerimiz kalmazmış hissine kapılıyoruz...

Yeryuvarlağıyla vedalaşıyoruz. Birkaç saat sonra «Tramplen» yörüngesinden ayrılacağız, o zaman Düya'mız gözlerden silinerek görünmez olacak. Yabancı gezegenliler,

daha doğrusu Orman - Göğüslüler yola çıkmış bulunuyorlar. Çok geçmeden ulaşırlar buraya. Birkaç saat sonra. Çok az zaman kaldı. Bekliyoruz.

Son söz... Ailelerimize birer mektup bırakıyoruz. Yazdıklarımızı okuyacak kişilerden mektupları yerlerine ulaştırmalarını dileriz...

(NOT: Bizim yerimize «Parite» ye geleceklerin bilgilerine... Yabancı gezegenliler ile bağlantı sağladığımız telsiz dalgalarının kanal ve frekansları vardiya defterinde belirtilmiştir. Bu frekanslarla yayın yapabilir, yayınları alabilirsiniz. Gerektiğinde belirttiğimiz kanallar yoluyla sizlerle bağlantı kurup bilgi vereceğiz. Orman - Göğüslüler ile yaptığımız görüşmelerden anladığımıza göre onlarla telsiz bağlantısı yalnız yörünge istasyonundaki aygıtlar aracılığıyla gerçekleşebiliyor. Çünkü evrenden Dünya'ya yöneltilen radyo sinyalleri, yeryuvarlağının çevresindeki güçlü iyon kuşağının oluşturduğu engel dolayısıyla yeryüzüne ulaşamıyormuş.

Yazacaklarımız bu kadar. Hoşça kalın. Ayrılma zamanı geldi.

Aynı metin iki dilde, İngilizce ve Rusça olarak yazılmıştır.)

Eş yetkili uzay adamı 1-2
Eş yetkili uzay adamı 2-1

«Parite» yörünge istasyonu
Üçüncü vardiya, 94. gün.

Tam belirtilen günde, uzakdoğu boylamlarında saatler tam 11'i gösterirken, beş dakika arayla «Konventsiya» uçak gemisinin güvertesine iki tepkili uçak indi. Uçaklar taraf devletlerin özel yetkiyle donatılmış kurullarını getirmekteydi.

Amerikan ve Sovyet yetkili kurullarının üyeleri protokolün sıkı sıkıya uygulandığı bir törenle karşılandılar. Gelenlere öğle yemeğinin saat yarımda verileceği bildirildi. Yemekten sonra toplantı kamarasına çekilecekler, yörünge istasyonu «Parite» nin olağanüstü durumuyla ilgili gizli görüşmelere başlayacaklardı.

Fakat görüşmeler başlar başlamaz ansızın kesiliverdi. Çünkü «Parite» ye varan denetleyici uzay adamları, istasyonun eski görevliler olan 1 - 2 ve 2 - 1 numaralı uzay adamlarının komşu galaksiden, Orman - Göğüs gezegeninden gönderdikleri ilk bilgileri «Konventsiya» ya iletmişlerdi.

IV

Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider - gelirlerdi.

Bu yerlerde, demiryolunun iki yanında Sarı Özek bozkırı, sarı kumlu geniş bozkırların bomboş orta bölgesi uzanıyordu.

Bu yerlerde, meridyenlerin Greenwhich'ten başlamak üzere sayılması gibi, bütün uzaklıklar demiryoluna göre hesaplanırdı...

Trenler ise doğudan batıya, batıdan doğuya gider - gelirlerdi...

Kim ne derse desin atalardan kalma Nayman gömütlüğü Ana - Beyit, şuracıkta bir yerdi. Sarı Özek bozkırında sağa - sola sapmadan burnunuzun doğrusuna giderseniz 30 kilometrelik bir yol tutardı.

Boranlı Yedigey o gün erkenden kalktı. Aslına bakılırsa geceleyin işe yarar bir uyku uyumamıştı. Sabaha doğru biraz kestirmişti, hepsi o kadar. Yatıp kestirmeden önce de ihtiyar Kazangap'ı yumuş, gömülmeye hazırlamıştı. Genellikle bunu cenaze namazı topluca kılınıp ölü evden çıkarılmadan önce yaparlardı. Ama sabahleyin vakit yitirmeden, erkenden yola koyulmak için geceleyin bitirmişti Yedigey işini. Uzun Edilbay'ın, ölünün yıkanmasında kullanılan ılık su getirmesini saymazsak, Yedigey her bir şeyi kendisi yapmıştı. Ölü yıkanırken Edilbay biraz ürkmüş, bir kenara çekilmişti. Böyle bir şey ilk kez başına geldiği için haklıydı adamcağız. Yedigey, sanki onun ürktüğünü farketmemiş gibi ;

— Bak, Edilbay, bu işlerin nasıl yapıldığına dikkat et, dedi. İlerde gerekebilir. İnsanlar doğduklarına göre, bir gün gelip ölecekler.

— Evet, orası öyle...

— Diyelim, yarın ben ölüverdim... Aranızda kim beni yuyup yıkayacak? Yoksa öylecene çukurun içine itiverecek misiniz?

Aydınlatmak için tuttuğu lambayla ölünün yanına sokulmaya çalışan Edilbay;

— O da nereden çıktı? diye karşılık verdi. Siz olmazsanız buranın tadı mı kalır? Yaşayın siz, yaşamanıza bakın. Çukur varsın beklesin.

Ölüyü hazırlama bir buçuk saatlerini aldı. Buna karşılık Yedigey yaptığı işten hoşnut kaldı, içi rahatladı. Rahmetliyi güzelce yıkamış, kollarını, bacaklarını gerektiği gibi düzeltip yerleştirmiş, beze acımadan geniş geniş kefen biçmiş, Kazangap'ı içine sarmalamıştı. Bu arada Edilbay da kefenin nasıl kesildiğini öğrenmiş oldu. Şimdi sıra tıraş olup kendine çeki - düzen vermeye gelmişti. Yedigey sinek kaydı tıraş oldu, bıyıklarını düzeltti. Kaşları gibi bıyıkları da sık ve gürdü. Ne var ki arasına kırlar düşmüş, ağarmaya yüz tutmuştu. Boranlı Yedigey bu arada savaş madalyalarını, kahramanlık nişanlarını, başarı şeritlerini ceketinin yakasına iliştirmeyi de unutmadı. Bütün bunlar ertesi güne hazırlıktı.

Böylece gece geçip gitti. Bütün işlerin kolaycacık bitivermesine çok şaşırmıştı Boranlı Yedigey. Önceleri birisi çıksa da arkadaşına karşı üzerine düşen üzücü görevi huzur içinde yerine getireceğini söylese inanmazdı. Demek oluyor ki, daha doğarken Kazangap'ı onun gömeceği yazılmıştı alnına. İstese de kaçamazdı bundan.

Ya, işte böyle... Kumbel istasyonunda onunla ilk kez karşılaştıklarında sonunun böyle biteceğini kim bilebilirdi? 1944'te savaşta sakatlanınca Yedigey'i terhis edip köyüne göndermişlerdi. Dıştan görünüşte kolları, bacakları, başı yerli yerindeydi; oysa başı kendisinin değilmiş gibi duruyordu omuzlarının arasında. Bitip tükenmek bilmez bir yel esiyordu kulaklarında. Birkaç adım atmayagörsün; hemen sendelemeye başlıyor, başı dönüyor, miğdesi bulanıyordu. Ya o, gövdesini bir sıcak, bir soğuk üst üste basan terler? Bir de ağzının içinde dilinin katılıp kalması vardı ki, bir çift sözü söylemekte güçlük çektiği zamanlar oluyordu. Savaşta yanına düşen bir Alman bombası nasıl gümlediyse onu çok kötü hırpalamıştı. Öldürmeye öldürmemişti ama adam gibi ya-

şayacak durum da bırakmamıştı. İlk günler Yedigey üzüntüsünden ne edeceğini bilemedi. Gencecik, görünüşte sapasağlam; öte yandan ne yapacağı, ne işe yarayacağı belli değil. Aral gölü kıyısındaki köyüne dönmesine dönecekti ya, nasıl yaşayacaktı? Bereket versin, şansına iyi bir doktor düşmüştü. Onu tedavi bile etmemişti ama bir güzel gözden geçirmiş, dinlemiş, bakmadık yerini bırakmamıştı. Şimdi gözlerinin önüne geliyordu da; sırtında beyaz gömleği, başında kalpağı, sağlam yapılı, kızıl saçlı, iri burunlu, aydınlık bakışlı, neşeli bir adamdı. Gülerek omzunu tapışladıktan sonra;

— Bak, delikanlı, savaş nerdeyse bitmek üzere... Öyle olmasa seni bir süre sonra yeniden birliğine gönderirdim. Cepheye katılmak hoşuna giderdi, değil mi? Gel, bu işi biz öyle yapmayalım. Sen olmadan da bir yolunu bulup utkuya ereceğimizi sanıyorum, Yalnız, aklına kötü şeyler gelmesin; çok çok bir yıl, belki de daha kısa bir süre sonra iyice düzelir, boğa gibi güçlenirsin. Günü gelince, «Dediydi.» dersin. Bir an önce memleketine dönmeye bak sen. Sakın üzülmeye kalkma. Senin gibiler daha yüz yıl yaşarlar...

Kızıl saçlı doktor gerçeği söylemişti. Dediği gibi de çıktı. Bir yıl demişti ya, dile kolay... Hastaneden sırtında buruş buruş koputu, yol torbası, her olasığa karşı koltuk deynekleriyle çıktığında kendini uğultulu bir ormana düşmüş gibi hissetti. Başının içinde sürekli çınlama, bacaklarında titreme... Gözlerinin önü kararıyor. İstasyonlar, trenler ana - baba günü; hastadan, yaralıdan kime ne? Güçlüler seni bir yana itip ileri geçiveriyorlar. Gene de sürüklene sürüklene köyünün yolunu buldu. Bilemediniz bir ay yollarda oyalandıktan sonra tren bir gece Aralsk istasyonunda duruverdi. Tren, «75 numaralı, neşeli» diye ün yapmıştı; Tanrı böyle «iyi» trenlere kimseleri düşürmesin...

O zamanlar buna da razıydı. Dağdan aşağı iner gibi inmişti basamaktan, karanlığın ortasında dikilekalmıştı. İstasyonun penceresinden sızan ışıktan başka göz gözü görmüyordu. İşte orada yurdunun rüzgarı karşılamıştı onu. İnsanın yüzüne dalgalar çarpıyor gibiydi. Öyleydi o zamanlar, gölün suları istasyonun dibinde çalkalanıyordu. Oysa suyu görmek için dürbünü alıp bakmak gerekir...

Bir an soluğu tutulacak gibi olmuştu. Aral gölünün ötelerinden gelen rüzgar pelin otlarının belli belirsiz acı koku-

sunu, bozkırlarda yeniden uyanan baharı getiriyordu esintisiyle birlikte. Yurdunun kıyılarına yeniden kavuşmuştu böylece...

Yedigey göl kıyısındaki istasyonu, çarpık, dar sokaklı köyü çok iyi bilirdi. Sokakların çamuru ayakkabılarına yapışıyordu. O geceyi tanıdıklarından birinde geçirmek, ertesi sabah da balıkçı köyü Jangeldi'ye yollanmak için yürüdü. Köyü buradan epeyce yol tutardı. Yürüdüğü sokağın onu gölün ta kıyısına götürdüğünü kendisi de neden sonra farkedebildi. Yedigey kıyıya varınca dayanamadı, kumun üstünde hışırdayan dalgalara yaklaştı. Karanlığın örttüğü gölün, uzaklarda kıvrım kıvrım, ansızın oluşan, sonra kıyılarda parçalanan dalgaların sırtlarındaki belli belirsiz parıltılardan yerli yerinde durduğu anlaşılıyordu. Tanyeri ağardığı için, gökyüzünde, buludun arkasında ay tek başına leke gibi gözüküyordu.

Sonunda karşılaşabilmişlerdi eski bir sevgiliyle karşılaşır gibi.

— Merhaba, Aral gölü! diye fısıldadı Yedigey.

Oradaki taşlardan birinin üstüne oturdu, hastalığı süresince sigara içmesini doktor yasakladığı halde çıkarıp bir sigara tüttürdü. Bu kötü alışkanlıktan, sonraları bütün bütüne kurtulacaktı. Sigara yakmasının nedeni heyecanlanması, belki de geleceğin bilinmezliğine bir de sigara dumanı eklemek isteğiydi. Evet, ne yapacaktı yeni başlayan yaşamında? Denize açılmak için güçlü kollar, sağlam bel, en başta da kayığın içinde dönmemesi için sağlam kafa isterdi. Cepheye yollanmadan önce balıkçıydı. Peki, şimdi neciydi? Sakat desen sakat değil... Yalnız, hiçbir iş tutacak durumda olmadığını biliyordu. Balıkçılık için her şeyden önce sağlam kafa gerekliydi, bu konuda hiçbir kuşkusu yoktu.

Yedigey taşın üstünden kalkmaya hazırlanırken yakınlarda beyaz bir köpek ilişti gözüne. Köpek tam gölün kıyısında koşuyor, arada bir durarak ıslak kumları kokluyordu. Yedigey hayvana seslenerek yanına çağırdı. Köpek yaklaştı, yanında durdu, kuyruğunu sallamaya başladı. Yedigey onun kıllı boynunu tapışladı.

— Nereden böyle? Adın ne bakayım? Arstan mı? Jolbars mı? Boribasar mı? ([11]) Neden geldin buraya- Haa, anlı-

(11) Arslan, kaplan, çomar. (Yazar)

yorum! Balık aramaya geldin!.. Hadi, aferin sana! Yalnız, göl her zaman kıyıya ölü balık atmaz. Ama başka ne yapacaksın? Koşmaktan başka çıkar yol yok. Çok koştuğun için cılızsın böyle... Benim neden burada oturduğumu sorarsan, köyüme dönüyorum da. Ta Köningsberg'den beri yol geliyorum. Ama o kente varmadım. Az bir şey kala yakınıma bir mermi düştü, nerdeyse ölüyordum. İşte şimdi ne yapacağımı düşünüyorum. Sonumuz ne olacak bakalım!.. Niye diktin gözlerini bana? Karnını doyuracak bir şey mi istiyorsun? Yanımda madalyalarımla nişanlarım var ama onlar da senin işine yaramaz. Savaş işte, her yerde açlık kol geziyor. Dur bakayım! Biraz akide şekeri olacak. Oğluma almıştım. Oğlum şimdi yürümeye başlamıştır...

Yedigey üşenmedi, yarı yarıya boş eşya torbasını açtı, gazete kağıdına sarılı bir avuç kadar akide şekerini çıkardı. Torbada armağan olarak karısı için bir yazma, birkaç parça da sabun vardı. Bunları istasyonlarda karaborsacılardan almıştı. Torbada bunlardan başka bir çift asker çamaşırı, bir kemer, bir kep, yedek bir gömlek, bir de pantolon bulunuyordu. Eşya dediği bunlardı işte...

Köpek avcunun içinden şekeri diliyle aldı, kıtırdattı, sonra güvenden parlayan gözlerle, bir yandan da kuyruğunu sallayarak Yedigey'in yüzüne baktı.

— Eh, şimdilik hoşça kal! Benim gitmem gerek.

Yedigey kalktı, kıyı boyunca yürüdü. Nerdeyse tan atacağına göre en iyisi kimseyi rahatsız etmeden köyünün yolunu tutmaktı.

Göl kıyısından ayrılmadan yürüdü yürüdü, Jangeldi'ye vardığı zaman vakit öğleyi bulmuştu. Sakatlanmadan önce olsa, bana mısın demez, bu yolu iki saatte alırdı. Köyüne vardığında ilk duyduğu şey korkunç bir haberdi: Oğlu çoktan ölmüştü. Yedigey askere çağrıldığında altı aylık bebekti, bir yaşını doldurmadan öldüğünü söylediler. Çocuk kızamığa yakalanmış, içe vuran ateşine dayanamamış, yanıp kavrulmuş. Öldüğünü ona yazmamışlardı. Yazmamakta haklıydılar; savaşta bunca acı olayla iç içeyken bir de oğlunun acısıyla üzmek istememişlerdi. Eğer sağ kalır evine dönerse durumu kendi gözüyle görür, yanıp yakıldıktan sonra zamanla unuturdu. Gençtiler daha, isterlerse birçok çocukları olurdu. «Dal kırılmış, ne çıkar? Yeter ki çınarın gövdesi sağlam kalsın!» Akrabaları Ukubala'ya böyle öğüt verdiler,

o da bu öğüdü tuttu. Burada herkesin aklından geçirdiği, ama açıkça söylemediği bir dünşünce daha vardı: Savaşın neler getireceği bilinmezdi, eğer kör bir kurşun Yedigey'i alır götürürse bu dünyadan gitmeden önce geride bir sürgün bıraktığını, soyunun süreceğini sansındı.

Ukubala çocuğunun ölümünden dolayı yalnız kendini suçlu buluyor, kendini cezalandırmaya çalışıyordu. Cepheden dönen kocasını kucaklarken ağlamaktan içi dışına çıktı. Bitmez - tükenmez bir acıyla kocasının yolunu bekleyen, onunla karşılaşma anında ne diyeceğini bilemediği için kendi kendini yiyip bitiren o değil miydi? İşte şimdi o an gelip çatmıştı. Bir yandan iki gözü iki çeşme ağlıyor, bir yandan da köyün yaşlı kadınlarının sözünü dinlemedi diye saçlarını yoluyordu. Ah, neden yapmamıştı onların söylediklerini? Neden kızamıklı çocuğu deve tüyünden bir yorgana sarıp gözlerine ışık gelmeyecek bir odaya yatırmamış, içi cayır cayır yanarken soğuk su içirmemişti? Bu ateşi atlatsa kurtulurdu yavrucağız. Ne talihsiz anaymış ki, komşudan aldığı arabaya hasta çocuğu koymuş, ta Aralsk istasyonundaki kadın doktora götürmüştü. Yollarda, sarsıntılı arabada yanmış, kül olmuştu çocukcağız. Çok geç kalındığını, eğer köylü ninelerin dediğini dinlese oğlunu kurtarabileceğini söylemişti doktor...

Eşikten içeri adımını attığında Yedigey'i evde karşılayan haber bu oldu. Oğlunun öldüğünü işitir işitmez başından kaynar sular döküldü, kederinden kapkara kesildi. Çocuğunu, doya doya sevip okşayamadığı çocuğunu böylesine özleyeceğini, onu görmek isteğiyle yanacağını bilmezdi. Onu yitirişi nerdeyse adamcağızı yıktı. Küçücük oğlunun dişsiz ağzıyla çocuksu, güvenli, aydınlık gülüşü gözlerinin önünden gitmiyor; onu düşündükçe içi parçalanıyordu.

O günden sonra Jangeldi köyü Yedigey'in gözünde iyice ıssızlaştı. Zaten gölün kıyısında kumluk bir tepede elli evlik bir köydü. Balıkçılık yapan, bu işle geçinen, bir de balıkçılık birliği kuran köyde şimdi topu topu on evcik kalmıştı. Erkeklerin hepsini silip süpürmüştü savaş. Geriye kalan gençler ile yaşlılar ise bir elin parmaklarıyla sayılacak kadar azdı. Acından ölmemek için birçokları hayvan yetiştirme çiftliklerine dağılmışlar, bu yüzden köy boşalmıştı. Balıkçılık birliğinin yerinde yeller esiyordu. Denize açılacak kimse kalmamıştı.

Bozkır köylerinden birinden gelin gelen Ukubala istese baba evine dönebilirdi. Akrabaları, sıkıntılı yılları onların yanında atlatsın, kocası savaştan gelince gene balıkçı köyüne dönsün diye onu alıp götürmek istemişlerdi. Ama o kestirip atmıştı: «Kocamı bekleyeceğim. Oğlumu yitirdikten sonra Yedigey cepheden esen dönerse hiç olmazsa beni bulsun yuvasında. Üstelik köyde yalnız sayılmam; küçüğü, yaşlısı bir sürü insan var. Onlara yardım ederim, böylece birbirimize destek oluruz.»

İyi de etmişti. Gelgelelim evinde onu bekleyen birini bulan Yedigey gölün kıyısında işsiz - güçsüz kalışından dolayı ilk günden sızlanmaya başladı. Sızlanmakta da haklıydı. «Hoşgeldin» e gelen Ukubala'nın yakınları Yedigey'e hep birlikte bozkır köyüne gitmeyi önerdiler. İyileşinceye dek sürülerin başında bekler, hastalığı atlatınca da hayvan besiciliğini meslek olarak benimserdi. Fakat Yedigey kabul etmedi. Akrabalarının omzuna yük olmak istemiyordu. Diyelim bir - iki gün konuk gibi ağırlandı... Sonra? Bir iş tutup başkalarına yarar sağlamadıktan sonra gidip de ne yapacaktı?

O zaman Ukubala ile ikisi tehlikeyi göze aldılar. Demiryollarında çalışmayı deneyeceklerdi. Savaşta sakat kalmış birine yardım edecekleri inancıyla istasyonlardan birinde koruculuk, bekçilik ya da geçit açıp kapama cinsinden bir görev bulacaklarını umuyorlardı.

Bu niyetle baharda Jangeldi'den yola çıktılar. Gençtiler, onları köylerine bağlayan bir şey yoktu. İlk günler istasyonlarda konakladılar. Fakat gittikleri hiçbir yerde karşılarına uygun bir iş çıkmıyordu. Yatacak yer derseniz, o günlerde daha da kötüydü. Onun için buldukları yerde gecelediler, ne cins iş çıkarsa çalıştılar, günlük geçimlerini sağladılar. Ukubala o zamanlar gençti, güçlü - kuvvetliydi, işin çoğunu o yapıyordu. Görünüşte iş becerirmiş gibi duran Yedigey demiryolunda yükleme - boşaltma işleri alıyor, oysa gerçekte bütün işi Ukubala bitiriyordu.

Böyle istasyonlarda çalışa çalışa, baharın ortasında bir gün kendilerini Kumbel'de buldular. Kumbel birkaç demiryolu hattının kavşak noktasıydı. Orada da kömür boşaltma işi almışlardı. Kömür yüklü vagonlar yedek yollardan doğrudan doğruya depolara yanaşıyorlardı. Vagonlar beklemesin diye kömürler çabucak yere boşaltılıyor, oradan da el

arabalarıyla taşınıp dağ gibi yığılıyordu. Böylece bütün yıl yetecek yakıt depolanmış oluyordu. Onlar için güçlerinin üstünde, ağır, kirli bir işti bu. Ne yapsınlar, ister istemez katlanıyorlardı. Yedigey kürekle el arabasını dolduruyor, Ukubala ise yığının tepesine tırmanarak oradan boşaltıyordu. El arabasını yük hayvanı gibi ta yukarı götürmek bir kadının yapacağı iş değildi elbette. Öte yandan havalar günden güne ısınmaya başlamıştı; bir yandan sıcak, bir yandan uçuşan kömür tozları Yedigey'in içini dışına çıkarıyor, canından bezdiriyordu. Gün geçtikçe iyice güçten düştüğünü görmekteydi. Elinden gelse kömür yığınının üstüne devrilliverecek, bir daha da kalkmayacaktı. Onu en çok üzen, karısının onun yapacağı işleri yüklenmesi, her gün kömür tozları yuta yuta tek başına iki kişilik işin üstesinden gelmesiydi. Ona baktıkça içi parçalanıyordu. Zavallıcık tepeden tırnağa kömür tozlarına belenmiş, kapkara yüzünde yalnız gözleri ile dişleri ağarıyor. Ya boynundan aşağı sırtına, göğsüne sızan, kömür tozundan kara çamura dönmüş ıslaklığa, tere ne demeli? Eski durumunda olsa karısının böyle çalışmasına izin verir miydi? Ukubala'nın katlandığı zorlukları görmemek için kendisi kahrolası kömürün on vagonunu tek başına boşaltmaya razı olurdu.

Köyden ayrılıp, savaşta sakat kalmış bir adama uygun bir iş çıkar umuduyla yollara düştüklerinde bir şeyi hesap etmemişlerdi: Her yerde Yedigey gibi sakatı, yaralısı tıklım tıklım insan doluydu. Yalnız o değil, hepsinin de yaşama yeniden uyum sağlaması gerekiyordu. Bereket versin Yedigey'in kolları, bacakları sapasağlam, yerindeydi. Ya o istasyonları dolduran kolsuz, bacaksız, takma bacaklı, koltuk deynekli sakatlara ne demeliydi? İstasyonların pis kokulu konaklama yerlerinde balık istifi geceyi geçiren kalabalık arasında Ukubala kaç kez Tanrı'nın bağışına sığınarak, kocasının onulmaz bir biçimde sakat kalmaksızın yanında bulunuşundan dolayı sessiz sessiz şükretmişti. Çünkü adım başına gördüğü sakatlar, insanı korkuya düşürüyor, acı veriyordu. Kolsuz, bacaksız, kırıla kırıla kırılacak yeri kalmamış bir sürü yurtsuz-yuvasız insan pılı pırtıları, eskimiş kaputları içinde tekerlekli iskemleleri, koltuk deynekleri ya da yanlarında kılavuzlarıyla trenlerde, istasyonlarda karşılarına çıkıyor; yemekhaneleri, büfeleri dolduruyor; sarhoş bağrışmaları, ağlamalarıyla yürekleri paralıyordu... Bunların

herbirini ilerde ne bekliyordu? Onmaz yaraları nasıl sarılacaktı? Böyle bir felakete kocası da uğrayabilecekken tehlikeden kıl payı sıyrılması, onarılması olanaksız bir sakatlık almaması yüzünden Ukubala gecesini gündüzüne katıp ömür boyu çalışmaya razıydı. O yüzden sızlanmıyor, o yüzden pes etmiyor, o yüzden ayaklarını sürükleyecek gücü kalmadığı, dayanamayacak derecede zorlandığı halde sesini çıkarmıyordu.

Öte yandan Yedigey işlerin böyle sürüp gitmesine hiç de gönüllü değildi. Ayaklarını sağlam basmak için bir şeyler yapması gerektiğini biliyordu. Yaşam boyu oradan oraya savrulmayı kim isterdi? Yaradan'a sığınıp kentte bir işe girmeye mi çalışsaydı? Ah, sağlığına yeniden kavuşabilse, o berbat zedelenmeden kurtulabilseydi! Ancak o zaman yere sağlam basabilir, güçlüklere karşı koyabilirdi... Kentte insanın karşısına her türlü fırsat çıkardı, belki de zamanla koşullara alışırlar, birçokları gibi onlar da kentli olurlardı. Fakat alınlarının yazısı başka türlüymüş. Karşılaştıkları olay alın yazısından başka nasıl adlandırılabilirdi?..

Karı - koca kömür yüklü vagonları boşaltıp yığma işiyle uğraşırlarken bir gün kömür depolarının oraya devesinin üstünde bir Kazak geldi. Bozkır köylerinin birinden iş için istasyona uğramışa benziyordu. Adam devesini köstekleyip yakındaki çayırlara saldıktan sonra koltuğunun altında boş bir çuvalla kaygılı kaygılı bakmaya başladı. Yedigey'i görünce ona şöyle seslendi:

— Hey, arkadaş! Ne olur, şu deveye biraz göz - kulak ol da çocuklar rahatsız etmesinler. Bu yaramazlar hayvanları kızdırmaktan, eziyet vermekten pek hoşlanırlar. Bakarsın, kösteğini çözüverirler. Ben çok kalmaz, dönerim.

Elinde kürek, kömür küreyen, bir yandan da tozdan kararmış bir paçavrayla terini silen Yedigey:

— Peki, sen git, ben bakarım, dedi.

Çalıştıkça ter fışkırıyordu yüzünden. Yerde yığılı kömürü el arabasına doldururken, köyün afacanlarının deveyi tedirgin etmemeleri için, arada bir dönüp deveye bakmaya başladı. Deve daha önce de böyle bir durumla karşılaşmış, sataşmalardan deliye dönünce sokak kopuklarına tükürmüş, arkalarından kovalamıştı. Zavallı hayvan bu veletlerin eğlencesiydi sanki, canavar avına çıkmış ilkel insanlar gibi taşlarla, sopalarla saldırıyorlardı.

Bu sefer şansına bir sürü çocuk, ayak topu oynamak için çayırlara akın ettiler. Ama kendi aralarında oynasalar ya topu! Yok... Topu ayağına geçiren köstekli deveye vurmaya çalışıyordu. Deve onlardan kaçtıkça böğürlerine topu tekmeliyor; en hızlı, en isabetli vuran, gol atmış gibi haykırıyordu.

Yedigey bunu görünce küreğini kaldırdı, bağırmaya başladı:

— Hey, ne yapıyorsunuz orada? Hayvanı rahat bırakın da defolun bakayım! Yoksa canınızı yakarım!

Çocuklar onu devenin sahibi mi sandılar, yoksa kömür işçisinin korkutucu görünüşünden mi ürktüler, nedir; bir anda çil yavrusu gibi dağıldılar. «Adam bir de sarhoşsa, vay başımıza gelecekler!» diye düşünmüş olacaklardı. Deveyi canlarının istediği gibi kızdıracaklarını, üstelik bunun cezasız kalacağını sanıyorlardı. Öte yandan Yedigey küreği laf olsun diye kaldırmıştı. O durumda sokak haylazlarının arkasından nasıl koşardı? Zaten el arabasına bir kürek kömür atarken canı çıkıyordu. Böylesine güçsüz, hasta düşeceğini; bir gün gelip hiç bir işe yaramayacağını düşünde görse inanmazdı. Durmadan başı dönüyor, terledikçe durumu daha kötüye gidiyordu. Genzine çöken kömür tozundan, kömür tozunun terle karışıp kara bir çamur gibi göğsüne sıvanmasından dolayı soluk alması iyice zorlaşmıştı. Gücü tükenmek üzereydi. Onun bu durumunu gören Ukubala küreği kaptığı gibi el arabasını kendisi dolduruyor, sonra da kömür yığınının tepesine tırmanıyordu. Yeter ki kocası biraz soluk alsın, kendine gelsindi. Ama karısının her işe koşması Yedigey'in içine sinmiyordu. Sallana sallana yeniden ayağa kalkıyor, küreğin ucuna yapışıyordu...

Yedigey'e, devesine bakmasını söyleyen Kazak az sonra sırtında çuval dolusu yüküyle döndü geldi. Çuvalı devenin üstüne attı, oradan ayrılmadan önce birkaç laf etmek niyetiyle Yedigey'in yanına yaklaştı. Birbirlerine ısınıp kaynaşmaları uzun sürmedi. Devenin sahibi, Boranlı durağından gelmiş Kazangap adında biriydi...

Meğer o da Aral gölünün oralardan bir yerden, bir kıyı köyündenmiş. Hemşehri çıkmaları kaynaşmalarını kolaylaştırdı.

Bu karşılaşmanın, Yedigey ile Ukubala'nın tüm yaşamlarını etkileyeceğini o zaman kim bilebilirdi? Kazangap on-

lara hep birlikte Boranlı durağına gitmeyi, orada çalışıp yaşamayı önerdi. Tanışır tanışmaz ısınıverdiğiniz insan tipleri vardır. Kazangap da bunlardan biriydi. Gerçekte adamın belirgin bir özelliği yoktu; göze çarpan tek yönü, bilgeliğini bir nice denemelerle kazanmış bir kişinin yalınlığıydı. İlk bakışta, giyile giyile eskimiş, üstüne oturmuş, güneş yanığı giysileri dikkati çekiyordu. Bacaklarındaki, sepilenmiş keçi derisinden pantolonu devesinden inmeyen bir Kazak'a öylesine uyuyordu ki! Gene de giyimine - kuşamına özen gösterdiği belliydi. Kocaman kafasında, bu gibi yolculuklarda giydiği, epeyce yeni, resmi bir demiryolcu şapkası vardı. Yıllardır ayağından çıkarmadığı dana derisi ayakkabılarını eskiyen yerlerinden yamamış, balmumlu iplikle birçok yerinden dikmişti. Onun doğuştan bozkırlı, açık havada çalışan bir kişi olduğu, yakıcı güneşin esmerleştirip kesintisiz kır rüzgarlarının sertleştirdiği koyu yüzünden, damarları fırlak, nasırlı ellerinden hemen anlaşılıyordu. Yaptığı işin ağırlığından ötürü, geniş omuzları zamanından önce çökmüş; orta boylu olduğu halde boynu kazlarınki gibi uzamıştı. Sürekli kısılmaktan uçlarında kırışıklıkların yer ettiği, gülümseyen, dikkatli, anlayışlı kara gözlerinin bakışları insanın içine işliyordu.

Kazangap o zamanlar kırk yaşlarında vardı, yoktu. Yüz çizgilerinin onu olgun yaşta göstermesinin bir nedeni de kısacık bıyıkları ile çenesindeki ufacık, boz sakalıydı. Ama insan ona daha çok konuşmalarından dolayı güven duyuyordu. Akıllıca söylenmiş sözleriyle Ukubala'nın içinde büyük bir saygı uyandırdı. Söylediği her söz yerine oturuyordu. Neler konuşmadı ki onlarla? Örneğin Yedigey'e, savaştaki zedelenmesi tam olarak geçmeden böyle ağır bir işe koşulmanın sağlığına zarar vereceğini anlattı. Yaptığı işin gücünü aştığını bir bakışta farketmişti. Şimdilik böyle ağır çalışmalara dayanamazmış. Ayaklarını ancak sürüklüyormuş. Açık havada, kolay bir işte çalışmalı, bol bol taze süt içmeliymiş. Sözün gelişi, Boranlı'da bir yığın adama gereksinme varmış. Yeni durak şefi, Kazangap'a, oranın eskisi olduğunu, eli işe yatkın insanlar bulmasını söylemiş. Ama böyle insanları bulmak kolay değilmiş. Bir kere herkes cephedeymiş. Savaştan Yedigey gibi iyi durumda dönenlere kendi işleri yetiyormuş. Gerçi onların orası yaşanması kolay bir yer değilmiş. Sarı Özek bozkırının ortasında ıssız, suyu kıt

bir köyceğizmiş. Suyu haftada bir tankerle taşıyorlarmış. Arada bir bunun da aksadığı oluyormuş. Böyle zamanlarda sabahtan boş tulumlarla uzaklardaki kuyulara gidiyorlar, akşama su doldurup dönüyorlarmış. Gene de orada - burada dolaşmaktansa sapa bir yerde yerleşmek daha iyiymiş. İnsanın başını sokacağı iki göz damı, elinin altında sürekli işi olursa yavaş yavaş düzenini kurarmış. İşe başladıktan sonra ne gerekiyorsa öğretirlermiş onlara. İki kişi çalışarak rahatlıkla geçimlerini sağlayabilirlermiş. Yedigey zamanla düzelir, eğer oradan sıkılmaya başlarlarsa canlarının istediği yere giderlermiş...

Kazangap'ın akıllıca sözleri üzerine Yedigey düşündü, düşündü, sonunda kararını verdi. Yolculuk hazırlıkları uzun sürmediği için, aynı gün Yedigey ile Ukubala birkaç ıvır zıvırlarını topladılar, Kazangap'la birlikte Sarı Özek bozkırı'na, Boranlı durağına gitmek üzere yola koyuldular. Bir de böylesini deneseler ne çıkardı? Bunu da denediler. Ancak olanların hepsi onların yazgısından başka bir şey değildi.

Kumbel'den başlayıp Sarı Özek bozkırından geçerek Boranlı durağında son bulan yolculuk, yaşadığı sürece Yedigey'in hatırından hiç çıkmadı. Önce demiryolu boyunca ilerledikten sonra yavaş yavaş hattan ayrılarak dalgalı tepelere doğru saptılar. Kazangap'ın açıklamasına göre demiryolu büyük bir takırın (bir zamanlar var olup sonradan kurumuş tuz gölünün) tabanından geçerken kocaman bir yay çizdiği için, tren yolundan ayrılmakla on kilometre kestirmeden gitmişlerdi. Sözü edilen takırın tuzu, kimi yerde bataklığa dönen ıslaklığı bugün bile yerin altından çıkarmış. Baharda tuzlu toprak yumuşar, çamurlaşır, geçilmesi zor bataklıklar oluşturur; yazın ise toprağın üstü kaya gibi sert bir tuz tabakasıyla kaplandıktan sonra öbür bahara değin öyle kalırmış. Kazangap orada bir zamanlar geniş bir tuz gölü bulunduğunu, sonradan Yedigey'in kendisinin de tanışıp dost olduğu yerbilimci Yelizarov'un sözlerine dayanarak anlattı. Yelizarov çok akıllı bir adamdı.

Cephede yaralanarak köyüne dönmüş, yaşamını henüz bir düzene koyamamış, sokakta rasladığı bir demiryolcunun ardına düşmüş, o zaman daha «Boranlı» sıfatını almamış bulunan, Aral kıyılarından Kazak Yedigey kendisine bir iş ve barınak aramak için karısıyla birlikte hiç tanımadığı bir

yere, Boranlı durağına gidiyordu. Orada bütün yaşamını geçireceğini nereden bilecekti?

Baharda kısa bir süreliğine yeşeren, engin, uçsuz - bucaksız Sarı Özek düzlüklerini görünce Yedigey şaşkına döndü. Aral gölünün çevresinde de böyle ovalar, düzlükler vardı, Üst Yurt yaylası bunların en genişiydi, ama ıpıssız bozkırların böylesine sınırsız uzayıp gidişini ilk kez görüyordu. Yedigey'in sonradan anladığına göre, ancak bir çölün büyüklüğünü kendi ruhunun enginliğiyle kıyaslayabilenler Sarı Özek bozkırlarının sessizliğiyle başbaşa kalabilirlerdi. Sarı Özek genişti, fakat insan zihni bu genişliği de kapsayacak güçteydi. Yelizarov gerçekten zeki bir adamdı, insanın kafasında bulanık bir biçimde dolaşan düşünceleri açıklığa kavuşturmasını bilirdi.

Eğer Kazangap devenin yularından çekerek güvenli adımlarla önden yürümese, Yedigey ile Ukubala Sarı Özek bozkırının derinliklerine daldıkça kendilerini nasıl hissederlerdi, kimse bilemez. Yedigey devenin sırtına yüklü bir sürü ıvır zıvırın ortasında oturuyor, kadın olarak oraya binmesi gereken Ukubala ise geride yürüyordu. Kazangap ile Ukubala'nın ısrarlarına dayanamayan Yedigey tepe gibi yüksek hörgücün üzerine kurulmak zorunda kalmıştı. «Biz sana göre sağlıklı insanlarız. Sen önce gücünü toplayıp düzelmeye bak. Daha gidecek bir sürü yolumuz var, onun için çabuk bin de gecikmeyelim...» diye dil dökmüşlerdi. Deve henüz tam gelişmemiş bir hayvandı, üzerine fazla yük vurulmadan bir kişinin binip iki kişinin de yaya yürümesi o nedenden ileri geliyordu. Ellerinde Yedigey'in şimdiki Karanar'ı olsa, üstüne bir değil üç kişi birden binerler, üstelik dört saatlik hızlı bir yürüyüşten sonra istedikleri yere varırlardı. Oysa o gün Boranlı'ya ancak gece yarısı ulaşmışlardı.

Gene de konuşa konuşa, tanımadıkları yerleri seyrede seyrede gittikleri için uzun yolculuğu nasıl bitirdiklerini farkedemediler. Kazangap oranın yaşantısını, demiryolu işçiliğine girişini anlattı. Kendisi o yıl otuz altısını doldurıyordu. Aral gölünün kıyısında bulunan Beşağaç köyünde doğup büyümüştü. Beşağaç, Yedigey'in köyü Jangeldi'den otuz kilometre uzaklıktaydı. Köyünden ayrıldıktan sonra birtakım nedenler yüzünden oraya bir daha adımını atmamıştı. Yedigey'in sonradan öğrendiğine göre Kazangap'ın ba-

bası, mülk sahipleri sınıfının ayıklanması (tasfiyesi) sırasında sürülmüş, ama varlıklı olmadığı anlaşılıp geriye gönderildiği sırada yolda ölmüştü. Onun gibi orta hallilerin boşu boşuna, daha doğrusu yanlışlıkla aşırı baskılara uğratılması birçok örnekleri görülen, yaygın bir uygulamaydı. Adamcağıza hakları geri verildiğinde iş işten geçmişti. Yalnız o değil, bütün ailesi sağa - sola sürülmüştü. Gözden ırak olsunlar da nereye giderlerse gitsinlerdi. Sonra hiçbirinden haber çıkmamıştı. O zaman gencecik bir delikanlı olan Kazangap, sürgün kurullarının gemi azıya almış üyelerince baskı altında tutularak, babasını topluluk içinde suçlamaya zorlanmıştı. Günün siyasal tutumunu onayladığını, babasını topluma yabancı bir öğe olarak kınadığını, onu babalıktan reddettiğini, babası gibi sınıf düşmanlarına dünyada yer olmadığını, böylelerini gebertmek gerektiğini açıkça söylemesini istemişlerdi ondan.

Kazangap böyle bir yüz karasına dayanamayacağı için başını alıp gitmiş oralardan. Güney Kazakistan'da Betpak Dale'de (Açlık Bozkırı) bulduğu bir işte altı yıl kadar çalıştı. Yüzyıllardır el değmemiş ham toprakları pamuk ekimine açıyorlardı o zamanlar. Bu iş için çok insana gereksinme vardı. Çalışmaya katılanlar gündüzleri kanal açıyor, geceleri barakalarda kalıyorlardı. Kazangap toprak kazdı, traktör sürdü, işçi kolbaşılığı yaptı, çalışmalarında hep önde giderek başarı belgesi aldı. Evliliği de orada oldu. Çalışıp para kazanmak için Betpak Dale'ye birçok insan akın etmişti. Betpak Dale'deki çalışmalara katılanlar arasında ağabeyinin ailesiyle birlikte Hive'den gelmiş, Bökey adında bir de Karakalpak kızı vardı. Demek ki Kazangap ile orada karşılaşıp evlenmek yazılmış alnına. İkisi evlendikten sonra Kazangap'ın memleketine, Aral kıyılarına dönmeye karar verdiler. Kazangap baba yurduna dönmeyi isterken her şeyi inceden inceye hesaplamamıştı. Betpak Dale'den aktarma yapa yapa giderlerken Kazangap, Kumbel istasyonunda köyünden yeni gelmiş hemşehrileriyle karşılaştı. Onlarla konuşma sırasında Beşağaç köyüne dönme zamanının gelmediğini, eskisi gibi yönetimin gene ayıklamacıların elinde olduğunu öğrendi. Bu duruma göre oraya gitmenin hiç gereği yoktu. Ancak Kazangap memleketine dönmekten vazgeçerken bu kararı korktuğu için almadı. Elinde her yerde geçerli belgeler bulunduğunu biliyordu. Onu maskara yerine

koymaya kalkan insanlarla bir daha karşılaşmak istemiyordu, hepsi o kadar. Adamlar, zamanında istedikleri gibi at oynatmışlar, üstelik bunun cezasını da çekmemişlerdi. Bu durumda sanki hiçbir şey olmamışçasına onların yüzüne nasıl bakacaktı?

Kazangap olanları hiç unutmadığı gibi, sözünün edilmesini de sevmezdi. Yalnız, anlamadığı bir şey vardı: Nasıl olur da başkaları bu acı olayları unutuverirlerdi? Sarı Özek bozkırına yerleştikten yıllarca sonra bir kere Sabitcan canını sıktığı için, bir keresinde de Yedigey'in tatsız bir şakası üzerine, başından geçenleri unutmadığını hissettirmek zorunda kalmıştı.

Oğlunun Boranlı'ya gelişlerinden birindeydi. Oturmuş çay içiyorlar, Sabitcan'dan kent haberleri dinliyorlardı. Sabitcan söz arasında, gülerek, kollektifleştirme döneminde Doğu Türkistan'a sürgün edilen Kazaklar ile Kırgızlar'ın geriye dönmekte olduklarını söyledi. Çinliler komünlerde onlara göz açtırmıyorlar, evlerinde yemek pişirmeye bile izin vermiyorlarmış. Kendi yemeklerini pişirmek yasak edildiği için büyük - küçük herkes günde üç kez sıraya giriyor, toplu yemekevlerinde karavanadan tabaklarına yemek koydurup karınlarını doyuruyorlarmış. Çin'de zılgıtı yiyenler malını - mülkünü bırakıp batıya kaçıyormuş. Gelmelerine engel olunmasın diye de el - etek öpmeye hazırlarmış.

Bunları işitince Kazangap'ın suratı asıldı, öfkeden dudakları titreyerek;

— Gülünecek ne var? Her insanın başına gelir böyle şeyler! diye azarladı oğlunu.

Yedigey onun öfkelendiğini pek görmemişti. Hele el üstünde tuttuğu, büyük bir adam olacağına inandığı, okuması için hiçbir şeyi esirgemediği oğluyla böyle konuşmazdı. Öfkeden kanı beynine sıçradığı belliydi.

Neye uğradığını şaşıran Sabitcan:

— Başka türlü nasıl anlatayım, baba? dedi. Ben gördüklerimi, işittiklerimi aktarıyorum size... Gerçekleri de değiştiremem ki!..

Kazangap, elinde çay bardağı, kaskatı duruyordu. Suskunluğu tatsız bir durum almıştı. Sabitcan, babasının böylesine kızacağını beklemediği için şaşkın şaşkın omuz silkti.

— Bence ortada küsmek için bir neden yok. Daha doğrusu küsüp darılacağınız birini bulamazsınız. Dönem derse-

niz, o zaman öyleymiş, geçti gitti. Yönetimde suç aramaya kalksanız, bu sefer de o konuda kimseye eleştirme hakkı tanınmamış... Öyleyse?..

— Sabitcan, bak oğlum, ben aklımın ermediği şeylere karışmam, başkasının işine de burnumu sokmam. Senin aklını başına topladığını sanmıştım, ama bunda yanılmışım. İnsan yalnız Tanrı'ya gücenip küsmez. Ecelin gelmişse ölürsün, çünkü doğmak gibi ölmek de Tanrı'nın buyruğudur. Bunun dışında yeryüzünde her şeyin hesabı sorulur... Sen de bunu unutma!

Kazangap bunları söyledikten sonra kalktı, suratı bir karış asık, kimsenin yüzüne bakmaksızın çıktı gitti.

İkinci öfkelenmesi ise Yedigey'in Boranlı'ya yerleşmesinden yıllarca sonra, bu kuytu durağa iyice alıştıkları, çoluğa çocuğa karıştıkları bir zamana raslar. Bir bahar akşamı davarları ahıra kapatırlarken Yedigey sayıları artan koyunlara, kuzulara bakmış, şaka olsun diye Kazangap'a;

— Ee, Kazake, görüyorsun, hayli zenginleştik. Bizi gene sürgün etmeye kalkmasınlar? dedi.

Kazangap'ın bıyıkları dimdik ayağa kalktı, Yedigey'den yana öfkeli bir bakış fırlattı.

— Şakanın da yeri var! Fazla gevezelik ediyorsun! dedi.

— Sen de şakadan hiç anlamıyorsun, Kazake.

— Böyle şeylerin şakası olmaz.

— Bırak canım sen de! Aradan bunca zaman geçmiş. Unutmadın mı daha?

— İşte benim kızdığım da bu ya. İnsanın elinden malını-mülkünü alsalar çalışır, geçimini sağlar. Ama onurunu ayaklar altına alsalar artık ondan hayır gelmez.

O gün, Kumbel'den çıkıp Sarı Özek bozkırından Boranlı durağına doğru yol alırlarken bu gibi konuşmalara daha bir sürü zaman vardı. Boranlı'ya gelişlerinin nasıl sonuçlanacağını, orada kısa bir süre mi, yoksa çok mu kalacaklarını, oraya mı yerleşeklerini, yoksa başka bir yere mi göçeceklerini kimse bilmiyordu. Günlük yaşamdan, sıkıntılardan söz ederlerken Yedigey, Kazangap'ın nasıl olup da savaşa katılmadığını merak etti. Yoksa hastalanmış da mı almamışlardı askere?

— Hayır, hastalanmadım, dedi Kazangap. Çok şükür sapasağlamdım. Eğer askere gitsem savaşmakta kimseden geri kalmazdım... Başka bir durum çıkmıştı...

Beşağaç'a dönmekten vazgeçip Kumbel'e saplandıkları sıralarda artık başka bir yere kıpırdayacak durumları kalmamıştı. Yeniden Betpak Dale'ye gitmeyi deneseler, orası cehennemin dibiydi. İkincisi, geriye dönecek olduktan sonra ne diye düzenlerini bozmuşlardı? Aral kıyılarına gitmek ise hiç içlerinden gelmiyordu. Kumbel istasyonu şefi oraya gelen karı - kocanın candan insanlar olduğunu gördükten sonra nereden gelip nereye gittiklerini, nasıl bir işte çalışmak istediklerini sordu. Bunun ardından da Kazangap ile Bökey'i bir yük trenine bindirdi, yakındaki Boranlı durağına yolladı. Orada böyle bir çift için uygun bir iş vardı. Bu arada durak şefine de bir pusula göndermeyi unutmadı. Yanılmamıştı Kumbel istasyonu şefi, onlara iş verdiler. Betpak Dale ile kıyaslandığında bile —orada bir yığın iş vardı ama ona göre de adam toplanmıştı— Sarı Özek bozkırının ortasındaki Boranlı zor geldi Kazangap ile Bökey'e. Gene de dişlerini sıkıp susuzluğa katlandılar, yaşam koşullarının tüm elverişsizliğine karşın oraya alıştılar. İşleri ağırdı, fazla kazanamıyorlardı ama kendi başlarınaydılar, karışanları, görüşenleri yoktu. Durağın bütün işleri onlardan sorulmakla birlikte karı - koca ikisi birden yol bakım işçisi olarak alınmışlardı. Issız Sarı Özek bozkırının ortasındaki kuytu Boranlı durağında gencecik karısıyla birlikte Kazangap'ın asıl aile yaşamı böylece başlamış oluyordu. Şurasını da belirtelim ki, o yıllarda ellerinde biraz para toplanınca Boranlı'dan ayrılıp büyücek bir istasyona ya da kente taşınmayı düşünmüşlerdi ama bu niyetlerini gerçekleştiremeden savaş patladı.

Savaşın çıkması üzerine önceleri batıya asker dolu, doğuya, göç eden insan dolu, sonraları batıya yiyecek dolu, doğuya yaralı dolu trenler gidip gelmeye başladı. Boranlı gibi kuş uçmaz kervan geçmez bir yerde bile yaşamın kendi boyutlarında değiştiği belli oluyordu.

Yolların açılması için bir yönden lokomotifler çığlığı basıyor, bir o kadarı da karşıdan bağırıyordu... Yüke dayanamayan traversler eğilip bükülüyor, tıklık tıklım trenlerin ağırlığı altında ezilen raylar zamanından önce eskiyordu. Demiryollarını bir yerde onarırken başka bir yerde aşınıyor, onu onarayım derken yeni bir bozukluk çıkıyordu karşılarına...

Sonu gelmez bir koşturma başlamıştı. Bunca insanı ner-

den buluyorlardı? Katar katar ardından günlerce, haftalarca, aylarca, sonra yıllarca gece - gündüz gitti geldi, gitti geldi. Dolu trenler çoğunlukla batıya, bütün dünyanın yaşam için değil, ölüm için kapıştıkları yere gidiyorlardı...

Bir süre sonra Kazangap'ın da askere gitme sırası geldi. Onu da cepheye çağırıyorlardı. Toplanma noktasında bulunması için Kumbel'den haber gönderildi. Bunun üzerine Boranlı durak şefi, «Bütün işleri yürüten bir buçuk insan vardı, onu da elimden alıyorlar!» diye çığlığı bastı, saçını başını yoldu. Fakat durakta işlerin aksayacağını kime dinletir, adamcağız ne yapabilirdi? Ard arda dizilmiş katarlar yol isterlerken, düşmanın Moskova önlerine dayandığı bir sırada, Boranlı'ya yedek bir yol döşenmesini istese herkesi kendine güldürmekten başka eline ne geçerdi?..

Sisi, karanlık geceleri erkenden çöken, soğuğu insanın iliklerine işleyen karakış, savaşın ilk kışı gelip çatmıştı. O günden bir gün önce kar bastırmıştı, bütün gece yağmıştı kar. Başlangıçta toz gibi usuldan usuldan, sonra gittikçe irileşerek, yoğunlaşarak... Uçsuz-bucaksız Sarı Özek bozkırı dere-tepe karla doldu; o ıssız düzlükler çukurları tümsekleriyle gökten inen temiz bir örtüyle kaplandı. Daha kar iyice yerine oturmadan, Sarı Özek'in ünlü rüzgarı kımıldandı, esmeye başladı. Sonradan uğultulu, kıvır kıvır kar fırtınalarına, boralara dönüşecek olan deneme esintileriydi bunlar. Alındaki ince bir damar gibi Sarı Özek bozkırlarını bir baştan bir başa kesen, cılızın cılızı demiryolu şimdi n'eyleyecekti? Evet, damar atıyordu, ama katarlar da karşılıklı iki yönden durmadan gidiyor geliyorlardı...

Kazangap o günün sabahı cepheye yollandı. Tek başına ayrıldı duraktan, kimse onu uğurlamadı. Karısıyla birlikte evden çıktıkları sırada Bökey eşikte birden durmuş, yeni yağan karın beyazlığından gözlerinin kamaşıp başının döndüğünü söylemişti. Kazangap karısının kollarından bebeği kaptı. Ayzada yeni doğmuştu daha. Pek olasıdır ki, karda son kez yan yana iz bırakarak yürüdüler. Aslında karısı Kazangap'ı uğurlamaya gelmiyordu da, geçecek ilk yük trenine binip Kumbel'e gitmeden önce Kazangap karısını makasçı kulübesine götürüyordu. Nasıl olsa o ayrıldıktan sonra makasçılık görevi Bökey'e kalacaktı. Kulübeye varınca durdular, vedalaştılar. Söylenecekler söylenmiş, dökülecek göz yaşları geceden dökülmüştü. Tam o sırada istim vermiş bir lokomo-

tif gelip durdu. Bir an önce gitmek isteyen makinist kalkmak için düdük çalıyordu. Kazangap yürüdü, makinistin yanına çıktı, tren uzun uzun düdük çaldı, tekerleri ray kenet yerlerinde takırdayarak, hızını artırarak makasa yaklaştı, onlara yolu açmış bulunan Bökey'i selamlayıp geçti. Ayağında kocasının çizmeleri, başını sımsıkı örtmüş, gocuğunun üstünden beline kemer sarmış, makasta bekleyen Bökey, bir elinde bebeği, öbür elinde bayrağı, kocasıyla son kez karşılıklı el salladı. Karısının yüzü, gözleri, eli, durak semaforu Kazangap'ın önünden geçti, gerilerde kaldı.

Bu arada tren, beyaz bir düş gibi iki yandan sessizce yüzen, sessizce gerilere kaçan süt rengi kar örtüsünü gürültüye boğarak koşuyor koşuyordu... Tren koşturdukça rüzgâr daha hızlı esiyor, lokomotifin ocağından yayılan cüruf kokusuna Sarı Özek bozkırına yeni düşmüş karın kokusunu katıyordu. Kazangap Sarı Özek düzlüğünün kış kokularını ciğerlerine doldurup elinden geldiğince uzun süre tutmaya çalışırken bundan böyle bu yerlere kayıtsız kalamayacağını daha iyi anladı...

Askere alınanların cepheye gönderme işlemi sürüyordu Kumbel'de. Gençler sıraya diziliyor, adları okunuyor, vagonlara dağıtılıyordu. İşte burada Kazangap'ın başına hiç beklenmedik bir olay geldi. Kazangap manga olmuş askerlerle birlikte trene bineceği sırada askerlik şubesinden bir görevli arkadan yetişerek seslendi :

— Asanbayev Kazangap! Asanbayev kim? Asanbayev Kazangap mangadan ayrılıp arkamdan gelsin!

Kazangap söyleneni yaptı.

— Asanbayev benim.

— Belgeniz?.. Tamam, sizsiniz. Şimdi benimle birlikte yürüyün.

Toplama noktasının bulunduğu yere, istasyon binasına varınca askerlik şubesi görevlisi durdu.

— Asanbayev, sen burada hiç beklemeden geldiğin yere dön. Cepheye gitmiyorsun. Anladın mı?

— Anladım.

Kazangap hiçbir şey anlamamıştı ama ister istemez böyle karşılık vermişti.

— «Anladım» diyorsun ama yerinden kıpırdadığın yok. Serbestsin, git hadi!

Kazangap, bir bölümü giden, bir bölümü uğurlayan ka-

labalığın ortasında şaşkın şaşkın dikilikaldı. Başlangıçta işlerin bu biçime dönüşmesine sevinirken şimdi içine bir kurt düşmüş, habire kemiriyordu. Sakın öyle bir şey olmasın! Bu kuşku içerisinde ileri atıldı, askerlik şubesinin önünde yığılan kalabalığın önüne geçmek için sağındaki-solundakileri itmeye başladı.

Kapıdan içeriye girmeye çalışanlar hep bir ağızdan bağırdılar:

— Hey, ne yapıyorsun? Sıranı bekle bakalım!

— Arkadaşlar, benim işim çok ivedi! Trenim kalkmak üzere!

Kazangap böyle diyerek kapıdan içeri daldı.

Boz sigara dumanıyla dolu odada çevresini kuşatan insanların, telefonların ortasında şaşkına dönmüş, bağırmaktan sesi kısılmış, yarı yarıya kır saçlı şube başkanı, masasına sokulan Kazangap'ı görünce başını kaldırdı.

— Nedir isteğin?

— Haksızlık ediyorlar! Bana haksızlık ediyorlar!

— Ne haksızlığı? Kim haksızlık ediyor?

— Sürgüne gönderildikten sonra babam aklanmıştı. Mülk sahibi olmadığı ortaya çıktı. Belgelerimi inceleyin! Zenginlerin arasında değildi babam! Orta halliydi.

— Dur bakayım! Ne dediğini anlamadım!

— Beni bu yüzden askere almıyorsanız haksızlık yapıyorsunuz.

— Karşımda böyle bağırarak kafamı karıştırma! Mülk sahibi, zengin, sürgün... Bunun bizimle ne ilgisi var? Ne istediğini açık açık söyle! Kimsin sen?

— Boranlı durağından Asanbayev'im. Asanbayev Kazangap.

Şube başkanı önündeki çizelgeyi incelemeye koyuldu.

— Yahu, şunu açıkça söylesene! Karşıma geçmiş, bağırıp duruyorsun! Zenginmiş de, sürgünmüş de... Seni yanlışlıkla çağırmışız. Trenyollarında görev yapanların askere alınmaması konusunda yoldaş Stalin'in buyruğu var, senin gibiler yerlerinde kalacaklar. Hadi, yürü işinin başına! Sallanma buralarda!

Boranlı'ya epeyce yaklaştıkları sırada güneş ufka eğildi. Sarı Özek bozkırında tutturdukları kestirme yol burada tren

yoluna hayli yakındı. Karşılıklı iki yönden gelip geçen trenlerin düdükleri işitiliyor, vagonlar belirgin bir biçimde seçiliyordu. Gene de düzlüğün ortasında oyuncak trenlere benziyorlardı uzun katarlar. Güneş arkada yavaş yavaş sönüyor; Sarı Özek bozkırının tertemiz derelerini, tepelerini bir yandan karanlığa boğarken, bir yandan da kızılımsı bir ışıkla aydınlatıyordu. Az sonra, hâlâ kışın ıslaklığını koruyan, aynı zamanda baharın kokuları sinmiş topraklar üzerine gözle görünmez bir sis gibi bozumsu bir alaca karanlık çöktü, ortalık çepeçevre koyulaşmaya başladı.

Önde yürüyen Kazangap geriye döndü, deve sırtında giden Yedigey ile yanında ona yetişmeye çalışan Ukubala'ya bakarak parmağını ileri uzattı.

— İşte bizim Boranlı! Az bir yolumuz kaldı. Varınca güzelce dinlenirsiniz.

İlerde, tren yolunun belli belirsiz bir kıvrım yaptığı çırılçıplak düzlükte birkaç ev vardı. Orada duran katar, duraktan geçmekte olan trenin ana yola girmesini, sonra da makasın açılmasını bekliyordu. Daha ötede, ayrıca iki yanda yayvan tepeler, kıraç düzlükler, suskun, uçsuz-bucaksız kırlar göz alabildiğine uzayıp gidiyordu...

Yadgey'in yüreği cız etti. Kendisi doğma-büyüme bozkırlı olduğu, gözleri Aral gölünün kıyısındaki geniş çöllere alıştığı halde böylesini beklemiyordu. Durmadan değişen, masmavi bir göl kıyısından sen kalk; ıssız, kurak bir kum denizinin ortasına yaşamaya gel! Olacak iş miydi?

Devenin yanında giden Ukubala kocasının bacağını tuttu, elini geriye çekmeksizin birkaç adım yürüdü. Yedigey anlamıştı. Ukubala ona; «Aldırma. Önemli olan senin sağlığın. Sen sağlığını kazan da ötesi kolay...» demek istiyordu.

Sonradan anlaşılacağı üzere uzun yıllarını, yaşamlarının kalan bölümünü geçirecekleri yere böyle geldiler işte...

Çok geçmeden güneş battı; Sarı Özek bozkırını örten gökte yıldızların tek tek, pırıl pırıl belirdiği bir karanlık çöktü. Boranlı durağına varmışlardı.

Birkaç gün Kazangap'ın evinde barındıktan sonra ayrı bir yere taşındılar. Yol işçilerinin kaldığı barakada onlara da bir oda vermişlerdi. Yedigey ile Ukubala'nın oradaki aile yaşamları böyle başladı.

Bütün sıkıntılara, ilk günler çok ağır gelen Sarı Özek'in ıssızlığına karşı iki şey Yedigey için çok yararlı oldu: Te-

miz hava ve deve sütü. Gerçekten de hava tertemizdi, böylesine el değmemiş bir doğa parçası zor bulunurdu. Süte gelince, Kazangap iki sağmal devesinden birini Yedigey'e ayırmıştı. Dişi deveyi getirdiğinde şöyle dedi:

— Karımla aramızda konuşup karar verdik. Bizim evde yetirince süt var. Akbaş devenin sütünü de siz sağın. Genç devedir Akbaş, ikinci yavrusunu doğurdu. Deveye kendiniz bakın, sütü de sizin olsun. Yalnız, bütün sütü kendinize ayırıp yavruyu öldürmeyin. Bökey ile ikimiz evden ayrılışınız dolayısıyla yavruyu size veriyoruz. Bakar, büyütürsünüz, zamanla bir sürü deveniz olur. Buradan ayrılmaya karar verdiğinizde de satar parasını cebinize koyarsınız.

Akbaş'ın yavrusu bir buçuk hafta önce doğmuş, kara başlı, iki tane minik, kara hörgüçlü, ufacık bir yaratıktı. Yavrunun, insanın içine dokunan, çocuk sevecenliği ve merak dolu, her zaman nemli, patlak patlak iri gözleri vardı. Anasının yanında koşar, zıplar, oynaşır; ahırda yalnız kaldığı zaman acıklı bir insan sesiyle bağırırdı. İlerde Boranlı Karanar adını alacak azgın devenin bu olacağı kimin aklına gelirdi? Yorulmak bilmez, güç-kuvvet yetmez, çevresinde azgınlığıyla ün yapmış kara canavar! Boranlı Yedigey'in başından geçen birçok olayın onunla ilgisi vardır. Oysa o zamanlar bakıma gereksinme duyan ufacık bir yavruydu. Yedigey yavruyu çok sevmişti. Bütün boş vakitlerini ona veriyordu. Aral kıyısında yaşarken hayvan bakımına yatkın olduğu için bu alışkanlığının ona çok yararı dokundu. Kışa doğru küçük Karanar belirgin bir biçimde büyüdü, ayazlar bastırınca karnından açılır-kapanır bir örtü diktiler. Örtü sırtına geçirilince gülünç bir görünüşü olurdu. Her yeri kapalı; yalnız başı, bacakları, bir de hörgüçleri açıkta... Bütün kışı, baharın ilk günlerini kırlarda gece-gündüz bu örtüyle geçirdi.

O yıl kışa doğru Yedigey gücünün yerli yerine gelmekte olduğunu hissetti. Bir gün geldi, başının ağrısı şıp diye kesiliverdi. Kulaklarındaki uğultu yavaş yavaş yok oldu, çalıkırken sırtını ter basması durdu. Kışın ortasında ise yollar karla tıkandığında herkesle birlikte yol açma yarışına başladı. Henüz genç, yapısı da sağlam olduğu için kısa zamanda toparlandı, güçlendi. Bir zaman geldi ki, çektiği sıkıntıları, yürürken ayağını zor sürüdüğünü unuttu. Kızıl sakallı doktorun söyledikleri doğru çıkmıştı.

Neşelendiği zamanlar deve yavrusunun boynunu kucaklar, okşar, şakalı sözler söylerdi:

— Bak, küçük, seninle biz süt kardeş sayılırız. Sen annen Akbaş'ın sütünü içerek büyüdün, ben de beyin zedelenmesinden kurtuldum. Aramızdaki tek fark, senin sütü emmen, benim de kımız yapıp içmem... Tanrı'nın izniyle her zaman böyle yakın olalım birbirimize.

Aradan yılar geçti, Boranlı Karanar yörede öyle büyük bir ün sağladı ki, özel olarak resmini çekmek için Sarı Özek bozkırına birkaç insan geldi. Savaşın acılarının bile unutulduğu bir zamandı bu. Çocuklar büyümüş, Boranlı durağına tulumbalı bir kuyu açılmış, böylece su derdi bir çözüme bağlanmıştı. Yedigey, ailesi için saç damlı bir ev yapınca bunca yoksunluklardan, sıkıntılardan sonra yaşamları normal çığrına girmiş oldu. İşte bu sırada Yedigey, yıllarca unutamadığı bir olayla karşılaştı. Olay, devesi Karanar'la ilgiliydi.

Durağa, kendilerini gazete foto muhabirleri olarak tanıtan kişilerin gelişi Boranlı köyü için tek değilse bile seyrek raslanan bir olaydı. Konuşkan, bol vaatli, kıpırdak foto muhabirleri —üç taneydiler— gelir gelmez işe sarıldılar; Boranlı Karanar'ın resimlerini çekip devenin sahipleriyle birlikte gazetelerde, dergilerde basacaklarını söylediler. Bu gürültücü, şamatacı insanların, çevresinde dört dönmeleri Karanar'ın pek hoşuna gitmedi; başını havaya dikip bağırmaya, ağzından köpük saça saça dişlerini göstermeye başladı. Devenin kudurması karşısında adamlar Yedigey'den hayvanı yatıştırmasını, bir o yana, bir bu yana döndürmesini istemek zorunda kaldılar. Yedigey bu işleri yaparken bir yandan da çocukları, kadınları, Kazangap'ı yanına çağırıyor; hep birlikte resim çektirmenin daha iyi olacağını söylüyordu. Foto muhabirlerinin işi resim çekmekti, onlar da çeşitli aygıtlarının düğmelerini tıkırdatarak durmadan resim çekiyorlardı. Resimlerin en çarpıcısı «İşte Boranlı Karanar böylesine güçlü bir deve!» dercesine boynuna iki çocuk, ortaya Yedigey'in kendisi binerek sırtına beş kişi oturtup çektirdikleri resim oldu. Aman o ne gürültü, ne sevinçti! Deve sahiplerinin bu hevesi karşısında fotoğrafçılar dillerinin altındaki baklayı çıkardılar: Onlar için azgın devenin resmini tek başına çekmek daha önemliydi. Aman canım, siz nasıl isterseniz öyle olsun!

Gazete muhabirleri bu izni koparınca Karanar'ın ön-

den, yandan, uzaktan, yakından boy boy resmini çektiler; bununla da yetinmeyip Yedigey ve Kazangap'ın yardımıyla hayvanın hörgücünün yüksekliğini, göğsünün, bileklerinin genişliğini, gövdesinin uzunluğunu ölçtüler, bunları bir yerlere yazdılar. Bir yandan da;

— Bakteriyanın böyle az görülmüş! Bunun nasıl bir genden geldiği araştırmaya değer! Bakteriyanların eski çağlardan kalma bir örneği! Şunun göğsünün genişliğine, görkemli duruşuna bakın! diye neşeli çığlıklar atıyorlardı.

Devenin övülmesinden dolayı ağzı kulaklarına varan Yedigey gene de edemedi, anlamadığı birkaç söz arasından «bakteriyan» ne demek, diye sordu. Meğer «bakteriyan» bilim dilinde çift hörgüçlü develerin atasıymış.

— Demek bizim deve bakteriyan?

— Hem de en iyi cinsinden! Eşi bulunmaz bir pırlanta!

— Peki ne diye ölçüp biçtiniz?

— Bilimsel veriler için gerekliydi.

Devenin resminin gazete ve dergilerde çıkacağı konusundaki sözler gerçekten göz boyamak içindi, böylece resim çekme kolaylığı sağlanmış oluyordu. Fakat altı ay sonra postadan çıkan bir paket içinde zooloji fakülteleri için hazırlanmış bir ders kitabı geldi. Kitabın kapağında kellifelli duruşuyla Boranlı Karanar kırıtıyordu. Kitapla birlikte bir sürü de fotoğraf göndermişlerdi. Aralarında renklilerin de bulunduğu fotoğraflara baktıkça Yedigey o günlerde çok daha mutlu olduklarını görüyor. Savaş sonrasının sıkıntıları unutulmuş, çocuklar henüz çocukluktan çıkmamış, büyüklerin sağlığı yerinde; yaşlılık derseniz, dağların ardında, pek görünürlerde yok...

O gün konukların onuruna Yedigey bir koyun kesti, bütün komşularını da yemeğe çağırdı. Et yemekleri, votkası, kımızı bol bol yenildi içildi. Daha neler yoktu ki masada?.. O zamanlar Boranlı durağına gezici vagon-mağazalar uğrardı. Ne ararsanız bulurdunuz bu mağazalarda. İstakozlar mı istersiniz, kırmızı, kara havyarlar mı, çeşit çeşit balıklar, sucuklar, konyaklar, şekerlemeler mi?... Aklınıza ne gelirse hepsi vardı. O zamanlar ayaklarına gelen bu şeylerin değerini bilmezlermiş. Masraf olmasın diye canlarının her istediğini almazlardı. Ama şimdi gezici mağazalar tren yollarından kalktı artık.

Konuklara verilen yemekte Boranlı Karanar'ın onuruna

bile kadehler kalktı. Masadaki konuşmalardan, Yedigey, Sarı Özek bozkırında eşine az raslanır bir deve bulunduğunu konukların Yelizarov'dan duyduklarını öğrendi. Yelizarov onlara dünyanın en güzel devesinin Boranlı Yedigey adında yakın bir arkadaşına ait olduğunu, gidip inceleyebileceklerini söylemiş. Ah, Yelizarov, Yelizarov! Sarı Özek bozkırları üzerinde uzman, değerli bir bilgin ve eşi bulunmaz bir insan! Boranlı'ya geldiği zaman Kazangapla birlikte kaç kez bir araya gelmişler, sabahlara değin konuşmuşlardı...

Fotoğrafçılarla yiyip içtikleri gün Yedigey ile Kazangap sözü birbirlerinden alarak ve birbirlerinin eksiğini tamamlayarak, dedelerinden işittiklerine göre, Sarı Özek bozkırlarında yaşayan develerin anası Akmay ile bu devenin, Ana-Beyit gömütlüğünde yatan sahibi Nayman Ana'nın öyküsünü anlatmışlardı. İşte Boranlı Karanar böyle ünlü bir devenin soyundan gelmeydi. Yedigey bu öyküyü anlatırken bir yandan da bunun gazetede yayımlanacağını umuyordu. Can kulağıyla dinleyen konuklar işittikleri bu şeyin ağızdan ağıza dolaşan yöresel bir söylence olduğunda karar kıldılar. Oysa Yelizarov onlar gibi düşünmemişti. Yelizarov'a göre soylu develerin anası Akmay'ın öyküsü tarihsel bir gerçeği dile getiriyor olabilirdi. Yelizarov böyle şeyleri dinlemeyi severdi. Eski zamanlarla ilgili pek çok bozkır söylencesi dinlemiş, bunları incelemişti...

Konuklar akşama doğru yolcu edildi. Devesiyle ilgili sözlerden ötürü göklerde uçuyordu Yedigey, o yüzden gereksiz bir konuşma çıktı ağzından. Ne de olsa konuklarla birlikte o da birkaç kadeh yuvarlamıştı. Ağzından çıkan kuş değil kî geri tutasın. Kazangap'a şunları söyledi:

— Doğrusunu söyle, Kazake! Karanar'ı yavruyken bana verdin diye üzülüyorsun, değil mi?

Kazangap ondan böyle bir söz beklemediği için, Yedigey'in yüzüne alaylı alaylı baktıktan sonra;

— Hepimiz insanız, aklımızdan her türlüsü geçer, dedi. Yalnız, «Mal iyesi hüdaydan»(12) diye atalardan kalma bir söz vardır. Tanrı öyle istemiş. Bizim elimizden gelen bir şey yok. Karanar senin deven olacakmış, sen de onun sahibi. Bir başkasının eline geçse belki de geberir giderdi bu hayvan. Uçurumdan yuvarlanır, bir şeyler olurdu. Demek, bu mal senin

(12) Mal sahibi hüdadan, insanı mal sahibi yapan Tanrı'nın kendisidir. (Ç.N.)

olacakmış. Karanar'ın anası Akbaş'dan birçok yavru aldım, bunlar iyi deve çıktı. Ama Karanar hepsini geçti. Tanrı vergisi işte. Dilerim, sana uzun yıllar hizmet etsin. Benim kıskanmama gelince, boşuna kafanı yormuşsun...

Yedigey dilini tutamadığı için çok üzüldü.

— Özür dilerim, Kazake, dedi yüzü kızararak.

Masada konuşurlarken Kazangap da kendi bildiklerini anlatmıştı. Halk arasında söylenenlere göre Sarı Özek bozkırlarında yaşayan cins develerin anası Akmay tam yedi yavru yapmıştı. Bunların dördü dişi, üçü de erkekti. Dişi develer kendisi gibi ak başlıydı, erkekler ise kara başlı, kestane tüylü. Ak başlı bir deveden Karanar gibi kara bir devenin doğması Akmay'ın soyunun sürdüğünü gösteriyordu. Aradan iki yüz mü, üç yüz mü, yoksa beş yüz yıl mı geçmişti ama cins develer soyu tükenmemişti. Söylenceye bakılırsa bir gün Karanar gibi bir sırttan (13) gelecekti. Gelmişti işte. Hem de Yedigey'in şansına, onun eline geçmişti bu deve.

Karanar azgınlaşıp insanları yanına sokmamaya, birkaç gün başına buyruk şurada burada dolaşmaya baladığı zaman iğdiş etmek ya da zincire vurmaktan başka çıkar yol kalmamış, Yedigey ne yapacaklarını Kazangap'a sorduğunda beriki şu karşılığı vermişti:

— Bu senin bileceğin iş, Yedike! Başının rahat etmesini istersen iğdiş et, kurtul. Ama ünlü bir deven olmasını istersen hiç dokunma. Bu durumda bütün sorumluluğu da üzerine alman gerekiyor. Eğer gücün yeter, sabrın taşmazsa üç yıl azar, sonra tıpış tıpış ardından gelir.

Yedigey Karanar'a elini süremedi, daha doğrusu böyle bir şey yapmaya gönlü razı olmadı. Boranlı Karanar böylece atan (14) olarak kaldı. Ama öyle zamanlar oldu ki, kan ağladı onun yüzünden...

V

Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider-gelirlerdi.

Bu yerlerde, demiryolunun iki yanında Sarı Özek boz-

(13) Üstün yaratık. Üstün köpek, üstün kurt gibi. (Yazar)

(14) Damızlık erkek deve. (Ç.N.)

kırı, sarı kumlu geniş bozkırların bomboş orta bölgesi uzanıyordu.

Bu yerlerde, meridyenlerin Greenwhich'ten başlayarak sayılması gibi, bütün uzaklıklar demiryoluna göre hesaplanırdı...

Trenler ise doğudan batıya, batıdan doğuya gider-gelirlerdi...

Sabah erkenden bütün hazırlıklar tamamdı. Kazagap'ın cenazesi bir keçeye sımsıkı sarılmış, üstünden yün iplerle bağlandıktan sonra bir traktörün çektiği vagona yatırılmıştı. Ölünün konulduğu yere bir kat saman serildikten başka üstüne ağaç yongaları, talaş döşendi. Akşamın beşine-altısına geriye dönebilmek için erkenden yola çıkmak gerekiyordu. Otuz kilometre gömütlüğe gidiş, bir o kadar geliş, gömütlükte ise gömme işi birkaç saat sürse, öleni anma yemeğini ancak akşamın altısında filan verebilirlerdi. Yola erken çıkmak isteyişlerinin nedeni de buydu. Bir akşam öncesinden devesi Boranlı Karanar'ı eyerleyip bir güzel donatan Yedigey, hayvan yularından bağlı, hazır beklerken, herkesi acele ettiriyordu. Adamların işleri bitmek bilmiyordu sanki. Yedigey bütün gece hemen hemen gözünü kırpmadığı halde dimdik ayaktaydı. Yüzü biraz çökmüştü, hepsi o kadar. Sinek kaydı tıraş olmuş, en güzel giysilerini giymişti. Beyaz gömleğinin üstünde siyah ceketi, altta bol kadife şalvarı vardı. Ayaklarına ince meşin çizmelerini geçirmiş; kır bıyıklarının, kaşlarının üstüne gezme günlerinde giydiği demiryolcu şapkasını eğmişti. Savaşta aldığı madalyalar, nişanlar ile **beş yıllık** plan uygulamalarında verilen başarılı işçi şeritleri göğsünü süslüyordu. Bütün bu giyim-kuşam ona yakıştığı gibi, ayrıca etkili bir görünüşü de vardı. Kazangap gibi birinin cenazesinde böyle giyinmesi gerekiyordu herhalde.

Ölüyü son yolculuğunda geçirmek için bütün Boranlılar dışarı çıkmıştı. Çoluk çocuk traktörün çektiği vagonun başına birikmiş, aracın kalkmasını bekliyorlardı. Kadınların ağlamalarının ardı arkası gelmiyordu. Nasıl olduysa, Yedigey toplananların önünde konuşmaya başladı:

— Şimdi atalarımızdan kalma gömütlüğe, Sarı Özek bozkırının en eski gömütlüğü Ana-Beyit'e doğru yola çıkıyoruz. Rahmetli Kazangap bu kutsal yöre gömülmeyi hak etmiştir. Ayrıca kendi vasiyeti de öyledir. (Yedigey söyleyeceklerini

toparlamak için bir an düşündü.) Demek oluyor ki, bu dünyada yiyecek ekmeği, içecek suyu kalmamış. Rahmetli, Boranlı durağında tam 44 yıl çalıştı, hizmet etti. Bu, bütün bir yaşam demektir. Burada çalışmaya başladığı zaman şu su tulumbası bile yoktu. Suyu tanker vagonlarla uzaklardan getirirlerdi. Bir hafta sonra bir daha... Şimdi işimizi rahatça gördüğümüz kar temizleme makineleri, öbür makineler bile gelmemişti henüz. Bakın, ölümüzü bile traktörün arkasına takıp götürüyoruz şimdi. Makineler yoktu ama trenler her zamanki gibi işliyordu, yolların açık tutulması gerekiyordu. Kazangap burada onurlu bir görevi yerine getirmiştir. Nasıl bir insan olduğunu ise hepiniz biliyorsunuz. Eh, biz yola çıkalım artık. Ne yazık ki hepinize birden yetecek araç yok. Zaten durak yalnız bırakılmaz. Cenazenin yanında altı kişi gidiyoruz. Orada gereken her şey yapılacaktır. Sizler burada kalın, dönüşümüzü bekleyin. Gömütlükten gelince anma yemeği verilecek. Rahmetlinin oğlu ve kızı adına hepinizi yemeğe çağırıyorum.

Başlangıçta Yedigey'in aklından hiç geçmediği halde küçük bir cenaze töreni olmuştu bu. Konuşmanın bitiminde cenaze alayı yola koyuldu; arkadan gelen kalabalık bir süre vagonun ardından yürüdükten sonra evlerin orada topluca geride kaldılar. Kadınlar arasında ağlayan Ukubala ile Ayzada'nın hıçkırıkları bir süre daha arkadan onları izledi.

Hıçkırıklar geride kalıp, cenaze alayı gittikçe demiryolundan uzaklaşarak Sarı Özek bozkırına daldığı zaman Boranlı Yedigey rahat bir soluk aldı. Şimdi öbür beş kişiyle baş başa kalmıştı, ne yapacağını biliyordu.

Sarı Özek bozkırını bol ışığıyla cıvıl cıvıl aydınlatan güneş adam boyu yükselmişti. Henüz yolculuklarını zorlaştıran bir şey yoktu, çünkü hava serindi. Onları çepeçevre kuşatan geniş düzlükte her zamanki gibi yükseklerde iki çaylak dolanıyor, arada bir ayaklarının altından fırlayıveren çayırkuşları kanatlarını çırparak şaşkın şaşkın cırıldıyorlardı. Bir an gözlerinin önüne karın yağışını, ard arda dizilip göç yoluna çıkan kuşları getiren Yedigey; «Kar düşünce bunlar da gider buradan. Kar yağar yağmaz toplanır giderler.» diye düşündü. Her nedense bir gece önce demiryoluna yaklaşan tilkiyi anımsadı. Tilkiyi düşünür düşünmez yanda bir yerde yürüyordur sanısıyla başını döndürüp kimseye sezdirmeden baktı. Bunun ardından da o gece uzaya fırlatılan roket geldi

aklına. Kafasına doluşan bu tuhaf tuhaf düşüncelere şaşıran Yedigey hepsini zihninden kovmaya çalıştı. Önlerinde uzun bir yol da bulunsa böyle şeyleri düşünmenin sırası değildi...

Devesi Boranlı Karanar'ın sırtında Yedigey en önde gidiyor, cenaze alayına Ana-Beyit'in yolunu gösteriyordu. Kendini cezane alayının hızına gitgide daha iyi uyduran deve geniş geniş adımlı bir yürüyüş tutturmuştu. Deveden anlayanlar için yürüyen Karanar'ın ayrı bir güzelliği vardı. Gururlu bir biçimde diktiği, adım attıkça dalgalanan boynunda başı kıpırdamadan duruyor; uzun, sırım gibi ince bacakları havayı ölçülü adımla yarıyordu. Yedigey'in iki hörgüç arasındaki yeri sağlamdı, güven vericiydi, rahattı. Sahibinin işaretlerini şıp diye anlayan, ona zahmet vermeden hızını ayarlayan devesinden son derece hoşnuttu. Göğsündeki madalyalar, nişanlar deveyle birlikte hopladıkça hafif hafif şıngırdıyor, güneşin ışığında parıldıyordu.

Boranlı Yedigey'in arakasından, yedeğinde vagon çeken «Belarus» marka traktör geliyordu. Genç traktör sürücüsü Kalıbek'in yanına Sabitcan oturmuştu. O gece kadeh kadeh votka, kımız yuvarlayan; telsizle yönetilen insanlar ve bir sürü saçma sapan şeylerle herkesin kafasını ağrıtan sanki o değilmiş gibi başı önünde, susuyordu şimdi. Traktör sarstıkça başı bir o yana sallanıyordu, bir bu yana. Onun böyle iki yana sallandığını gören Yedigey gözlüğünün bir yere çarpıp kırılmasından korkmaya başladı. Vagona, Kazangap'ın cenazesinin yanına güveyi binmişti. Adamın çok üzüntülü bir duruşu vardı. Güneşten gözlerini kısıyor, arada bir sağına-soluna bakıyordu. Bu, bir işe yaramaz ayyaş nasıl olduysa bu sefer iyi bir hareket yaparak ağzına tek damla içki koymamıştı. Bununla da yetinmemiş; hazırlık sırasında her işe koşmuş, cenaze vagona taşınırken herkesten çok tabuta omuz vermişti. Yedigey onu Karanar'ın arkasına bindirmek istediğinde verdiği yanıt çok şaşırtıcıydı: «Hayır, ben kaynatamın yanında, vagonda gideceğim. Mezarına kadar yanından ayrılmak istemiyorum.» Onun bu sözleri hem Yedigey'in hoşuna gitmişti, hem de bütün Boranlıların. Yola çıktıkları zaman vagonda keçeye sarılı kaynatasının ölüsünü tutarak en çok ağlayan gene oydu. Onun bu çırpınışını gören Yedigey; «Adamcağız keşki aklını başına toplasa da bundan böyle iç-

kiyi bıraksa! Karısını da mutlu ederdi, çocuklarını da.» diye umutlandı.

Ipıssız bozkırın ortasında önde örtüsü püsküllerle süslü bir deveden, arkada bir traktör ile onun çektiği bir vagondan, en arkada ise yol kazma makinesinden (ekskavatörden) oluşan, küçük fakat garip bir cenaze alayıydı bu. Gene «Belarus» marka yol kazma makinesini zenci gibi kara, tıknaz bir adam olan Jumagali sürüyor, onun yanında da Uzun Edilbay oturuyordu. Uzun Edilbay otururken bile berikine tepeden bakıyordu. Yol makinesi sürücüsü Jumagali, Boranlı durağına yakınlarda gelmişti, orada uzun süre kalıp kalmayacağı da belli değildi. Edilbay ile ikisi ateşli bir konuşmaya dalmışlardı.

Cenazenin gömülmesine katkıları dolayısıyla durak şefi Ospan'ın hakkını yememek gerekir. Elinde ne kadar makine varsa bu işe vermişti. Durağın genç şefi böyle yapmakla da iyi etmişti, çünkü bunca uzağa gidip gelecekler, üstelik kazmalarla, küreklerle gömüt kazacaklardı. Hem derin, hem de Müslüman geleneğine uygun tabut girintisi bulunan bir gömüt kazmak az zaman almazdı. Bu duruma göre akşama nasıl döneceklerdi?

Ospan'ın önerisi başlangıçta Yedigey'e ters geldi. Kazma-kürek dururken ekskavatörle gömüt kazmak nerde görülmüştü? Ospan'la bu konuyu konuşurlarken tüm neşesi kaçmış, aklını karıştıran kuşkular yüzünden suratı bir karış asılmıştı. Gene de durak şefi bir çıkış yolu buldu:

— Bak Yedike, ben sana işin olacağını söyleyeyim. Kimsenin aklına bir şey gelmesin diye önce çukuru kazma-kürekle açın, sonra makineyi çalıştırın, bu iş bir çırpıda olsun bitsin. Kendiniz daha iyi bilirsiniz ya, Sarı Özek'in toprağı kaya gibi serttir. Kazma makinesi istediğiniz derinlikte çukur kazınca kalanını kendiniz tamamlarsınız, sapmayı (15) da kol gücüyle açarsınız. Böylece hem zaman kazanılmış olur, hem de törelere aykırı düşmezsiniz...

Şimdi Sarı Özek'in derinliklerine daldıkça Yedigey, Ospan'a hak veriyordu. Nasıl olmuş da kendisi daha önce böyle bir şeyi akıl etmemişti? Kafası çalışıyordu şu Ospan'ın. Ana -Beyit'e varır varmaz inşallah onun dediği gibi yapacaktı. Önce rahmetlinin başı kutsal Kabeye dönük olacak biçimde

(15) Kırgızca'sı «kazanak» olarak belirtilmiştir. (Ç.N.)

uygun bir yer seçecekler, sonra vagonun içine koydukları kazma-kürekle biraz kazacaklar, sonra da makineyle girişip işi kısa sürede bitireceklerdi. Mezarın dibindeki sapmayı kol gücüyle kazmak fazla zaman almazdı. Böyle yapmak en doğrusuydu.

İşte bu amaçla küçük cenaze alayı Sarı Özek bozkırında bazan yayvan tepelerin yamacına tırmanarak, bazan geniş koyaklarda gözden silinerek, bazan da ovada düz izler bırakarak ağır ağır ilerliyordu. En önde Karanar'ın sırtında Boranlı Yedigey, onun arkasında vagon koşulu, «Belorus» marka tekerli traktör, en arkada ise, bir ucunda kazma kolunun köşeli metal tırnakları, öbür ucunda ters çevrilmiş dev kepçesiyle acayip bir böceğe benzeyen «Belarus» marka kazma makinesi...

Yedigey son kez geriye dönüp Boranlı durağına baktığı sırada kızıl tüylü köpeği Jolbars'ın (16) tin tin peşlerinden koşmakta olduğunu büyük bir şaşkınlıkla gördü. Nasıl olmuştu da takılmıştı arkalarına? Boranlı durağından çıktıklarında öyle bir şey yoktu. Uzun yolda peşlerinden geleceğini bilse bağlardı köpeği. Çok kurnaz hayvandı. Yedigey ne zaman Karanar'a binip bir yere gidecek olsa hemen bir yerlerden çıkar gelirdi. Gene öyle yapmıştı işte. Aman, gelsindi, ne yapalım! Köpeğin ayağını taştan esirgeyecek değildi ya. Şimdi onu kovalamaya kalksa bir sürü zaman yitirecekti... Sahibinin düşüncelerini sezmişçesine, Jolbars traktörü geçip ileri yürdü; Karanar'ın önünde sağa doğru bir yerde koşmaya başladı. Yedigey kamçıyı kaldırdı, vuracakmış gibi salladı. Ama beriki kılını bile kıpırdatmadı bu tehdide karşı. «Geç kaldın, babalık!» der gibi bir havası vardı. Aslında bu hayvanın onlarla birlikte böyle bir işe kalkışmasının kimseye bir zararı yoktu. Ayrıca çok da güzel bir köpekti. Geniş göğsü, kıllı kalın boynu, kesik kulakları, zeki, anlayışlı bakışları, kızıl tüyleriyle Jolbars herkesin dikkatini çekerdi.

Ana-Beyit yollarına düştükleri sırada Yedigey'in kafasına da bir sürü düşünce üşüşmüş bulunuyordu. Zamanın akışını ölçercesine güneş başlarının üstünde karış karış yükseldikçe onun zihni de eski günlere gidip gidip geliyordu. Ka-

(16) İlerde birçok örneği görüleceği üzere, Kazakça «j» sesi Türkçe'de «y» sesine dönüşmüştür; ya da bunun tersi. Jolbars=Yolbars, yol parası anlamına; Jangeldi=Yangeldi gibi (Ç.N.)

zangap ile onun Boranlı durağında neredeyse tek başlarına bütün işleri çevirdikleri zamanları anımsadı. Gençtiler ikisi de, güçleri yerindeydi. Onlardan başka orada kimse tutunamıyor, geldikleri gibi kaçmaya bakıyorlardı. İkisi hangi işe yetişeceklerini şaşırırlardı. İsteseler de istemeseler de her şeye onlar koşacaklardı. İş beklemezdi ki. Şimdi başkalarının yanında neler yaptıklarını anlatsalar gençler alaya alırlardı. «Aptallar! Ne diye bütün yükü üzerinize aldınız?» diyerek gülerlerdi yüzlerine karşı. Gerçekten de ne diye katlanmışlardı bu sıkıntılara? Demek ki birilerinin yüklenmesi gerekiyormuş.

Bir keresinde kardan tıkanan bir yolu ara vermeksizin iki gün açmaya çalışmışlar, geceleyin önlerini aydınlatmak için bir lokomotifin farlarından yararlanmışlardı. Bir yandan kar yağıyor, bir yandan rüzgar esiyor; kar yığınlarından birini küredikleri zaman başka bir yerde yenisi oluşuyordu. Hava da öylesine soğuk ki! Elleri, yüzleri şişmiş. Isınmak için beş dakikalığına lokomotifin içine giriyorlar, sonra istemeye istemeye gene o berbat işe koyuluyorlardı. Bir ara lokomotif bile tepesinden tekerlerine değin karla örtüldü. Onlarla birlikte çalışan üç yeni işçi, Sarı Özek bozkırına ana-avrat küfrederek işi bıraktılar. Tutsak gibi çalışamazlarmış, tutsaklara bile dinlenme fırsatı verilirmiş. Sabahleyin bir trene bindikleri gibi uzaklaştılar oradan. Onların yanından geçerken de:

— Hey, enayiler! Aptallığınıza doymayın e mi! diye bağırdılar.

Adamların böyle bağırmalarının nedeni, o gece işlerin en kızıştığı sırada Kazangap ile aralarında çıkan kavgaydı. Kazangap kimseye göz açtırmıyordu. Canları burunlarına gelmişti hepsinin de. Çatacak yer arıyorlardı. Yoruldukları yetmiyormuş gibi bir de tipiyle boğuşmak gerekiyordu. Dört bir yandan saldırıyordu azgın tipi. İnsan nereye sığınacağını bilemiyordu. Lokomotif buhar püskürüyordu ama bu da havayı sislendirmekten başka bir işe yaramıyordu. O tipide farlarla ortalığı aydınlatmak çok zordu.

Üç işçiyle kavga çıkınca berikiler çalışmayı bırakmışlar, Kazangap'la ikisi bir çift deveyi koştukları tekerleksiz bir arabayla kar taşımaya başlamışlardı. Develerinki can değil mi? Çok geçmeden zavallı hayvanlar da üşüdüler, yoruldular. Demiryolunun iki yanında kar göğüs hizasına çıkmıştı. Deve-

ler durmasınlar diye Kazangap önde dudaklarından çekiyor, Yedigey arkada kamçıyla sürüyordu. Böyle didine didine gece yarısını buldular. Artık develerden hayır kalmamıştı. İkisi birden karın ortasına yattılar. Döv, öldür, kalkacakları yok. Ne yapacaklardı şimdi? Hava yatışıncaya dek bekleseler miydi? Fırtınadan korunmak için gelip lokomotifin yanında durdular.

Eldivenleri içinde donan ellerini birbirine vurarak Yedigey;

— Kazake, lokomotifin içine girelim de boranın dinmesini bekleyelim, dedi.

— Havanın değişeceğini mi sanıyorsun? Eskiden nasılsa gene öyle olacak! Nasıl olsa yolu temizleyecek biziz, onun için, oyalanma da küreğe yapış!

— İnsan değil miyiz biz? Hiç soluk almayacak mıyız?

— Hayır, insan değil, dağ başındaki kurduz. Şu anda inimizde bulunuyoruz.

— Ah seni engerek! Eğer burada tek başına gebermeye niyetin varsa sen kal da geber!

Yedigey böyle diyerek Kazangap'ın şakağına bir yumruk indirdi. Bunun üzerine ikisi kapıştılar, birbirlerinin dudağına patlattılar. Eğer o sırada lokomotifin ateşçisi aşağı atlayıp onları ayırmasa, ne yaparlardı, bilinmez.

İşte Kazangap böyle bir adamdı. Şimdi böylelerini mumla arasanız bulamazdınız. Gömmeye götürdükleri kişi bu çeşit adamların sonuncusuydu. Birkaç veda sözcüğünden sonra toprağın altında tek başına bırakıp «amin» demekten başka yapacakları iş kalmamıştı bu az bulunur kişi için...

Boranlı Yedigey bir yandan bunları düşünürken bir yandan da yarı yarıya unuttuğu duaları tekrarlıyor, Tanrı'ya yönelteceği düşünceleri, yakarı sözlerini yerli yerine koymaya çalışıyordu. Çünkü insanın bilincinde başlangıç ile sonun, yaşam ile ölümün uyuşmazlığını uzlaştıran yalnız, bilinmeyen ve görünmeyen Tanrı'ydı.(17) Dualar bu yüzden okunuyordu. Tanrı'ya haykırışımızı işittiremediğimiz, dünyayı insanlar için neden doğmak ve ölmek üzere yarattığını soramadığımız için okuyorduk duaları. Dünyaya geleli beri insanlar yazgılarına bunlarla katlanıyor, yazgılarıyla bunlar yüzünden uzlaşıyorlardı. Duaların hiç değişmemesinin, hep-

(17) «Tanrı» sözcüğünün baş harfi çeviride büyük yazılmıştır. (Ç.N.)

sinde de aynı şeylerin söylenmesinin nedeni, insanların boşu boşuna sızlanmalarını önleyip yatışmalarını sağlamasıydı. Yüzyıllardır elden ele dolaşarak perdahlanan altın paralar gibi dualar da sağların ölülerinin başında söyledikleri süzme sözlerdi. Atadan oğula kalan bir gelenekti bunlar.

Yedigey'in aklına başka şeyler de geliyordu. Tanrı var ya da yok, o başkaydı; fakat böyle davranması hiç yakışık almasa da, insanoğlu canı istediği, başı sıkıştığı zaman anıyordu Tanrı'nın adını. «İnanmayan bir kişi başı ağrımadığı sürece Tanrı'yı düşünmez.» diye, bir söz vardır. Doğru ya da yanlış, gene de bilmek gerekir duaları.

Boranlı Yedigey araçlarla gelen yol arkadaşlarına dönüp baktı. Ne yazık ki hiçbiri dua bilmiyordu. Öldükleri zaman bunları kim gömecek; teker teker yokluğa karıştıkları sırada, yaşamın başlangıcını ve sonunu kapsayan sözleri kim söyleyecekti? «Elveda, yoldaş, unutmayacağız seni!» mi diyecekler, ya da buna benzer bir zırva mı yumurtlayacaklardı?

İlçe merkezinde bir gün bir cenaze törenine katılmıştı. Boranlı Yedigey az kaldı şaşkınlıktan küçük dilini yutuyordu. Sanki bir toplantı düzenlenmiş gibi, ölünün konulduğu tabutun önüne, ellerinde kâğıtlarla birkaç konuşmacı çıktı. Ölenin neci olduğu, hangi görevlerde bulunduğu, nasıl çalıştığı, kimlere hizmet ettiğiyle ilgili birbirinin tıpkısı sözler söylediler; sonra da müzik çalındı, tabut çiçeklerle süslendi. Konuşanlardan hiçbiri dualardaki gibi, insanın varlığı ile yokluğu arasındaki derin anlamı belirtmeye kalkmadı. Sanki o güne değin yeryüzünde kimse ölmemişti, o günden sonra da kimse ölmeyecekti. Zavallılar, kendilerinin ölümsüz olduklarını sanıyorlardı herhalde. Herkesin bildiği bir gerçeğe karşın gene de; «Ölmedi o, ölümsüzlerin arasına karıştı!» diye haykırdılar konuşmalarını bitirirken.

Yedigey Sarı Özek bozkırını iyi bilirdi. Devenin sırtında hayli yükseldiği için de ta uzaklara değin görüyor, hangi yöne sapacağını kolayca kestirebiliyordu. Bu durumda Ana-Beyit doğrultusunda yürümek onun için sorun değildi. Arada bir sağa-sola dönmesinin nedeni, arkadaki araçlara uygun düzlükleri seçmekti.

Her şey yolunda gidiyordu. Hiç acele etmedikleri halde yolun üçte birini almışlardı... Boranlı Karanar yürürken tüy gibiydi; sahibini sarsmıyor, en ufak bir işaretini hemen an-

lıyordu. Karanar'ın arkasından vagon bağlı traktör, traktörün arkasından da yol kazma makinesi ağır ağır ilerlemekteydi...

Fakat ilerde onları, daha önce akıllarının ucundan bile geçirmedikleri bir durum bekliyordu. Pek inanılır gibi görünmese de, Sarı Özek uzayalanında onları bekleyen, onlarla yakından ilintili bir durumdu bu.

O sırada «Konventsiya» uçak gemisi Büyük Okyanus'ta, Aleut adalarının güneyinde, Vladivostok ile San-Francisco'ya tamı tamına eşit uzaklıktaki yerinde bulunuyordu.

Okyanusun havası değişmemişti. Günün ilk yarısında güneş gene eskisi gibi pırıl pırıl parlıyor, sonsuz enginliği göz kamaştırıcı bir ışıltıya boğuyordu. Havanın herhangi bir değişikliğe uğrayacağı konusunda ufukta hiçbir belirti yoktu.

Uçak gemisindeki görevliler büyük bir gerginlik içinde görevlerinin başındaydılar. Geminin iç güvenlik ekibi, uçmaya hazır tepkili uçaklar her an bir tehlike bekliyor gibiydiler. Oysa görünürlerde bu tedirginlik için somut bir neden yoktu. Aslında galaksinin ötesinden bekleniyordu bütün tehlike...

«Tramplen» yörüngesindeki «Parite» uzay istasyonu aracılığıyla Orman-Göğsü gezegeninden, daha doğrusu oraya gitmiş bulunan dünyalı iki uzay adamından «Konventsiya» ya gelen haberler, Ortak Yönetim Merkezi yöneticilerini ve olağanüstü yetkiyle uçak gemisine inen özel kurul üyelerini tam bir şaşkına çevirmişti. Adamların içine düştükleri şaşkınlık öylesine büyüktü ki, iki taraf, ortaya çıkan durumu önce kendi aralarında ayrı ayrı görüşmek, böylece kendi ülkelerinin çıkarlarını ve takınılması gereken tavrı saptadıktan sonra bir araya gelmek kararını aldılar.

O güne dek yeryüzünde hiç kimse, evrenin araştırılması tarihinde buna benzer bir keşfi, Orman-Göğsü gezegeninde dünya dışı bir uygarlığın bulunduğu gerçeğini işitmiş değildi. Dünyalı iki uzay adamının galaksimiz ötesindeki bir gezegene gittiği konusunda en gizli yollardan aydınlatılan iki taraf hükümetleri bile olayların nasıl geliştiğini henüz öğrenememişlerdi. Şimdilik yaptıkları bütün iş, tam yetkili kurulların toplanıp aralarında bir karara varmasını beklemekti. «Konventsiya» uçak gemisinde benzeri görülmemiş bir sı-

kıdenetim vardı, kimse görevinin başından ayrılamıyordu. Alınan önlemlere göre, uçak gemisinin çevresindeki 50 km. yarı çapında bir yasak bölgeden içeriye hiçbir gemi giremeyecekti. Ayrıca uçak gemisinin bulunduğu bölgeden geçecek uçaklar da «Konventsiya» ya en fazla 300 km. sokuluyorlar, ondan sonra rota değiştirip yollarına öyle gidiyorlardı.

İki tarafın katıldığı ortak kurul dağıldıktan sonra «Demiurg» tasarısını yürüten Sovyet ve Amerikan yöneticileri kendi aralarında toplandılar, o güne dek bilimin dahi bilmediği Orman-Göğsü gezegeninden aktarılan verileri incelemeye koyuldular. Eşit yetkili uzay adamları 1-2 ve 2-1'den gelen bilgiler uzayın akıl almaz uzaklıklarından ulaşıyordu onlara. İlk raporlar gelmeye başlamıştı.

«Dinleyiniz, dinleyiniz!

Bu galaksilerarası yayın dünya için yapılmaktadır. Yayını izleyiniz!

Dünyada kendisi de, adı da olmayan şeyleri açıklamak bizler için çok güç, gene de birçok ortak nesneyle karşılaşıyoruz.

Orman Göğüslüler insana benzeyen varlıklar, bizler gibi insan hepsi de. Yaşasın dünya evrimi! Evrensel sisteme göre türlerin evrimi burada da işlemiş ve hominidlerden (18) Orman-Göğsü türünden güzel bir insan soyu oluşmuş. Buradaki insanlar tümüyle esmer, mavi saçlı; tüy gibi ince kaşları ise bembeyaz. Gözlerine gelince, yeşile çalan leylak renginde hepsinin gözleri de.

Yörünge istasyonumuza yanaştıkları zaman onları önce saydam giysileri içinde gördük. Uzay gemilerinden bize gülümsediler, gelmemizi işaret ettiler.

Ve biz bir uygarlıktan öbürüne geçtik.

Pervaneli uçuş aygıtı istasyondan ayrıldı, aygıtın içindeyken hiç hissetmediğimiz bir hızla, ışık hızıyla evrenin derinliklerine daldık. Böylece zamanın akışını yenmiş oluyorduk. Onların gemisinde dikkatimizi ilk çeken ve bizi şaşkına çeviren şey ağırlığımızın değişmeyişiydi. Bunu nasıl elde ettiklerini açıklamamız olanaksız. Rusça ve İngilizce sözcükleri karıştırarak bizi, Well come naz galaktik» (19) diye selamladılar. Bu sözler üzerine onlarla karşılıklı konuşabilece-

(18) İnsansılar, ilkel insanlar. (Latince)

(19) «Galaksimize hoş geldiniz!» Bu söz küçük bir dil yanlışıyla söylenmiştir. (Ç.N.)

ğimizi daha iyi anladık. Orman-Göğsü gezegeninden gelen bu yaratıklar beşi erkek, biri kadın, altı kişiydiler. Kadın-erkek hepsinin de boyu iki metreye yakındı. Esmerlikleri bakımından kuzey Araplarını andıran bu mavi saçlı insanların kadınları tenlerinin biraz daha açık oluşu ve kadınsı yapılarıyla erkeklerden ayrılıyorlar. Onlarla ilk karşılaşmamızda büyük bir güven duyduk.

Erkeklerden dördü uçuş aygıtının pilotu, bir erkek ile kadın da iki dünya dilinin uzmanı. Uzay araçlarımız arasında geçen İngilizce ve Rusça telsiz telefon konuşmalarını kaydetmişler; bunları inceleyerek iki dilin sözlüğünü yapmışlar, işleyiş biçimini saptamışlar. Aygıtta karşılaştığımız uzmanlar 2500 kadar terim ve sözcük biliyorardı. İşte bu sözcükler sayesinde anlaşmamız hayli kolaylaştı. Kendi dilleri bizimkilerden çok değişik, yalnız sesleri bakımından İspanyolca'yı andırıyor.

«Parite»den ayrıldıktan 11 saat sonra Güneş sisteminden çıktık.

Bizim galaksimizden başka bir galaksiye (20) geçtiğimizin farkına bile varmadık, çünkü evrenin dokusu her yerde aynı. (Belki de o anda evrende öteki yıldız sistemlerinin konumları ve durumları öyle olduğu için) uçtuğumuz yöne doğru gitgide aydınlanan kızıllıklar gördük. Bu kızıllıklar evrenin sonsuzluğunda bir ışık seli halinde açılıyor, çevreye yayılıyordu. Geride bıraktığımız uzay boşluğunda bir yüzü aydınlık, bir yüzü karanlık birkaç gezegen geçtik. Evrenin uçsuz-bucaksız enginliğinde sayısız yıldızlar, gezegenler deviniyordu.

O sırada birdenbire geceden gündüze çıkmış gibi olduk. Bizlerin bugüne değin bilmediğimiz bir gökyüzünde ışıldayan büyük, güçlü bir güneşin saçtığı göz kamaştırıcı, parlak, sonsuz bir ışık seline dalıverdik.

Dil uzmanı kadın;

— Şimdi bizim galaksimize girmiş bulunuyoruz. Gözlerinizi kamaştıran ışıklar bizim güneşimizden gelmektedir. Çok geçmeden Orman-Göğsü gezegenine, bizim gezegenimize varacağız, dedi.

Gerçekten de yeni evrenin çok çok yükseklerinde bizim

(20) Yazar bir yıldızın gezegen ve uydularıyla birlikte oluşturduğu sisteme galaksi adını vermektedir. (Ç.N.)

için yeni olan, onların Kavrayıcı adını verdikleri güneşi gördük. Işıklarının yoğunluğu, boyutlarının büyüklüğü bakımından onların güneşi bizimkini kat kat geçiyordu. Evrenin bu bölgesini aydınlatan yıldızın bu özellikleri ve Orman-Göğsü gezegeninde günün 28 saat oluşu oradaki insanların yaşadıkları ortamda bizimkine göre bir dizi yer-dirimsel (jeobiyolojik) farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Biz bunu böyle açıkladık.

İncelediğimiz her konu hakkında ayrıntılı bilgileri gelecek bağlantıda ya da «Parite»ye dönüşümüzde ileteceğiz size, şimdilik birkaç önemli bilgiyi vermekle yetiniyoruz. Orman-Göğsü gezegeni yukardan tıpkı bizim gezegenimizi andırıyor, onun da çevresinde atmosfer bulutları var. Gezegenin yüzeyine 5-6 bin metre kala uçuş aygıtının sorumlusu bizim için özel bir gözlem uçuşu sağladı. Sıra sıra dağlar, tepeleri bir baştan bir başa kaplayan o açık yeşil orman örtüsü görülmeye değerdi. Bu yeşillikler arasında denizler, göller, ırmaklar ışıldıyordu. Yalnız gezegenin kutup bölgelerine doğru bomboş, kimsenin yaşamadığı çöller gördük. Buralarda kum fırtınaları tozu dumana katıyordu. Bizi en çok etkileyen, kentler, öteki yerleşme merkezleri oldu. Gezegenin doğal güzellikleri arasından yükselen yapı anıtları ve bunların oluşturduğu öbekler Orman-Göğüslülerin kentleşmede ulaştıkları yüksek düzeyi gösteriyor. New-York'un Manhattan semti bile bu gezegenin mavi saçlı sakinlerinin kent kurma becerilerinin yanında sönük kalır.

Gördüğümüz kadarıyla Orman-Göğüslüler evrende yaşayan akıllı yaratıklar arasında özel bir yer tutsalar gerek. Bu gezegen kadınlarının gebeliği tam 11 Orman-Göğsü ayı sürüyor. Kendileri insan yaşamı kısalığını en büyük sorun olarak görüyor, bunu ellerinden geldiğince uzatmaya çalışıyorlarsa da ortalama insan ömrü bizimkinden çok fazla, 130 ile 140 yıl arası. Aralarında 200 yıl yaşayanlar bile var. Gezegenin toplam nüfusu 10 milyarı aşmış durumda.

Kısa bir gözleme dayanarak mavi saçlı insanların yaşam tarzlarını, uygarlıklarının eriştiği aşamayı sistemli bir biçimde anlatmak hayli güç. O nedenle gezegende bizi en çok şaşırtan şeyleri parça parça anlatmakla yetineceğiz.

Bu insanlar güneş, daha doğrusu Kavrayıcı enerjisinden yararlanarak ısı ve elektrik elde ediyorlar. Onların enerji santrallerinin yararlılık katsayısı bizim hidroelektrik santrallerininkilerden epeyce çok. Daha ilginci, havanın gece ve

gündüz ısı farklarından enerji biriktirme tekniği geliştirmişler.

Uygarlıkta ilerlemiş olmalarının başka bir göstergesi de iklimi denetleyebilmeleri. Gezegen çevresinde gözlem uçuşu yaptığımız sırada uçuş aygıtının önüne çıkan bulut ve sisleri bir anda ışınlama yöntemiyle dağıtıverdiler. Bundan başka hava akımlarını, deniz ve okyanuslardaki su akıntılarını yönlendirdiklerini de biliyoruz. Aynı yöntemlerle gezegen yüzeyinin sıcaklık, nemlilik derecesini de ayarlayabiliyorlarmış.

Bütün bunlara karşın bizim kendi dünyamızda yüz yüze gelmediğimiz bir sorunları var Orman-Göğüslülerin. Adamlar iklimi denetleyip kuraklığı önledikleri, üretimin şimdilik yeterli oluşu dolayısıyla beslenme açığı diye bir sorunları bulunmadığı, o nedenle de dünyamız nüfusunun iki katını rahat rahat doyurdukları halde gezegenlerinin önemli bir bölümünün yavaş yavaş yaşam için elverişsiz bir duruma gelmesini önleyememişler. Bu bölgelerde canlı varlıkların barınması olanaksızmış. Kendileri bu olaya «iç kuruma» diyorlar. Gözlem uçuşu sırasında gezegenlerinin güney-doğu bölgesinde toz fırtınalarına rasladık. Bu fırtınaları, gezegenin derinliklerinden fışkıran, bizim dünyamızdaki volkan püskürmesi cinsinden, yavaş yavaş ve yaygın bir ışınlanma (radyasyon) olayı olarak açıkladılar. Korkunç ışınlanma afeti sonucunda gezegenin yüzeyini kaplayan toprağın dokusu bozuluyor, kaya katmanları toprağa dönüşme niteliğini yitiriyormuş. İşte bu yüzden gördüğümüz bölgedeki, Büyük Sahra'dan daha geniş bir çölün her yıl adım adım genişlediğini öğrendik. Mavi saçlıların üstesinden gelemedikleri bir felaket bu. Gezegenin derinlilkerinde oluşan bu olayı denetim altına alamamışlar. Oysa korkunç iç kuruma afetine karşı bütün güçleriyle savaşıyorlarmış; bu alanda büyük paralar harcamışlar, birçok bilimsel araştırma yapmışlar. Orman-Göğsü gezegeninin bizim Ay'ımız gibi bir uydusu yok. Öte yandan gelip bizim Ay'ı gezmişler, incelemişler. Varsayımlarına göre Ay da onların gezegeninde yaşanan türden bir felakete uğramış. Bunu öğrenince içimize büyük bir kaygı düştü. Ay bize çok yakın olduğuna göre böyle bir durumla karşılaşırsak nasıl karşı koyacağız? Olayın bir dış yönü var, bir de iç yönü. Böyle bir felaketle yüz yüze gelecek dünyalılar her şeyden önce kendi aralarında sürüp giden aykırılıkları bir

yana koyup bilimde ilerlemeyi ön plana alabilecekler mi? Çünkü şu durumda Orman-Göğüslülere kıyasla gerek düşünce, gerekse teknik alanlarında çok geriyiz.

Şimdi Orman-Gögüslülerin gezegeninde bütün bilim çevrelerinde yaygın bir tartışma konusu var: İç kurumanın gizlerini çözme üzerine araştırmalar yoğunlaştırılarak, ilerde karşılaşılacak felaket durdurulmaya mı çalışılmalı, yoksa evrende onlar için uygun, başka bir gezegen bulunup bütün Orman-Göğsü gezegeninde yaşayanlar kitle taşımacılığıyla oraya götürüldükten sonra aynı uygar yaşam orada mı sürmeli? Şimdilik hangi gezegene göz diktikleri belli değil. Bu bir yana, üzerinde yaşadıkları gezegen onların daha milyonlarca yıl barınmalarına elverişli. İşte bizi asıl şaşırtan da bu. Gezegen halkı sanki tehlikeyle bugün karşı karşıyaymış gibi, çok çok uzaklarda gözüken bir afeti şimdiden önlemeye çalışıyorlar, şimdiden eyleme geçiyorlar. İnsan, bu adamların kafasından «Benden sonra tufan!» gibi alçakça bir düşüncenin geçip geçmediğini merak ediyor. Ne yalan söylemeli, bütün gezegenin yıllık gelirinin önemli bir bölümünün yeraltının iç kurumasını önleme masraflarına ayrıldığını öğrenince bizim aklımızdan buna benzer düşünceler geçti, böyle düşündüğümüz için de kendimizden utandık. Bilim adamları, yavaş yavaş ilerleyen çölün çevresine binlerce kilometre uzunluğunda önlem engelleri dizmeyi tasarlıyorlar. Bize anlatılanlara göre, çölün dört bir yanında sıra sıra çok derin kuyular açılacak, bu kuyulara salınacak dayanıklı nötr maddeler gezegenin çekirdeğinde oluşan kurumayı zamanla azaltabilecekmiş.

Kendiliğinden anlaşılacağı üzere, toplumsal yaşamda insan mantığının eski çağlardan beri çözmeye çalıştığı, yüzyıllardır acısını çektiği olaylar cinsinden, Orman-Göğsü gezegeninin insanlarının da düşünsel konularda, moral değerler ve ahlak anlayışında büyük sorunları var. Hangi uygarlık düzeyine erişmiş olurlarsa olsunlar, on milyar insanın bir arada sorunsuz yaşayamayacağı gün gibi ortada. Gene de bizi şaşkınlık içinde bırakan durumlarla karşılaştık: Bu gezegende ne bizimki gibi bir devlet, ne savaş, ne de savaşacak silah var. Geçmişlerinde belki de savaşmışlar, devletler kurmuşlar, para kullanmışlar, toplumsal ilişkilerin gerektirdiği davranışlar içine girmişlerdir; fakat şu aşamada devlet kurumu gibi zorlayıcı bir kuruluşu, savaş gibi bir kavga bi-

çimini bilmiyorlar. Dünyamızdaki bitmez tükenmez savaşların kökenine inersek sonuçta savaş anlamsız bir şey ya da sorunların barbarca çözülüş biçimi olarak gözükmez mi?

Orman-Göğsü gezegeninde insan yaşamı bizimkinden çok değişik temeller üzerine oturmuş olmalı. Dünyalıların basmakalıp düşünme tarzıyla hangi temeller üzerine oturduğunu görmek öylesine zor ki!..

Buradaki insanlar gezegen çapında bir ortak yaşam bilincine varmış durumdalar. Bu bilinç düzeyinde savaş bir kavga çeşiti olarak kesinlikle reddedilince ister istemez onların uygarlıklarının evrendeki en ileri uygarlık olduğunu düşünüyorsunuz. Pek olasıdır ki, onlar sürem ve uzamın (zaman ve vüsatin) insanın buyruğuna girdiği, böylece akıllı yaratıkların (kendilerinin) yaşam etkinliklerinin bir aracı olduğu, gezegenlerinde sonsuza dek sürecek yeni, yüksek bir yaşam evriminin başladığı bir bilinç düzeyine erişmiş bulunuyorlar.

Birbiriyle kıyaslanamaz şeyleri kıyaslamaya kalkmıyoruz. Zamanla bizim gezegenimizde de insanlar aynı derecede ilerleyecekler, şimdiden göğsümüzün kabarmasını gerektiren nedenler var. Gene de içimizi bir karamsarlık kaplıyor: «Yeryüzünde insanlar tarihin bir savaşlar tarihi olduğu biçiminde yanlış bir kanıya saplanırlarsa...» diye ürperiyoruz. Bizim tuttuğumuz ilerleme yolu ta başından beri yanlış bir yol olamaz mı? Ne dersiniz? Geleceğimiz bir çıkmazla biterse ne yaparız? Nereye gidiyoruz, sonumuz ne olacak? Eğer sonumuz bir felaketse, insanoğlu bunu mertçe kabul edip kötü sondan kaçınabilecek mi? Kaderin cilvesiyle dünya-dışı bir barış içinde toplu yaşamanın ilk tanıkları olarak biz iki kişi dünyalıların geleceğinden hem büyük bir korku duyuyor, hem de umutlanıyoruz. Umutlanıyoruz, çünkü çelişkilerin savaşlarla çözülmediği bir başlangıç, birarada yaşama başlangıcı örneği verdik...

Orman-Göğüslüler dünyamız hakkında çok şey biliyorlar. Bizlerle yakın ilişkiler kurma dileğinde bulundular. Pek doğaldır ki, bunu yalnız merak dolayısıyla değil, insan mantığının bu büyük başarısını kutlamak, uygarlık verilerini değiş-tokuş etmek, evrenin akıl taşıyan yaratıklarının düşünce ve ruh gelişimlerinde yeni bir çağı başlatmak için istiyorlar.

Bizlerle yakından tanışma isteklerinde bizlerin düşün-

düklerinin çok ötesinde öngörüleri var Orman-Göğüslülerin. Dünyalılara karşı ilgi duymalarının bir başka nedeni de, evrenin iki ayrı gezegeninde boy vermiş iki aklın birleşmesi, ortak çalışması sonunda evrende insan yaşamının sonsuza değin uzamasının sağlanacağına inanmaları. Çünkü yararlanılan her enerji kaynağının bir gün gelip azalmaya yüz tutacağını, her gezegenin zamanla yok olacağını düşünüyorlar. Adamların «dünyanın sonu» sorunundan dolayı milyonlarca yıl öncesinden kaygılandıkları ortada, işte bundan ötürü daha şimdiden, evrendeki tüm canlı varlıklarla ilişki kuracakları, yeni bir uzay haberleşme üssü kurma tasarısı üzerinde çalışıyorlar...

Ellerinde bulunan ışık hızındaki uçuş aygıtları sayesinde isterlerse şimdi bizim dünyamıza gelebilirler. Fakat bunu dünyalıların çağrısı, izni olmadan yapmak istemiyorlar. Başka bir deyişle zorla gelen konuklar durumuna düşmekten çekiniyorlar. Bizlerle temas sağlamak için çoktandır uğraşıyorlarmış. Dünyadan fırlatılan uzay araçları yörüngede uzun süre kalmaya başladıkları zaman Orman-Göğüslüler bizimle görüşme vaktinin yaklaştığını anlamışlar ve kendilerinin ilk girişimde bulunmaları gerektiğine karar vermişler. Uzun boylu hazırlıklar yapılmış, o uygun anın gelmesi için beklenmeye başlanmış. Demek ki şans bize vurdu, yörünge istasyonuna gittiğimizde sinyalleri ilk değerlendiren bizler olduk...

Orman-Göğsü gezegenine varmamız gezegen çapında büyük bir olay yarattı. Gelişimizi görüntülemek için bölgeler arası uzaktan temas sistemi devreye sokuldu, herkes bizi yakından seyrederken biz de çevremizi saran aydınlık havada binlerce kilometre uzaklıktaki yabancı gezegenlilerle yakın ilişkiler içine girdik. Bu sistemde karşınızdakini yalnız görmekle kalmıyor; sanki onunla yan yanaymışsınız gibi konuşuyor, elini sıkıyor, karşılıklı şakalaşıyor, kahkaha atıyorsunuz. Güzel insanlar şu Orman-Göğüslüler! Bizler gibi onlar da bölgelere göre değişiklik gösteriyorlar. Saç renkleri bile koyu laciverten açık gök mavisine kadar çeşit çeşit... Yaşlı insanların saçlarının bizimkiler gibi ağardığını gördük. Her bölge ayrı bir etnik topluluktan oluştuğu için insanlar bölgeden bölgeye değişik yapıdalar.

Yukarda belirttiğimiz bu konular ve bunlardan daha az şaşırtıcı olmayan bir niceleri hakkında dünyaya ya da «Parite»ye dönüşte ayrıntılı bilgi vereceğiz. Gelelim şimdi en

önemli konuya. Orman-Göğüslülerin bizden bir dilekleri var: Dünyayı gezmek isteklerini «Parite»nin muhabere sistemi aracılığıyla size iletmemizi istiyorlar. Gezi, bizlerin uygun gördüğü bir zamanda gerçekleşecek. Bundan daha önce galaksiler arası bir uzay istasyonu kurulması için bir tasarı anlaşması yapmayı önerdiler. Kurulacak uzay istasyonu başlangıçta ilk görüşmeler için kullanılırken sonra iki ayrı galaksideki gezegenlere gidiş-gelişlerde sürekli üs olarak işe yarayacak. Biz onların bu isteklerini size iletiyoruz, ancak Orman-Göğüslülerle görüşmelerimizde bizi kaygılandıran başka nedenler var.

Dünyalılar olarak bizler galaksiler arası böyle bir karşılaşmaya hazır mıyız? Düşünen yaratıklar olarak onlarla görüşmek için yeterince olgun muyuz? Toplumların karşılıklı uyuşmazlıkları, çatışmaları sürüp giderken onların adına, bütün dünya adına görüşme masasına oturmada kendimizi yetkili görüyor muyuz? İnsanlar arasında yeni bir kapışmanın, yeni bir öncelik yarışının çıkmaması için konuyu Birleşmiş Milletler Örgütü'nden başka bir kuruluşa götürmemenizi yalvararak isteyeceğiz sizden. Bu örgüte götürdüğünüz zaman da bir ülkenin veto hakkını kullanması, daha doğrusu kötüye kullanması önlenmeli. En iyisi bu seferlik veto hakkı tümüyle kaldırılmalı. Kendi galaksimizin dışında bulunurken bunları düşünmek acı, içimizi burkan bir şey; gelgelelim dünya gezegeninde yaşayanları, yani kendimizi çok iyi tanıyoruz.

Şimdi gelelim bize, niçin böyle davrandığımıza... Yörünge istasyonundan birden kaybolmamızın nasıl bir şaşkınlık yarattığını, sonra da ne gibi olağanüstü önlemlere başvurmayı gerektirdiğini tahmin ediyoruz. Başınıza bu işleri açtığımız için çok üzgünüz. Meslek yaşamımızda karşımıza çıkan şansı geri tepmediğimiz, kendimizde bu hakkı görmediğimiz için uzay çalışmalarında eşi görülmedik bir durum yaratılmış oldu. Sıkı bir düzenin adamları, disiplinden ayrılmaması gereken kişiler olarak böyle yüce bir amaç için düzeni bozduk. Biliyoruz bunu...

Ama izin verin, davranışımızdan dolayı vicdan sızısını kendimiz çekelim, kendi cezamızı kendimiz verelim. Şimdilik geçelim bunları. Bizi iyi dinleyin! Size evrenden bir sinyal gönderdik. Bugüne değin uzayın bilinmeyen bir galaksisinden, Kavrayıcı yıldız sisteminden haber ulaştırdık sizlere. Mavi saçlı Orman-Göğüslüler çağdaş bir uygarlığın yaratıcıları-

dır. Onlarla görüşme dünyadaki yaşantımızda büyük çapta değişiklikler yaratabilir, insanoğlunun alın yazısını değiştirebilir. Her şeyden önce dünyalıların çıkarlarını gözeterek Orman-Göğüslülerle karşılaşmayı göze alacak mıyız?

Yabancı gezegenlilerin bizler için yaratacakları bir tehlike görmüyoruz. En azından bizim düşüncemiz bu. Onlarla temastan birçok yarar sağlayabiliriz; dünyamızı kuşatan maddelerden enerji elde edilmesinden tutun da silahsız, zorlamasız, savaşsız bir düzen kurulmasına dek yaşamımızda bir nice devrimler gerçekleşir. «Savaşsız düzen» deyimi bile yadırgı gelebilir sizlere, fakat Orman-Göğsü gezegeninde oturan akıllı yaratıkların böyle yaşadıklarını insan aklının başarısı adına gururla bildiririz. Yerdirimsel yapısı bakımından dünyamıza epeyce benzeyen gezegenin insanları işte böylesine yüce bir düzene ulaşmışlar. Evrensel düzeyde yüksek bir uygarlığın yaratıcısı olan bu insanlar, akıl taşımamız yönünden kendileriyle akraba saydıkları bizlerle açık temaslarda bulunmak istiyorlar; bunu yaparken de her iki tarafın çıkarlarının, duygusal tepkilerinin göz önüne alınması gerektiğine inanıyorlar.

Dünya dışı bir uygarlıkla karşılaşmaktan dolayı şaşkına dönen, kendimizi bu uygarığın etkisine kaptıran bizler bir an önce dünyaya dönmek ve galaksimiz dışında başka bir galakside, Kavrayıcı yıldızının gezegenlerinden birinde gördüklerimizi sizlere aktarmak için can atıyoruz.

Tam 24 saat sonra, başka bir deyişle bu telsiz konuşmasının bitiminden bir gün sonra «Parite»ye dönmek üzere yola çıkıyoruz. Yörünge istasyonuna varınca bütünüyle Ortak Yönetim Merkezi'nin buyruğuna gireceğiz.

Orman Göğsü gezegeninden sunduğumuz ilk iletimiz burada son buluyor. Kısa zamanda yeniden görüşünceye dek hoşça kalın! Ailelerimize heyecanlanmamalarını bildirin lütfen...

Eş yetkili uzay adamı 1-2
Eş yetkili uzay adamı 2-1»

Olağanüstü yetkilerle donatılmış kurulların «Konventsiya» uçak gemisinde, yörünge istasyonu «Parite»de olanlarla ilgili olarak ayrı ayrı yaptıkları toplantılar son buldu ve her iki kurul kendi üst mercilerine danışmak için uçaktan ay-

rılmaya karar verdi. Bunun üzerine iki uçaktan biri San-Francisco yönüne, bundan birkaç dakika sonra da ötekisi Vladivostok yönüne hareket etti.

«Konventsiya» uçak gemisi her zamanki yerinde, Büyük Okyanus'ta, Aleut adalarının güneyindeki enlemlerde bulunuyordu. Gemide sıkı bir denetim vardı. Herkes görevinin başında, tetikte bekliyordu... Kimseden çıt çıkmıyordu...

Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider-gelirlerdi.

Bu yerlerde, demiryolunun iki yanında Sarı Özek bozkırı, sarı kumlu geniş bozkırların bomboş orta bölgesi uzanıyordu.

Ana-Beyit gömütlüğüne giden yolun üçte biri bitmişti. Doğduğu zaman hızla yükselen güneş şimdi Sarı Özek bozkırının tepesinde kıpırdamadan duruyor gibiydi. Gündüz tam gündüz olmuştu, güneşin sıcaklığı kavuruyordu ortalığı.

Arada bir saatine, güneşe, ilerisinde uzanan yayvan koyaklara bakan Boranlı Yedigey yürüyüşün iyi gittiğine karar verdi. Kendisi en önde devesinin sırtında, yönünden şaşmadan ilerlerken vagon koşulu traktör onun ardından, tekerli yol kazma makinesi de en arkadan geliyordu. Kızıl tüylü Jolbars ise yanda tin tin koşuyordu arkalarından.

«Anlaşılan, insan zihni bir an boş durmuyor, her zaman bir şeyler düşünüyor. Bu şaşılası nesnenin düzeni böyle kurulmuş; istesen de istemesen de düşünceden düşünce doğacak, öbür dünyaya göçünceye değin böyle sürüp gidecek!..» Yol boyunca durmadan düşündüğünü, zihninin hep bir şeylerle dolu olduğunu farkeden Yedigey bu gülünç keşfi yaptı en sonunda. Gerçekten de denizde birbirini kovalayan dalgalar gibi bir düşüncenin arkasından yeni düşünceler geliyordu. Çocukluğunda Aral gölünün kıyısında durur, uzaklarda oluşan köpüklü dalgaları seyrederdi. Dalgalar birbiri ardına kıyıya vurarak parçalanırlardı. Gölün canlı gövdesinde doğuştan ölüme, sonra yeniden doğuştan yok oluşa geçen, bitmez -tükenmez bir olaydı bu. O zaman çocukluk aklıyla kanatlanıp martı olmayı, ulu gölün ışıltılı, köpüklü dalgalarıyla çırpınışını tepeden görmeyi çok isterdi.

Güz öncesinin suskun, hüzünlü bozkır havası ile Karanar'ın ölçülü adımları Boranlı Yedigey'i yol düşünceleri denen koyu düşüncelerin kucağına atıvermişti. Önlerinde uzun

bir yolun bulunduğunu, yürüyüşün düzenli gittiğini gören Yedigey düşüncelerin çekiciliğine karşı koyamadı, kendini onların tatlı akışına bıraktı. Uzun yolculuklarda yürüdükçe açılan, terleyen Karanar bu sefer de keskin bir misk kokusu yaymaya başlamıştı. Devenin boynundan, yele diplerinden fışkıran hoş koku Yedigey'in burun deliklerini gıcıklıyordu. Keyfi yerine gelerek, «Hadi bakalım, gene terledin değil mi? Deve değil atların en hasısın! Yaman hayvansın, yaman!» diye güldü kendi kendine.

Eski günlerle, işlerle, olaylarla ilgili anılar durup dururken geliyordu Yedigey'in aklına. Kazangap'ın dinç olduğu zamanlarda başlarından geçen bir olay zihninde şimşek gibi çaktı, bu acı olayın zihnini allak bullak etmesini okuduğu dualarla da gideremedi. İçine saplanan acıyı uzaklaştırmak, yüreğini dağlayan üzüntüyü bir daha yaşamamak, ondan kurtulmak için bildiği duaları yüksek sesle birbiri ardından sıralamaya başladı, biten duaları yeni baştan okudu. Fakat içindeki üzüntü dinmek bilmiyordu bir türlü. Bu arada suratı bir karış asılmıştı. Kendiliğinden yürüyen devesine kamçıyla gereksiz yere vurup durmaya başladı, demiryolcu şapkasının siperini gözlerinin üstüne indirdi, bir daha da dönüp arkadan gelen araçlara bakmadı. Ne diye bakacaktı? Geri kalmaksızın izlesinlerdi deveyi. Ah, şu gençler! Şimdi içindeki sıkıntıyı onlara açsa kim ne anlardı? Onların donsuz dolaştıkları zamanda geçmiş olayı karısıyla bile doğru-dürüst konuşmamışlardı. Ancak Kazangap biliyordu durumu. Kazangap her zamanki bilgeliği, dürüstlüğüyle konuyu onunla enine-boyuna tartışmış, onun dertlerine ortak olmuştu. Boranlı'da Kazangap'ı da bulamasa Yedigey bu kuytu durağı çoktan bırakıp gitmişti.

1951 yılının sonlarıydı. Kışın soğuk günlerinden birinde durağa bir aile gelmişti. Karı-koca, iki de küçük oğlan. Büyüğün adı Daul'du, beş yaşındaydı. Ermek adındaki küçük ise üç yaşında. Baba Abutalip, Yedigey'in yaşıtı bir öğretmen. Savaştan önce Kazak köylerinden birinde bir yıl öğretmenlik yapmış, 1941 yazında savaş çıkar çıkmaz askere çağrılarak cepheye gönderilmişti. Karısı Zaripa ile evlenmeleri savaşın bitimine raslamalıydı, belki de biraz sonraydı. Zaripa da aynı okulda, küçük sınıfların öğretmeniydi. Evlenmişler, birkaç yıl çalışmışlar, sonra alın yazıları onları Sarı Özek bozkırının ortasındaki Boranlı'ya itmişti.

Bu ailenin Boranlı kuytusuna tıkılırken iyi bir yaşamdan kaçıp gelmedikleri öylesine belliydi ki! Ellerinde öğretmenlik gibi geçerli meslek varken karı-koca ikisi de daha iyi bir yere düşemezler miydi? Demek ki, başlarına birtakım işler açılmış, onlar da buraya razı olmaktan başka çıkar yol bulamamışlardı. Komşular ilk günler onların buralarda tutunamayacağını, ilk fırsatta başka bir yere kaçacaklarını düşündüler. Onlar gibi kaç kişi gelmiş, Boranlı'ya dayanamamış, gitmişlerdi. Yalnız komşular değil, Yedigey de, Kazangap da yeni gelenlerin fazla kalmadan gideceklerini sanıyorlardı. Bu arada Boranlılar. Abutalip ile karısına karşı ister istemez saygı duymaya başlamışlardı. Aklı başında, kültürlü insanlardı. Öte yandan sıkıntı içinde yaşıyorlar, gık demeden her işe koşuyorlardı. Demiryolu işçilerinin yaptığı her çeşit iş onların da işiydi. İki büklüm eğile eğile travers taşıyorlar; karlar yolu tıkayınca, orayı açmadan bir yere gitmiyorlardı. Bu güzel, uyumlu, birbirine düşkün ailenin tek derdi Abutalip'in savaşta bir süreliğine Almanların eline geçmiş olmasıydı. Hani şu tutsaklık öyküsü! Gene de onların durağa geldiği sıralarda savaşın korkuları aşılmış gibiydi. Savaşta tutsak düşenlere vatan haini ya da düşman gözüyle bakılmıyordu artık. Boranlılara gelince, onların bu konuda kafa yormaya hiç niyetleri yoktu. Adam savaşa katılmış, istemeden tutsak düşmüş, bütün dünyanın kapıştığı bir zamanda acıların her türlüsünü tatmıştı. Ne diye bir de eski defterleri karıştırıp can sıkmalıydı? Savaşın yıkıntılarını taşıyan, sarsıntısını üstünden atamayan bir sürü insan ortalıkta dolaşırken bir de geçmişi kurcalamanın ne yararı vardı? Onun için Boranlılar sustular, yeni gelenlere o konuyu hiç açmadılar.

Zamanla Yedigey ile Abutalip arasında bir dostluk kuruldu. Nasıl doğup geliştiği farkedilmeyen bir dostluk... Yedigey'i ona asıl yaklaştıran, Abutalip'in, içinde bulunduğu acıklı duruma karşın acınacak biri olmamasıydı. Her zaman başı dikti, durup dururken dert yanmazdı. Başa gelmişti bir kez, sızlanmadan çekilecekti. İnsan olanın başına her türlüsü gelirdi; hüner, buna katlanmasını bilmekti. Karısı Zaripa da onun gibi düşünüyor olmalıydı, çünkü onun da yakındığını gören yoktu. Cezalarını ödemenin kaçınılmazlığına içten inanmış iki kişi olarak yaşamın anlamını birbirlerine yaklaşmakta, birbirlerini anlamakta bulmuşlardı. Yedigey'in sonradan yaptığı değerlendirmeye göre bu yolla ayakta kalabil-

mişler, bu yolla birbirlerini desteklemişler, zamanın azgın rüzgarlarından çocuklarını bu yolla korumuşlardı. Özellikle de Abutalip. Bir gün olsun ailesinden uzak kalmazdı. Çocukları onun her şeyiydi. Onlara okuma-yazma öğretir, masallar, bulmacalar uydurur, bir yerlerden bulup çıkardığı oyunlar oynar, bütün boş zamanlarını onlara harcardı. İlk günler işe gittikleri sırada çocukları barakada kendi başlarına bıraktılar. Fakat bu işe gönlü razı olmayan Ukubala iki küçük oğlanı yanına aldı. Bir kere kendi evi daha sıcaktı, ikincisi, yeni gelenlere göre daha rahat yaşıyorlardı. İki ailenin birbirine yaklaşması böyle başladı. O sıralar Yedigey'in iki kızı da küçüktü daha, Abutalip'in çocuklarıyla aynı yaştaydılar.

Bir gün demiryolundaki işinden dönüşte çocukları almaya geldiğinde Abutalip dedi ki:

— Yedigey, ne dersin: Senin kızlara da benimkilerle birlikte okuma-yazma öğreteyim mi? Benim için iki olmuş, dört olmuş farketmez; zaten boş durmamak için uğraşıyorum onlarla. Çocuklar iyice arkadaş oldular, her gün birlikte oynuyorlar. Gündüz sizde kalırlar, akşamleyin de ben ders veririm. Böyle istememin başka bir nedeni daha var. Biliyorsun, buranın yaşantısı çok kısıtlı, çocuklarla özellikle ilgilenmek gerekli. Öyle bir çağda yaşıyoruz ki, herkesin küçücükten birçok şey öğrenmesi, eskiden kocaman adamların bildiklerini bilmesi gerekiyor. Ya değilse ilerde doğru-dürüst eğitim göremezler.

Abutalip'in didinmesinin anlamını Yedigey epeyce sonra, ancak adamın başına o bela geldiğinde kavrayabildi. Oysa ilk zamanlar, onun, Boranlı'nın yaşam koşulları içinde çocukları için bir şeyler yapmaya çalıştığını sanmıştı. Meğer adamcağız başına gelecekleri bildiği için, çocuklarına kendinden, elinden geldiğince fazla şey vermeye uğraşırmış. Sanki bu yolla zihinlerinde daha derin iz bırakmak, çocuklarında bir daha yaşamak istercesine...

Akşamları Abutalip işten dönüşte karısıyla birlikte evi kendi çocukları ile Yedigeyin kızları için bir çeşit okul-yuvaya dönüştürürlerdi. Çocuklar harfleri, heceleri öğrenirler, oyun oynarlar, hangisininki daha iyi olacak diye yarışa resim yaparlar, öğretmenlerinin okudukları masalları dinlerler, hatta hep birlikte şarkı söylemeye çalışırlardı. Onların bu uğraşmaları Yedigey'e pek ilginç gelirdi. Aradan bir süre

geçince sık sık Abutaliplerin evine uğramaya başladı. Yalnız o mu? Bir iş uydurup Ukubala da çalışmaların nasıl ilerlediğine bakmaya koşuyordu. Kocaman iki insanın çocuklara bir şeyler öğretmek için çırpındıklarını görünce Yedigey'in içi titrerdi. Okumuş insan, öğretmen ne demekti, kendi gözleriyle görüyordu işte! Onların çocuklarla candan ilgilenmeleri, kendileri de çocuklaşarak hep birlikte oynamaları görülmeye değerdi. Abutaliplere uğradığı akşamlar Yedigey sesini çıkarmadan bir köşeye çekilir otururdu. İçeri girdiği sırada ise şapkasını çıkararak:

— İyi akşamlar! Beşinci çocuk da yuvaya geldi! derdi.

Onun gelip onları dinlemesine çocuklar da alışmışlardı. İki küçük kızın sevincine diyecek yoktu. Babalarının uğradığı akşamlar daha büyük bir çabayla uğraşırlardı. Akşamları içerisi ders yapanlar için sıcak olsun diye Ukubala ile Yedigey Abutalip'in barakasındaki sobayı sırayla yakarlardı.

O yıl Boranlı'ya işte böyle bir aile yerleşmişti. Gelgelelim, böylelerinin şansı pek iyi gitmez.

Abutalip Kuttıbayev'in talihsizliği yalnız Almanlara tutsak düşmesinde değildi. Bir grup savaş tutsağıyla birlikte Güney Bavariya'daki tutsaklar kampından 1943'te kaçtıktan sonra Yugoslav partizanlarının arasına karışması, onlarla birlikte savaşın bitimine değin çarpışması onun şansı ya da şanssızlığıydı. Partizanlarla birlikte çarpışırken yaralandığı için birçok Yugoslav savaş madalyası almıştı. Bu arada partizan gazetelerinde onunla ilgili yazılar çıktı, resimleri basıldı. 1945'te savaş tutsaklarının yurda götürülüşü sırasında eleme-denetleme kurulunda bu yazıların çok yararı dokundu. Tutsaklar kampından kurtulan 12 kişiden yalnız 4 kişi sağ kalmışlardı. Sovyet denetleme kurulunun bu 4 kişiye başka bakımdan da yararı dokundu. Yugoslav kurtuluş ordusunun birliklerinin bulunduğu yerlere giden denetleme kuruluna Yugoslav birliklerinin komutanları eski savaş tutsaklarının moral üstünlükleri, partizanların faşistlere karşı çarpışmaları sırasında gösterdikleri yararlılıkları konusunda yazılı bilgi verdiler.

Kısacası, bir sürü denetlemeden, sorgulamadan, yüzleştirmeden, beklemelerden, umutlardan, umutsuzluklardan sonra Abutalip Kuttıbayev haklarından fazla bir kayba uğramaksızın, fakat askerden normal dönenlere göre birtakım ay-

rıcalıkları geriye alınmış olarak yurduna, Kazakistan'a döndü. Abutalip bundan dolayı küsmedi, kimseye kırılmadı. Savaştan önce coğrafya öğretmeniydi, dönüşte gene aynı göreve vermişlerdi. İşte orada, bölge merkezindeki okulda ilk sınıfların [21] öğretmeni Zarìpa ile karşılaştı. Evlilikte karşılıklı iki kişinin de mutlu oldukları birleşmeler olur, seyrektir ama olur böyle birleşmeler. «Yaşamda mutlu evlilik yok!» denemez.

Savaş sonrasının utku dolu ilk yılları geride kaldı; coşku dolu, sevinç dolu yılların ardından «soğuk savaşın» ilk kar tanecikleri düşmeye başladı. Zamanla kar yoğunlaştı, soğuklar bastırdı. Dünyanın çeşitli bölgelerinde, birçok hasta noktada savaş sonrası bilincinin yayları gerildi, sertleşti...

Coğrafya derslerinden birinde gerilen yaylardan biri kopuverdi. Geç ya da erken şöyle ya da böyle, şurada ya da burada böyle bir şey olacaktı. Abutalip'in değilse bile başka birinin başı yanacaktı bu yüzden.

Bir gün sekizinci sınıf öğrencilerine girdiği coğrafya dersinde Avrupa kıtasını anlatırken Abutalip, Güney Bavariye Alplerindeki tutsak kampından onları taş kırmak için götürdükleri bir sırada, 12 arkadaş, Alman muhafızların silahlarını alarak Yugoslav partizanlarına katılmak üzere kaçmayı başarmalarını anlattı. Savaşın sürdüğü bir sırada Avrupa'nın yarısını yaya yürüyerek geçtiğini, Adriyatik ve Akdeniz kıyılarında bulunduğunu, oraların iklim özelliklerini, halkın yaşayışını yakından tanıdığını, bunların kitaplarda ayrıntılı olarak yazılmadığını da belirtti. Kendi gözleriyle gördüklerini anlatarak öğrencilerin bilgilerini zenginleştirmeyi düşünüyordu.

Sopasının ucu sınıf tahtasına asılı mavi-yeşil-kahverengi haritanın üzerinde geziniyor; dağlardan, ovalardan, ırmaklardan geçerken iki yıl boyunca gece-gündüz süren çarpışmalarda kaldığı, şimdi bile düşlerine giren yerlere dokunuyordu. Sopasının ucu belki de, bir düşman makineli tüfeğinin onu yandan biçerek devirdiği, al kanlarının aktığı görünmez noktaya; sonra yamaçtan aşağı yuvarlanırken taşlarını, otlarını kanıyla suladığı tepeye de dokunup geçmişti. Düş-

(21) Şimdi tümüyle 10 yıl süreli zorunlu orta öğrenim o zaman 7 ya da 10 yıllıktı. Bunun ilk dört sınıfında genel bilgiler veriliyordu. (Ç.N.)

tüğü yerde akan kan, onun kanı tahtada asılı bütün haritayı boyayabilirdi. Abutalib bunları anlatırken bir an vuruluşu, al kanları ılgıt ılgıt akarken başının dönüp gözlerinin kararışı, yere yıkıldığı sırada dağların baş aşağı dönüşü, bir yıl önce Alman tutsak kampından birlikte kaçtıkları Polonyalı arkadaşına «Kazimir! Kazimir!» diye haykırışı geldi gözlerinin önüne. Polonyalı arkadaşı işitmemişti bağırmasını, çünkü o bağırdığını sanırken ağzından tek söz çıkmamış, ancak partizan hastanesinde kan verildikten sonra gelmişti kendine.

Öğrencilerine Avrupa kıtasını anlatan öğretmen Abutalip bir yandan da yaşanmış bunca olay dururken yalnız basit bir coğrafya dersiyle ilgili olanları seçmesine, üstelik bunları kendisiyle fazla bir ilgisi yokmuş gibi, bir görev kuruluğuyla anlatışına şaşıyordu.

Dersin ortalarına doğru ön sıralardan birinden sertçe bir parmak kalktı.

— Agay ([22]), demek oluyor ki Almanlara tutsak düştünüz siz!

Sert bakışlı, buz gibi bir çift göz dikilmişti Abutalip'in yüzüne. Soruyu soran genç «hazırol» duruşunda ayağa kalkmış, göğsünü ileri çıkararak başını geriye almıştı. Abutalip bu öğrencisini her düşünüşünde alt dizisi üst dizinin önüne fırlamış bozuk dişleri gözünün önüne gelirdi.

— Evet, ne var bunda?

— Neden öldürmediniz kendinizi?

— Neden öldürecekmişim? Yaralanmıştım zaten.

— Düşmanın eline tutsak düşmek yasaktı da ondan. Böyle bir buyruk vardı.

— Kim vermiş bu buyruğu?

— Yukardan verilmişti.

— Sen nereden biliyorsun?

— Ben her şeyi bilirim. Alma-Ata'dan gelenler olur bize, Moskova'dan gelenler bile uğrarlar. Demek ki yukardan verilen buyruğa uymadınız?

— Peki, baban savaşa katıldı mı senin?

— Hayır, asker alma işiyle görevlendirilmişti.

— Bu duruma göre seninle anlaşmamız biraz zor. Yalnız şu kadarını söyleyeyim, başka bir çıkış yolum yoktu.

---

(22) Öğretmen. (Yazar)

— Ne olursa olsun buyruğun gereğini yerine getirmeliydiniz.

O sırada başka bir öğrenci yerinden doğruldu.

— Sen ne demek istiyorsun, arkadaş? Öğretmenimiz Yugoslav partizanlarıyla birlikte çarpışmış. Bundan başka ne yapsaydı?

Beriki kestirip attı.

— Ne olursa olsun buyruğu yerine getirmeliyiz.

Sınıfın sessizliği bozuldu, her kafadan bir ses çıkmaya başladı: «Buyruğa uyması gerekirdi!», «Hayır, gerekmezdi!», «Yapmalıydı!», «Yo, neden yapacakmış?», «Doğru hareket etmiş!» «Hayır, öyle yapmamalıydı!» Bunun üzerine öğretmen masaya yumruğunu vurdu.

— Susun bakalım! Dersimiz şimdi coğrafya! Benim nasıl savaştığım, başıma neler geldiği sizi değil, başkalarını ilgilendirir. Hepiniz tahtadaki haritaya dikkat edin!

O anda haritada zaten gözükmeyen noktayı kimse görmedi. O noktadan bir makineli tüfek daha ateş etmiş, elinde gösterme sopasıyla dikilen öğretmeni biçip devirerek ağır ağır bayır aşağı yuvarlamıştı. Abutalip öğretmenin, kanıyla mavi-yeşil-kahverengi haritayı kıpkırmızı boyadıktan sonra düştüğünü hiç kimse farketmedi...

Aradan birkaç gün geçince öğretmeni ilçeden çağırdılar. Coğrafya öğretmeni Kuttıbayev kendisini savunmaya fırsat bulmadan görevinden ayrılmak istediği konusunda bir dilekçe vermeye zorlandı. Gerekçe: eski bir savaş tutsağı, yetişen nesle öğretmenlik yapacak moral değerlere sahip olamazdı.

Abutalip Kuttıbayev ile karısı Zaripa, yanlarında küçük oğulları Daul ile bölge merkezinden uzak bir yere, bir köy okuluna verildiler. Oraya da ısındılar, yaşam koşullarına alıştılar. Genç, yetenekli bir öğretmen olan Zaripa okulun yöneticisi oldu. Derken, tam o sırada Yugoslavya ile ilgili 1948 olayları gelip çattı. Eski bir savaş tutsağı olması yetmiyormuş gibi, Abutalip Kuttıbayev'e bu sefer de başka bir kuşkuyla bakmaya başlamışlardı. Yugoslavya'da iki yılını geçirmiş biri olarak başka türlü nasıl bakabilirlerdi? Yugoslav yoldaşlarıyla birlikte omuz omuza çarpıştığını kanıtlaması fazla bir şey değiştirmemişti. Herkes onu anlayışla karşılıyor, birçokları duruma üzülüyor, ama kimse çıkıp bu konuda sorumluluğu üzerine almıyordu. Yeniden ilçe merkezine

çağırdılar, kendi isteğiyle görevinden ayrıldığını bildiren bir dilekçe daha aldılar elinden...

İşte böyle bir sürü yer gezip dolaştıktan sonra Abutalip Kuttıbayev'in ailesi 1951 yılının ortasında Sarı Özek bozkırında kuş uçmaz kervan geçmez bir köşeyi, Boranlı durağını boyladı.

1952 yazı olağanın da üstünde, son derece sıcak geçti. Sarı Özek topraklarını yakan güneş öylesine etkiliydi ki, kertenkeleler bile nereye kaçacaklarını bilemedikleri için, insanlardan korkmaksızın, bir karış dışarı çıkmış dilleri, kuruyan boğazlarıyla evlerin eşik diplerine sığındılar. Göklerde serinlik peşine düşen çaylaklar ta bilmem nerelere yükselerek, çıplak gözle bakılınca görülmez oldular. Onların yukarlarda tek başlarına dönüp durdukları arada bir attıkları çığlıklardan anlaşılıyordu. Öbür zamanlar, güneşin kavurduğu gökyüzü de sessizdi.

Ama görev her zamanki görevdi. Trenler gene doğudan batıya, batıdan doğuya gidip geliyordu. Boranlı durağında birbirine kavuşup ayrılan trenlerin sayısı belli değildi. Devletin bu ana demiryolu hattında trenlerin işleyişini hiçbir sıcaklık etkileyemezdi.

İşler bitmek bilmiyordu. Demiryolunda eldiven takmadan çalışmak olanaksızdı, çünkü çıplak elle ne taşa dokunulabilirdi, ne demire... Güneş tepede bir fırın gibiydi. Uzaklardan haftada bir tankerle getirilen su yolda gelirken neredeyse fıkır fıkır kaynıyordu. İnsanın sırtındaki giyecekleri kavruluyor, birkaç günde rengini atıyordu. Böyle bir sıcakta yaşamaktansa Sarı Özek bozkırının kış ayazlarına katlanmak bin kez daha iyiydi.

Yedigey sanki havanın yakıcılığından kendisi suçluymuş gibi Abutalip'i avutmaya çalışıyordu:

— Burada her yaz böyle geçmez. Nedense bu yaz böyle oldu. On beş yirmi gün daha dişimizi sıkıp dayanırsak sıcaklar azalır. Kahrolası, kavurdu hepimizi. Sen Sarı Özek bozkırını tanımazsın, yazın sonuna doğru sıcak birden kırılır, serin havalar başlar. İşte o zaman buranın tadına doyum olmaz, hayvanlar bile semirir, gürbüzleşir. Yakında böyle bir değişmenin olacağını seziyorum. Sıkalım dişimizi, iyi bir güz geçireceğiz.

— Doğru mu söylüyorsun?

— İnan bana, burası böyledir.

— Beni rahatlattığın için teşekkürler. Görüyorsun, hamama girmiş gibi ter içindeyim. Ama sıkıntım kendimden çok çocuklar için. Biz büyüğüz, nasıl olsa dayanırız, ama küçüklere kıyamıyorum. Kavruluyor yavrucaklar...

Boranlıdaki öteki çocuklar da sıcaktan yanıyorlar, bitkin düşüyorlar, zayıflıyorlardı. Zavallıcıkların altına sığınacakları dikili tek ağaç yoktu. Dere kıyısı derseniz, aramayın bozkırın ortasında. Baharda Sarı Özek toprakları biraz toparlanıp canlanır, dere-tepe kısa bir süreliğine yeşerir. İşte o zaman kırlara koşan çocuklar top peşinde koşarlar, saklambaç oynarlar, tarlalarda geleni kovalarlar. Uzaklardan şen çığlıklarını işitmek neşe verir insana...

Yazın sıcağı tüm canlıları sindirmiş gibiydi. Evde oturmayı sevmeyen çocukların her biri bir köşeye çekilmişti. Ancak tren geçmeden geçmeye evlerin arasındaki gölgelik yerlerden başlarını uzatıp bakarlardı. Kuş uçmaz, kervan geçmez durağın çocuklarının yaz sıcağında tek eğlencesi, trenlerin kaçının bu yana, kaçının şu yana geçtiğini; kaçının yolcu, kaçının yük katarı olduğunu saymaktı. Yolcu katarları duraktan geçerken hızlarını azaltınca çocuklar her seferinde o trenin duracağı konusunda umuda kapılırlar; sanki tren onları kapıp bu kaynar kazandan kurtaracakmış gibi, güneşe karşı ellerini yüzlerine siper ederek hat boyunca seğirtirler, ama vagonlar sırayla geçip gidince arkadan üzüntüyle, kıskançlıkla bakakalırlardı. Kapıları, pencereleri ardına değin açık vagonlarda giden yolcular da bunaltıcı sıcaktan, sineklerden, pis kokudan çıldıracak gibi olurlardı. Fakat onların bir güvenceleri vardı: İki gün sonra yeşil ormanların, serin ırmakların bulunduğu yerlere varacaklarını bilirlerdi.

Çocukları için bütün anneler-babalar üzülüyorlardı. Abutalip'in neler çektiğini ise Zaripa'dan başka yalnız Yedigey anlıyordu. Bir gün Zaripa ile ikisi arasında bu konuda bir konuşma geçti. Karı-kocanın hangi sıkıntılardan aşıp geldikleri o konuşmada da belli olmuştu.

Hat boyunda çalışıyorlar; rayların, traverslerin altına kırma taş döşeyerek titreşimden dolayı altı boşalan demiryolunu pekiştiriyorlardı. Bu işi aralarda, trenler geçtikten sonra yapmak gerekiyordu. Yakıcı güneşin alnacında hırpalayıcı bir çalışmaydı bu. Öğleye doğruydu. Abutalip boş bidonu alarak «sıcak» su getirmek, hem de kör hatta duran tankerin di-

bindeki çocuklara bakmak için yanlarından ayrıldı.

Demirin ayaklarını yakmasına aldırmaksızın traverslerin üstünden koşmaya başladı. Bir an önce çocukları görsün de ne olursa olsundu. Sırtında solmuş, kirlenmiş, rengi belli olmayan bir fanila, başında tiftiği çıkmış bir hasır şapka, ayaklarında eski, bağcıksız bir ayakkabı vardı. Koştukça fırlak kürek kemikleri oynuyor, pantolonu zayıflamış bacaklarında iki yana sallanıyordu. Traverslere basa basa seğirtirken dünyaya aldırdığı yoktu. O sırada arkadan bir tren gözüktü, Abutalip geriye dönüp ona bile bakmadı.

— Hey, Abutalip! Setten aşağı in! Treni işitmiyor musun? diye bağırdı Yedigey.

Abutalip onun bağırmasına da aldırmadı. Ancak trenin düdük çalması üzerine yamaçtan yavaşça aşağı kaydı, yanından geçip giden trene bakmadan yürüdü. Eğer baksaydı makinistin öfkeyle yumruğunu salladığını görürdü.

Savaşta saçlarını ağartmamıştı. 19 yaşında gencecik bir asteğmen olarak katıldığı savaş saçlarına kır düşürmeye yetmemişti. Oysa geçirdiği o yakıcı yazla birlikte saçlarına da ilk kır düştü. Sarı Özek kırı. Aslan yelesi gibi gür saçları şurasından burasından aklaşmaya başladı, şakağı bembeyaz kesti. Yaşam koşulları düzelse yakışıklı, gösterişli bir erkek olacağı kesindi. Boylu poslu, geniş alınlı, kartal burunlu, uzun uzun badem gözlü, biçimli ağzı ve çenesinin altında çıkıntılı ademelmasıyla aslan gibi bir erkek güzeliydi. Zaripa arada bir takılırdı kocasına: «Ah, Abucuğum, talihin olsa sahneye çıkar, bir güzel Otello oynardın!» diye. Abutalip gülerdi; «Otello'yu ne yapacaksın, karıcığım? Enayilik edip kıskançlıktan seni boğsa mıydım?»

Arkasından gelen trene karşı Abutalip'in gösterdiği soğukkanlılık Yedigey'i gerçekten kaygılandırmıştı. Zaripa'ya:

— Kocana söyle de bir daha böyle yapmasın! dedi. Rayların üzerinden yürümek yasaktır, makinist arkadan çarpsa suçlu düşmez. Ama önemli olan makinistin suçlu düşmesi değil. Neden kendini tehlikeye atıyor bu adam?

Güneş yanığı yüzündeki terleri yeniyle silen Zaripa içini çekti.

— Abu'nun adına kaygılanıyorum, Yedike.

— Neden?

— Kaygılanıyorum işte... Senden gizlimiz saklımız yok; benim yüzümden, çocuklar yüzünden kendine eziyet edi-

yor. Abu'yla evlenirken anamın-babamın sözünü dinlemedim. Onunla evlenmemi istemiyorlardı. Hele ağabeyim deliye döndü. «Aptalsın sen, yaşamın boyunca pişmanlık duyacaksın! Bu adamla evleneceğine kendini öldür daha iyi. Çocukların, çocuklarının çocukları mutluluk yüzü görmeyecekler. Seninle evlenmeye kalkan o herif mutlu bir yuva kuracağını sanıyorsa aldanıyor. Ona söyle de kendini assın yada başka bir şey yapsın!» diye bas bas bağırdı. Ama kimseyi dinlemedik biz. «Savaş bittiğine göre ölülerin hesabına karışılmadığı gibi, dirilerin hesabına da kimse karışmaz!» diye umduk. Yakınlarımızın bize karşı takındıkları tavır üzerine onun akrabalarından da, benimkilerden de uzak durduk. Düşünebiliyor musun, biz yanlarından ayrıldıktan sonra ağabeyim bir dilekçe vermiş; böyle bir adamla evlenmemem için beni uyardığını, bu evliliği onaylamadığını bildirmiş. Ayrıca gerek benimle, gerekse, Yugoslavya'da bulunmuş bir kişi olarak Abutalip Kuttıbayev adındaki bir adamla herhangi bir ilişkisi kalmadığını belirtmiş dilekçede. Onun bu başvurusundan sonra sürgünler yeniden başladı, nereye gittikse kapılar yüzümüze kapandı. Şimdi buradayız işte, başka gidecek bir yerimiz de yok...

Zaripa kırılmış taşları traverslerin altına sertçe savurarak sustu. Karşıdan başka bir katar gözüktü o sırada. Kürekleri, teskereyi alarak setten aşağı indiler.

Yedigey insanların güç durumda olduklarını görünce içinden onlara yardım etmek isteği geldi. Fakat ne yazık ki bu sefer uğraşmaları bir şey değiştiremezdi, felaketin kaynağı Sarı Özek'in sınırları dışındaydı. Gene de genç kadını avutmak için;

— Yıllardır burada çalışıyoruz. Alıştık, ne yapalım... Siz de alışır, buranın yaşantısına uyarsınız. Yaşam budur işte! dedi.

Bir yandan da şöyle düşünüyordu: «Sarı Özek'in ekmeği acıdır, bacım. Kışın ortasında buraya geldiğinizde yüzün böyle sararıp solmamıştı. Saçların şimdiki gibi kavruk, kirpiklerin seyrelmiş değildi. Dudakların sıcaktan çatladı, güzelliğin günden güne elden gidiyor. Böyle bir yaşama alışmadığın için zayıfladın, eridin. Ama ayakta dik durmaya çalışıyorsun. Dik durmayıp da ne yapacaksın? İki çocuğa kim bakar? Gene de aferin sana!»

Karşıdan gelen tren makineli tüfeğin kuru takırtılarını

çıkararak, durgun sıcak havayı burgaçlayarak önlerinden hızla geçti. Yere bıraktıkları gereçlerini aldılar, çalışmalarını sürdürmek üzere setin üstüne tırmandılar.

Yedigey, kadının moralini yükseltmek, gerçekleri kabul etmesini kolaylaştırmak için;

— Bak, Zaripa, dedi. Burası çocukların yetişmesinde kötü bir yer, bunu biliyorum. Kendi çocuklarımın durumunu gördükçe içim sızlıyor. Şu sıcağa bak, kolay mı dayanılır? Ama kazık çakmayacak ya sıcak buraya! Bir gün serinleyecek nasıl olsa. Sonra burada tek başınıza da sayılmazsınız. Çevrenizde insanlar var, en azından biz varız. Kendinizi üzmeniz için bir neden görmüyorum. Başa gelen çekilir...

— Ben de ona bunu diyorum, Yedike. Abu'nun içinde bulunduğu durumu bildiğim için onu üzmek şöyle dursun, ağzımdan gereksiz tek söz çıkmıyor.

— Çok iyi ediyorsun, Zaripa. Ben de sana böyle yapmak gerektiğini söyleyecektim. Fırsat kendiliğinden çıktı. Gene de öğüt vermiş gibi olmayayım. Özür dilerim. Kendin hepsini biliyorsun.

— Doğrusu bazan dayanmak güçleşiyor. Kendime de acıyorum, kocama da, çocuklara da... En çok da onlara. Biliyorum, Abu'nun bunda hiç suçu yok. Ama o bizi peşinden sürüklediği, koşulları düzeltmeye gücü yetmediği için hep kendini suçlu buluyor. Bizim oralar böyle miydi ya? Aladağ yaylasında ırmaklar, dereler arasında iklim bambaşkaydı. Çocukları hiç olmazsa yazın oraya gönderebilseydik! Ama kime göndereceğiz? Annem-babam erken öldüler, Onunkiler de... Kardeşlere, akrabalara gelince; onları bu konuda fazla suçlayacak değilim ya, bizden uzaklar. Eskiden de öyleydiler, şimdi iyice yüz çevirdiler. Çocuklarımızdan onlara ne? Ömür boyu buraya saplanıp kalmaktan korkuyor, çok üzülüyoruz. Bunu açıkça söylemiyorsak da ikimizin de aklından çıkmıyor. Abu'nun içinden neler geçtiğini biliyorum... Kısacası, sonumuz belli değil...

Bu sözlerden sonra ortalığa ağır bir sessizlik çöktü. Bir daha da aynı konuya dönmediler. İki yandan trenler geldi, işi bıraktılar, sonra yeniden çalışmaya koyuldular. Geriye konuşacak bir şey kalmamıştı. Yedigey felakete uğramış bu iki insana nasıl yardım edebilir, dertlerine nasıl çözüm bulurdu? «Dilenecek değiller ya. Karı-koca çalışır, geçimlerini sağlarlar. Görünüşe bakılırsa ortada onları bu kuytuya zor-

la iten belirli bir kimse yok gibi. Oysa buradan kurtulmaları çok güç. Ne bugün, ne de ilerde...» diye düşündü.

Bunları düşünürken şaştığı bir şey vardı: Bu ailenin başına gelenler sanki onunla sıkı sıkıya ilişkiliymiş gibi onlar adına kırgınlık duyuyordu. Bu insanlar onun nesi oluyorlardı? Kendi kendine rahatça, bu işi onların başına kendisinin açmadığını, bu duruma göre onu bir şeyin ilgilendirmediğini söyleyebilirdi. Ayrıca onu ilgilendirmeyen bu işlerde kim oluyordu da kafasını yormaya kalkıyordu? Neciydi o? Zurnanın son deliği. Dünyada neden haksızlık yapıldığı, neden düzensizlik olduğu sorusunu sormak, bu yüzden öfkelenip üzüntü duymak, bozkırın ortasındaki sıradan bir işçi olarak ona mı düşmüştü? Bu işlerin kaynaklandığı yerde bulunanlar ondan bin kez iyisini bilirlerdi. Olup bitenleri Sarı Özek bozkırındaki küçücük dünyasında o mu görecekti? Yedigey böyle düşünmekle birlikte gene de içi rahat etmiyordu. En çok da Zaripa yüzünden sızlıyordu yüreği. Kadının kocasına bağlılığı, dayanıklılığı, sıkıntılara göğüs gerişi onu şaşırtıyor, saygısını kat kat artırıyordu. Yuvasını fırtınadan korumak için kanatlarını siper eden bir dişi kuşa benziyordu Zaripa. Onun yerinde bir başkası olsa ağlar, sızlar, akrabalarının isteğine boyun eğerdi. Oysa savaşın kalıntılarının hesabını kocası kadar o da ödemeye çalışıyordu. Bu durumu göre göre kadının koçasına yardım elini uzatamaması, çocukları için hiçbir şey yapamaması Yedigey'i tedirgin ediyor, sürekli üzüyordu... Sonradan öyle zamanlar oldu ki, talih Boranlı'da onu böyle bir aileyle karşılaştırdığı için kendisine de acıdı. Ne diye çekmişti bütün bu üzüntüleri? Onları tanımasa eskisi gibi kaygısız yaşar gider, hiçbir şeye canı sıkılmazdı...

VI

Öğleye doğru Büyük Okyanus'ta Aleut adalarının güneyinde bir çırpıntı başladı. Amerika kıtasının ovalarından çıkan güney-doğu rüzgarı gitgide hızını artırarak yönünü belirledi, kesinleştirdi. Okyanusun sonsuz genişliğindeki sular çalkalandı; ard arda dizilen dalgalar kabardıkça kabardı, kırılarak savruldu. Bir fırtına başlangıcı değilse bile uzun sürecek bir rüzgarın habercisiydi bu çırpınış.

«Konventsiya» uçak gemisi için okyanusta bu dalgalar

herhangi bir tehlike yaratmazdı. Başka zaman olsa böyle havalar yüzünden duruşunu değiştirmeyi bile düşünmezdi. Fakat üst mercilerle görüşmek üzere gemiden ayrılmış bulunan olağanüstü yetkiyle donatılmış kurulların her an dönmesi beklendiğinden, uçakların rahatça inmeleri için gemi yöneticileri yan sarsıntıları azaltmayı uygun gördüler. Geminin yana çark etmesiyle işler yoluna girdi; önce San-Francisco'dan, sonra da Vladivostok'tan havalanan uçaklar güverteye indiler.

Tam kadro gemiye dönen kurul üyelerinin ağızlarını bıçak açmıyordu. Gelişlerinden 15 dakika sonra karşılıklı kapalı oturuma geçildi. Ortak kurulun çalışmaya başlamasından beş dakika sonra da Kavrayıcı galaksisinde bulunan eş yetkili uzay adamları 1 - 2 ve 2 - 1'e iletilmek üzere «Parite» yörünge istasyonuna ivedi bir telsiz bildirisi gönderildi. Bildiri şöyleydi: «Yörünge istasyonundaki denetleyici uzay adamları 1 - 2 ve 2 - 1'e. Güneş sisteminin dışına çıkmış bulunan eş yetkili uzay adamları 1 - 2 ve 2 - 1'e herhangi bir eyleme geçmemelerini duyurunuz. Ortak Yönetim Merkezi'nin bir sonraki yörüngesine değin kesinlikle yerlerinden ayrılmasınlar.»

Bu bildirinin çekilmesinden sonra bir dakika bile yitirmeksizin, olağanüstü yetkili kurullar karşılaşılan uzay bunalımının çözümü için iki tarafın kendi tutum ve önerilerini açıklığa kavuşturmak amacıyla toplantılarını sürdürdüler.

«Konventsiya» uçak gemisi burnunu rüzgara vermiş, ardı arkası kesilmeyen okyanus dalgalarının ortasında kıpırdamaksızın duruyordu. O anda gemide yer yuvarlağının tümünü ilgilendiren önemli bir kararın verilmekte olduğunu kimse bilemezdi...

Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider-gelirlerdi.

Bu yerlerde, demiryolunun iki yanında Sarı Özek bozkırı, sarı kumlu geniş bozkırların bomboş orta bölgesi uzanıyordu.

Bu yerlerde, meridyenlerin Greenwhich'ten başlayarak sayılması gibi, bütün uzaklıklar demiryoluna göre hesaplanırdı...

Trenler ise doğudan batıya, batıdan doğuya gider-gelirlerdi...

Ana-Beyit gömütlüğüne iki saat kadar bir yol kalmıştı. Cenaze alayı aynı yürüyüşüyle Sarı Özek bozkırında ilerliyordu. Gidilecek yönü gösteren Boranlı Yedigey gene en öndeydi. Öncünün altındaki Boranlı Karanar geniş adımlarla yürümesini hiç değiştirmemişti. Devenin arkasından vagon koşulu «Belarus» marka traktör gidiyordu. Vagonun içinde rahmetli Kazangap'ın cenazesi, onun yanında ise tek başına, sessizce oturan güveyi vardı. «Belarus» marka yol kazma makinesi gene en arkadaydı. Yan tarafta tin tin koşan geniş göğüslü, kızıl tüylü Jolbars ise kimi zaman geride kalarak, kimi zaman ileri geçerek, kimi zaman da kendine göre önemli bir nedenden dolayı duraklayarak cenaze alayına ayak uyduruyordu.

Tam tepeye dikilen güneşin en kızgın anıydı. Yolun çoğu arkada kalmıştı. Kervan ilerledikçe tümseklerin ardından yeni tümsekler beliriyor, Sarı Özek bozkırının dört bir yanında yeni yeni görüntüler açılıyordu. Ufkun bir başından öbür başına uzanan ıpıssız topraklar göz alabildiğine genişti.

Başka yerlerden gelip buraları zapteden Juanjuanlar bir zamanlar bu topraklarda uzun süre hüküm sürmüşlerdi. Geriye kötü ad bırakan Juanjuanlar ile bölgenin yerli göçebe oymakları arasında otlaklar, kuyular yüzünden ardı arkası kesilmeyen savaşlar olurdu. Savaşlarda bazan bir taraf, bazan da öbür taraf üstün gelirdi. Ama yenen de yenilen de buralardan gitmez; kimi zaman kendi alanlarını genişleterek, kimi zaman küçük bir gölgeye sıkışarak hep aynı yerlerde kalırlardı. Yelizarov'un anlattıklarına bakılırsa, insanların sürü besleyerek geçimlerini sağladıkları Sarı Özek bozkırları o çağlarda uğrunda çarpışmaya değerdi. O zamanlar baharda ve güzün bol yağmur yağarmış bu yerlere. Geniş bozkırın otu büyükbaş hayvanlara da yetermiş, davarlara da... Tüccarların gelip geçtiği, her türlü alış-verişin yapıldığı bir yermiş şimdiki bu ıssız topraklar. Ama sonra nasıl olduysa yağmurlar kesilmiş, kuyuların suyu çekilmiş, bozkırın yüzünü örten gür otlar kurumuş. Sürülerini otlatamayan oymakların her biri bir yana gitmişler. Juanjuanlar ise bütünüyle yok olmuşlar ortadan. Onların, şimdi adı Volga olan İdil nehrine doğru çekildiklerine inanılıyormuş. Nereden geldikleri bilinmediği gibi, nereye gittikleri de öğrenilememiş. Başka bir söylentiye göre bedduaya uğramışlar, kışın İdil'in üzerinden geçerler-

ken buzlar çöküvermiş, Juanjuanlar sürüleriyle birlikte buzların altına girmişler.

Sarı Özek bozkırlarının yerli halkı olan Kazak göçebeleri kuraklık bastırdıktan sonra da ülkelerini bırakmamışlar, yeniden açtıkları kuyulardan hayvanları için su elde ederek bu topraklarda tutunmuşlar. Fakat Sarı Özek bozkırı için en canlı yaşam savaştan[23] sonraki yıllarda başladı. Su taşıyan araçlar verildi sürülerin buyruğuna. Eğer aracı kullanan kişi bölgeyi iyi tanırsa bir tanker üç ayrı otlaktaki sürünün su gereksinmesini karşılamaya yetiyordu. Zamanla Sarı Özek bozkırında otlakları kullanan kuruluşlar —devlet ya da kooperatif çiftlikleri— buralarda sürekli hayvan besleme üsleri (mandıralar) kurmayı düşündüler. İşletmeler yatırımlarının kaça çıkacağını ölçüp biçmeye başladılar. Bu arada bir hayli zaman geçti. İyi olmuş da gecikmişler adamlar, ya değilse bütün yatırımları boşa gidecekti. Çünkü Sarı Özek bozkırının ortasında, Ana-Beyit gömütlüğünün çevresinde kimse nasıl olduğunun farkına varmadan adsız bir kent kuruldu, gelişmeye başladı. Kentin adı yoktu ama herkes bir «Posta Kutusu»ndan söz ediyordu. Posta Kutusu aşağı, Posta Kutusu yukarı... «Posta Kutusu'na gittim, Posta Kutusu'ndaydım, Posta Kutusu'ndan aldım, Posta Kutusu'nda gördüm...» Posta Kutusu büyüdükçe gözlerden ıraklaştı, yabancılara kapandı. Oradaki uzayalanı yüzünden kurulup gelişen kent bir ucundan asfalt bir yolla tren istasyonuna bağlandı. Sonra oraya da bir hat döşendi. İşte Sarı Özek bozkırının göbeğinde endüstrileşmiş yerleşim böylece başlamış oldu. Orada geçmişten kalan tek şey, devenin çift hörgücü gibi birbirine benzer iki tepenin —Egiz Tübe (İkiz Tepe)— üzerindeki Ana-Beyit gömütlüğüydü. Sarı Özek bölgesinde insanların ölülerini saygıyla gömdükleri bir yerdi burası. Eski zamanlarda ölüler buraya öylesine uzak yerlerden getirilirdi ki, cenaze alayları yollarda gece molası vermek zorunda kalırlardı. Buna karşılık ölülerini üşenmeyip oraya gömenler atalarına gösterdikleri saygıdan dolayı haklı olarak böbürlenirlerdi. Halk arasında en tanınmış, saygın kişiler; sözüyle, eylemiyle ün yapmış, yaşlı-başlı, bilgili insanlar gömülürdü Ana-Beyit gömütlüğüne. Bölge halkının yaşantısını yakın-

(23) II. Dünya Savaşı. (Ç.N.)

dan tanıyan Yelizarov burası için Sarı Özek anıt-kabiri derdi.

Boranlı durağından çıkıp Sarı Özek bozkırında ilerleyen develi, köpekli, traktörlü, yol kazma makineli garip cenaze alayının yöneldiği yer işte burasıydı.

Ana-Beyit gömütlüğünün kendi öyküsü vardı: Yaygın bir söylence dilden dile dolaşırdı. Geçmiş çağlarda Sarı Özek bozkırını ele geçiren Juanjuanların tutsaklarına karşı gösterdikleri katı davranışın sonucunda yayılmış bir öykü olmalı bu. Juanjuanlar kimi durumlarda tutsaklarını komşu ülkelere satarlardı. Bu acımasız insanların yaptıklarını bir fırsatını bulunca ülkelerine kaçarak yakınlarına anlatan tutsaklar ötekiler arasında gene de çok şanslı sayılırlardı. Çünkü Juanjuanlar, yanlarında kalanlara daha da kötü davranırlardı: Kurbanlarının başına deve derisi geçirip korkunç işkenceler yaparlar, sonra da zavallının belleğini yitirmesini sağlarlardı. Çarpışmalarda ele geçirdikleri delikanlılara en çok bu işkenceyi uygularlardı.

Önce tutsağın kafasını kazırlar, bu arada saç diplerini deşip kanatırlardı. Bu işlem sürerken usta kasaplardan biri iri bir deveyi hemen oracığa yatırıp keser, kestikten sonra derisini yüzerdi. Deve derisi boyun bölgesinde çok kalın olur. İşte bu boyun derisinden bir parça kesilir, taze taze tutsağın kafasına geçirilirdi. Zamanımızda yüzücülerin giydikleri deniz başlığına benzeyen bu örtü, tutsağın kafasını sımsıkı kavrardı. «Deri geçirme» işkencesi işte böyle başlardı. Bir deveden beş, altı kişiye yetecek boyun derisi çıktığı söylenir. Kafasına deri geçirilen tutsak başını yere sürtmesin diye boynuna tahta kalıp takılır, yürek paralayıcı çığlıklarını kimse duymasın diye ıssız bir yere götürülürdü. Kolları, bacakları bağlı tutsak orada güneşin alnacında aç, susuz birkaç gün kalırdı. Başına deri geçirilenlerden çoğu acıya dayanamayıp ölür, sağ kalanlarsa belleklerini yitirerek geçmişlerini anımsamayan birer mankurt —köle— olurlardı. Tutsakların yakınları köleleştirme işlemi son bulmadan kurbanı kurtarmak için bazan akın düzenlerlerdi. Juanjuanlar bu baskınları işkence yaptıkları yerlere koydukları kolcularla önlerlerdi. Açık bozkırda tüm hareketler anında görüldüğü için baskına kalkışmak seyrek bir olaydı. Eğer tutsaklardan birinin mankurt yapıldığı yöreye yayılırsa artık onun en yakınları bile zavallıyı kurtarmaya ya da kurtulmalık (fidye) yoluyla

satın almaya yanaşmazlardı. Çünkü ha mankurt, ha bostan korkuluğu; aralarında bir fark yoktu. Yalnız Nayman Ana adında göçebe bir kadın, oğlunun başına gelenlerden sonra yüreği dayanamamış, oğlunu kurtarmaya çalışmış. Sarı Özek'te dillerde dolaşan söylence böyle anlatır. Ana-Beyit gömütlüğü adını bu kadından almıştır, «Ana-Beyit» ana ruhu, ana huzuru, ana ölüsü anlamına gelir.

Sarı Özek güneşinin altında bırakılan tutsaklardan çoğu işkenceye dayanamayarak ölürlerdi. Beş altı kişi arasından ancak bir ya da iki mankurt sağ kalırdı. Tutsakların ölüm nedeni açlık, susuzluk değildi. Zavallılar başlarına geçirilen taze deve derisinin güneş altında kuruyarak büzülmesi sonucu acıya dayanamadıkları için ölürlerdi. Sımsıkı sarılan deri kurudukça tutsağın kazınmış başını mengene gibi sıkıştırırdı. Deve derisinin büzülmesi yetmiyormuş gibi bir de ikinci gün başında büyüyen saçlar batmaya başlardı. Asyalı soyunun fırça gibi sert saçı ne demektir? İşte bu sert kılların bir kısmı taze deve derisini delip dışarı çıkar, delemeyenlerse geri dönerek tutsağın kafasına diken gibi saplanırdı. Bütün bu acılar sonunda tutsak aklını yitirmeye başlardı. Juanjuanlar işkencenin beşinci gününde sağ kalan var mı, diye bakmaya gelirlerdi. İşkenceye tutulanlardan biri bile sağ kalsa amaçlarına ulaşmış sayarlardı kendilerini. Belleğini yitirmiş köleyi alırlar, boynundaki kalıbı çıkarırlar, ekmek su verirlerdi. Zavallı köle zamanla kendini toparlar, güçlenirdi. Böyle bir mankurt seçme on tutsağa bedel sayılırdı piyasada. Hatta Juanjuanlar arasında bir töre vardı, eğer kendi aralarındaki çarpışmalarda birisi birisinin mankurdunu öldürürse böyle bir kayıp yüzünden ödenecek kurtulmalık özgür bir insan için ödenecek kurtulmalıktan üç kat fazla olurdu.

Mankurt kim olduğunu, soyunun-sopunun nereden geldiğini, adını, çocukluğunu, anasını-babasını bilmezdi; kısacası insan olduğunun bile farkında değildi. Benlik bilincini yitirdiği için efendisine iktisadi açıdan büyük avantajlar sağlardı. Mal sahiplerinin evlerindeki ağzı var dili yok hayvanlardan bir farkı yoktu denebilir; bu yüzden hiçbir tehlike yaratmaz, söz dinler, kaçmayı düşünmezdi. Herhangi bir köle sahibi için en büyük tehlike, kölesinin başkaldırmasıdır. Her köle fırsat bulunca isyan eder. Oysa mankurt, köleler arasında kaçmayı, karşı koymayı, başkaldırmayı düşünmeyen ku-

raldışı tek varlıktı. Onun öyle bir tutkusu olamazdı. O yüzden de efendisi onu kollamaya, kötü niyetlerinden kuşkulanmaya gerek görmezdi. Köpeklerin sahiplerini dinlemeleri gibi mankurt da efendisinin sözünden dışarı çıkmazdı. Efendisinden başkasının sözünü dinlemez, bedeninin gereksinmelerinden başkasını düşünmezdi. Öte yandan kendisine verilen görevi körü körüne, bıkıp usanmadan, yarım bırakmadan yapıp bitirirdi. En kirli, en ağır işler mankurtlara verilir; sonsuz sabır isteyen bıktırıcı, sıkıcı, sinir törpüleyici işler onlara yaptırılırdı. Sarı Özek bozkırının ıssız, kuş uçmaz, kervan geçmez çayırlarında sürü otlatmak ancak mankurtların dayanabileceği bir iş olduğundan develer bu zavallılara güttürülürdü. Üstelik bir mankurt birkaç kişiye bedeldi. Yanına yiyeceğini, içeceğini verdiler mi, yalnızlıktan, yoksunluklardan sızlanmaksızın yaz-kış otlakta kalırdı. Bir mankurt için efendisinin buyruğundan daha yüce bir şey olamazdı. Açlıktan ölmemesi için yiyeceğini, soğuktan donmaması için giyeceğini verdikten sonra başka bir şey istemezdi...

Bir insanın içine korku salmak için kafasının uçurulacağını ya da buna benzer bir ölüm cezası verileceğini bildirmek; bu insanın belleğini köreltme, bilincine zarar verme, onun, son nefesine değin tek varlığı olarak kalan, başkalarının kolay kolay anlayamayacağı insanlık değerini kökünden yok etme cezası yanında hafif kalır. Ama zavallı tarihlerinden böylesine acımasız bir barbarlık örneği çıkarmayı başaran göçebe Juanjuanlar insanın bu en kutsal özüne el uzatmaktan çekinmediler. Kölelerin canlı belleklerini zorla ellerinden alma yöntemini bulmakla insan doğasına düşünülen ve düşünülemeyen en büyük kötülüğü yapmış oluyorlardı. Oğlunun mankurt yapılması üzerine sonsuz bir keder, derin bir umarsızlık içinde ağlayıp sızlayan Nayman Ana durup dururken şu ağıdı yakmıştı:

«Ah, oğlum, düşmanlar belleğini kökünden söküp aldıkları, başına deve derisi sararak kuruyan derinin yavaş yavaş büzülmesiyle, kerpetenle ceviz kırarcasına beynini sıkıştırdıkları, kafana görünmeyen bir çember geçirip kanla karışık korku yaşlarıyla göz yuvarlaklarını dışarı uğrattıkları, Sarı Özek'in dumansız ateşinde ölüm öncesi susuzluğun seni canından bezdirdiği, dudağını ıslatacak bir damla yağmurun gökten düşmediği zaman her şeye yaşam veren güneş senin için dünyadaki ışıklar arasında karanın karası, kötü-

nün kötüsü, gözlerini kör eden bir ışık olmadı mı?

Ah, oğul, sen acıdan kıvranırken avaz avaz çığlıkların bozkırda yankılandığı, geceler-gündüzler boyu çırpınarak, haykırarak Tanrı'ya seslendiğin, gökyüzünden boş yere yardım beklediğin, kahredici azaplar sonunda boşalan kusmuklar, ıstırap kasılmalarıyla gövdenden dışarı akan boklar, sidikler içinde debelendiğin, bu pis kokular arasında bir yandan sinekler yer, bir yandan yavaş yavaş aklını yitirirken tükenip gittiğin zaman hepimizi yaratan, yarattıktan sonra da dünyada kendi başımıza bırakıveren Tanrı'yı kalan bütün gücünle lanetlemedin mi?

Ah, oğul, karanlığın örtüsü işkencenin sakatladığı aklını ağır ağır dışarıya kapadığı, zorla elinden alınan belleğin geçmişle bağlantısını geriye dönülmez bir biçimde kopardığı, yaban hayvanları gibi çırpındığın sırada annenin bakışını, yaz günleri oyun yerin olan dağın dibinden akan derenin şırıltısını unuttuğun, harabolmuş bilincinde kendi adın, babanın adı kayıplara karıştığı, aralarında büyüdüğün insanların yüzü, sana utangaç utangaç gülümseyen kızın adı zihninden silinip gittiği, anımsamamanın uçurumuna yuvarlandığın zaman seni karnında filizlendiren, sonra da böyle bir gün için dünyaya getiren annene lanetlerin en korkuncunu yağdırmadın mı?..»

Halkın dilinde dolaşan bu söylence göçebe döneminin Asya kıtasında güneyden sıkıştırılınca kuzeye akın eden Juanjuanların Sarı Özek bozkırlarını ele geçirdikten sonra mülklerini genişletmek, köle toplamak amacıyla ardı arası kesilmeyen savaşlar yaptıkları çağla ilgiliydi. Juanjuanlar ilk zamanlar ansızın baskınlar düzenleyerek Sarı Özek'e yakın yerlerden pek çok tutsak almışlar. Bunların çoğunu kadınlarla çocuklar oluşturuyor, hepsi de köle olarak kullanılıyormuş. Ama zamanla yabancıların baskınlarına karşı koymalar çoğalmış, kıran kırana çarpışmalar baş göstermiş. Gelgelelim Juanjuanların bu yerlerden gitmeye hiç niyetleri yokmuş, hayvancılığa çok elverişli olan Sarı Özek bozkırlarına, yerleşmek için göz koymuşlar. Öte yandan yerli oymaklar topraklarının ellerinden gitmesine razı olmuyorlar, istilacıları er ya da geç ülkelerinden kovmayı bir hak, aynı zamanda boyunlarının borcu sayıyorlarmış. Böylece kimi zaman bir taraf, kimi zaman öbür taraf yenerek küçüklü-büyüklü çarpış-

malar sürüp gidiyormuş. Gene de bu bıktırıcı savaşlar arasında sessiz dönemler olmuyor değilmiş.

Bu ölü dönemlerden birinde bir kervan yükü malla göçebelerin ülkesine gelen tüccarlar oturup çay içtikleri bir sırada, Juanjuanlar yönünden herhangi bir engelle karşılaşmaksızın Sarı Özek bozkırını rahatça aştıklarını, orada kuyu başında deve sürüsü güden genç bir çobana rasladıklarını anlatmaya başlamışlar. Tüccarlar çobanla konuşmaya çalışmışlar ama delikanlının bir mankurt olduğunu anlamışlar hemencecik. İlk bakışta sağlıklı birine benziyormuş, başına böyle bir şey geldiği akıldan bile geçmezmiş. Oysa bir zamanlar herkes gibi konuşkan, anlayışlı olduğunu kuşku götürmez, bıyıkları yeni terlemiş bu yakışıklı gencin, bir iki konuşmadan sonra sanki daha dün doğmuş gibi bir şey bilmediği ortaya çıkıyormuş. Zavallıcık ne soyunu sopunu, ne Juanjuanların ona yaptıklarını, ne anasını-babasını, ne kendi adını anımsıyormuş. Ona kim ne sorarsa «evet» ya da «hayır»dan başka karşılık vermiyor, başına sımsıkı geçirdiği şapkasından elini indirmiyormuş. Çok ayıp bir şey ama insanlar sakatlarla alay etmekten hoşlanırlar. Tüccarlar da gencin hiç konuşmaksızın şapkasını tutması karşısında mankurtlar arasında başındaki deve derisinin tümüyle kendi derisine yapışanlar bulunurmuş gibisinden onunla açıkça alay ederek gülmüşler. Aslında bir mankurt için; «Gel, senin kafanı tütsüleyelim!» diye korkutmaktan daha büyük bir ceza olamazmış. Adamcağız bu söz üzerine yaban atı gibi tepinir, kafasına kimseyi dokundurmazmış. Artık gece gündüz başından şapkasını çıkarmaz, onunla yatar kalkarmış... Neyse, kuyu başında konaklayan tüccarlar zavallıyı kendilerince epeyce alaya almışlar, öte yandan mankurt kervanın oradan bir an önce gitmesini gözlüyor, onlardan kurtulmak için sabırsızlanıyormuş. Ayrılmadan önce deve sürücülerinden biri mankurta takılmış:

— Bak, delikanlı, biz birçok yer gezer-dolaşırız. Selam göndereceğin biri, bir yavuklun filan var mı? Hadi, utanma, söyle! İşitiyor musun beni? Belki bir mendil verirsin, kendisine götürürüz.

Mankurt deveciye uzun uzun bakmış, sonra şöyle demiş:

— Her gün ben aya, ay da bana bakar. Birbirimizi işitmeyiz... Orada oturan biri var...

Tüccarları dinleyenler arasında çaylarını veren bir ka-

dın varmış. Nayman Ana'ymış bu. Sarı Özek söylencesinde kadının adı hep böyle geçer.

Nayman Ana konuk tüccaların yanında hiç renk vermemiş; işittiği öykünün onu nasıl şaşırttığını, yüzünün birden nasıl değiştiğini kimse anlamamış. Kadıncağız tüccarlardan, gördükleri mankurt hakkında daha çok bilgi almak istiyormuş ama bir yandan da anlatılandan fazlasını öğrenmekten korkuyormuş. İşte bu yüzden içinden gelen isteği susturmuş, yüreğinde kıpırdanan kuşkuyu çığlık atan yaralı bir kuş gibi bastırmış... O arada söz başka konulara geçmiş; dünyada böyle şeyler olur, gibisinden zavallı mankurtla ilgilenen kalmamış. Onlar böyle düşünüyorlarmış ama Nayman Ana bedenini saran korkuyu alt etmeye, içinde çığlık atıp duran kuşu boğarcasına, elinin titremesini durdurmaya çalışırmış. Ağarmış saçlarında çoktandır herkesin görmeye alıştığı karalı yas örtüsünü yüzüne doğru biraz daha indirmiş.

Tüccarların kervanı geldiği gibi gene kendi yoluna gitmiş. O geceyi uykusuz geçiren Nayman Ana, Sarı Özek bozkırında çobanlık eden bu mankurtu bulmadan, onun kendi oğlu olduğunu anlamadan rahat yüzü görmeyeceğini anlamış. Oğlunun savaş alanında ölmediği, düşmanın eline geçtiği önsezisi uzun zamandır ana yüreğinde körlenen bir kuşkuya dönüştüğü için bu kuşku korkunç bir biçimde yeniden dirilmiş. Yüreğine saplanan korkuyu, dinmeyen sızıyı, yakasını bırakmayan kuşkuyu duya duya acı çekmektense bir ananın oğlunu ikinci kez gömmesi daha iyidir...

Nayman Ana'nın oğlu Sarı Özek bozkırında Juanjuanlarla girdiği bir çarpışmada ölmüşmüş. Kocası da oğlundan bir yıl önce kurban gitmiş. Kocası göçebeler arasında ün salmış bir kahramanmış. Babasının ölümü üzerine oğlu düşmandan öcünü almak için katılmış akına. Savaş alanında ölenler düşman elinde bırakılmazmış. Ölenleri oradan yakınları alır getirirlermiş. Fakat bu sefer delikanlıyı getirmek elde değilmiş. Çünkü bu büyük çarpışmada düşmanla göğüs göğüse gelen birçok savaşçı Nayman Ana'nın oğlunun vurularak atın boynuna düştüğünü, atın ise çarpışmanın gürültü -patırtısından ürkerek kaçmaya başladığını görmüşler. At ürkünce delikanlı eyerin üstünden devrilmiş, ama bir ayağı özengiye takıldığı için atın yanından aşağı sarkmış. Bundan dolayı iyice çılgına dönen hayvan genç savaşçıyı sürükleye sürükleye kırlarda dört nala koşmaya başlamış. Terslik

bu ya, kudurmuş at düşman saflarına doğru koşuyormuş. Kıyasıya süren çarpışmalara karşın delikanlının iki akrabası kaçan atı zamanında yakalayıp sürüklediği gövdesini getirmek için atın peşine düşmüşler. O sırada bir yarın içinde pusu kurmuş Juanjuanlardan birkaç atlı çığlık atarak, gelenlerin yolunu kesmişler. Yerli göçebelerden biri Juanjuanların attığı bir okla hemen oracıkta ölmüş, öbürü ise ağır yara aldığı halde atını gerisin geriye sürerek savaşçı arkadaşlarının yanına dönmüş, o da orada devrilmiş. Yerli göçebeler pusudaki Juanjuanların, çarpışmaların en kızgın anında kendi saflarına kanattan baskın yapacaklarını bu olaydan sonra anlamışlar; yeniden toparlanıp saldırmak üzere geri çekilmeye başlamışlar. Elbette bu sırada Nayman Ana'nın oğlunun başına gelenler, onun ne olduğu unutulup gitmiş. Delikanlının gövdesini getirmek için giden, sonra da ağır yaralanarak geriye dönen savaşçı gövdeyi sürükleyen atın bilinmeyen bir yöne doğru hızla kaçtığını anlatmış...

Yerli göçebeler arkadaşlarının ölüsünü birkaç gün aramışlar savaş alanında. Ne yazık ki ne ölüsünü bulmuşlar, ne atını, ne silahını, ne de herhangi bir iz... Onun öldüğünden kimsenin kuşkusu kalmamış. Ölmeyip yaralansa bile birkaç gün içerisinde kırlarda susuzluktan ya da kan kaybından ölürmüş. Soydaşlarının Sarı Özek bozkırında gömülmeden kalmasından dolayı ağlayıp sızlamışlar, genç savaşçıya ağıtlar düzmüşler. Bu durum onlar için yüz karasıymış. Nayman Ana'nın çadırında göz yaşı döken kadınlar ağıt yakarken kocalarının, kardeşlerinin bu yaptıklarını;

— Yiğidimizin gözlerini akbabalar oydu, gövdesini çakallar parçaladı! Siz de erkeğiz, diye ortalıkta dolaşıyorsunuz! diyerek başlarına kakmışlar.

O günden sonra bomboş kalan dünyada Nayman Ana'nın acılı günler başlamış. Savaşta insanların vurulup ölmesini anlıyordu, fakat oğlunun savaş alanında gömülmeden bırakılmasını kabul edemiyordu. Ne rahatı kalmıştı, ne dinginliği... Üzüntüler, bitmez tükenmez düşünceler kadıncağızı kahrediyordu. İçini dökeceği, derdini paylaşacağı yakınlarının hepsini de yitirdiği için, Tanrı'dan başka başvuracağı kimi kimsesi de kalmamıştı...

Durmadan aynı şeyi düşünmekten kurtulmak için oğlunun öldüğünü kendi gözleriyle görmekten başka çıkar yol göremiyordu. Eğer gerçekten öyleyse karayazgıya karşı ge-

lecek değildi elbette. En çok aklını karıştıran oğlunun atının ortadan yok oluşuydu. Hayvan ölmemişti, ürküp bir yerlere kaçmıştı herhalde. Bütün yılkı atları gibi bunun da bir gün sürüsüne dönmesi, gelirken binicisinin peşinde sürüklemesi gerekmez miydi? Ama olmamıştı öyle bir şey. Olsa çoktan razıydı. O zaman saçını - başını yolar, oğlunun ölüsü başında dövünürken öyle acı sözler söylerdi ki, sonunda Yüce Tanrı ona kızsa da içindeki tüm kuşkuları atar, dinginliğe kavuşurdu. Böyle bir ananın oğlunun arkasından ölümü beklemesi çok kolaylaşırdı. Bir gün daha fazla yaşamayı istemeden, ölüme soğukkanlılıkla hazırlanarak, ezrailin canını almasını dört gözle beklerdi. Oysa oğlunun ölüsü bulunmadığı, atı geriye dönmediği için kuşkudan kurtaramıyordu kendini. O böyle acıdan kıvranırken soydaşlarının hepsi oğlunun ölümünü yavaş yavaş unutmaya başlamışlardı. Her zaman öyle değil midir? Kayıplar zamanla unutulur, acılar körelir... Oymakta genç yiğidin başına gelenleri unutmayan yalnız kendisiydi. Durmadan aynı şeyi düşünüyor, aklından oğlunu çıkaramıyordu. Atına ne olmuş; koşum takımı, silâhı nerede kalmıştı? Eğer bunlardan biri ele geçse oğlunun başına gelenleri şöyle ya da böyle kestirebilirdi. Binicisi gücünü yitirip ellerine geçtikten sonra Juanjuanlar atı da yakalamış olamazlar mıydı? Güzel koşumlu iyi bir at her zaman aranılan bir şeydi. Düşmanlar atın sürüklediği oğlunu ne yapmışlardı? Bir çukur kazıp gömmüşler mi, yoksa kurda - kuşa yem olsun diye ortada mı bırakmışlardı? Bunların hiçbiri olmayıp, bir mucize sonucu oğlu sağ kalamaz mıydı? Juanjuanlar çektiği acıları birden kesmemek için onu yarı canlı kırlara atıverdilerse ya?..

Eğer öyle yaptılar, o da ölmediyse?..

İşte böyle kuşkular kuşkuları izliyordu. Sarı Özek bozkırından geçen tüccarlar çay içtikleri sırada, yolda rasladıkları bir mankurttan söz ettikleri zaman Nayman Ana'nın yaralı yüreğine bir kıvılcım düşürdüklerinin farkında bile değillerdi. Nayman Ana'nın yaralı yüreği içine düşen yeni bir kuşku ateşiyle yanmaya başlamıştı. O günden sonra o mankurtun oğlu olabileceği düşüncesi aklından çıkmaz oldu, bütün benliğini sardı. Sözü edilen mankurtu görüp onun kendi oğlu olmadığını anlamadan rahata eremeyeceğini biliyordu, onun için hemen harekete geçti.

Göçebelerin yazın konakladıkları kayalık dağ yamaçla-

rında küçük küçük dereler akardı. Geceleri gözüne uyku girmeyen Nayman Ana derelerin şırıltısına kulak vermeye başladı. Tedirgin ruhuyla taban tabana karşıt şırıltılar ne derdi ona, neler mırıldanırdı? Nayman Ana'nın ruhu dinginlik istiyordu. Sarı Özek bozkırının ölü sessizliğine dalmadan önce derelerin şırıltısını dinleyip, bu şırıtlılarla kulaklarını doldurup yüreğinin biraz yatışmasını bekliyordu. Bir kadının tek başına Sarı Özek bozkırına gitmesi çok tehlikeli olmakla birlikte Nayman Ana aklına koyduğu işi bir başkasına açamaz, kimseye güvenemezdi. Çünkü kimse anlamazdı derdini. En yakınları bile böyle bir işe kalkışmasını hoş karşılamazlardı. «Ta ne zaman ölen adam aramaya gidilir mi?» diye. Ya da oğlu sağ kalmış olsa bile mankurt yapıldığı için onu arayıp bulmanın anlamsızlığını ileri sürerlerdi. Onlara göre mankurt yalnız dış görünüşüyle insandı, aslında bostan korkuluğundan başkası değildi.

Bozkır yolculuğuna başlamadan önceki gece birkaç kez çadırdan dışarı çıktı; çevresine göz gezdirdi, sessizliğe kulak kabarttı, düşüncelerini toplamaya çalıştı. Bulutsuz gökyüzünde tepeden ışıldayan aydede yeryüzünü süt rengi soluk bir aydınlığa boğuyordu. Tepelerin yamaçlarına kurulmuş beyaz beyaz keçe obalar ayın donuk ışığı altında, şırıldayarak akan derelerin kıyısına su içmeye inmiş sürü sürü iri kuşlara benziyordu. Koyun sürülerinin otladığı oba topluluğunun yanından, at yılkılarının yayıldığı uzaklardaki otlaklardan köpek havlamaları, anlaşılmayan insan sesleri geliyordu. Ama Nayman Ana'ya en çok dokunan, koyun sürülerinin başında bekleyen genç kızların türkü söyleyerek birbirlerini uyanık tutmaya çalışması oldu. Bir zamanlar kendisi de gece sürülerin başında türkü söyler, uyumamaya çalışırdı. Bu yöreye gelin geldiğinden beri her yaz yaylağa çıkarlar, obalarını bu yerlerde kurarlardı. Ailenin kalabalık olduğu zamanlar yaylakta dört oba birden kurulurdu: Biri mutfak görevinde, biri konuklar için, ikisi de oturup yatmak için. Juanjuanlar gelip her şeyi silip süpürünceye değin bütün yaşamı böyle geçmişti, sonunda işte böyle tek başına kalmıştı...

Tek başına yaşadığı obasını da bırakıyordu şimdi... Yiyeceğini, suyunu alarak yolculuğa akşamdan hazırlanmıştı. Sarı Özek bozkırında uzun süre kalır, önüne kuyu çıkmaz diye fazlaca su almış, iki tulum doldurmuştu. Binek devesi Akmaya obanın ilerisinde kazıkta çakılı bekliyordu. Devesi onun

hem yol arkadaşı, hem de güvencesiydi. Akmaya'nın gücüne, hızlı yürüyüşüne bel bağlamasa kuş uçmaz, kervan geçmez bozkırda böyle bir yolculuğu göze alabilir miydi? Üst üste iki yavrudan sonra dişi devesi o yıl kısır kalmıştı, o yüzden gücünün doruğundaydı. Sağlam uzun bacaklı, yaşlılıktan ve ağır yük taşımaktan dolayı aşınmamış esnek tabanlı, çift hörgüçlü kaya gibi dayanıklı Akmaya tek başına bir sürüye bedeldi. Kaslı boynunun üstünde yükselen güzel başıyla, hızlı yürüdüğü sırada soluk aldıkça kelebek kanatları gibi açılıp açılıp kapanan burun delikleriyle, sırım gibi yapısı ve süt beyaz rengiyle herkesin imrendiği bir deveydi Akmaya. Nayman Ana'nın eski zenginliğinin son anısı olarak elinde kalan bu hazine değerindeki hayvanı alıp soyunu sürdürebilmek için on genç deve vermeye hazır insanlar vardı. Nayman Ana, Akmaya dışında bütün malını - mülkünü ölen yakınlarının kırk yemeklerine, yıllık anma yemeklerine, borçlarına harcamıştı. Şimdi aramaya hazırlandığı oğlu için bile yöre göçebelerinden büyük bir kalabalığın toplandığı bir toy düzenledi.

Şafak söker sökmez yolculuk için tüm hazırlığını yapmış olarak çadırdan dışarı adımını attı. Adımını eşikten atınca durdu, sırtını kapıya yasladı, henüz derin uykuda bulunan köyü son kez gözden geçirdi, düşüncelere daldı. Nayman Ana henüz eski güzelliğini yitirmemiş, boylu poslu, sırım gibi bir kadındı. Onu görenler giyinişinden uzak bir yolculuğa çıkacağını hemen anlardı. Ayaklarına çizmelerini geçirmiş, entarisinin üstüne yeleğini, şalvarını çekmiş, omuzlarına yağmurluğunu atmıştı. Başına doladığı ak yazmanın uçları ensesinden bağlıydı. Oğlunu görürse yas tuttuğunu anlamasın diye dolamıştı başına ak yazmayı. Eğer görmeyecek olursa son zamanlarda hiç çıkarmadığı kara yazmayı yeniden bağlardı. Sabahın alaca karanlığı saçlarına düşen akları, üzüntülerinin izleri olan, yüzündeki derin kırışıkları gözlerden saklıyordu henüz. Kederli ananın gözleri bir an nemlendi, göğsünden derin bir ah koptu. Acaba o anda yolculuğunun sonunda nelerle karşılaşacaktı, başına neler geleceğini düşünmüş müydü? Ama hemen bunun ardından dudaklarından bir duanın ilk tümcesi döküldü: «Eşhedüen lâ ilâhe illallah!» (Tanrı'dan başka Tanrı yoktur), kendini toparladı, kararlı adımlarla devesine doğru yürüdü, ayakta duran hayvanı dizlerinin üstüne ıhtırmaya başladı. Sahibini korkutmak için diş-

lerini göstere göstere bağıran deve bir süre direndikten sonra çöktü. Nayman Ana heybesini Akmaya devenin sırtına attı, kendisi de bunun üstüne kuruldu, kalkması için hayvanı dehledi. Akmaya deve uzun bir yolculuğa çıkacağını anlamıştı; yavaş yavaş dizlerinin üstünde doğruldu, sahibini ta yukarlara kaldırarak bacaklarını dikleştirdi, yükseldi...

Nayman Ana'nın yola çıkacağını köyde kimse bilmiyordu, o yüzden ev işlerini gören eltisi dışında onu kimse uğurlamaya gelmedi. Nayman Ana esneye esneye kalkan eltisine bir gün önce, torkunlarına (kızlık akrabalarına) uğrayacağını, onlarda bir süre konuk kaldıktan sonra eğer kendisi gibi istekliler çıkarsa Kıpçak ülkesine, erenlerden Yesevî Dede'nin türbesini ziyarete gideceğini söylemişti.

Böyle erken erken yola düzülmesinin nedeni kimsenin onu soru yağmuruna tutmasını istememesiydi. Köyden biraz uzaklaşınca devesinin yönünü Sarı Özek bozkırına doğru çevirdi. Göz alabildiğine uzanan ıssız bozkır enginlerde puslanıyor, ilerde neler olduğu hiç belli olmuyordu.

Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider - gelirlerdi.

Bu yerlerde, demiryolunun iki yanında Sarı Özek bozkırı, sarı kumlu geniş bozkırların bomboş orta bölgesi uzanıyordu.

Bu yerlerde, meridyenlerin Greenwhich'ten başlayarak sayılması gibi, bütün uzaklıklar demiryoluna göre hesaplanırdı...

Trenler ise doğudan batıya, batıdan doğuya gider - gelirlerdi...

«Konventsiya» uçak gemisinden «Parite» yörünge istasyonundaki denetleyici uzay adamlarına şifreli bir telsiz bildirisi gönderildi. Bildiride, Güneş sistemi dışında bulunan 1 - 2 ve 2 - 1 kod numaralı uzay adamlarıyla şimdilik herhangi bir bağlantı kurmamaları, onların yörünge istasyonuna dönmeleri için en uygun zamanın araştırıldığı, Ortak Yönetim Merkezi'nin ilerde bu konuda yönerge vereceği kesin bir dille belirtiliyordu.

Öte yandan fırtına güçlenmiş, okyanusun altını üstüne getirmeye başlamıştı. Kabaran dalgalar gelip gelip dev geminin yanlarına çarpıyor, köpükleniyor, uçak gemisini belli bir biçimde sallıyordu. Gene de güneş pırıl pırıldı gökyüzünde. Güneşin parlak ışıkları okyanusun sonsuzluğunda çalkalanan köpüklü dalgaları aydınlatıyor, hızını hiç azaltmayan fırtına estikçe esiyordu...

Bütün bu kargaşaya karşın gerek uçak gemisindeki, gerekse uçaklardaki yetkililer, pilotlar, güvenlik sorumluları işlerinin başında, tetikte bekliyorlardı...

Ak deve her adımda inleyerek, ayaklarıyla yerde hafif patırtılar çıkararak Sarı Özek bozkırında dere - tepe günlerdir yürüyor, yürüyordu... Bindebir raslanan kuyu başlarında ancak geceleri mola veren Nayman Ana gündüzleri Aymay deveyi bir an bile durdurmuyor, sarı sıcağın altında bomboş topraklardan sürüyor, sürüyordu... Kırmızı kumlu Malakumdıçap koyağına geleli iki gün olmuştu. Nayman Ana'nın köyüne uğrayan tüccarların deve sürüsü güderken bir mankurtla karşılaştıkları yer burasıydı. Nayman Ana iki gündür sabah erkenden kalkıp deve sürüsünü aradığı halde tek ize raslamamamıştı. Bir yandan deve sürüsü arıyor, bir yandan da karşısına Juanjuanlar çıkar mı, diye korkudan ödü patlıyordu. Uçsuz - bucaksız bozkırlarda dolaşırken kaç kez yanıltıcı gürültülerle karşılaştı, kaç kez gördüğü şeylerden aldandı! Bir keresinde bozkırın yukarısına yükselmiş gibi duran, sularla çevrili, camilerle süslü bir kent gördü. Oğlu oraya götürülmüş, tutsak pazarında satılıyor olamaz mıydı? Devesini dönemeçli yollardan sürdü, hayal kentine varmaya çalıştı. Ah, oraya bir ulaşabilse, oğlunu Akmay devenin terkisine aldığı gibi nasıl da kaçardı! Bakalım kim yetişebilirdi ardından?.. Ne yazık ki, bu da bir seraptı. Çöl yolculuğu yorucudur, o yüzden sık sık serap görülür.

Elbette Sarı Özek bozkırlarında bir kişiyi aramak kum tanesi aramaya benzer. Ama aradığınız insanın önünde bir de deve sürüsü bulunursa durum değişir. Geniş bir alana yayılmış hayvanlardan birini görürsünüz, birini görünce de sürünün başındaki çobanı bulursunuz. İşte Nayman Ana buna bel bağlıyordu.

Ne var ki değil deve, izini bile bulamıyordu. Yavaş yavaş Nayman Ana'nın içine bir korku düşmeye başladı: Develeri otlatmak için başka bir yere mi götürmüşler, daha da kötüsü Juanjuanlar sürüyü topluca satmak için Hive ya da Buhara gibi uzak bir kente mi göndermişlerdi? Eğer sürü satılmaya gönderildiyse mankurt çoban bunca uzaktan geriye dönebilir miydi?.. Köyden ayrılmadan önce Nayman Ana oğlunu sağ görsün de nasıl görürse görsün diye yanmış yakılmıştı. İster mankurt olsun, ister hiçbir şey anımsamasın, bir şey bilmesin; yeter ki bulsundu oğulunu. Dünya gözüyle onu bir kez daha görmek az mıydı?.. Gelgelelim Sarı Özek bozkırının derinlerine daldıkça, kervanlı tüccarların bir çobana rasladıklarını söyledikleri yerlere yaklaştıkça kafadan sakat bir oğulla karşılaşacağı korkusu içini dağlıyor, üzüntüsü arttıkça artıyordu. Sonunda, tüccarların konuştuğu zavallının kendi oğlu çıkmaması için Tanrı'ya dua etmeye başladı. Oğlunun savaşta öldüğü, böyle birinin artık yaşamadığı düşüncesini benimsemeye iyice hazırdı. Yolculuğunu yarıda kesmemesinin nedeni, ona göre, durumu kendi gözleriyle görüp oğlunun yaşadığı kuşkusunu kafasından atmak, mankurtla yüz yüze geldikten sonra köyüne dönmek ve kara yazgısından dolayı bir daha yakınmaksızın yaşamının kalan bölümünü sessizce tamamlamak isteğiydi... Derken, aradığı kişinin kendi oğlu olmasını yeniden dilemeye, ne durumda olursa olsun onu bulma özlemiyle yanmaya başladı...

Bu çelişkili duygular içerisinde ilerlerken yayvan bir tepenin ardında birdenbire yüzlerce deveden oluşan bir sürüyle karşılaştı. Geniş bir alana yayılmış, başına buyruk koyu boz develer bodur çalılıklar, dikenler arasında bunların tepe sürgünlerini kopara kopara dolaşıyorlardı. Sürüyü bulduğu için sevincinden deliye dönen Nayman Ana, Akmay deveyi hızlandırdı; ama bunun hemen ardından mankurt yapılmış bir oğulla karşılaşacağı düşüncesiyle içine bir korku düştü, tüyleri diken diken oldu; sonra yüreğini yeniden sevinç kapladı, böylece duyguları karman çorman bir duruma gelerek kendisi de ne yapacağını bilmez oldu.

Sürüyü bulmasına bulmuştu ya, başındaki çoban neredeydi? Nayman Ana dört bir yana göz gezdirdi, onu kuru sel yatağının ta karşı kıyısında gördü. Ama uzaktan kim olduğu, neye benzediği pek anlaşılmıyordu. Yedeğinde öteberisini yüklediği devesini çekerek, uzun sopasına dayanarak yü-

rüyor; başına sımsıkı geçirdiği şapkasının altından dik dik bakarak, karşıdan gelen yabancıyı vurdumduymazca süzüyordu.

İyice yaklaşınca oğlunu tanıyan Nayman Ana neye uğradığını şaşırarak apar topar yuvarlandı devenin sırtından. Belki de düşmüştü ama onun buna aldırdığı yoktu. Onları birbirinden ayıran çalıların arasından bir sıçrayışta geçti.

— Ah, oğlum! İki gözüm benim! Her yerde seni arıyorum! Ben senin annenim! diye ona doğru atıldı.

Atılır atılmaz da durumu kavradı; bunun üzerine ayaklarını yere vurarak tepinmeye, acı göz yaşları dökmeye, dudaklarını çarpıta çarpıta hıçkırmaya başladı. Kendini tutmak için ne denli çabalasa hepsi boştu, hıçkırıklarını durduramıyordu. Yere düşmemeye çalışırken karşısında kayıtsız dikilen oğlunun omuzlarına tutundu. Bunca zaman tepesinde asılı duran, şimdiyse üstüne yıkılıveren koyu bir kederin altında ezilmiş, bu kederin içinde boğulup kalmış gibiydi. Zavallı anne bir yandan böyle ağlarken bir yandan da göz yaşları arasından, ıslanmış ak saç demetleri arasından, göz yaşlarından çamurlaşmış yolun tozlarını yüzüne sıvayan titrek parmakları arasından oğlunun tanıdık yüz çizgilerine bakıyor; onun bir an gelip kendisini tanımasını, ona «Anne!» diye atılmasını bekliyordu. Bir oğulun kendi öz annesini tanıması öylesine kolaydı ki!..

Oysa onun gelip karşısına dikilişi oğlunun üzerinde en ufak bir etki yapmamıştı. Sanki bozkıra her gün onu görmeye geliyordu, yanından hiç ayrılmıyordu. Biraz tanıdıklık gösterse; kim olduğunu, niçin geldiğini sorsaydı bari! Genç çoban bir süre kaskatı dikildikten sonra yaşlı kadının ellerini omuzlarından sıyırıp aldı; yedeğinden hiç ayırmadığı, öteberiyle yüklü devesini çekerek sürünün öbür başına doğru yürüdü. Köçek develerin oyuna dalıp uzaklaşmasından korkmuş olmalıydı.

Nayman Ana çömeldi, elleriyle yüzünü kapadı, başını yerden kaldırmaksızın hıçkırıklarını sürdürdü. Bir süre böyle ağladıktan sonra kendini toparladı, sakin görünmeye çalışarak oğlunun yanına gitti.

Buna karşılık mankurt oğlu sanki hiçbir şey olmamış gibi kayıtsız bakışlarla, anlamsız anlamsız bakıyordu ona. Başına sımsıkı geçen şapkasının gölgelediği, sıcaktan, bozkır rüzgârlarından kavrulmuş, cılız yüzünde bir gülümseme

geziniyor gibiydi. Yüzü gülümsüyor gibiydi ama gözlerinden büyük bir umursamazlık, dünyaya boş vermişlik okunuyordu.

Nayman Ana oğlunun yanına gelince derin derin göğüs geçirerek;

— Gel, şuraya oturalım da konuşalım, dedi.

Yere otudular.

— Beni tanıdın mı?

Mankurt «hayır» anlamında başını salladı.

— Adın ne senin?

— Mankurt.

— Bu senin şimdiki adın. Eski adını bilmiyor musun? Asıl adını anımsamaya çalış.

Mankurt dikkatle önüne baktı, sustu. Adını anımsamaya çalıştığı, beynini zorlamaktan dolayı alnına iri ter tanelerinin birikmesinden, gözlerini titrek bir sis perdesinin örtmesinden belliydi. Fakat önüne dikilen engeli aşamadığı, kalın unutma duvarını öte yana geçemediği anlaşılıyordu.

— Babanın adını biliyor musun? Soyunu sopunu, nerede doğduğunu, kim olduğunu anımsayabilecek misin?

Hayır, mankurt hiçbir şey bilmiyor, hiçbir şey anımsamıyordu.

— Ne yapmışlar sana, oğlum!

Ağzından dökülen bu sözlerden sonra Nayman Ana'nın dudakları elinde olmadan titredi; kendisini tutmaya çalıştığı halde öfkeden, üzüntüden hıçkırmaya başladı. O böyle ağlarken oğlunun kılı bile kıpırdamadı.

— Bir insanın elinden malı - mülkü, tüm zenginliği, gerekiyorsa yaşamı alınabilir. Ama belleğini almaya, beynini sakatlamaya kim cüret edebilir? Ey Tanrım, eğer varsan, kullarının aklına böyle bir şeyi nasıl getirirsin? Yeryüzünde kötülük eksik değilken insanlara bunu nasıl yaptırırsın?..

Nayman Ana gözlerini oğlundan ayırmaksızın söylediği acı sözlere böyle başladı. Sarı Özek tarihi, destanları söz konusu olduğunda, bilen kişiler talihsiz ananın güneşle ilgili, Tanrı'yla ilgili, kendisiyle ilgili olarak söylediği bu sözleri baştan sona ezbere okurlar.

Nayman Ana'nın, bilen kişilerin bugün bile unutmadıkları ağıdının ilk sözleri şöyledir:

— Men botası ölgen boz maya, tulıbın kelip istegen...(24)

Talihsiz ananın yüreğinden kopup gelen bu acıklı ağıttan sonra ıssız, uçsuz - bucaksız Sarı Özek bozkırının ortasında hıçkırıkları, umarsız çığlıkları sürdü gitti...

Ama hiçbiri, hiçbiri oğlunun yüreğine ulaşmıyordu.

O zaman Nayman Ana sorarak değil, anlatarak oğluna kim olduğunu, nereden geldiğini anımsatma yolunu denedi.

— Senin adın Jolaman. İşitiyor musun beni? Jolaman senin adın. Babanın adı Dönenbay. Öldü baban. Anımsamıyor musun babanı? Sana ok atmayı o öğretti. Ben senin ananım. Sen de benim oğlum. Göçebe oymaklarındansın sen. Bizim oymağa Naymanlar denilir. Sen de Nayman'sın.

Mankurt, annesinin bütün söylediklerini büyük bir umursamazlık içinde, sanki bu sözler kendisini ilgilendirmiyormuş gibi kayıtsız dinliyordu. Otların arasında öten çekirgeleri de böyle dinliyordu herhalde.

Bunun üzerine Nayman Ana sordu:

— Buraya gelmeden önce neler olduğunu biliyor musun?

— Hiçbir şey olmadı ki...

— Gece miydi, gündüz müydü?

— Ne geceydi, ne de gündüz...

— En çok kiminle konuşmak isterdin?

— Aydedeyle. Ama birbirimizi işitmiyoruz. Orada birisi oturuyor.

— Peki, başka ne isterdin?

— Efendiminki gibi kafamda bir saç örgüsü olmasını isterdim.

— Uzat da başına ne yaptıklarına bir bakayım.

Nayman Ana'nın elini uzatması üzerine mankurt başını sertçe geriye çekti, arka arka gitti, iki eliyle birden şapkasına sarıldı, yüzünü öbür yana çevirdi. O zaman Nayman Ana oğlunun başıyla uğraşmamak gerektiğini anladı.

Derken uzaktan deveye binili bir adam gözüktü. Adam onlara doğru geliryordu.

— Kim bu gelen?

— Bana yemek getiren bir efendi.

---

(24) Ben yavrusu ölen boz deve, tulumunu gelip isteyen. (Ben, yavrusu ölen, yavrusunun samanla dolu tulumunu gelip isteyen boz ana deve.) (Yazar ve çevirmenin notu).

Nayman Ana ansızın ortaya çıkan bu Juanjuan'ın kendisini görmesini istemediği için devesini ıhtırdı, üstüne bindi.

— Ona bir şey söyleme. Ben gene gelirim, dedi oradan uzaklaşırken.

Mankurt karşılık vermedi. Ona her şey vız geliyordu.

Nayman Ana otlayan sürünün ortasında devesine binip gitmekle büyük bir yanlış yaptığını anladı. Ne yazık ki iş işten geçmişti. Yayılan develerin arasından, adama gözükmeden yaya olarak uzaklaşabilirdi. Kim bilir, belki de Juanjuan görmüştü onu.

Otlaktan bir hayli uzaklaştıktan sonra kenarlarını pelin otu bürümüş derin bir yarın içine girdi, devesini ıhtırdı, kendisi yarın kıyısına çıkarak gözetlemeye başladı. Tam da tahmin ettiği gibi, Juanjuan olan - biteni görmüştü. Aradan bir zaman geçince devesinin sırtında, Nayman Ana'nın gizlendiği yerin oralarda hızla dolaşmaya başladı. Yüzü kaygılıydı, elinde uzun bir kargı tutuyordu, arkasında yay ile kuburlukta oklar vardı. Uzaktan gördüğü, beyaz deveye binmiş yabancının nereye kaybolduğuna bakıyor, onu bulmaya çalışıyordu. Belli ki yabancının ne yöne gittiğini kestirememişti. Bir o yana, bir bu yana atılırken bir keresinde Nayman Ana'nın çok yakınından geçti. Neyse ki kadın başından yazmasını çıkarıp Akmay devenin ağzını bağlamıştı. Durup dururken bağıracağı tutardı. Nayman Ana pelin otlarının arkasında gizlendiği yerden Juanjuan'ı iyice yakından gördü. Adam saçak saçak tüylü bir deveye binmişti; davul gibi gerilmiş şişik bir yüzü, uçları yukarı kıvrık, kayığa benzer kara bir şapkası vardı. Ensesinde, çift örgülü, güneşte parlayan, koyu bir saç örgüsü sallanıyordu. Özengiye basıp yükselerek bir o yana, bir bu yana bakıyordu; dört bir yanda yabancıyı arıyordu. Gözleri alev saçıyor gibiydi. Sarı Özek bozkırlarını ele geçiren, bir sürü insanı götürüp köle yapan, yerli göçebe ailelerine mutsuzluk getiren düşmanlardan biriydi bu. Nayman Ana durumu anlamıştı ama silâhsız bir kadın olarak azgın düşmana karşı tek başına hiçbir şey yapamazdı. Tutsak ettiği düşmanın belleğini sakatlayacak kadar bu insanları yabanlaştıran, sertleştiren yaşam koşullarını; bu insanların neden böyle yaptıklarını düşünmekten başka elinden ne gelirdi?..

Devesini sağa - sola epeyce koşturduktan sonra Juanjuan sürünün yanına döndü.

O sırada akşam olmuştu. Güneş battıktan epeyce sonra bile kızıllığı yerinde kaldı. Ama çok geçmedi, hava birden kararda. Ardından sessiz bir gece başladı.

Nayman Ana o geceyi talihsiz oğlunun yakınında, bozkırın ortasında tek başına geçirdi. Gündüz gördüğü adamın gece boyunca sürünün yanından ayrılmayacağını düşündüğü için oraya gitmekten korkuyordu.

İşte böyle karanlıkta tek başına otururken oğlunu köle olarak buralarda bırakmamaya, onu da yanında alıp götürmeye karar verdi. İsterse mankurt olsun, isterse aklı bir şeye ermesin; ıssız Sarı Özek bozkırında Juanjuanlara çobanlık edeceğine köyüne gelsin, kendi insanlarının arasında yaşasındı. Ana yüreği ona bunları söylüyordu. O başkaları gibi oğlunun başına gelenlere razı olamaz, kendi kanından olma yavrusunu köleliğe terkedemezdi. Kim bilir, belki doğduğu yerlerde yaşarken aklı başına gelir, çocukluğunu anımsayıverirdi...

Sabah olunca Akmaya'nın üstüne bindi, uzun dönemeçler çizerek sürüye doğru sürdü. Gecenin serinliğinde develer eski yerlerinde durmamışlar, epeyce uzaklaşmışlardı. Nayman Ana sürüyü uzaktan görünce yanında Juanjuanlardan biri var mı, diye çevreyi dikkatle inceledi. Ancak kimsenin bulunmadığını anladıktan sonra oğluna seslendi:

— Jolaman! Jolaman! Merhaba oğlum!

Oğlu dönüp baktı ona. Nayman Ana sevincinden bir çığlık attı. Fakat hemen o anda oğlunun kendisini tanıdığı için değil, bir ses işittiği için baktığını anladı. Bunun üzerine belleğini uyandırma çabalarını yeniden sürdürdü.

— Bak, oğlum, adını anımsamaya çalış. Sana eskiden ne derlerdi? Babanın adı Dönenbay'dı, unuttun mu? Senin adın mankurt değil, Jolaman. (25) Göçebe oymağımızın büyük bir göçü sırasında yolda doğduğun için bu adı vermiştik sana. Doğduğun yerde üç gün konakladık, üç gün şenlik yaptık.

Bütün bu sözler mankurdun üzerinde herhangi bir etki bırakmamakla birlikte Nayman Ana oğlunun sönen bilincinde bir şeyler canlanır umuduyla konuşmasını sürdürüyor, sımsıkı kapalı bir kapıyı dövercesine hep aynı sözleri üsteliyordu:

---

(25) Jolaman: «yol» ve «esenlik» anlamında iki sözden oluşmuş bir addır. «Yolda esen kal» anlamına gelir. (Yazar)

— Adını anımsa, oğlum. Babanın adı Dönenbay senin.

Sonra getirdiği yiyeceklerle oğlunun karnını doyurdu, içeceklerden içirdi, ninniler söyledi.

Dinlediği ninniler mankurdun çok hoşuna gitti. Hoşuna gittiği şuradan belliydi ki, bozkır rüzgarlarının sertleştirip kararttığı yüzünde bir yumuşama belirdi. Anne, oğlunun yüzündeki değişmeyi görünce onun kendisiyle birlikte köylerine gelmesini, Juanjuanlardan kaçmasını söylemeye başladı. Ama böyle bir şeyi nasıl yapacağını mankurdun aklı almıyordu. O giderse develer ne yapardı! Olmazdı öyle şey, efendisi ona sürünün başından ayrılmamasını buyurmuştu. Efendisinin buyruğuna karşı çıkmaz, sürüden ayrılamazdı...

Nayman Ana harap olmuş belleğin kapısını kaçıncı kez zorlamayı denedi:

— Kim olduğunu anımsa! Adını öğren! Babanın adı Dönenbay! diye belki yüzüncü kez üsteledi.

Talihsiz ana bu boş çabalar içinde ne kadar zaman harcadığını farketmedi, ama devesinin sırtında bir Juanjuan'nın onlara doğru yaklaştığını gördü. Adam bu sefer çok yakınlardan çıkıvermişti, devesini hızlı hızlı sürüyordu. Nayman Ana tehlikeyi sezdi, hemen toparlanarak Akmaya'nın üstüne bindi. Tam oradan uzaklaşacağı sırada sürünün öbür ucundan ikinci bir Juanjuan gözüktü. Bunun üzerine Nayman Ana devesini ikisinin arasından sürdü, sıyrılıp kaçmaya çalıştı. Ayağına çabuk Akmaya deve hızla ileri fırladı. İki düşman ellerinde kargılarla gerilerde kalmışlardı, kollarını sallayarak bağırıp çağırıyorlardı. Onların Nayman Ana'nın devesine yetişmeleri kolay değildi. Juanjuanlar saçak saçak tüylü develerinin sırtında ona yetişmeye çalışırken devesi Nayman Ana'yı erişilmez hızıyla aldı götürdü, onu ölüm tehlikesinden uzaklaştırdı.

Nayman Ana, Juanjuanlar geri döndüklerinde zavallı oğluna ölesiye dayak atacaklarını bilemezdi. Adamlar öfkeyle mankurdun üstüne yürüdüler.

— Kimdi o? Niçin gelmiş buralara?

— Bilmem. Annem olduğunu söylüyor.

— Hayır, annen filan değil o! Senin annen yok! Onun buraya niçin geldiğini biliyor musun? Neden geldiğini düşündün mü? Şapkanı çıkarıp kafanı dağlamak istiyor bu kadın.

Bu sözler üzerine mankurdun yüzü sarardı, bozlaştı. Boy-

nunu omuzlarının arasına gömdü, iki eliyle birden şapkasına sarılarak ürkütülmüş bir hayvan gibi sağa - sola bakmaya başladı.

Juanjuanlardan biri eline bir yay ile birkaç ok tutuşturdu.

— Hadi, korkma sen ondan. Şunları da al.

Öteki Junanjuan şapkasını havaya atmaya hazırlandı.

— Vur şapkayı! İyi nişan al!

Fırlatılan şapkayı ok delip geçti.

— Gördün mü? dedi şapkayı fırlatan. Kafası boşaldı ama kolu alışkanlığını yitirmemiş.

Yuvasından ürkütülmüş bir kuş gibi Nayman Ana, Sarı Özek bozkırında bir oraya, bir buraya koşturuyordu. Ne yapacağını,na sıl edeceğini iyice şaşırmıştı. Juanjuanlar oğluyla birlikte bütün sürüyü otağlarının yanına mı götürürler, yoksa eski yerinde bırakıp sürüye sokulan yabancıyı yakalamaya mı çalışırlardı? Bilinmezlikler içinde sürünün dolaylarında kimseye görünmeksizin döndü - dolaştı, sonunda iki Juanjuanın oradan uzaklaştığını görerek buna çok sevindi. Adamlar sürüden ayrılırlarken geriye dönüp bakmamışlardı bile. Juanjuanlar uzaklaşıncaya dek Nayman Ana gözünü onlardan ayırmadı, ondan sonra da oğlunu kaçırmak niyetiyle sürüye sokuldu. Oğlunun başına her ne geldiyse gelsin onun bunda hiçbir suçu yoktu, yavrusunu düşmanların elinde köle olarak bırakamazdı. Oğlunu buradan alıp götürdükten sonra göçebe Naymanlar istilâcıların tutsakları nasıl sakatladıklarını, akıldan yoksun bırakarak nasıl alçalttıklarını görsünler; düşmana diş bileyerek silâha sarılsınlar istiyordu. Juanjuanların isteği yalnız toprak değildi. Geniş topraklar herkese yeterdi. Bu azgın göçebeler başka oymakların komşu olarak bulunmasına bile katlanamıyorlardı.

Nayman Ana bu düşünceler içinde yaklaştı, bir yandan da oğlunu, kendisiyle birlikte gece karanlığında kaçması için nasıl kandıracağını kuruyordu.

Ortalığa akşamın alaca karanlığı çökmüştü. Gelmiş - gelecek sonsuz gecelerden biri daha kırmızı ışıklardan soyunup farkına varılmadan koyulaşarak Sarı Özek bozkırında derelere - tepelere iniyordu. Binicisini deve sürüsünün yanına götüren ak tüylü deve kuş gibi uçuyordu sanki. Sönen güneşin kızıl ışıkları çift hörgücün arasında oturan Nayman Ana'nın yüzüne vurmuştu. Ancak tasalıydı Nayman Ana'nın yüzü,

solgundu, gergin bir beklenti içinde sertleşmişti. Saçlarına düşen kır, yüzüne oturan kırışıklar gibi alnına, gözlerine de Sarı Özek'in akşam karanlığı benzeri, dinmeyen ağrı benzeri kara düşünceler çökmüştü.

İşte sürüye erişti, otlayan hayvanların arasından geçti, gözleriyle oğlunu aradı, fakat onu hiçbir yerde göremedi. Öteberisini yüklediği devesi her nedense tek başına yayılıyor, yuları yerde sürünüyordu... Sürünün çobanı yoktu ortalıkta. Nereye gitmiş olabilirdi?

— Jolaman! Oğlum Jolaman! Nerelerdesin? diye seslendi birkaç kez.

Ne karşılık veren vardı, ne de ortaya çıkan.

— Jolaman? Nerdesin oğlum? Benim ben, senin annen! Nereye gittin?

Nayman Ana dört bir yanda oğlunu ararken onun bir deveyi siper ederek dizlerinin üzerine çökmüş, okuyla ona nişan aldığını göremedi. Mankurt, gözlerine güneşin son ışıkları düştüğü için, ok atmak için uygun bir fırsat kolluyordu.

Oğlunun başına bir şey gelmesinden korkan ana durmadan sesleniyordu.

— Jolaman! Oğlum, neredesin?

Fakat karşısında ona okuyla nişan alıyordu oğlu.

— Dur! Atma oku!

Nayman ana son anda oğlunun okunu ona çevirdiğini gördü, deveyi dehleyip ileri fırlamaya fırsat bulamadan kısa bir vınlama duydu, yaydan fırlayan ok sol böğrüne saplandı.

Öldürücü bir saplanmaydı bu. Nayman Ana yavaş yavaş aşağı eğildi, yıkılmamak için devesinin boynuna sarıldıysa da yere düşmeye başladı. Fakat ondan önce başından ak yazması kaydı, bir kuş olup havalanırken; «Adın ne senin? Kimin oğlusun? Anımsa adını! Senin baban Dönenbay! Dönenbay! Dönenbay!» diye çığlık attı.

İşte o günden beri Sarı Özek bozkırında geceleri Dönenbay kuşu uçarmış. Bir yolcuya raslarsa yanına yaklaşır; «Adın ne senin? Kimin oğlusun? Anımsa adını! Senin baban Dönenbay! Dönenbay, Dönenbay, Dönenbay, Dönenbay!..» diye bağırırmış.

Nayman Ana'nın gömüldüğü yer Sarı Özek bozkırında Ana - Beyit gömütlüğü, ananın yattığı yer olarak adlandırılmış.

Ak deve Akmaya'nın soyu üreyip çoğalmış. Dişiler tıpkı

ona benzer, ak başlı dişi deve cinsi olarak çevreye ün salarmış; erkekler ise tam tersine, Boranlı Karanar gibi kapkara, güçlü hayvanlar olarak yetişirlermiş.

Ana-Beyit'e gömmek için götürdükleri rahmetli Kazangap, Boranlı Karanar'ın basit bir deve olmadığını, ak deve Akmaya'nın soyundan geldiğini anlatırdı. Akmaya deve Nayman Ana'nın ölümünden sonra Sarı Özek bozkırında kalmıştı.

Yedigey inanırdı Kazangap'ın anlattıklarına. Niçin inanmayacaktı? Devesi Boranlı Karanar buna değerdi... Gerek iyi günlerde, gerekse kötü günlerde birçok denemeden geçmiş, her seferinde sahibini güçlüklerden kurtarmıştı. Karanar'ın en kötü zamanı kızışma dönemiydi, bu da hep kış mevsimine denk gelirdi. Bir yandan Karanar azar, bir yandan karakış kasıp kavurur; Yedigey çifte felâketle uğraşmak zorunda kalırdı. Rahat yüzü görmezdi kış boyunca... Bir keresinde azgın devesi ona öyle eziyetler çektirdi ki, onun yerinde bir başkası, diyelim daha akıllı bir adam olsa deveyi bir daha bağışlamazdı. Ama o halden anlayan bir insandı, üstelik çiftleşme mevsimi gelmiş bir deveye yapılacak bir şey yoktu. Hani bir söz vardır: «Hayvanın suçu olmaz» diye, işte tam Karanar deve için söylenmiş bir söz. Doğa kendi hükmünü yürütecekti. Kazangap durumu çok iyi bildiğinden Yedigey'in kötü bir şeye girişmesini önledi. Ya değilse kim bilir neler olurdu!

VII

Boranlı Yedigey, 1952 yılının yaz sonu ile güz başlangıcını geçmişin en mutlu dönemlerinden biri olarak hiç unutmaz. Sanki büyü yapılmış gibi bütün tahminleri gerçekleşmişti o yaz. Sarı Özek kertenkelelerinin bile güneşten kaçıp evlerin eşiklerine sığındıkları o korkunç yaz sıcakları sürerken ağustos ortalarında havalar birden değişip serinlemeye başladı. Dayanılmaz sıcaklar yavaş yavaş çekildi, hiç olmazsa geceleri rahat uyku uyunacak bir serinlik oldu. Sarı Özek bozkırlarında böyle hoş zamanlar olur, her yıl değilse bile arasıra talih güler insanların yüzüne. Ama kış mevsimi hep sert geçer, insanlara göz açtırmaz. Ancak yaz arada bir insanların gönlünü hoş tutar. Yelizarov bir keresinde bu değ-

şikliğin nedenlerini şöyle açıklamıştı: Havanın üst katmanlarında büyük kaymalar olur, o yüzden hava akımları yön değiştirir. Yelizarov böyle şeyleri anlatmaktan zevk duyardı. Onun açıklamalarına göre havanın üst katlarında yeryüzündeki ırmaklara benzeyen, görünmez akıntılar olurmuş, akıntılar bazan kıyılarından dışarı taşarmış. Bu akıntılar durmadan yön değiştirirken dünyayı çepeçevre kavrar, sanki yıkayıp paklarmış. Yer yuvarlağımız döne döne bu akıntılar içinden geçermiş, zamanın akışı diye buna derlermiş. İnsan hayranlıkla dinlerdi Yelizarov'u. Onun gibisi az bulunurdu. Boranlı Yedigey ona karşı büyük saygı besler, ondan da aynı karşılığı görürdü.

Sarı sıcağın kasıp kavurduğu bir zamanda Sarı Özek bozkırına serinlik getiren hava akıntıları her nedense alçalır, alçalırken de Himalaya sıradağlarına çarpardı. Himalayalar aslında çok uzaklardaydı ama yer yuvarlağı ölçülerine göre bu uzaklık pek önemli şey sayılmazdı. Himalayalara çarpan akıntılar oradan ters yüzü geri döner, Sarı Özek bozkırları açık deniz gibi geniş bir düzlük olduğu için, herhangi bir engelle karşılaşmadan akar giderdi. Yazın Pakistan, Hindistan gibi ülkeler sıcaktan fıkır fıkır kaynarken Sarı Özek'in serinlemesi işte bu Himalayalardan dönen akıntılar yüzündendi.

Nedeni şu ya da bu, o yıl yaz sonu ile güz başlangıcı gerçekten sevindirici geçti. Yağmur Sarı Özek bozkırına seyrek düşen bir nesnedir. Her yağmur yağma olayı uzun süre hatırlarda kalır. Ama Boranlı Yedigey o yağmuru yaşamı boyunca unutamadı. Başlangıçta gökyüzünü bulutlar kapladı, Sarı Özek göğünün sıcaktan kavrulan bomboş enginlerinin ne zaman gözlerden yitip gittiğini kimse farkedemedi. Bulutların çökmesiyle birlikte sıcaklık arttı, dayanılmaz bir hal aldı. O gün Yedigey durakta vagonları takma - ayırma görevi yapıyordu. Kör hatta, kırma taş ve travers için çam ağacı getiren vagonların boşaltılmasından dolayı üç boş vagon duruyordu. Boşaltma işi bir gün önce bitmişti. Her zaman böyledir, işi bir an önce bitirmek için yüklenirler, bitince de bu denli sıkı çalışmanın gereksizliği anlaşılır. O gün de öyle oldu; Kazangap, Abutalip, Zaripa, Ukubala, Bökey, hat boyunda kim çalışıyorsa hepsini boşaltma işine koştular; işler bitince de vagonlar durakta yarım gün boşuna bekledi. O zamanlar her iş elle yapılıyordu, kepçe makineleri gelmemişti daha. Ah, o ne sıcaktı! Tam vagon boşaltacak zamanı bul-

muşlardı. Ama iş bitirilmeden durmazdı, ister istemez çalışacaklardı. Ukubala traverslerden buharlaşan zift kokusuna dayanamayarak kusmaya başladı. Onu eve gönderdiler. Evlerde sıcaktan bunalan çocuklara baksınlar diye öbür kadınları da serbest bıraktılar. Erkekler yalnız başlarına kalınca son güçleriyle dayandılar, işi bitirdiler.

Ertesi gün Kumbel istasyonuna dönen bir yük trenine boş vagonları ekleyip gönderdiler. Daha yağmur boşanmamıştı, kara bulutların getirdiği bunaltıcı sıcak tüm boğuculuğuyla duruyordu. Vagonlar manevra yapar, birbirlerine eklenirken Yedigey asker hamamına girmiş gibi buram buram terledi. Keşki bulutlar gitse de güneşin altında kavrulsaydı. Makinist malın gözü bir herif olmalı, bir türlü doğru - dürüst yanaşmasını beceremiyordu. O sıcakta vagonların arasında kancaları geçirmek için iki büklüm eğilerek yürümek kolay mı? Yedigey öfkesinden makiniste ana - avrat düz gitti. Makinist de ona. Lokomotifin cehennem gibi kazanının karşısında onun işi de kolay olmamalı. Anlaşılan ikisi de sıcaktan ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Neyse, vagonlar bağlandı, yük treni boş vagonları götürdü de hepsi bitti.

İşte tam o sırada boşandı yağmur. Sanki gök yarılmış gibiydi. Kurak geçen koca bir mevsim bir çırpıda unutuluverdi. Yer yerinden oynuyor, yağmur kabarcıkları su birikintilerinde hopluyordu. Kudurgan, azgın bir yağmur yağdı, yağdı; eğer doğruysa, Himalayalardan topladığı ıslaklığın, suların hepsini getirip Sarı Özek'e boşalttı. O ne Himalayalarmış öyle! Ne tükenmez kaynakmış! Yedigey kurtuluşu eve kaçmakta buldu. Niçin kaçmıştı? Kendisi de bilmiyordu. Her zaman öyle değil midir? Yağmura yakalanan kimse ya eve kaçar ya da bir çatı altına. Bir alışkanlık işte... Oysa böyle bir yağmurdan kaçılır mı? Yedigey, Kuttıbayev ailesinden herkesin —Abutalip, Zaripa, iki oğlanın— derme - çatma evlerinin yanında yağmur altında el ele tutuşup zıpladıklarını görünce durdu. Bu görüntü Yedigey'e çok dokunmuştu. Aslında ona dokunan, dördünün birden sevinçten hoplayıp zıplaması değildi. Yağmur başlamadan önce Abutalip ile Zaripa işi bırakmış, hattan geçerek koşa koşa eve gitmişlerdi. Yedigey şimdi anlıyordu. Çoluk çocuk hep bir arada, yağmur altında zıplamak istemişlerdi; işte bu dokunmuştu Yedigey'e. Kırk yıl düşünse onun aklına böyle bir şey gelmezdi. Dört kişi sağanak altında sevinçle hopluyorlar, Aral gölüne konan

göçebe kazlar gibi bağrışıp çığrışarak yıkanıyorlardı. Bu onlar için rahat bir soluk alma fırsatı, gerçek bir şenlik olmuştu. Sarı Özek Bozkırı'nda ne denli bunaldıkları, yağmuru nasıl özledikleri anlaşılıyordu. Yedigey oradan oraya sürgün giden, bir süreliğine Boranlı'da takılan bu insanlara baktı baktı da hem hüzünlendi, hem güldü, onlar adına hem sevindi, hem de onlara acıdı.

Abutalip onu görünce ellerini yüzgeç gibi sallayarak bağırdı:

— Yedigey! Gel sen de bizimle birlikte zıpla!

Çocuklar zıplamayı bırakıp ona atıldılar.

— Yedigey amca! Hadi sen de gel!

O sıralar üç yaşını dolduran küçük oğlan Ermek kollarını iki yana ayırmış, sevinçten ağzını açmıştı. Delice yağan yağmur suları ağzına doluyordu. Yedigey bu oğlanı çok severdi. Çocuğun sevinerek, kendinden geçercesine ona doğru koştuğunu görünce kollarını açtı, onu yakalayarak havada döndürdü. Şimdi ne yapacaktı Yedigey? Ailece oynanan bu oyuna katılmak istemiyordu. İşte tam bu sırada kızları Saule ile Şarapat evin köşesinden çığlık çığlığa koşarak çıktılar. Kuttıbayevlerin bağırmaları üzerine evde duramamışlardı. «Baba, gel, biz de koşalım!» dediler. Yedigey kararsızlığını yendi. Hepsi bir olup zıplamaya, durmayan sağanağın altında türlü çılgınlıklar yapmaya başladılar.

O kargaşalıkta su birikintisine düşüp boğulmasından korktuğu için Yedigey gözdesi Ermek'i kollarından bırakmıyordu. Abutalip de onun küçük kızı Şarapat'ı omuzlarına bindirmişti. Böylece çocuklar için büyük bir eğlence başladı. Yedigey'in kollarında hoplayan Ermek avazı çıktığınca bağırıyor, ağzına kaçan sulardan boğulacak gibi olunca onun boynuna sarılıyordu. Yedigey, çocuklarına böylesine bir yakınlık göstermesinden dolayı birkaç kez Abutalip ile Zaripa'nın ışıl ışıl minnet dolu bakışlarını yüzünde yakaladı. Bu eğlenceden paylarını alan yalnız Kuttibayevler değildi, Yedigey ile küçük kızları da sağanak altı halayından büyük bir zevk duyuyorlardı. İşte Yedigey, Zaripa'nın ne denli güzel bir kadın olduğunu ilk kez bu oyun sırasında farketti. Yağmur Zaripa'yı tepeden tırnağa ıslatırken kara saçlarını da yüzüne, boynuna, omuzlarına yapıştırmıştı. Tepesinden şarıl şarıl dökülen sular boynunu, kollarını, kalçalarını, baldırlarını daha bir belirginleştirerek gevşememiş genç bedeninden aşa-

ğı akıyordu. Ateşli gözleri, bembeyaz dişleri sağanak arasında sevinçten, mutluluktan ışıl ışıldı.

Sarı Özek bozkırına yağan yağmur nasıl geldiyse öyle gider. Oysa kar başkadır, usul usul derinliklerine işler toprağın. Yağmur civa gibidir; toprağın yüzünden hızla kaydıktan sonra bir de bakmışsınız derelerden, yarlardan akıp gitmiş. Gürüldeyerek, köpürerek akan sellerden geride pek bir şey kalmaz.

Hızla boşanan sağanaktan üç dakika sonra derecikler oluştu, derecikler birleşerek sel yataklarına döküldü. Teknesini, leğenini kapan Boranlılar coşkun sel sularına daldılar; bir yandan hoplayıp zıplarken, bir yandan da ellerindeki kapları köpüklü akıntılara saldılar. Daul, Saule, gibi büyücek çocuklar kendileri leğenlere binip yüzdüler; daha küçükleri ise babaları teknelere bindirdi.

Yağmur kesilmek bilmiyordu. Leğenlere binen çocuklar az sonra kendilerini demiryolu settinin dibinde, köyün çıkışında buldu. O sırada duraktan bir yolcu treni geçmekteydi. Köy halkının dışarı boşandığını gören yolcular kapılardan, pencerelerden dışarı sarkarak bozkırın bu garip, mutsuz insanlarına şaşkın şaşkın bakmaya başladılar. Trendekilerden kimisi kahkahayla birlikte, «Boğulacaksınız!» diye bağırıyor, kimisi gülüyor, kimisi ıslık çalıyordu. Yolcuları pek neşelendirdiğine göre, yağmurda koşuşturanların görünüşleri pek tuhaf olmalıydı. Sağanağın bir güzel yıkadığı tren geldiği gibi geçti gitti. İçindeki yolcular, kim bilir, birkaç gün sonra arkadaşlarını eğlendirmek için bir durakta gördükleri garip insanları kahkahadan kırılarak anlatacaklardı.

Bir ara Yedigey'e Zaripa ağlıyormuş gibi geldi. Hoş, bardaktan boşanırcasına yağan yağmurun altındaki bir insanın ağlayıp ağlamadığı pek belli olmaz. Gene de ağlıyordu Zaripa. Yağmurun altında neşesinden gülüyormuş gibi yapsa, hıçkırıklarını tutsa, ağlamasını gülüşlerle, çığlıklarla kesmeye çalışsa da ağlıyordu. Bunun farkına varan Abutalip karısının ellerini yakaladı.

— Ne oldu sana? Yoksa rahatsızlandın mı? Hadi eve gidelim!

— Yok bir şeyim. Hıçkırık tuttu da...

Bir şey olmamış gibi çocukların neşesine katıldı, kocasıyla birlikte yağmurun zevkini çıkarmak için yeniden hoplamaya başladı. Zaripa'nın ağladığını gözleriyle görmese inan-

mayacak olan Yedigey'in neşesi kaçmıştı. Bu insanların, zorla ellerinden alınmış daha güzel bir yaşamın varlığını bildiklerini düşündü. Bir zamanlar yağmurun önemli bir olay olmadığını, temiz sularda yüzüp, temiz sularla yıkandıklarını, başka koşullarda yaşayıp başka türlü eğlendiklerini, çocuklarının daha iyi eğitildiğini unutamazlardı bu insanlar... Yedigey hiçbir şeyin farkında değilmiş gibi yaptı, çocukları için böyle bir eğlence düzenleyen Abutalip ile Zaripa'yı utandırmamaya çalışarak onlarla birlikte eğlenmesini sürdürdü.

Büyükler yoruldular, çocuklar oyundan bıktılar; yağmur gene de yağıyordu. O zaman evlerine kaçtılar hepsi de. Yedigey, Kuttıbayevlerin —baba, anne, iki çocuk— yan yana eve kaçışlarını arkadan duygulanarak seyretti. Dördü de sırılsıklamdı. Bir kez de olsa Sarı Özek bozkırında mutluluğu tatmışlardı.

Yedigey kızlarından büyük olanı elinden tutarak, küçüğü de kollarında taşıyarak evinin eşiğinde durdu. Ukubala onları görünce korkuyla ellerini çırpmaya başladı.

— Ay, ne olmuş sizlere! Neye benzediğinizi biliyor musun?

— Korkma. Bunda korkulacak bir şey yok. Erkek deve sarhoş olduğunda taylaklarla (26) oynarmış.

— Bakıyorum da söylediğin şeye çok benziyorsun. Hadi, soyunun hemen! Islak tavuklar gibi dikilmeyin karşımda!

Yağmur kesilmişti, fakat o gece tan atıncaya değin uzaklardan gelen gök gürültülerine bakılırsa Sarı Özek bozkırında başka yerlerde yağıyordu. Yedigey birkaç kez uyanıp dinledi, uyandığı için de çok şaştı. Aral gölü kıyısında yaşarken gök gürültüsü tepesinde patlasa uyanmazdı. Öyle de sık fırtına çıkardı ki oralarda! Yedigey gecenin karanlığında göz kapaklarını aralamadan şimşeklerin pencerede ışımasını görüyordu. Bozkırın çeşitli yerlerinde çakan şimşeklerdi bunlar.

Boranlı Yedigey o gece cephede düşman ateşi altında yatıyormuş gibi düşler gördü. Yalnız bu sefer mermiler gürültüsüzce düşüyordu. Gökyüzünde sessiz patlamalar olüyor, havada kara dumanlar saçak saçak savruluyor, sonra ağır ağır yere iniyordu. Bu patlamalardan biri onu kaptığı gibi yukarı fırlattı; Yedigey havaya fırladıktan sonra usulca düştü a-

(26) Deve yavrusu. (Yazar)

şağıya, yüreği duracakmış gibi olurken korkunç bir uçuruma yuvarlandı. Sonra boz kaputlu birçok asker arkadaşıyla birlikte hücuma kalktılar. Fakat koşan arkadaşlarının yüzlerini seçemiyordu, sanki asker değil de ellerinde otomatik tüfeklerle kaputlardı hücuma kalkanlar. Kaputlar koşarken «Uraa!» diye bağırınca Yedigey önünde yağmurdan sırılsıklam Zaripa'yı gördü. Gülüyordu genç kadın. Basma entarisi içinde, saçları omuzlarına dağılmış, yüzünden şarıl şarıl sular akarak durmadan gülüyordu. Yedigey duramazdı, saldırıya geçtiklerini biliyordu. «Niçin gülüyorsun, Zaripa? Böyle zamanda gülünmez!» diye bağırdı. «Gülmüyorum ki, ağlıyorum.» dedi genç kadın yüzünden sular akarak.

Ertesi gün düşte gördüklerini Abutalip ile Zaripa'ya anlatmak istedi. Sonra düşünü iyiye yorumlamadığı için bundan vazgeçti. Ne diye bu iki insanı bir daha üzecekti?

Uzun süren yağmurdan sonra sıcak Sarı Özek'in başına çöktü ya da Kazangap'ın deyimiyle yazın verdiği rüşvet son buldu. Ne var ki dayanılmayacak cinsten değildi artık bu sıcaklar. Bozkırların güz öncesi tatlı günleri işte bununla başladı. Boranlı köyünün çocukları sıcaktan kurtuldular, şen çığlıkları yeniden avlulardan yükseldi. Derken durakta oturanlar Kumbel istasyonuna Kızıl - Orda karpuz ve kavunlarının geldiği haberini aldılar. Boranlı'nın payına düşen karpuzu, kavunu gelip kendileri mi alacaklardı, yoksa durağa gönderilmesini mi istiyorlardı?.. Bu haber Yedigey'in işine yaradı. Durak şefine karpuzları kendileri gidip almazlarsa kötülerinin gönderileceğini söyleyerek kendisinin getirmesini önerdi. Bunun üzerine durak şefi de Abutalip ile ikisine, durağın payına düşen kavun, karpuzu seçip getirmeleri için izin verdi. Yedigey'in istediği de buydu. Ne zamandır Abutalip ile Zaripa'yı bir günlüğüne dahi olsa Boranlı'nın dışına çıkarmayı düşünüyordu. Kendileri de biraz hava alsalar kötü mü olurdu? Giyindiler, kuşandılar, iki aile çocuklarıyla birlikte durakta eğlenen bir yük trenine binerek Kumbel'e yollandılar. Ne güzel bir yolculuk oldu! Çocukların neşesi görülmeye değerdi. Yol boyunca durmadan soruyorlardı: Kumbel'de ağaçlar var mı? Var. Otlar yeşil yeşil mi? Evet, yeşil. Çiçek bile yetişir. Evler büyük mü? Sokaklardan arabalar geçer mi? İstediğimiz kadar kavun, karpuz yiyebilir miyiz? Dondurma da bulunur mu? Deniz var mı orada?

Çocuklar düşmesin diye tahtalarla yarıyarıya kapattık-

ları kapılardan içeriye bozkır havası düzgün bir akıntı halinde serin serin esiyordu. Yedigey ile Abutalip geçidin ağzına, boş sandıkların üstüne oturmuşlardı ama, ne olur, ne olmaz diye kapıları gene de kapatmışlardı. İkisi kendi aralarında konuşurlarken bir yandan da çocukların sorularına yanıt yetiştiriyorlardı. Boranlı Yedigey, birlikte yolculuk yaptıkları için, hava güzel olduğu için, çocuklar neşelendikleri için kıvançlıydı. Ama çocuklardan çok Abutalip ile Zaripa adına seviniyordu. Bir süreliğine de olsa tasalarından, iç gerginliklerinden kurtulmuş olmanın bir rahatlığı vardı üzerlerinde; yüzleri gülüyordu. O tatlı hava içerisinde Yedigey son sığındıkları yerde Abutalip'in bir daha rahatını kaçırmayacaklarını düşündü. Tanrı vere de buraya alışsalar, gönüllerince yaşasalardı.

İki kadının, Ukubala ile Zaripa'nın günlük yaşamdan konuştuklarını görmek de hoştu. İkisi de çok mutlu görünüyorlardı. İşte budur insanları mutlu kılan, daha fazlasına ne gerek var? Yedigey'in bütün istediği, Kuttıbayevlerin dertlerini unutmaları, Boranlı'ya alışmaları, eğer başka bir çıkış yolları yoksa burayı benimsemeleriydi. Onu güvenilecek bir dost olarak bildiği için Abutalip'in omuzunu omuzuna dokunarak yanında oturması hoşuna gidiyordu. Abutalip ona yalnız güveniyor değil, aynı zamanda birbirlerini fazla söze gerek kalmadan anlayabiliyorlardı; ayrıca Yedigey onun gocunacağı bir konuyu laf açılmışken bile geçiştiriyordu. Yedigey'in Abutalip'te en çok beğendiği, davranışlarındaki ölçülülük, ailesine bağlılığı, kendini harcarcasına çocuklarına adamasıydı. Abutalip'in konuşmalarından çıkardığı sonuca göre bir insan başkalarına en büyük iyiliği ailesinde iyi çocuklar yetiştirmekle yapabilirdi. Üstelik kimsenin yardımına gerek yoktu bunun için; insan bu işe adım adım, günden güne kendini vermeli, elinden geldiğince vaktinin çoğunu çocuklarıyla birlikte geçirmeliydi.

Şöyle bir düşünüyordu da, Sabitcan'ı küçük yaşından beri yatılı okullarda, enstitülerde, çeşitli meslek kurslarında okutmuşlar; zavallı Kazangap elindekini - avucundakini oğlu kentlerde bulunsun, iyi giyip iyi yaşasın diye harcamıştı. Ama sonunda ellerine ne geçmişti? Bilmesine çok şey biliyordu ya, ciğeri beş para etmezdi...

Kavun, karpuz getirmek için Kurnbel'e yaptıkları o yolculukta Yedigey, Abutalip Kuttıbayev'in yapacağı daha iyi

bir şeyi yoksa Boranlı durağında yerleşmesini istemişti. Orada düzenini kurar, birkaç hayvan edinir, çocuklarını Sarı Özek'te elinden geldiğince iyi yetiştirmeye çalışırdı. Bu konuda ona akıl vermiş değildi; yalnız Abutalip'in konuşmalarından onun böyle bir eğilimi olduğunu, başka bir deyişle buna niyetlendiğini biliyordu. Kışlık patatesi nereden alacağını sormasından, karısına, çocuklarına keçe çizme (27) almak istemesinden belliydi böyle bir niyet taşıdığı. Ayrıca Kumbel'e gittikleri gün de orada kitaplık bulunup bulunmadığını, duraklara okumaya kitap verip vermediklerini sormuştu.

Aynı gün başka bir yük trenine bindiler, demiryolu işçisi olarak Boranlı durağının payına düşen kavunlarla, karpuzlarla birlikte geriye döndüler. Akşama doğru çocuklar yorgunluktan iyice bitkin düşseler de kıvançlarına diyecek yoktu. Kumbel'de başka bir dünya görmüşler, oyuncak satın almışlar, dondurmalar, türlü türlü şeyler yemişlerdi. İstasyon berber dükkânında tuhaf bir de olay geldi başlarına. Çocukları tıraş ettirmek istiyorlardı. Sıra Ermek'e gelince öyle bir gürültü kopardı ki, dükkânın altını üstüne getirdi. Onu yatıştırmak için hepsi çırpındılar ama Ermek susmak bilmiyor, durmadan babasını çağırıyordu. O sırada Abutalip yandaki bir mağazaya gitmişti. Zaripa ne diyeceğini bilemediği için utancından renkten renge giriyordu. Ne yapsın kadıncağız, çocuğunun huysuzluğunu ilk kez tıraş olmasıyla açıklamaya çalıştı. «Saçları kıvırcık, onun için kesmeye acıdık.» gibi sözler söyledi. Gerçekten de küçük oğlanın kıvır kıvır çok güzel saçları vardı. Birçok yönden annesine benzeyen çocuğun saçları bir yıkanıp tarandı mı, insan bakmaya kıyamazdı.

Ama Ermek saçlarını kestirmeyince ne yapsınlar, Ukubala büyük kızı Saule'nin saçlarını kestirmeye razı oldu. «Bak işte, kız çocuğu bile korkmuyor!» demek istiyorlardı. Bunun Ermek üzerinde biraz etkisi oldu. Gene de berber eline makineyi alınca tekrar yaygarayı kopardı. Tam berber masasından fırlayıp kaçtığı zaman kapıdan içeri Abutalip girdi. Çocuk babasının kucağına atıldı, babası kollarını açıp onu havaya kaldırdı.

Abutalip oğlunun korktuğunu anlamıştı.

— Özür dilerim, dedi berbere. Başka bir sefere kestiri-

(27) Soğuk ülkelerde karda giyilir, ayakları daha sıcak tutar. (Ç.N.)

riz saçlarını. Biraz kendimize güven gelsin de... Şimdilik gider bu saçlar. Aceleye gerek yok. Başka sefere tıraş oluruz...

«Konventsiya» uçak gemisinde tam yetkili kurulların yaptığı olağanüstü toplantıda bir ara taraflar arasında varılan anlaşmaya göre, dünya dışı bir uygarlığa geçmiş bulunan 1 - 2 ve 2 - 1 kodlu uzay adamlarına iletmek üzere «Parite» yörünge istasyonuna yeni bir bildiri gönderilmesine karar verildi. Bildiri, iki uzay adamının herhangi bir eyleme geçmemelerini, Ortak Yönetim Merkezi'nin yönergesi gelinceye dek yerlerinde ayrılmamalarını kesin bir dille duyuruyordu.

Toplantı eskisi gibi kapalı kapılar ardında sürüyordu. «Konventsiya» uçak gemisinin yeri gene Büyük Okyanus'ta, Aleut adalarının güneyinde, San - Francisco ile Vladivostok arasında kuş uçuşu tam orta noktadaydı. Gemi yerinden hiç kıpırdamıyordu.

Dünyada hiç kimse galaksiler arası önemli bir olay yaşandığını öğrenememişti. Kavrayıcı yıldızının çevresinde dünya dışı bir uygarlığın keşfedildiğini, bu gezegende yaşayan akıllı yaratıkların dünyalılara karşılıklı ilişki kurmayı önerdiklerini kimse bilmiyordu.

Olağanüstü toplantıda iki tarafın temsilcileri bu beklenmedik, büyük sorunun çözümü için ardı arası gelmeyen tartışmalara girişmişlerdi. İlişkiye yanaşmalı mı, yanaşmamalı mıydı? Her kurul üyesinin önünde konuyla ilgili dosyalar duruyordu, bu dosyalarda 1 - 2 ve 2 - 1 kodlu uzay adamlarının gönderdikleri bilgilerin tam metinleri de vardı. Belgelerdeki her düşünce inceleniyor, her söz gözden geçiriliyordu. Orman - Göğsü gezegeninde mantıklı bir yaşamın varlığıyla ilgili bütün ayrıntılar göz önüne alınırken, o gezegendeki uygarlığın her şeyden önce dünyadaki insanlara etkisi, insan deneyimlerine uyarlanıp uyarlanamayacağı, ayrıca iki ülkenin çıkarlarıyla ters düşüp düşmeyeceği inceden inceye hesaplanıyordu... Daha önce böyle sorunlarla hiç karşılaşılmamıştı. O yüzden sorunun bir an önce en iyi biçimde çözüme bağlanması gerekiyordu.

Büyük Okyanus'ta eskisi gibi fırtına bütün gücüyle sürüyordu...

Kuttıbayev ailesinin o yaz Sarı Özek bozkırının sıcağına katlandığını, pılısını pırtısını toplayıp kaçmaya kalkmadığını gören Boranlılılar onların artık orada kalacağını, Boranlı'da tutunmaya çalışacaklarını anladılar. Abutalip Kuttıbayev belli bir biçimde canlanmış, güç yaşam koşullarını benimsemişti. Herkesle birlikte o ağır yükü taşımaya gönüllüydü. Gene de orada yaşayan herkes gibi o da Boranlı'nın dünyanın en berbat yeri olduğunu söylemeye hakkı vardı. Nasıl olmasın ki, içilecek kullanılacak suyu bile demiryolu tankeriyle getiriliyor, ama canınız şöyle taze bir su içmek isterse deveye semer vurup tulumlarla ta cehennemin dibine gitmek gerekiyordu. Bunu da yapsa yapsa ancak Kazangap ile Yedigey göze alıp yapabilirlerdi.

1952 yılında bu böyleydi. 1960'larda durağa yeldeğirmeninin ürettiği elektrikle işleyen bir tulumbanın gelişine değin de böyle kaldı. Ama o yıllar düşlerinde böyle bir tulumba görseler hayra yormazlardı. Bütün bunlara karşın Abutalip ne Boranlı durağını, ne Sarı Özek bozkırını kötülemeye kalkmıyor; çektiği sıkıntılardan dolayı lânetlemiyordu. İyi bir şeyi iyi, kötü bir şeyi de kötü olarak karşılıyor, böyle kabul ediyordu. Yaşanılan yörenin hiçbir zaman kendi suçu olamazdı, orada tutunup tutunamayacağına insan kendisi karar vermeliydi.

Kalmaya karar verenler ellerinden geldiğince yaşam koşullarını düzeltmeye çalışıyorlardı. Kuttıbayevler yerlerinin Boranlı olduğu, başka bir yere gidemeyecekleri kanısına kesinlikle varınca oraya temelli yerleşmek azmiyle işlere dört elle sarıldılar. Durakta her gün ya da her vardiyada devletin işleri vardı, boş zamanlarda ise gene çalışma bitmiyordu. Derme - çatma barakasını kış yaşantısına hazırlama işine sıvanınca Abutalip sıkıştı, eli - ayağı dolaştı. Evin sobayla ısınması ayarlanacak, kapılar pekiştirilip pencere çerçeveleri düzene sokulacaktı. Adamcağızın bu konularda fazla bir el yatkınlığı yoktu. Yedigey yardıma koştu, gereçlerini verdi, malzeme bulup getirdi. Barakanın küçük ambarının yanına yere kiler kazmaya sıra gelince bu sefer Kazangap yardım elini uzattı. Üçü el ele vererek küçük bir kiler yaptılar, üstünü eski traveslerle kapadıktan sonra samanla, killi toprakla örttüler, hayvanlar yanlışlıkla bodruma düşmesin diye de üstüne sağlam bir çatı çattılar. Onlar çalışırken Abutalip'in iki oğlu yanlarından hiç eksik olmadı. Biraz ayaklarına dolaşsa-

lar da neşelerini artırıyorlardı küçük yaramazlar. Bu arada Yedigey ile Kazangap, Kuttibayevlere bir şeyler vermeyi de tasarlıyorlardı. Ufak tefek eşyalar yanında baharda sağmal bir deve armağan etmeyi kararlaştırdılar. Her şeyden önce Abutalip deve sağmayı öğrenmeliydi. Deve inek gibi sağılmazdı, ayakta durarak sağılırdı bu hayvan. Ayrıca bozkırda otlarken peşini kovalamak, yavrusuna bakmak, zamanında meme verip zamanında almak da önemliydi. Bu işlerden anlamayan beceremezdi...

Yedigey'i en çok sevindiren, Abutalip'in hep ev işleriyle uğraşması, her iki ailenin çocuklarıyla ilgilenmesi, karısıyla birlikte onlara okumayı, yazmayı, resim yapmayı öğretmesi değil, aynı zamanda Boranlı durağının ıssızlığında bile yalnızlığını yenip kendini özel uğraşlarına verebilmesiydi. Abutalip Kuttıbayev aydın, kültürlü bir adamdı. Kitap okumak, yazı yazmak onun her zaman yapması gereken şeylerdi. İşte o da bunları yapıyordu. Yedigey böyle bir dostu olduğu için gizli gizli gurur duyuyordu. Onun, sık sık Sarı Özek bozkırlarına gelen yerbilimci Yelizarov ile sıkı dostluk kurması boşuna değildi. Okumuş, bilgili kişileri sayar, severdi. İşte Abutalip de böyle insanlardan biriydi. Ancak düşüncelerini herkese açmaz, içinde saklardı. Gene de Yedigey'le aralarında bu konularda uzun bir konuşma oldu.

Bir akşam hat boyundaki çalışmalarını bitirmişler, evlerine dönüyorlardı. O gün yedi kilometre ilerde, kışın sık sık karın demiryolunu tıkadığı yerde kar siperi dikmişlerdi. Güz mevsimi yeni başlamakla birlikte karlar bastırmadan kışa hazırlanmak gerekiyordu. Güzel bir akşam havası vardı, insanın böyle havalarda bir dostuyla dertleşesi gelirdi. Sarı Özek bozkırını akşam kızıllığının puslu alaca karanlığı örtmüştü, durgun havalarda Azak gölünün dibi de sandaldan böyle sisli görünürdü.

— Abu, seni geceleri hep pencerenin önünde otururken görüyorum. Yanında da lâmba duruyor. Bir şey mi yazıyorsun, yoksa öteberi mi onarıyorsun? diye sordu Abutalip'e.

Küreği bir omuzdan ötekine aktaran Abutalip istekle karşılık verdi:

— Bir şeyler yapıyoruz işte... Çalışma masam yok da. Bizim yumurcaklar yatınca Zaripa kitap okuyor, ben de savaşla ilgili, özellikle Yugoslavya ile ilgili anılarımı yazıyorum. Hatırımda ne kaldıysa işte... Zaman geçiyor, yaşanan-

lar durmadan gerilere gidiyor. (Bir süre sustu) Çocuklar için bir şeyler yapmam gerektiğini düşünürüm hep. Karınlarını doyurmak, giydirmek, bir şeyler öğretmek; bunları elimizden geldiğince yapmaya çalışıyoruz. İnsanlarımızın çektiği sıkıntıları ben de çektim, yaşadım; böylesini Tanrı bir daha kimsenin başına vermesin. Eh, daha soluk alıp yaşadığımıza göre böyle bir fırsatı niçin değerlendirmeyelim! Eğer başkalarına söyleyeceğim bir şeyim varsa bunu önce çocuklarıma söylemeliyim. Nasıl yaşadığımı aşağı - yukarı bilmeli çocuklarım, onları dünyaya getirdiğimize göre buna zorunluyuz. En azından ben böyle düşünüyorum. Elbette heskes için geçerli olan ortak doğrular vardır, bunun yanında gene de her insanın kendi özel anlayışı bulunur. İşte bu anlayış yaşayan kişiyle birlikte kaybolur gider. İnsanoğlu yaşadığı sürece ölümle dirim arasındaki halkalardan birçok kez geçer, birçok kez ölümle yüz yüze geldiği halde yaşama şansını yitirmez. İşte böyleleri acı - tatlı, yanlış - doğru pek çok olayla karşılaşırlar, iyiyle kötüyü birlikte tadarlar...

Yedigey, Abutalip'in konuşmasını kesti.

— Dur bir dakika. Belki de doğru şeyler söylüyorsun, ama şunu anlamıyorum: Senin ufaklıkların daha sümükleri akıyor, berberin tıraş makinesinden korkuyorlar; bunlar yazdıklarını nasıl değerlendirecekler?

— İşte ben de o yüzden yazıyorum ya! Yazdıklarımı onlar için saklayacağım. Yaşasam da, ölsem de başka kimse bilmeyecek. Üç gündür buna kafa yoruyorum. Düşünürken geçen gün az kaldı trenin altında ezilecektim. Kazangap yetişti de aşağı itiverdi. «Çocukların oturup kalkıp dua etsinler. Gene şansın varmış. Ben yetişmesem ne olacaktı.» diye kızdı bana.

Bunu fırsat bilen Yedigey, Abutalip'in dalgınlığıyla ilgili bir uyarı da kendisi yapmak istedi:

— Haklı adam. Bunu sana ben de söyledim, Zaripa da söyledi. Trenyolunda, sanki lokomotif raydan çıkıp yolu sana bırakmak zorundaymış gibi yürüyorsun. Orada yürümenin kuralları var. Okumuş adamsın, bunu kendiliğinden bilmen gerekir. Demiryolunda çalışıyorsun ama tarlada yürür gibi, sağına - soluna baktığın yok. Şaka değil, trenin altına girersin vallahi!

Abutalip'in suratı asıldı.

— Eh, başımıza böyle bir şey gelirse başkasını suçla-

mazlar herhalde... Şimdi beni dinle, söyleyeceklerini sonra söylersin.

— Söz açıldı da onun için söyledim...

— Eski zamanlarda insanlar çocuklarına kalıt (miras) bırakırlarmış. Kalıt onların iyiliğine mi olurdu, kötülüğüne mi, orası duruma göre değişirdi. Bırakılan kalıtlar ve bunları alan insanların ne olduğuyla ilgili bir sürü kitap yazılmış, masallar anlatılmış, piyesler oynanmıştır. Niçin? Çünkü kalıtı oluşturan malın kazanılmasında haksızlıklar yatardı, başkasının emeğiyle, başkasının sırtından kazanılırdı bu mallar; o yüzden ta başından içinde kötülüğü, günahı, haksızlığı taşırdı. Ben böyle bir beladan kurtulduğumuz için kıvançlıyım. Benim bırakacağım kalıta gelince, bunun kimseye zararı dokunmaz. Yaşamın özünü, savaşta görüp geçirdiklerimi not edip bırakacağım çocuklarıma. Eh, bundan başkaca da zenginliğim yok. Sarı Özek çöllerine işte bu düşünceyle geldim. Yaşam durmadan beni sıkıştırdı; yok olayım, yiteyim diye ite ite buraya kadar sürdü. Eğer gördüklerimi, öğrendiklerimi yazıp çocuklarıma bırakırsam bir gün varlığım onların benliğinde uzar gider. Benim yapamadıklarımı belki onlar başarırlar. Biliyorum, onların yaşamı bizimkine göre daha zorlaşacak. Onun için küçükten akıllarını başlarına toplasınlar...

Her biri kendi düşüncelerine dalmıştı. Bir süre konuşmadan yürüdüler. Abutalip'in ağzından böyle sözler işitmek Yedigey'i epeyce şaşırtmıştı. İnsan yeryüzündeki varoluş nedenini böyle de anlayabilirdi demek ki! Gene de şaşırdığı şeyi açıklığa kavuşturmaya karar verdi.

— Herkes çocuklarımızın bizden daha rahat yaşayacağına inanıyor, geçenlerde radyoda da aynı şeyi söylüyorlardı. Oysa sen onların daha zor koşullarda yaşayacaklarını söylüyorsun. Atom savaşı olacak da onun için mi?

— Yalnız onun için değil. Artık kolay kolay savaş olmaz, olsa bile uzun bir süre sonra... Ayrıca ekmek sorunu da değil... Biliyor musun, zaman makinesi gitgide hızlanıyor. Çocuklarımız her şeye kendi güç ve akıllarıyla erişmek zorunda kalacaklar, bir zaman geçince de bizim sorumluluğumuzu taşıyacaklar. Düşünmek insana her zaman zor gelmiştir. Onun için onların yaşamı bizimkinden zor olacak.

Yedigey, düşünmenin niçin her zaman zor geldiğini sormadı ona. Sonraları bu konuşmayı anımsadıkça neden sor-

ma diye acındı durdu. Oysa sormak, bunun anlamını iyice kavramak gerekirdi. Abutalip, Yedigey'in kafasındaki bulanıklığa yanıt verircesine;

— Bunları şunun için söylüyorum: Küçük çocuklar büyüklerin her şeyi bildiklerini, güçlerinin her şeye yettiğini sanırlar, dedi. Büyüyünce bir de bakarlar ki, öğretmenleri, yani bizler, sandıkları gibi her şeyi bilen, her şeyin üstesinden gelen kişiler değiliz. Eski öğütçüleri alay edilebilecek, nerdeyse acınacak bir duruma düşmüşler. Zaman makinesinin dönüşü gittikçe hızlanıyor. Bununla birlikte kendi hakkımızda son sözü gene kendimiz söylemeliyiz. Atalarımız bunu söylenceler, masallar yoluyla yapmaya çalışmışlar. Kendilerinden sonraki kuşaklara büyüklüklerini bu yolla kantılamak istiyorlardı. Onlarla ilgili yargımızı şimdi biz bu söylencelere bakıp veriyoruz. Büyümekte olan çocuklarım için benim yaptığım da aynı. Ancak benim söylencelerim savaş yıllarımdır. Partizanlarla birlikte yaşadığım olayları defterlere geçiriyorum. Gördüklerimi, geçirdiklerimi, yaşadıklarımı yazıyorum tek tek. Büyüdüklerinde bunların işlerine yarayacağına inanıyorum. Tasarılarım yalnız bunlar değil. Biliyorum, Sarı Özek bozkırının ortasında büyüyecekler. Adam olduklarında hiç işe yaramaz bir yerde yetişmediklerini görsünler. Eski türkülerimizi de kaydediyorum teker teker. Zamanla bunların hepsi yok olup gidecek. Bence türküler eski çağlardan bizlere kalmış birer haberdir. Senin Ukubala çok türkü biliyor. Bana bunlardan aklına geldikçe söyleyecek.

Yedigey karısıyla ilgili sözleri işitince koltukları kabardı.

— Yo, bilmez olur mu? Aral gölü kıyısında doğmuş büyümüş, Aral Kazaklarıyız ne de olsa. Göle çıkınca türkü söylerdik. Göl anlardı bizi. Yürekten kopup gelen sözler onun da hoşuna giderdi...

— Söylediklerine bütünüyle katılıyorum. Geçenlerde yazdıklarımı baştan başa bir okuyayım, dedim. Ah, görsen, Zaripa ile ikimizin de gözlerinden yaşlar geldi. Eskiden ne güzel türküler yakarlarmış! Her türkü bir tarih sanki. İnsanlar capcanlı yaşıyorlar içinde. Onlarla yürek yüreğe olmak istiyorsunuz. Onlarla birlikte sevmek, birlikte acı çekmek geliyor içinizden. Eskilerin bize bıraktıkları canlı anılar bunlar. Kazangap'ın karısı Bökey yengeyi kandırmaya çalışıyorum şimdi de. Karakalpak türkülerini söylesin de ya-

zayım diye. Elimizde bir de Karakalpak türkü defteri bulunsun...

Hat boyunca ağır ağır yürüyorlardı. Az bulunur saatlerden biriydi bu. Derin bir iç çekiş gibi insanı rahatlatan, güz öncesi akşamının son dakikalarını yaşıyorlardı. Sarı Özek'te ne orman, ne ırmak, ne de ekili tarla vardı; bununla birlikte yavaş yavaş sönen güneş durmadan değişen ışık ve gölge oyunları sayesinde bozkırın yüzeyinde bütün güzellikler tastamammış gibi bir izlenim bırakıyordu insanın üzerinde. İnsanın soluğunu kesen, uçsuz bucaksız genişliğin bulanık, kımıltılı mavi menevişleri ruhunuzu canlandırıyor; uzun yıllar yaşamak, çok düşünmek isteği uyandırıyordu içinizde...

Sonradan yeniden dönmek üzere kafasından bir süreliğine uzaklaştırdığı şeyi birden anımsamış gibi, Abutalip;

— Şey, Yedigey, çoktandır sana sormak istiyordum, dedi. Dönenbay kuşu... Doğada bu adda bir kuş bulunduğuna inanıyor musun? Böyle bir kuş gördün mü hiç?

— Bu bir efsane canım!

— Anlıyorum. Fakat, biliyor musun, efsanenin temelinde bazan bir olay, gerçekte olmuş bir şey yatar. Alalım bizim Semireçye yöresindeki sarıasma türünden kuşu. Bu kuş dağ çalıları arasında, ağaçlıklarda gün boyu öter durur; öterken «Nişanlım kim? Nişanlım kim?» der gibidir. Bir çeşit oyun, ses benzeşmesi bu. Ayrıca neden öyle öttüğünün bir de masalı var. Dönenbay kuşu için de aynı ses benzerliği söz konusu olamaz mı? Kim bilir, belki bozkırda «Dönenbay» adına benzer bir ses çıkaran kuşlar vardır. Efsaneye de o yüzden girmiştir belki.

— Bilmiyorum. İşi bu yönüyle hiç düşünmedim. Sarı Özek yöresinden çok gelip geçtim ama ne böyle adlandırılan, ne de böyle öten bir kuşa raslamadım. Bana kalırsa yoktur böyle bir kuş.

— Belki de...

Yedigey birden telâşlandı.

— Kuş yoktur, diyorum ama, bu duruma göre anlatılan efsane de tümüyle uyduruk değildir herhalde...

— Neden uyduruk olsun? Ana - Beyit gömütlüğü ne güne duruyor? Boşuna mı Ana - Beyit demişler oraya? Aslında ben Dönenbay adında bir kuşun olduğuna inanıyorum. Bir zaman gelecek, bir raslayan çıkacak bu kuşa. Çocuklar için böyle yazacağım.

— Çocuklar için yazacaksan ona bir diyeceğim yok...

Yedigey'in bildiği kadarıyla Nayman Ana adlı Sarı Özek efsanesini yalnızca iki kişi kağıda dökmüşlerdi. İlkini, çocuklarına kalsın diye 1952 yılında Abutalip Kuttıbayev yazmıştı. Bu yazı kayboldu gitti. Olanlardan dolayı öylesine üzgündü ki, yazıyı düşünmeye fırsat bulamadı. Birkaç yıl sonra, 1957'de de ikinci kez Yelizarov Afanasi İvanoviç yazdı. Şimdi Yelizarov da yok. Öldü. El yazması, öbür kağıtları arasında Alma - Ata'da kalmış olabilir... Gerek Abutalip, gerekse Yelizarov, destanı Kazangap'ın ağzından yazmışlardı. Ama Kazangap anlatırken Yedigey de kimi yerde anımsatmada bulundu, kimi yerleri yorumladı.

Süslü örtünün üstünde, hörgüçler arasında sallana sallana giderken Yedigey; «Vay canına, aradan geçen şu zamana bakın!» diye düşündü. «Bütün bunlar olalı ne de çok zaman geçmiş!» Şimdi de Kazangap'ın kendisini götürüyordu Ana - Beyit gömütlüğüne. Bir çizgi dönüp dolaşarak başladığı yerde yeniden kapanmış gibiydi. Bir efsane anlatıcısı, öyküsünü belleğinde taşıyıp başkalarına aktardığı bir gömütlüğe son uykusunu uyumak üzere gidiyordu şimdi.

Bozkırın ortasında, arkada «Belarus» marka yol kazma makinesi, onun önünde yedeğinde vagon koşulu bir traktörden oluşan garip cenaze alayının başında, devesi Karanar'ın sırtında ağır ağır ilerleyen Boranlı Yedigey hüzünlü düşüncelere dalmıştı. «Şimdi yalnız ikimiz kaldık, sen Ana - Beyit ve Yedigey. Yakında ben de geleceğim sana. Kendi yerimi alacağım. İşin sonu oraya gidiyor...» dedi.

Kızıl tüylü Jolbars gönüllü olarak katıldığı cenaze alayının kimi zaman arkasında koşuyordu, kimi zaman önünde, kimi zaman yanda bir yerde... Bazan da kısa süreliğine kayboluyordu ortadan. Kuyruğunu dik tutuşundan, sağa - sola dik dik bakışından cenaze sahiplerinden biri olduğu anlaşılıyordu...

Güneş tepeye yükselmiş, öğle olmuştu. Ana - Beyit gömütlüğüne uzak sayılmazlardı artık...

VIII

Gene de 1952 yılının sonu, daha doğrusu bütün güz mevsimi ve geç gelmekle birlikte kar fırtınalarını estirmeyen kış günleri Boranlı durağının bir avuç insanı için belki de

en güzel günler oldu. Yedigey her anımsayışta özlemle andı o zaman sürecini.

Yaşından dolayı Boranlılarca sayıldığı halde kurnazlığından dolayı kendisini ilgilendirmeyen şeylere burnunu sokmayan Kazangap sapasağlam, güçlü - kuvvetli bir adamdı daha. Oğlu Sabitcan, Kumbel yatılı okulunda okumaya başlamıştı. Kuttıbayevler Sarı Özek bozkırından bir daha kalkmamak üzere oraya oturmuş görünüyorlardı. Kışa doğru barakanın ısınma düzeni ayarlanmış, Zaripa ile çocuklara keçe çizmeler alınmış, patatesin yanında, Yedigey'in, gücünün doruğuna erişen Karanar'ın sırtına vurup Kumbel'den getirdiği koca bir çuval un kilerin köşesine dikilmişti. Abutalip bir yandan istasyondaki görevini yürütüyor, bir yandan da boş zamanlarında çocuklarla uğraşırken geceleri penceredeki ışığın önünde yazısını yazıyordu.

Onlardan başka durakta birkaç aile daha vardı, gelgelelim bunlar gelip geçiciye benziyorlardı. O zamanki durak şefi Abilov'a kötü bir adam denemezdi. Boranlılar arasında tek hasta insan yoktu. Çocuklar büyüyor, görev yürütülüyor; kar siperleri dikme, yol onarma gibi kış öncesi çalışmaları eksiksiz tamamlanıyordu.

Kızarmış ekmek kabuğu gibi kahverengi bir güz çökmüştü Sarı Özek bozkırına. Güzün ardından kış bastırdı, karlar yağar yağmaz yerde kaldı. Çepeçevre beyazlıkta da ayrı bir güzellik vardı. Bozkırda göz alabildiğine uzanan sessiz beyazlığın ortasında demiryolunun kara bir iplik gibi geçişi görülmeye değerdi. Demiryolundan trenler ardı ardına gelip geçiyordu gene. Bu sürekli akışın yanıbaşına, karlı, yayvan bir tepeciğin üzerine ufacık Boranlı köyü ilişmişti. Birkaç ev ve öteki ıvır zıvır... Demiryolundan rahat vagonları içinde geçen yolcular bu insanların oturdukları yerlere ya kayıtsızca bakıyorlar, ya da kuytuda kalmışlıklarından dolayı yüreklerinde onlara karşı kısa süren bir acıma duygusu uyanıyordu...

Aslında bu geçici açıma duygusu tam da yerini buluyor değildi. Eğer gerilerde kalan yakıcı yaz sıcakları düşünülmezse Boranlılar iyi bir yıl geçirmiş sayılırlardı. Yalnız iklimin uygun gitmesi değil, genelde yaşam, savaşın sonundaki çöküntüden kurtulmaya başlamıştı. Gerek yiyecek maddelerinin, gerekse sanayi ürünlerinin fiyatının yılbaşına doğru biraz daha inmesi bekleniyordu. Mağazalar henüz mal bol-

luğundan uzak olmakla birlikte gene de aranan her şey yıldan yıla daha kolay bulunuyordu...

Boranlılar yılbaşına özel bir değer vermezler, o gün gece yarısına doğru kimsenin yüreği küt küt atmazdı. Duraktaki görev hiçbir şeye bakmaksızın yürür; trenler, yeni yılın nerede, ne zaman başlayacağına aldırmaksızın gider gelirlerdi. Görev dışındaki işlere gelince, kışın daha da artardı Boranlılılar için. Odun kırılıp soba yakılacak, gerek kırlarda, gerekse ahırda develer yaza göre daha çok bakım bekleyecektir. Gündüzleyin oraya - buraya koşturmaktan yorulan insanlar, «Akşam olsa da erkenden yatsam!» diye gecenin gelişini dört gözle beklerlerdi.

Yıllar birbiri ardından işte böyle geçti.

Fakat 1953 yılının son günü çok şenlikliydi, öbür yıllara hiç benzemiyordu. Şenliği düzenleyenler de Kuttıbayevlerdi. Yedigey yeni yıl hazırlıklarına ancak sonunda katıldı. Her şey, karı - koca Kuttıbayevlerin çocukları için noel ağacı süslemeye karar vermeleriyle başladı. Sarı Özek bozkırında noel ağacı için köknarı nerde bulursunuz? Toprak altından dinazor yumurtası arayın, o daha kolay bulunur. Gerçekten de, Yelizarov yerbilim araştırmaları sırasında milyonlarca yıl öncesinden kalma dinazor yumurtaları bulmuştu. Her biri karpuz büyüklüğündeki yumurtalar fosilleşmişlerdi. Buluntular Alma - Ata müzesine götürüldü, gazeteler bile yazdı bu konuda.

Yılbaşında noel ağacı süslemeye karar verilince ağacı bulup getirmek de Abutalip'e düştü. O buz gibi soğuk havada Kumbel'e gitti, koskoca Kumbel istasyonunda demiryolcuların payına ayrılan beş köknardan birinin Boranlı'ya verilmesini sağladı. Ağacın Boranlı durağına gelmesiyle şenlik başladı.

Bozkır rüzgarlarından dört bir yanı kırağı bağlamış bir yük treni ayazda gıcır gıcır fren yaparak durduğu sırada Yedigey deponun önünde durak şefinden iş eldiveni almaktaydı. Kapıları mühürlenmiş, dört dingilli vagonların oluşturduğu uzun bir katardı bu. Son vagonun merdiven başında, donmuş çizmeleri yüzünden zorlukla adım atan Abutalip belirdi, düşercesine yere atladı. Merdiven sahanlığında üstüne kocaman bir gocuk giymiş, başına kürklü bir şapka geçirmiş bir katar görevlisi duruyordu. Adam sahanlıkta zor dönerek aşağıya, Abutalip'e kocaman bir şey uzattı. Yedigey bunun yıl-

başı ağacı olduğunu anlamıştı, gene de şaşkınlığını yenemedi.

Koca gövdesiyle vagon basamaklarından aşağı sarkan görevli Yedigey'i görünce bağırdı:

— Hey, Yedigey! Boranlı! Gel de adama yardım et!

Yedigey koştu, Abutalip'in yanına varınca içini bir korku aldı. Adamcağız kaşlarına varıncaya değin kırağıdan bembeyaz kesmişti. Ne denli üşümüş olmalı ki, dudaklarını zor kıpırdatıyordu. Yanına bırakılan köknarı tutmak için elini bile uzatamadı.

— Sizin burada yolculuğa böyle mi çıkarlar? dedi katar görevlisi çatlak bir sesle. Bir ağaç yüzünden az kaldı öbür dünyayı boylayacaktı. Ağacının yanından ayrılmak istemedi bir türlü. Eh, buraya da iyi rüzgar vuruyor. Gocuğumu ona vereyim, dedim ama bu sefer de kendim üşüyeceğim.

Abutalip zar zor konuşarak özür diledi.

— Kusura bakmayın. Evim yakın, şimdi ısınırım.

Katar görevlisi Yedigey'e anlatıyordu:

— Üstümde gördüğün şu gocuk, bunun altında pamukla beslenmiş giysim var. Keçe çizmelerimi, kürklü şapkamı giydim. Gene de trendeki görevim son bulsun diye dört gözle bekliyorum. Seninkisi hepten çıldırmış!

— Peki, Trofim, bundan böyle dikkat eder. Teşekkürler. Yolunuz açık olsun.

Yedigey böyle dedikten sonra köknarı kucakladı. Ağaç insan boyundaydı, soğuktan buz kesmişti. İğne yapraklarında ormanın kış havasını getirmiş gibi kokuyordu. Yedigey'in yüreği hop etti, cephedeyken geçtikleri ormanları anımsadı. O ormanlarda bir nice ağacı tank paletleriyle ezmişler, mermilerle dallarını biçmişlerdi! Bir zaman gelip köknar kokusuna hasret kalacağını nereden bilecekti?

Ağacı omzuna attı, Abutalip'e bakarak:

— Gidelim, dedi.

Kaşları gibi, rengi soluk yanaklarının üstü de kırağı bağlamış, gözlerinin altı, dökülen yaşlardan tomur tomur buz tutmuş Abutalip'in canlı gözlerinde utku kazanmışlığın parıltısı vardı. Yedigey birden korkuyla irkildi: Acaba çocukları babalarının onlar için yaptığı özverinin değerini bilecekler miydi? Şu dünyada işler öylesine ters olur ki bazan! Teşekkür beklediğiniz yerde kayıtsızlıkla karşılaşırsınız, kimi

zaman düşmanlık gördüğünüz bile olur. «Tanrım onu böyle bir şeyden korusun! Çektikleri yetmiyormuş gibi çocuklarından bir de değerbilmezlik mi görecek!» diye düşündü Yedigey.

Yılbaşı ağacını ilkin Kuttıbayevlerin büyük oğlu gördü. Daul daha barakanın içindeyken bir çığlık attı, kapıya doğru koştu. Onun ardından Ermek ile Zaripa üstlerine kalın bir şey giymeden sokağa fırladılar.

Daul ağacın çevresinde fır fır dönüyordu.

— Yılbaşı ağacı, yılbaşı ağacı! Bakın şuna, ne güzel, değil mi?

Zaripa da sevinmekte ondan geri kalmadı.

— Gerçekten çok güzel! Ne yapıp ettin, getirdin ağacı!

Ermek daha önce hiç köknar görmüş değildi. Onun için Yedigey amcanın omzunda getirdiği şeyden gözlerini ayıramıyordu.

— Anne, yılbaşı ağacı mı bu? Güzel, değil mi? Artık bizim evimizde mi duracak?

Yedigey, Zaripa'yı durdurdu.

— Bak, Zaripa, bir ağaç yüzünden kocan az kalsın donuyormuş. Eve varır varmaz onu bir güzel ısıtmak gerek. Her şeyden önce çizmeleri çıkarılmalı.

Çizmeler gerçekten ayaklarında kaskatı donmuştu. Dört kişi bir olup çıkarmaya çalışırlarken Abutalip dişlerini sıkıyor, yüzünü buruşturuyor, inliyordu. Çizmeleri çıkarmak için en çok uğraşanlar çocuklardı. Babalarının ayağına taş gibi oturan dana derisi çizmelere sırayla bir birisi yapışıyordu, bir ötekisi...

Sonunda anneleri onları geri çekmek zorunda kaldı.

— Çocuklar, bırakın da ben çıkartayım. Siz beceremezsiniz.

Bunun üzerine Yedigey girdi araya. Alçak sesle;

— Zaripa, bırak da uğraşsınlar, dedi. Dokunma keyiflerine!

Çocukların kendisine karşı duyduğu sevgiden, yardım etme isteğinden dolayı Abutalip'in çok hoşnut kaldığını anlamıştı. Onların da adam olduklarını, kendisi için bir şeyler düşündüklerini gördükçe sevincinden kabına sığamıyordu. Hele küçük Ermek'in çırpınışı görmeye değerdi. Ermek nerden çıkardıysa «babacık» diyordu babasına. Bu sevimli sözü kendiliğinden bulmuştu.

— Babacık! Babacık! diyerek habire asılıyordu çizmelere.

Yüzünü ter basmış, yanakları al al olmuştu. Dağılmış kıvırcık saçlarıyla, parlayan gözleriyle onun işine büyük bir adam gibi ciddi ciddi sarıldığını gördükçe insanın gülesi geliyordu.

Çocukların, amaçlarına erişmeleri için bir şeyler yapmalıydı. Yedigey bir yol düşündü. Çocuklar böyle uğraşırlarken çizmeleri çözülmüş, Abutalip'e acı verdirmeden çıkarılacak bir duruma gelmişti.

— Çocuklar, siz benim arkama oturun, dedi. Tren gibi birbirimizi çekerek çıkaracağız çizmeleri. Daul, sen beni tut! Ermek sen de ağabeyine sarıl.

Abutalip, Yedigey'in amacını anlamıştı. Sıcaktan çözülen kırağılar, donmuş göz yaşları çiy olup yüzünü kaplamıştı. Yedigey'i onaylarken ıslak yüzüne bir gülümseme yayıldı.

Yedigey, Abutalip'in karşısına oturdu, çocuklar da arkasına geçtikleri zaman çizmeleri çekmeye başladı.

— Hadi, çocuklar! Hep birlikte çekin. Siz sıkı tutmazsanız ben tek başıma çıkaramam. Bakın, gücüm yetmiyor. Daul, Ermek, asılın bakayım!

Bu iş çocukları bayağı sarmıştı. Arkadan sık sık soluk alırken durmadan asılıyorlardı. Yedigey ise mahsus çekemiyormuş gibi yapıyordu. Çizmenin teki çıkınca çocuklar bir sevinç çığlığı attılar. Zaripa hemen bir yün örgüsü kaptı, kocasının tabanını ovmaya başladı.

— Çocuklar, Zaripa, şu çizmeyi de çıkaralım, ondan sonra ne isterseniz yapın. Babanızın bir ayağını donmuş çizmenin içinde bırakmak olur mu?

Nedense bu sözler hepsinin pek hoşuna gitti. Çocuklar gülmekten kırılıyorlar, yerlere yatıyorlardı. Abutalip de epeyce güldü.

Yedigey o korkunç bilmeceyi sonraları kendi kendine çözmeye çalışırken, birilerinin boş durmayıp çok uzaklardaki Boranlı durağında yaşayan Abutalip Kuttıbayev'in adını kâğıtlar arasından bulup çıkarmasının, bu adın yazıldığı belgeler üzerine, ne Kuttıbayev'in ailesinde, ne de Boranlı durağında kimsenin aklının köşesinden geçmeyen işlerin adamcağızın başına açılmasının belki de tam onların çizmeleri çıkarmaya çalıştıkları zamana, hem de tam o zamana rasladığını birçok kez düşündü.

Felâket hiç beklenmedik bir zamanda geldi. Bu işlerde başkalarına göre deneyimli olan, başkalarının aklından neler geçtiğini herkesten önce sezen Yedigey gibi bir adam bile felaketin geleceğini sezmek şöyle dursun, o konuda içine en ufak bir kuşku bile düşmemişti.

Neden kuşkulanacaktı ki? Durağa bölge müfettişinin gelişi her yılın sonuna raslayan olağan bir şeydi. Demiryolu müfettişi elindeki izlenceye göre bölgesindeki bütün istasyonları, durakları gezer, oralarda yapılan işleri denetlerdi. Boranlı durağında kaldığı bir-iki gün süresince de işçi ücretlerinin ödenip ödenmediğini, merkezden gönderilen malzemenin zamanında ulaşıp ulaşmadığını, işçilerin payına düşen yiyeceğin eksiksiz dağıtılıp dağıtılmadığını araştırdıktan sonra bir tutanak düzenler; tutanağı kendisi, durak şefi, orada çalışan işçilerden biri imzalar; bunun ardından da geldiği gibi giderdi. Küçücük bir durağın işinden ne olacak ki! Çabucak biterdi. Denetleme tutanağına birkaç kez de Yedigey imza atmıştı. Bu sefer gelişinde müfettiş Boranlı'da üç gün kaldı. Ona gene durak şefinin çalışma odasının bulunduğu durak binasında yatacak yer ayırdılar. Burası Boranlı'nın merkeziydi, öbür istasyonlarla bağlantı oradan sağlanıyordu. Durak şefi Abilov müfettişin bir dediğini iki etmiyor, ona durmadan çaydanlıkla çay taşıyordu. Bir ara Yedigey de gördü adamı. Şefin çalışma odasında oturuyor, habire sigara içiyordu. Daha önce gelenlerden biridir, diye merak etmişti, ama tanımadığı bir müfettişti bu seferki. Yanakları kırmızı, dişleri seyrek, saçları kırlaşmış, gözlüklü bir adam. İnsanın yüzüne bakınca gözlerindeki garip gülümseme yüzünüze yapışıyormuş gibi gelirdi.

Geldiği günün akşamı da yüz yüze karşılaştılar. Yedigey vardiye görevinden dönmekteydi. Müfettiş ise nöbetçi odasının önünde, fenerin aydınlığında bir ileri bir geri dolaşıyor; başına kürklü şapkasını geçirmiş, paltosunun kürklü yakasını kaldırmış, gözlerinde gözlükler dalgın dalgın sigara içerken kumların üstünde çizmeleriyle kıtır kıtır sesler çıkarıyordu.

— İyi akşamlar. Sigara molası mı verdiniz? Çok yorulduunuz herhalde, dedi Yedigey.

Berikinin yüzünde yarım bir gülümseme belirdi.

— Evet, öyle... Kolay değil...

Bunu söyledikten sonra aynı gülümseme yüzünde bir daha oynadı.

— Anlıyorum, işiniz zor.

— Yarın sabahleyin işimi bitirip gideceğim. 17 numaralı katar alacak beni. Fazla kalmayacağım. (Bir daha gülümsedi. Sesi bir tuhaftı; zoraki konuşuyormuş ya da biri gırtlağına basıyormuş gibi yavaş çıkıyordu sesi. Gözlerini kısarak, dik dik bakıyordu insanın yüzüne.) Yedigey Jangeldin mi oluyorsunuz siz?

— Evet.

— İyi tahmin etmişim. Eski savaşçı. 1944'ten beri durakta çalışıyor. Demiryolcular Boranlı diyorlar. Doğru değil mi?

— Hepsi doğru.

Yedigey, müfettişin onunla ilgili çok şey bilmesinden dolayı bayağı memnun oldu; bir yandan da bütün bunları niçin öğrendiğine, ayrıca niçin tek tek söylediğine şaştı. Onun aklından geçenleri anlamış gibi beriki aynı yarım gülümsemeyle konuşmasını sürdürdü:

— Belleğim güçlüdür, bir öğrendiğimi kolay unutmam. Sonra sizin Kuttıbayev gibi bir şeyler de yazarım. (Bunu derken ağzından püskürttüğü sigara dumanını Abutalip'in penceresine doğru yöneltti. Abutalip her zamanki gibi orada oturuyor, ışığın dibinde yazı yazıyordu.) Üç gündür görüyorum onu orada, durmadan yazıyor. Kendim de yazdığım için anlıyorum onu. Ancak ben yalnız şiirle uğraşırım. Bölge demiryolu dergisinde her ay bir şiirim yayınlanır. Edebiyat çevresi oluşturduk arkadaşlar arasında, ben yönetiyorum. Ayrıca bölge gazetesinde de bu yıl iki şiirim çıktı.

Adam sustu. Yedigey izin alıp gitmek üzereydi ki beriki sordu:

— Yugoslavya ile ilgili anılarını mı yazıyor Yoldaş Kuttıbayev?

— Doğrusu tam olarak bilmiyorum. Sanıyorum öyle. Partizanlık yıllarını çocukları için yazıyormuş herhalde...

— Evet, işitmiştim. Size sorduğum gibi Abilov'dan da sordum. Anladığıma göre savaşta tutsak düşmüş. Yurda dönüşte öğretmenlik filan yapmış. Şimdi de kaleminin gücüyle kanıtlamaya çalışıyor kendisini. (Gıcır gıcır sesler çıkararak güldü.) Fakat bu sanıldığı denli kolay değildir. Benim de aklımdan, büyük bir yapıt üzerinde çalışsam, diye geçiyor.

Çarpışmaları, cephe gerisini yazabilirim. Ne var ki, bizlerin zamanı olmuyor pek. Oradan oraya geziyoruz durmadan.

— Onun da zamanı var sayılmaz. Ancak geceleri oturup yazıyor.

Yeniden sustular. Yedigey gene gidemedi. Müfettiş Abutalip'in penceredeki karaltısına bakarak sırıttı.

— Durmadan yazıyor. Başını hiç kaldırmıyor.

— Bir şeylerle uğraşması çok iyi. Okumuş adam. Çevrede kimsecikler yok. Ne yapsın, yazacak!..

— İyi fikir vallahi. Çevrede kimsecikler bulunmadığına göre yazılabilir. (Müfettiş bir şey düşünüyormuş gibi gözlerini kısarak söyledi bunu.) Oh ne güzel! Ne karışanı var, ne görüşeni. İyi fikir...

Bu sözlerden sonra ayrıldılar. Yedigey, Abutalip'i gördüğünde müfettiş ile aralarında geçen bu konuşmayı anlatmayı aklından geçirdiyse de buna bir türlü fırsat bulamadı, sonra da unuttu gitti...

Kışa doğru yapılması gereken bir yığın iş vardı. En başta da Karanar'ın kızışması geliyordu. Bu, kızışma değil bir dert, bir baş belâsıydı. İki yıldır yetişkin erkek bir deve (atanşa) olan Karanar'ı başlangıçta korkutup sindirmek, bağırınca geri döndürmek kolaydı. Bunun yanında Boranlı deve sürüsünün atanı (erkeği), Karanar'a göz açtırmıyordu. Dövüyor, ısırıyor, dişilerin yanına sokmuyordu. Bozkır geniş; bir uçtan kovalayınca öbür uçtan yanaşıyordu genç Karanar. Kazangap'ın yaşlı erkek devesinin onunla baş etmesi güçtü, sonunda yoruluyordu hayvan. Karanar ne yapıp ediyor, sürüye yanaşmanın bir kolayını buluyordu.

Kışın bastırmasıyla birlikte doğanın çağrısı üzerine develerin damarlarındaki kan kızışınca atanşa Karanar, Boranlı sürüsünün atanı oldu. Nasıl olmasın ki, yıkıp yok edici bir güce erişmişti. Bir fırsatını bulunca Kazangap'ın erkek devesini bozkırda bir yarın dibine kıstırdı; ısırarak, tekmeleyerek, tartaklayarak hayvancağızı iyice hırpaladı. Issız bozkırda onları ayıracak kimse yoktu. Yaşlısı ölümcül yaralar alınca dölünü bırakma sırası gencine, Karanar'a geldi.

Develerin kavgası üzerine Kazangap ile Yedigey'in arası biraz açıldı. Yarın dibine kıstırılıp hırpalanan devesini o halde görmek yaşlı Kazangap'a çok dokunmuştu. Otlaktan döndüğünde suratından düşen bin parçaydı.

— Neden yapıyorsun böyle şeyleri? dedi Yedigey'e. On-

lar hayvan, ama biz ikimiz insanız. Azgın Karanar bizimkini öldüresiye hırpalamış. Sen de istediğini yapması için serbest bırakıyorsun.

— Kim serbest bırakmış, Kazake? Kendisi kaçtı. Onu nasıl tutacağımı söyler misin? Zincire vurdum, kopardı. Eskiler «Küş atasın tanımaydı.» (28) dememişler durup dururken. Şimdi onun çağı.

— Sen de buna seviniyorsun, değil mi? Bekle, daha çok işler açılacak başına! Devene acıdığın, dudaksalık takmadığın sürece daha ondan çok çekeceklerin var. Böyle bir atan tek sürüyle yetinmez. Sarı Özek bozkırlarında peşine düşüp onu kovalayacağın günler yakında gelecek. O zaman dediydi, diyeceksin.

Yedigey ona duyduğu saygıdan dolayı Kazangap'ı kızdırmak istemedi, ayrıca haklıydı adamcağız. Onu yatıştırmak için;

— Onu bana yavruyken kendin verdin, şimdi de sövüyorsun, dedi. Neyse, hayvanı yoluna koymanın bir kolayını bulacağım.

Fakat hayvana dudaksalık takmak için dudaklarını delmenin Karanar gibi güzel bir deveyi çirkinleştireceğini bildiğinden Yedigey'in o işe eli varmıyordu. Sonraları Kazangap'ın söylediklerini birçok kez anımsadığı, Karanar azıp da anasından emdiği süt burnundan geldiği zaman ne olursa olsun bu işi yapacağına yemin ettiği halde bile yapamadı. Bir keresinde öfkesinden deveyi iğdiş etmeye kadar vardırdı, fakat tuttu kendini, dokunmadı. Yıllar yılları kovaladı, soğuk kış günlerinin bastırmasıyla birlikte azan devenin peşinden kırlara düştü, pek sıkıntıya katlanmak zorunda kaldı.

Yedigey hiç unutmaz, ilk eziyeti o kış çekti. Karanar'ı yatıştırıp, kış boyu kapatmak için ahırı sağlamlaştırmaya el attığında yılbaşı girdi araya. Kuttıbayevler yılbaşı ağacı donatmaya girişmişlerdi. Yalnız onlar için değil, Boranlı'nın bütün çocukları için olağanüstü bir şeydi bu. Ukubala kızları kaptığı gibi Kuttıbayevlere taşındı. İki kadın bütün gün ağaçla uğraştılar. Yedigey de işe giderken, işten dönerken içeri bakmadan duramıyordu. Ağaç süslendikçe güzelleşti, renk renk kurdelelerle, elden yapma oyuncaklarla donandı. Bu iş-

(28) Güç, atasını tanımaz. Güçlü kişi kendi babasın bile tanımaz (Yazar).

te Zaripa ile Ukubala'nın hakkını yememek gerekir. Çocukları sevindirmek için ikisi de bütün ustalıklarını ortaya döktüler. Aslında noel ağacında değildi bütün çekicilik; yeni yılın getireceği mutluluklar, onların büyük değişiklik beklentileri topluyordu hepsini ağacın çevresinde.

Abutalip bununla da yetinmedi, çocukları çağırarak dışarıya büyük bir kardan adam yaptı. Başlangıçta Yedigey bu işle lâf olsun diye oyalandıklarını sandıysa da sonradan onun da pek hoşuna gitti. Kömürden yapılmış kaşları, gözleri, sırıtan ağzı, kırmızı burnu, kafasına geçirilen, Kazangap'ın tüyleri dökülmüş kürklü şapkasıyla insan boyundaki bu kocaman, gülünç kardan adam durağın önüne canlı bir adam gibi dikildi; gelen geçen trenleri selamlamaya başladı. Bir elinde «yol açık» anlamında yeşil bayrak, öbür elinde ise «Yeni yıl 1953 kutlu olsun!» yazılı bir levha vardı. Koca gövdesiyle yalnız yeni yılın ilk günü değil, uzun süre durdu orada...

Eski yılın son günü Boranlı'nın çocukları yılbaşı ağacının çevresinde, kardan adamın yanında oynadılar. Nöbetten çıkan büyükler de onlara katılıyorlardı. Gündüzleyin Abutalip anlattı: İki oğlan sabah erkenden kalkmışlar, tısıl tısıl soluyarak onları tatlı uykularından uyandırmışlar.

«— Babacık, babacık, çabuk kalk. Ayaz atayı (noel dede) karşılamaya gidelim, dedi Ermek.

— Peki, dedim, kalkıp giyinelim, elimizi yüzümüzü yıkayalım. Ayaz ata geleceğini söylemişti. Nasıl da unutmuşum?

— Hangi trenle? diye sordu büyük oğlum.

— Hangi treni canı isterse. Ayaz atanın bindiği her tren durur bizim durakta.

— Öyleyse hemen kalksak iyi olur.

Kalktık, ciddi ciddi giyinmeye başladık.

— Peki, annem ne olacak? Herhalde ayaz atayı o da görmek ister, diye atıldı Daul.

— Elbette, istemez mi? Onu da çağırın.

Hepimiz hazırlandık, evden çıktık. Durak şefliğine en başta çocuklar koştular.

— Babacık, hani nerede ayaz ata? Gelmemiş...

Ermek'in gözleri kırpışıyordu.

— Durun bakalım. Gideyim de nöbetçi memura sorayım.

İçeri girdim. Akşamdan oraya koyduğum armağan tor-

basını. yazılı bir kâğıdı alarak çıktım. Çocuklar üzerime atıldılar.

— Ne olmuş, babacık?

— Ayaz ata sizlere pusula bırakmış. Bakın işte. Okuyayım da dinleyin: «Sevgili cocuklar, Daul ile Ermek'e! Ünlü Boranlı durağına erkenden, saat beşte uğradım. Sizler uyuyordunuz, hava çok soğuktu. Ayaz ata olduğum için ben üşümem, sakalım bile yündendir. Tren iki dakikacık durdu burada. Size pusla yazıp armağanlarınızı birakacak vakit bulabildim ancak. Torbada her birinize birer elma ile ikişer ceviz var. Kusura bakmayın, çok işim olduğu için bekleyemedim sizi. Daha birçok yere uğramam gerekiyor. Sizler gibi beni orada bekleyen başka çocuklar var. Gelecek yılbaşında sizinle görüşmeye çalışacağım. Şimdilik hoşça kalın. Ayaz atanız.» Durun, şuraya bir şeyler daha yazmış. Çok acele ettiği için yazısı okunmuyor. Tren kalkarken yetiştirmiş, anlaşılan. Tamam, söktüm. «Daul, bir daha köpeğini dövme. Zavallıyı lastik ayakkabınla dövdüğünü söylediler bana. Çok bağırmış. Şimdi artık dövmüyormuşsun. İyi davran köpeğine, e mi? Benim diyeceklerim bu kadar. Ayaz ata.» Durun, durun, şuraya da bir şeyler karalamış. Tamam, bunu da anladım. «Kardan adamınızı pek beğendim. Ne de güzel yapmışsınız? Yanından geçerken elini sıktım.»

Çocukların sevinçlerine diyecek yoktu. Noel dedenin yazdıkları etkisini gösterdi, ayrıca kimse de gücenmedi böyle yazdı diye. Yalnız, gelirken armağan torbasını taşıma konusunda aralarında bir tartışma çıktı. Bunu da annelerinin araya girmesiyle çözüme bağladık.

— Büyük olduğu için ilkin Daul alacak torbayı, on adım götürecek. Küçük olduğun için de ondan sonra on adım sen taşıyacaksın, Ermek. Oldu mu? dedi...»

Yedigey, Abutalip'in anlattıklarına içinden gelerek güldü: «Onların yerinde ben olsam, vallahi ben de inanırdım. Kah, kah, kah!..»

O gün gene de çocuklar en çok Yedigey amcanın başına toplandılar. Çünkü Yedigey onları kızağa bindirip dolaştırdı. Kazangap'ın evinde çok eskiden kalma bir kızak vardı. Buna Kazangap'ın uysallaşmış devesini koştular. Boynuna hamut takılınca fırtına gibi gidiyordu hayvan. Kızağa Yedigey'in Karanar'ını koşamazlardı, azgın devenin başlarına ne iş açacağı hiç belli olmazdı. Onun için Kazangap'ın devesini

koşup gezdiler. Çocukların sevincine diyecek yoktu doğrusu. Kızağı Yedigey amca sürüyordu. Kızağa hepsinin birden binmesi yetmiyormuş gibi, çocuklar bu sefer de Yedigey'in yanına «sen oturacaksın, ben oturacağım» diye birbirleriyle kavga ediyorlar, «Daha çabuk! Daha çabuk!» diye bağırıyorlardı. Abutalip ile Zaripa kızağı bir an yalnız bırakmadılar. Duruma göre ya yürüyorlar ya da koşuyorlardı, yokuş aşağı inerlerken de atlayıveriyorlardı kızağın bir kenarına. Duraktan iki kilometre kadar uzaklaştıktan sonra bir tepeye varınca geri döndüler, yokuş aşağı kızağı koyvermeden önce durup biraz dinlendiler. Kızağı çeken deve yorgunluktan soluk soluğa kalmıştı.

Güzel bir gündü o gün. Göz alabildiğince uzanan, karla kaplı ıssız bozkırda çıt çıkmıyordu. Gizemli bir biçimde beyazlara bürünmüş kırlar dizi dizi tepeler, düzlükler halinde dört bir yana açılıyor; Sarı Özek bozkırlarının tepesinden donuk bir ışık saçan gökyüzünden tatlı bir gündüz ılıklığı yayılıyordu. Arada bir esen yelin uğultusu çarpıyordu kulağa. Bir ara demiryolu çizgisinde ard arda kara iki lokomotifin çektiği, kırmızı aşı boyasına boyanmış uzun bir katar belirdi. Lokomotiflerin çıkardığı duman gökyüzüne iki sütun olup yükseliyor, orada bir süre asılı kaldıktan sonra katmer katmer çevreye dağılıyordu. Katar durağa yaklaştığı sırada öndeki lokomotif uzun, kulak çınlatan bir düdük çaldı. Sonra aynı düdük bir daha üsteledi. Durakta eğleşmeyen bir trendi bu. Makasa yaklaşırken hızını azaltmaksızın semaforların, geride bir sürü boşluk olduğu halde gelip demiryoluna yapışmış yarım düzine evciğin önünden gürültüyle geçti. Tren geçtikten sonra aynı ölü sessizliği çöktü kırlara. Çepeçevre, kıpırdayan tek canlı yok gibiydi. Boranlı evlerinin bacalarından çıkan soba dumanları kıvır kıvır göğe yükseliyordu, hepsi o kadar. Doğanın sessizliği kızak gezintisine çıkanları da etkilemişti. Gezinin coşkusuna kendilerini kaptıran çocuklar bile kısa bir süre sustular. Zaripa bir ara eğilerek kocasının kulağına;

— Ne güzel, ne korkunç bir görünüm! diye fısıldadı.

— Çok da sessiz.

Yedigey başını çevirmeksizin, yan gözle baktı ikisine. Bu sessizlikte birbirlerine nasıl da benziyorlardı! Yedigey, açıkça işittiği fısıldaşmaların kendisini zerrece ilgilendirmediğini çok iyi bildiği halde gene de içine br hüzün çöktü. Zaripa'-

nın, tepesinden dumanlar kıvrılan evlere ne büyük bir keder ve korkuyla baktığını hissediyordu. Ama onlara yardım konusunda elinden hiçbir şey gelemezdi, çünkü demiryoluna yanaşmış birkaç ev onların sığınacakları tek köşeydi yeryüzünde.

Yedigey kızağa koşulu deveyi dehledi, kırbacını salladı. Kızak gerisin geriye durağa doğru kaymaya başladı.

Yedigey ile Ukubala'nın birkaç gün öncesinden verdikleri karar gereğince yılbaşı akşamı tüm Boranlılılar onlarda toplandı.

— Madem aramıza yeni katılmış bir aile olarak Kuttıbayevler köyün çocukları için yılbaşı ağacı süslediler, biz de üzerimize düşeni yapmalıyız, demişti Ukubala.

Böyle bir öneri Yedigey'i ancak sevindirebilirdi. Gerçi Boranlılıların hepsi gelemezlerdi eğlenceye, çünkü bir bölümü nöbete girmişlerdi, bir bölümü de sonra gireceklerdi. Trenler ne pazar dinlerdi, ne bayram - seyran... Kazangap ilk saatlerde katılanlar arasındaydı. Saat dokuza gelince makasa yollandı. Çizelgeye göre Yedigey'in nöbeti ise yeni yılın ilk gününün sabahı altıda başlıyordu. Görevdi, ister istemez yapacaklardı. Gene de iyi bir gece geçirdiler. Birbirlerini günde en azından on kez gördükleri halde o gecenin onuruna uzaklardan gelmiş konuklar gibi giyinmişler, günün bütün yorgunluğunu üzerlerinden atmışlardı. Ukubala hazırladığı yiyeceklerle herkesin övgüsünü kazandı. Yiyeceklerin yanında içecek de eksik değildi. Votka isteyene votka, şampanya isteyene şampanya... Eğer konuklar arasında canı kımız çeken olursa ona da kımız hazırdı. Kazangap'ın karısı hamarat Bökey o yıl yavrulamayan develerden sağdığı sütlerle güzel kımız yapmıştı.

İlk kadehler yuvarlanıp mezelerden atıştırıldıktan sonra türküler söylenmeye başlayınca eğlence eğlenceye benzedi. Ev sahiplerinin, konukları memnun etme çabasından ileri gelen gerginliği geçti, konuklar yumuşayıp gevşedi, masa başında toplananlar hiç acele etmeden, ufak tefek kusurlara aldırmadan birbirleriyle tatlı bir söyleşiye daldılar. Kafalar biraz dumanlanınca, her gün gördüğünüz, yakından tanıdığınız kimselerde bile bir değişiklik bulur, ilginç şeylerden konuşursunuz. Bayramların insanları değiştiren, yenileştiren bir özelliği vardır. Bu değişiklik başka yönde de olur kimi zaman, ancak bu, Boranlılılara özgü değildir. Sarı Özek bozkı-

rının ortasında üç - beş kişiyle bir arada yaşa da gene herkesle kaynaşma, kavga - döğüş et... Olacak şey değil. Yedigey içtiği içkilerden çakırkeyif oldu. Kocasının hoşa gidici sarhoşluğundan hiç de kaygılanmayan Ukubala;

— Unutma sakın, yarın sabah nöbete giriyorsun, diye takıldı.

— Biliyorum Uku, zamanı gelince kalkarım.

Böyle dedikten sonra karısının boynuna sarıldı, türkü söyleyenlere katıldı. Türkü söylemeye alışkın olmadığından bir türlü uyum sağlayamıyordu, ancak sesini hiç esirgemediği için topluluğa büyük bir canlılık getiriyordu. Zekânın iyice durulduğu, duyguların ise tam coşkuya erişip zekayla el ele verdiği o ender ruh haline girmişti Yedigey. Türkü söylerken gözlerini konuklarının yüzünde gezdiriyor, her birine tek tek gülümsüyor, eğlenmede kimseden geri kalmamaya çalışıyordu. O zamanlar kara kaşları, kara gözleri, kapkara bıyığı ve sapasağlam beyaz dişleriyle yakışıklı bir erkekti. Yaşlılıkta bu güzel yüzün nasıl bir biçim alacağını en güçlü muhayyileler bile tahmin edemezdi. İşte bu Yedigey konuklarını ağırlamak için çırpınıyordu durmadan. İlgisini esirgemedikleri arasında Kazangap'ın karısı Bökey en baş yeri tutuyordu. Onu Boranlı köyünün anası diye adlandırarak onuruna kadeh kaldırtıyor, kendisi onun adına kadehini kaldırırken Amuderya kıyılarında yaşayan Karakalpak halkını selâmladığını söylüyordu. Bu arada kocası erkenden kalkıp makasa gitti diye üzülmemesini bildirdi. Bunun üzerine Bököy;

— Aman, gittiği iyi oldu. Yaşam boyu onunla mı olacağım? Bıktım, bıktım! diye takıldı.

Yedigey o gece karısının adını kısaltmadan. uzun biçimiyle söyledi: Uku balası—kuku kuşunun yavrusu. Herkes için böyle hoşa gidecek candan sözler buldu, herkese yakınlık gösterdi. Onun gözünde Boranlı köyünün dar çevresinde herkes birbirinin kardeşi, bacısıydı. Sarı Özek bozkırının ortasında küçük bir durağa düştüğü için üzüntü duyan durak şefi Abilov ile yakında doğum için Kumbel istasyonu doğumevine gitmeye hazırlanan karısı Saken'i de ayırmıyordu onlardan. Çevresindeki insanların birbirinden kopmayacak biçimde yakın olduklarına gönülden inanıyor, türkü söylediği sırada gözlerini bir an kapattığında karla örtülmüş gepgeniş Sarı Özek bozkırı ile bozkırın ortasında bir avuç insanın ken-

di evinde oluşturdukları bir aile tablosu canlanıyordu. O gece Abutalip ile Zaripa adına öylesine mutlu oldu ki! Zaripa eline mandolinini almış, ard arda sıraladığı türküleri bir yandan çalıyor, bir yandan söylüyordu. Abutalip'le birbirlerine karşılık vererek almak - salmak denen Tatar tarzında okunan türkülerde Zaripa'nın çınlayan pürüssüz, Abutalip'in ise derinden çıkan, kısık sesi insanın içine dokunacak biçimde güzel bir uyum sağlıyordu. Ötekiler de onlara katılıyorlardı. Eskilerden, yenilerden bulup çıkarılan birçok türküden sonra yorulmak şöyle dursun gittikçe açılmışlardı. Bundan herkesin iyi eğlendiği anlaşılıyordu. Zaripa ile Abutalip'in karşısında oturan Yedigey, gözlerini onlardan ayırmadan bakarken, bu insanlara yaşam hakkı tanımayan kör talih karşılarına çıkmasa onların hep böyle neşeli olacaklarını içi titreyerek düşünüyordu. Yazın sarı sıcağında, orman yangınına düşmüş bir fidan gibi yüzü kavrulan, saçları diplerine değin yanık rengine dönüşen, dudakları çatlayıp kararan Zaripa o Zaripa değildi sanki. Onun yerinde kara gözlü, ışıl ışıl bakışlı, bir Asyalının temiz, düzgün, açık yüzüyle güzel bir kadın oturuyordu. Zaripa'nın duygularını en çok kaşları ele veriyordu. Türkülerin havasına göre yukarı kalkan, çatılan, iki yana yayılan, türküleri onunla birlikte söyleyen kaşlar... Onun karşısında Abutalip iki yana salınarak, sözleri anlaşılır biçimde söyleyerek onu yanıtlıyordu:

...Eşkin atın böğründeki kolan izleri gibi,
Aşkımız da silinmez bellekten silinmez...

Zaripa'nın elleri mandolinin tellerinde gezinirken yılbaşında eğlenen bu küçük topluluğu sese boğuyordu. Türkülerde uçuyordu Zaripa, uçuyordu... Yedigey bir an onun göklerde dolaştığını düşündü. Beyaz devrik yakalı, el örgüsü mor hırkası sırtında, çın çın çınlayan mandolini elinde, karla kaplı Sarı Özek kırlarının üstünde dolanıyor; geçtiği her yerde karanlığı iki yana ayırarak sisler arasına dalıyor, mandolininin sesi çok çok uzaklardan geliyordu. Sonra birden Boranlı durağında başkalarının bulunduğunu anımsayarak ortaya çıkıyor, onları kendinden yoksun bırakmamak için gelip masaya oturuyordu...

Türkülerden sonra Abutalip Yugoslav partizanlarının dansını yaptırdı isteyenlere. Ayağa kalkanlar kollarını birbirinin omuzuna koydular, ayaklarını ritme uygun bir bi-

çimde ileri - geri atmaya başladılar. Hızlı bir Sırp dans havasını Zaripa çalıyor, Abutalip söylüyordu. Eller omuzda, halka olup dönerlerken «Oplya, oplya!» diye bağırıyorlardı hep bir ağızdan.

Sonra gene türküler söylendi, kadeh tokuşturarak içkiler içildi, birbirlerinin yeni yılını kutladılar. Nöbeti gelenler kalkıp gidiyorlar, onların yerine yenileri geliyordu... Durak şefi ile karısı dans başlamadan kalkmışlardı.

Temiz hava almak için Zaripa dışarı çıktı, onun peşinden Abutalip ayağa kalktı. Ukubala soğukta üşümesinler diye üstlerine kalın şeyler almalarını istiyordu çıkanlardan. Zaripa ile Abutalip uzun süre geriye dönmeyince Yedigey meraklandı, onlara bakmak için kalktı. Onlar olmadan eğlencenin tadı kalmıyordu. Ukubala;

— Yedigey, sıkı giyin. Terli terli üşütürsün, dedi ona da.

Yedigey;

— Şimdi döneceğim, dedikten sonra gece yarısının aydınlık, ayazlı havasına çıktı, sağa - sola bakarak seslendi: «Abutalip, Zaripa! Nerdesiniz?»

Seslenişine kimse karşılık vermedi ama evin arkasından birtakım konuşmalar duydu. Yedigey kararsızlık içinde durdu. Geriye dönüp gitse miydi, yoksa onları çağırmak için yanlarına mı varsaydı? İkisinin arasında birşeyler dönüyordu. Zaripa hıçkırarak;

— Senin görmeni istemedim. Özür dilerim, diyordu. İçim kaldırmadı. Kusura bakma. Dayanamadım işte...

Abutalip ise onu yatıştırmaya çalışıyordu.

— Anlıyorum. Anlıyorum, karıcığım. Ama böyleyim diye bütün suç bende değil. Eğer yalnız benim durumumla ilgili olsaydı... Bir kişi ha fazla olmuş, ha eksik... Böylesine hevesle sarılmamalıymışım... (Bir süre ikisi de sustular.) Çocuklarımız kurtulacaklar hiç olmazsa... Tüm umudum bunda, diye sürdürdü Abutalip.

Konuşmanın neyle ilgili olduğunu anlamayan Yedigey soğuktan büzüşerek geriye döndü, sessizce içeriye girdi. Odada toplananların arasına katıldığında şenlik havasının dağıldığını, eski neşenin kalmadığını hissediyordu. Yeni yıl eğlencesi burada son bulmuştu.

5 Ocak 1953 günü Boranlı durağında bir yolcu treni durdu ve topu topu bir buçuk dakika eğlendi. Oysa önünde yol

açıktı, her zamanki gibi durmadan geçebilirdi. Bu bir buçuk dakika içerisinde vagonlardan birinden siyah deri çizmeleri birbirinin aynısı olan üç kişi inerek durak şefliğine doğru yürüdüler. Üçü de suskundu, çevreyi kendilerinden emin bakışlarla süzüyorlardı. Kardan adamın yanından geçerken kısa bir süre durdular, levhadaki yeni yılı kutlama yazısını okudular, kardan adamın başındaki, Kazangap'ın tüyleri dökülmüş kürklü şapkasına, orada pek anlamsız duran bu eski şapkaya baktılar, sonra içeri girdiler.

Bir süre sonra şeflik binasından dışarı Abilov hızla fırladı. O hızla az kaldı kardan adama çarpıyordu. Abilov bir küfür savurduktan sonra, daha önce hiç yapmadığı bir biçimde, koşarcasına yürüdü. Aradan on dakika geçti, geçmedi; işinin başından apar topar alınan Abutalip'le birlikte, derin derin soluyarak, Abilov gene koşarcasına geliyordu. Abutalip'in beti benzi atmıştı; şapkası elinde, Abilov'un arkasından durak şefliğine girdi. Fakat yeniden dışarı çıkmaları çok sürmedi. Abutalip ile durağa yeni gelenlerden ikisi Kuttıbayevlerin oturduğu barakaya yöneldiler. Orada da fazla oyalanmaksızın, Abutalip ile iki kişi ellerinde birtakım kâğıtlarla, gittikleri gibi geriye durak şefliği binasına döndüler.

Sonra Boranlı durağını bir sessizlik kapladı. Durak şefliğine ne kimse giriyor, ne de kimse çıkıyordu.

Yedigey olup bitenleri Ukubala'dan öğrendi. Abilov'un isteği üzerine dört kilometre uzaklıktaki onarım işlerinin sürdüğü yere, kocasına durumu haber vermeye gelmişti. Yedigey'i bir kenara çekti.

— Abutalip'i sorguya çekiyorlar.

— Kim çekiyor?

— Bilmiyorum. Durağa birileri gelmiş. Eğer özellikle sorulmazsa yılbaşı eğlencesinde Abutalip ile Zaripa'nın bizlerle birlikte olduklarını söylememizi istiyor Abilov.

— Ne varmış bunda?

— Bilmiyorum. Böyle söylememi istedi. Sonra, saat ikide köye dönmeliymişsin. Abutalip ile ilgili olarak sana da soru soracaklarmış.

— Benden öğrenecekleri bir şey mi varmış?

— Ben nereden bilirim canım! Abilov bunları sana iletmemi söylediği sırada dili tutulmuş gibiydi. Bütün bildiğim bu.

Yedigey zaten saat ikiye doğru eve yemeğe geliyordu.

Yolda yürürken, evde hep olanlara bir anlam vermeye çalıştı. Ama açıklama bulamıyordu bir türlü. Geçmişiyle ilgili olarak, tutsak düştüğü için mi sorguya çekiyorlardı Abutalip'i? Ama bunun hesabı çoktan verilmişti. Peki, o değilse neydi? Yedigey'in bütün neşesi kaçtı, iki kaşık aldıktan sonra erişte çorbasını kenara itti. Saate baktı: İkiye beş vardı. Madem saat ikide gelmesi istenmişti, tam ikide gitmeliydi. Evden çıktı. Şeflik binasının önünde Abilov bir ileri bir geri tur atıyordu. Zavallı, ezik, acınacak bir görünüşü vardı.

— Ne oldu, şefim?

Abilov korka korka kapıya baktı. Bu sırada dudakları titriyordu.

— Felaket, felaket, Yedike! Kuttıbayev'i gözetime aldılar.

— Neden? Ne yapmış ki?

— Evinde yasaklanmış birtakım yazılar bulundu. Hani, akşamları oturup yazardı ya! Hepimiz ne yaptığını biliyorduk.

— Abutalip bunları çocukları için yazıyordu.

— Bilmiyorum ben. Kimin için yazdığına aklım ermez. Benim hiçbir şeyden haberim yok... İçerde seni bekliyorlar.

Durak şefinin küçücük çalışma odasında Yedigey'le aynı boyda, belki ondan daha genç gösteren, 30 yaşlarında, fırça gibi saçları kısacık kesilmiş, kocaman kafalı, tıknaz bir adam oturuyordu. Durmadan bir şeyler yazmaktan olacak, iri delikli, etli burun kanatlarına ter basmıştı. Yedigey içeri girdiğinde geniş alnını buruşturdu, mendiliyle burnunu sildi. Onunla konuştuğu sürece terleyen burnunu ikide birde silecekti. Adam «Kazbek» marka sigara kutusundan upuzun bir sigara çekti, bunu ellerinin arasında yuvarlayarak yumuşattı, tutuşturdu, kapıda dikilen Yedigey'e akdoğan bakışlı, aydınlık, sarımtırak gözlerini çevirerek, kısaca;

— Otur! dedi.

Yedigey masanın önündeki tabureye çöktü.

— İçinizde herhangi bir kuşku kalmasın diye bakın.

Adam böyle diyerek sivil ceketinin göğüs cebinden kahverengi kaplı bir kimlik kartı çıkardı, bunu açmasıyla kapaması bir oldu, sonra gerisin geriye cebine sokarken «Transıkbayev» ya da «Tısıkbayev» benzeri bir ad söyledi. Yedigey gene de adamın soyadını hatırında tutamadı.

— Anlaşıldı mı? diye sordu akdoğan bakışlı memur.

Yedigey ne desin? O da;

— Anlaşıldı, diye karşılık verdi.

— Öyleyse işimize başlayalım. Kuttıbayev'in en iyi arkadaşı senmişsin burada, öyle mi?

— Kim bilir, öyledir. Neden sordunuz bunu?

Akdoğan bakışlı adam uzun sigarasından bir soluk çekti, Yedigey'in söylediklerini doğru işitip işitmediğini anlamak istercesine;

— Kim bilir, öyledir, diye üsteledi. Bırakalım bunu. Anlaşılıyor...

Cam gibi aydınlık gözlerinde alaylı bir gülümseme belirdi, içinde bulunduğu durumdan büyük bir zevk alırcasına sordu:

— E, dostum, neler yazıyoruz bakalım?

— Ne yazıyormuşuz ki!

— İşte ben de bunu öğrenmek istiyorum.

— Neden söz ettiğinizi anlamadım.

— Gerçekten mi? Bir düşün bakalım!

— Evet, neden söz edildiğini anlamadım.

— Kuttıbayev neler yazıyor?

— Bilmiyorum.

— Nasıl bilmiyorsun? Herkes biliyor, yalnız sen bilmiyorsun. Olur mu öyle şey?

— Onun bir şeyler yazdığını ben de biliyorum ama ne yazdığını bilemem. Beni de ilgilendirir? Adamın canı yazmak istiyormuş, otursun yazsın. Bundan kime ne?

Akdoğan bakışlı, mermi gibi delici gözbebeklerini Yedigey'e çevirerek büyük bir şaşkınlık içinde yerinden hopladı.

— Nasıl bundan kime ne? Demek ki her isteyen istediğini yazsın, öyle mi? Bu konuda aklını o mu çeldi?

— Kimse benim aklımı çelmedi.

Akdoğan bakışlı onun ne söylediğine pek aldırış etmedi. Şaşkınlığını üzerinden atamamış gibiydi.

— Düşman kışkışrtması diye işte buna derler. Herkes eline bir kalem alıp bir şeyler çiziktirmeye kalksa durumumuz nice olur? Düşündün mü, nice olur? Herkes kafasına eseni söylese sonu neye varır? Doğru söylemiyor muyum? Böyle yanlış düşünceler nerden girdi kafanıza? Hayır, dostum, izin vermeyeceğiz böyle şeylere. Karşı devrime geçit yok bu ülkede!

Yedigey, tepesinden aşağı boca edilen bu söz sağanağı

altında serseme döndü, ne diyeceğini bilemedi. Gene de hiç bir şey olmamış gibi çevresinde her şeyin yerli yerinde kalmasına çok şaşırdı. Taşkent treninin geçişini pencereden görürken bir an şöyle düşündü: İşlerine - güçlerine giden insanlar vagonlarında oturup çay ya da votka içiyorlar, aralarında konuşuyorlar, fakat hiçbiri Boranlı durağında bir adamın bilmem ta nereden gelmiş, akdoğan bakışlı bir müfettişin karşısında ter döktüğünden haberi yok. Göğsüne çöreklenen bir sızıyla kendini odadan dışarı atmak, hızla uzaklaşan trene yetişmek, onunla birlikte dünyanın ta öbür ucuna kaçmak geldi içinden. O anda orada bulunmasın da nereye giderse gitsindi.

— E, ne diyorsun? Sorunun özü bu. Kavradın mı şimdi? dedi akdoğan bakışlı.

— Kavradım ya. Yalnız benim de öğrenmek istediğim bir şey var. Adam çocukları için anılarını yazıp saklamak istemiş. Cephede, tutsak kaldığı yerde, partizanlar arasında başından neler geçtiğini anlatmış. Bunda ne gibi bir kötülük olabilir?

«— Çocukları için mi» dedin? Sen onu benim külâhıma anlat! Parmak kadar çocuklara anılarını bırakacakmış! Kimse yutmaz bunu! Deneyimli bir düşmanın nasıl çalıştığını anlamıyor musun daha? Onu kimsenin görmeyeceği, izlemeyeceği ıssız bir köşeye sinmiş; yaz babam yaz, istediğini yaz...

— Bunun ne zararı var? Adam kendi düşüncelerini, başkalarına söylemek isteyip de söyleyemediği sözleri çocukları büyüyünce açıp okusunlar diye yazdıysa ne var bunda?

Akdoğan bakışlı, başını iki yana sallayarak sitemli sitemli;

— Hangi söylemek istediği sözler, hangi kendi düşünceleri? dedi. Kendi düşüncesi ne demek? Kendi dünya görüşü anlamına mı geliyor bu? Söylemek isteyip de söyleyemediği sözü olamaz insanın. Çünkü kağıda dökülmüş söz artık onun kendi sözü değildir. «Ağızdan çıkan söz kuş değil tutamazsın» deyişi ne derece doğruysa, «kalemle yazdığını baltayla kesip atamazsın» deyişi de o derece doğrudur. (29) Herkes aklına eseni yazmaya kalksa bununla baş edilir mi?

(29) «Kalemle yazdığını baltayla kesip atamazsın» deyimi dilimizde bulunmadığı için buna benzer bir atasözümüzü eşleştirip anlaşılmasını sağlamak istedim. (Ç.N.)

Bakın, «Partizan Defterleri», «Yugoslavya'da Geçen Geceler ve Gündüzler» adını verdiği şeyler! (Böyle diyerek muşamba kaplı kalın üç defteri masanın üstüne fırlattı.) Birer yüz karası bunlar. Sen de burada kalkmış, arkadaşına arka çıkmaya çalışıyorsun! Biz onun foyasını çıkaralı çok oldu!

— Ne foyası? Neyini buldunuz?

Akdoğan bakışlı, oturduğu sandalyede gövdesini hızla geriye itti; cam gibi duru gözlerini kırpmaksızın, Yedigey'in yüzünden ayırmaksızın ona alaylı alaylı baktı. Alay ettiği için gizlice zevk duyarak, beklenmedik bir biçimde şunları söyledi:

— Ne bulduğumuzu bırak da biz bilelim. Bu bizim işimiz. Bizden başka kimsenin bilmesi de gerekmez.

Bunları söylerken büyük bir zevk duyuyor, bu sözlerin karşısındakinin üzerinde bırakacağı etkiden dolayı kendinden geçiyordu.

Yedigey şaşkınlık içinde;

— Madem öyle, biz de bilmeliyiz, dedi.

Beriki eğilip bir şeyler yazarken bir yandan da konuşuyordu:

— Onun düşmanca yazdığı anılar başına iş açacak. Bunu böyle bilesin! Ben de seni akıllı bir adam sanıyordum. Çalışkanlıkta önde geldiğin için güvenmiştim sana. Gene de eski bir savaşçı olarak, düşmanın iç yüzünü açığa çıkarmada bize yardım edeceğine inanıyorum.

Yedigey suratını astı; alçak bir sesle, fakat anlaşılır, kuşku bırakmaz bir tonla;

— Ben herhangi bir yazıya imzamı koymam. Bunu ta baştan söyleyeyim, dedi.

Akdoğan bakışlı, karşısındakini mahveden bir bakış fırlattı.

— Kimsenin senden imza falan istediği yok. İmza etmezsen elimize bir şey geçmeyeceğini sanıyorsan aldanıyorsun. Senin imzan olmadan da bu adama sorumluluğunu bildirecek malzemeyi topladık.

Yedigey bir güçsüzlük, karşısındakinin saldırısından yılgınlık duyduğu için sesini çıkarmadı. Fakat aynı zamanda, Aral gölünün dalgaları gibi yapılanları kabul etmemekten doğan bir öfke, zehirli bir kin kabardı yüreğinde. Bir an, akdoğan bakışlı herifi kuduz köpek boğazlar gibi boğazlamak geldi içinden. Bunu rahatça yapabileceğini biliyordu. İki e-

liyle birden sarılıp boğduğu faşistin damarlı, kalın boynu canlandı gözlerinin önünde. Boğmaktan başka çıkar yol kalmamıştı. Düşman savunmasını, kurdukları mevzilerden söküp atmaya çalıştıkları bir sırada onunla beklenmedik bir anda siperde yüz yüze gelmişlerdi. Önce düşmanı kanatlardan kuşatmışlar, siperlere el bombaları atmışlar, siper çıkışlarını makineli tüfek ateşine tutmuşlar, ilerleyecekleri hattı iyice temizlemişlerdi, ileri atılıp düşman siperlerine girdikleri sırada Yedigey karşılaşmıştı onunla. Alman, bütün mermilerini bitiren bir makineli tüfek nişancısı olmalıydı. Onu tutsak alıp geriye götürmeyi tasarlarken Yedigey adamın elinde bir bıçak gördü. Ansızın çekip havaya kaldırmıştı. Yedigey bunu görür görmez miğferini çıkarıp karşısındakinin suratına yapıştırdı. İkisi birden yuvarlandılar çukura. Adamın boğazına sarılmaktan başka çare kalmamıştı. Yedigey bunu yaptığında Alman boğuk boğuk sesler çıkarmaya, sonra hırlamaya, ellerinin arasında kıvranmaya, düşürdüğü bıçağı bulmak için parmaklarıyla yerleri tırmalamaya başladı. Her an sırtına bıçağın saplanmasını bekleyen Yedigey ağzı sırtaran, yüzü gitgide kararan düşmanın kıkırdaklı boğazına çöktü; zayıflamayan, hayvanımsı bir güçle, homurdana homurdana sıktı sıktı... Ancak berikinin canı çıkıp keskin bir sidik kokusu ortalığa yayılınca gevşetti kasılıp kalan parmaklarını. O anda miğdesi kabardı, içinden bir öğürtü koptu, gözlerinin önü karardı; inleyerek, ağzından kusmuklar saçarak uzaklaştı oradan. Bu olayı ne o zaman, ne de daha sonra kimseye anlatmadı. Arada bir bu korkulu olay düşüne girerdi. Uyandığında dünya başına yıkılır, yaşamak istemezdi... Akdoğan bakışlının karşısında aynı şey hatırına gelince öğürtüyle birlikte bir tiksinti kabardı içinden. Biliyordu, ne denli nefret de etse karşısındaki kurnazlıkta, akılda ondan üstündü. Bu da ona çok dokundu. Adam masasına eğilmiş, yazı yazarken, Yedigey onun ileri sürdüğü savlarda zayıf noktalar bulmaya çalışıyordu. Çok geçmeden buldu aradığını. Bu sözlerde mantık - dışılık, gerçekle bağdaşmazlık vardı. Bir insan «düşmanca anılar yazmak»la suçlanabilir miydi? «Düşmanca» ya da «dostça» anılar olabilir miydi ki? Anılar, geçmişte yaşanan, şimdi gerilerde kalmış olaylarla ilgiliydi her zaman. Bu duruma göre insan ancak gerçekte yaşadığı şeyleri anımsardı.

Heyecandan boğazının kuruduğunu hissediyordu. Gene

de sözleri çok sakin söylemeye çalışarak;

— Senden sormak istediğim bir şey var, dedi. (Ondan korkmadığını, yaltaklanmayı ise aklının köşesinden geçirmediğini göstermek için «sen» demişti. Sarı Özek bozkırlarından öte sürgün yeri yoktu ya...) Sen diyorsun ki, Kuttıbayev düşmanca anılar yazmış. Ben bundan bir şey anlamadım. Anılar düşmanca ya da dostça olur mu? Açıklar mısın bunu! Benim bildiğim, insanlar bir zamanlar karşılaştığı, ama şimdi olmayan şeyleri anımsarlar. Neyi yaşamışlarsa onu anımsarlar. Senin dediğine göre iyi şeyler yaşamışsa anımsasın, ama yaşadıkları kötüyse anımsamasın, unutsun! Ben böyle söz işitmedim hiç. Bunu şöyle de söyleyebiliriz: Bir insan düş görmüşse onu anımsayacaktır, değil mi? Peki, bu korkulu bir düşse, gördüğü düşü de mi anımsamayacak?

— Bakın şunun söylediklerine! Tüh, Allah kahretsin! Felsefe yapmayı seviyorsun. Amacın benimle tartışmak, değil mi? Köy filozofu... (Bir süre sustu. Sonra, nişan alıp ateş eder gibi takır takır konuşmaya başladı) Dünyada birçok olay yaşanır. Bunu tarihsel olaylar anlamında söylüyorum. Neler olduğu, nasıl olduğu pek önemli değil. Asıl önemlisi, geçmişi, şimdi işimize yaradığı, bizlere gerekli olduğu biçimde anlatmalı. Sözlü ya da yazılı olarak... İşimize yaramayacak şeyleri ise anımsamaya hiç gerek yok. Eğer bundan sakınmazsan düşmanca bir tavır içine giriyorsun demektir.

— Ben öyle düşünmüyorum. Söylediklerin doğru olamaz, dedi Yedigey.

— Senin nasıl düşündüğünü soran yok. Sen sorduğun için söylüyorum bunları. Hani, anlamadığını söylemiştin ya demin. İyilik olsun diye yapıyorum bunu, aslında sana açıklamada bulunmak zorunda değilim. Şimdi bırakalım bunları da işimize dönelim. Söyler misin, Kuttıbayev seninle içten konuştuğu bir sırada, diyelim içki sofrasında birtakım İngiliz adlarından söz etti mi?

Yedigey çok şaşırmıştı.

— Ne diye söz etsin böyle şeylerden?

— Ne diye mi?

Akdoğan bakışlı, Abutalip'in yazdığı «Partizan Defterleri»nden birini açtı; kırmızı kalemle altını çizdiği yeri okumaya başladı: «27 eylülde bulunduğumuz yere bir albay ile iki binbaşıdan oluşan bir İngiliz askeri kurulu geldi. Resmi geçitle onların önünde yürüdük, selamladılar hepimizi. Sonra

komutan çadırında topluca yemek yedik. Yugoslavlar arasında yabancı partizanlar olduğumuz için bizi de aralarına almışlardı. Beni tanıştırdıkları sırada albay nazik bir biçimde elimi sıktı; çevirmen aracılığıyla nereli olduğumu, oraya nasıl geldiğimi sordu. Kısaca anlattım. Şarap doldurdular, birlikte kadeh kaldırdık. Sonra aramızda uzun konuşmalar oldu. İngilizlerin bu yalın, içten davranışından çok hoşnut kalmıştım. Albay büyük bir şansın, onun sözleriyle, Tanrı'nın bizlere Avrupa'da faşizme karşı birleşmede yardımcı olduğunu söyledi. Eğer aramızda birleşmesek Hitler'e karşı koymanın iyice zorlaşacağını, belki de savaşın, parçalanan halklar için felâketli bir sonla bitebileceğini belirtti...»

İşaretlenen yerin okunması bitince akdoğan bakışlı defteri önüne koydu. Bir sigara daha yakıp dumanını savura savura bir süre sustuktan sonra:

— Buradan da anlaşılıyor ki, Stalin'in dehası olmadan zaferin gerçekleşemeyeceği konusunda Kuttıbayev, İngiliz albayına herhangi bir itirazda bulunmamış. Sanki partizanlar Avrupa'da her yerde çarpışsalar ya da başka şeyler yapsalar ellerinden bir şey gelirmiş gibi. Adamın kafasında yoldaş Stalin'e saygı dahi yok. Anlıyorsun, değil mi?

— Belki de İngiliz albayına öyle şeyler söylemiştir de buraya yazmayı unutmuştur.

— Yok canım, öyle bir satıra raslanmadığı gibi yazdıklarının havası da öyle değil. Senin dediklerini kanıtlayacak tek söz bulamazsın. Ayrıca bir şey daha var: Bu yazdıklarını, onun 1945'te Yugoslav partizan birliğinden dönüşünde denetleme kurulunda verdiği ifadeyle karşılaştırdık. Orada İngiliz kurulundan hiç söz edilmiyor. Bu yüzden karışık bir durumla karşı karşıyayız. İngiliz istihbarat örgütüyle bir ilişkisi bulunmadığını kim temin edebilir?

Yedigey'in içine gene bir sızı düştü. Akdoğan bakışlının konuyu nereye doğru saptırdığını tam olarak görebilmiş değildi.

— Düşün bakalım, Kuttıbayev sana birtakım İngiliz adları söyledi mi? İngiliz kurulunda kimlerin bulunduğunu öğrenmek bizler için çok önemli.

— Adları nasıl olur bu adamların?

— John, Clark, Smith, Jack gibi şeyler...

— Onun ağzından böyle adlar işitmedim. Ne onun ağzından, ne de daha önce...

Akdoğan bakışlı, Yedigey ile görüşmenin ona fazla bir şey sağlamamasından dolayı somurttu, kara kara düşünmeye başladı. Sonra gizli bir şey söylermiş gibi sesini alçalttı.

— Burada okul açmış. Çocukları okutuyormuş, öyle mi?

Yedigey ister istemez güldü.

— Ne okulu? Onun iki çocuğu var, benim de iki kızım. İşte okul dediğiniz bu. Büyükler beşer, küçükler de üçer yaşında. Çepeçevre çöl, çocuklar nereye gidip ne yapacaklar? Çocukları oyalıyorlar, böylece de belki bir şeyler öğretiyorlar. Karısı olsun, kendisi olsun meslekten öğretmen. Onlara masal okuyorlar, resim yapıyorlar. Bu arada onlara da bir şeyler çizdirip türkü söyletiyorlar. Okulumuz bu işte...

— Ne gibi şarkılar söylediklerini biliyor musun?

— Her türlü çocuk şarkısı. Anımsamıyorum şimdi.

— Kuttıbayev ne öğretiyordu onlara? Neler çiziyorlardı?

— *Harfler, bildiğimiz resimler.* Bu arada birtakım kolay sözcükler...

— Şu sözcüklerden birkaçını söyler misin?

— Ben hangileri olduğunu nereden bileyim şimdi?

Akdoğan bakışlı, çocukların çiziktirdiği defterler arasından bir yaprak bulup çıkardı.

— Öyleyse ben sana söyleyeyim. Onlara öğrettiği ilk sözcükler bunlar. Bak, çocuklar ilk sözcük olarak neyi öğrenmişler: «Bizim evimiz». Ne diye «Bizim utkumuz» yazdırmamış? İnsanın aklına gelecek ilk sözler değil mi bunlar? Ama onun aklına gelmez öylesi... Utku ve Stalin birbirinden ayrılmaz sözcüklerdir.

Yedigey ne diyeceğini bilemedi. Bu adamın baskısı karşısında küçük düşürülmüş hissetti kendini ve Zaripa ile Abutalip'e acımaya başladı. Aklı bir şeye ermeyen dört ufak çocuğa bunca zamanlarını, güçlerini harcayan bu iki insanın onlara bir şeyler öğretmek için çırpındıklarını düşününce büyük bir öfkeye kapıldı. Adama dik dik bakarak;

— Madem öyle, şunu - bunu değil, «Bizim Lenin'imiz» diye yazmayı öğretmesi daha uygun olmaz mıydı? dedi. Lenin herkesten, her şeyden önce gelmez mi?

Bu beklenmedik çıkış karşısında akdoğan bakışlının bir an soluğu tutuldu. Sonra ciğerlerinden ağır ağır sigara dumanı çıkararak ayağa kalktı. Odada gezinmek istiyor, fakat da-

racık odada adım atacak yer göremediği için şaşkın şaşkın duruyordu. Bir süre sonra kısık bir sesle;

— Biz Stalin deriz ama Lenin anlarız, diye ağzının içinde bir şeyler geveledi.

Bu buluşundan dolayı biraz rahatlamıştı. Yarıştan sonra soluklanan koşucular gibi göğsü inip inip kalkıyordu. Yumuşayan bir sesle;

— Aramızda böyle bir konuşma geçtiğini yok sayalım. İkimiz de unutalım bunu, dedi.

Yerine oturdu. Oturur oturmaz da sarımtırak cam gözlü, bozdoğan bakışlı adamın duruşundan bir şey okunmayan, soğukkanlı yüzünü yeniden takındı. Demin hırçınlaşan kendisi değildi sanki.

— Öğrendiğimize göre Kuttıbayev çocukların yatılı okullarda okumasına da karşıymış, öyle mi? Senin yanında bu çeşit konuşmalar geçti mi?

— Böyle bilgileri nereden aldınız? Kim söyledi size bunları?

Yedigey büyük bir şaşkınlık içinde bunları sorarken birden hatırına geldi: Abilov'du ona bu gibi şeyleri aktaran. Onun da bulunduğu bir zamanda böyle bir konuşma geçmişti.

Akdoğan bakışlı, Yedigey'in sorularından dolayı küplere bindi.

— Dinle beni, daha önce bildirmiştim. Bilgileri nereden aldığımız, bunları bize kimlerin verdiği kimseyi ilgilendirmez. Kimseye de hesap vermek zorunda değiliz. Unutma bunu. Şimdi sen bana Kuttıbayev'in neler söylediğini anlat.

— Neler söylediğini birden toparlayabilir miyim, bilmem. Bizim durakta hepimizden büyük bir işçi var. Adı Kazangap. İşte onun oğlu Kumbel'deki yatılı okulda okur. Çocuk işte; yaramazlıkları, yalancılığı eksik değil. Geçen eylülde de Sabitcan adındaki bu çocuğu okula gönderirlerken —babası deveyle götürecekti— annesi Bökey ağlayıp sızlanmaya başladı. Yatılı okula verdiklerinden beri oğlunun ele-avuca sığmaz, ana-baba tanımaz bir çocuk olup çıktığından dem vurdu. Kadın cahil. Aklı her şeye ermez. Merkezden uzak yaşıyorlar, çocuğu yatılı okula vermeyip de ne yapacaklar?

— Anlaşıldı. Kuttıbayev'in söyledikleri önemli bizim için. O neler dedi?

— Ha, evet, o da oradaydı. Bir annenin sezgisiyle birçok

şeyi hissedeceğini söyledi. Oğlundaki değişiklikleri, aksaklıkları bir anne anlamayıp da kim anlayacak? Kuttıbayev bu arada yatılı okulların, başka çözüm yolları bulunmadığı için açıldığını belirtmeye çalıştı. Yatılı okulların çocuğu ailesinden, annesinden, babasından ayırdığını, ayırdığını değil de uzaklaştırdığını bildirdi bir öğretmen olarak. Bu konu kolayca tartışılacak bir konu değil. Herkes için. Onun için de, başkaları için de... Hak veriyorum ona. Bizim de çocuklarımız yetişiyor. Sonunda neler olacak, başımıza ne işler açılacak diye şimdiden içim titriyor. Kötü bir durum...

— O iş başka... Sonradan anlaşılır neler olacağı... Demek oluyor ki, Kuttıbayev Sovyet yatılı okullarının kötü olduğunu söyledi. Öyle mi?

— Kuttıbayev «Sovyet yatılı okulları» demedi. Yalnız «yatılı okul» dedi. Bizim yatılı okulu, Kumbel'dekini konuşuyorduk. «Kötü» sözünü de şimdi ben kullandım.

— Eğer Kumbel yatılı okulu için söylemiş olsa bile Kumbel de Sovyetler Birliğin'de bulunuyor. Aynı anlama gelmez mi?

Yedigey karşısındakinin onu yanıltmaya çalışmasından ötürü çileden çıkarak;

— Hayır, aynı anlama gelmez, dedi. Adama söylemediği sözleri söyletmeye uğraşma. Bu konuda benim görüşüm de onunkinin aynısı. Ben de öyle düşünüyorum. Tren yolunda kuytu bir durakta değil de başka bir yerde yaşıyor olsaydım çocuklarımı hiçbir zaman yatılı okula göndermezdim. Benim düşüncem bu. Anlaşıldı mı şimdi?

— Sen istediğin gibi düşün, orası beni ilgilendirmez.

Akdoğan bakışlı böyle dedikten sonra bir an sustu.

— Şimdi gelelim vardığımız sonuçlara... Demek oluyor ki, Kuttıbayev kollektif eğitime karşı, bunun yararına inanmıyor? Öyle değil mi?

Yedigey dayanamadı.

— Hayır, o hiçbir şeye karşı değil. Niçin yalandan suç yüklüyorsun adama? Doğru mu bu?

Akdoğan bakışlı, onu sokmaya çalışan bir arıyı kovarcasına ellerini sallamaya başladı.

— Dur, dur! Bağırmana gerek yok! Şimdi bana bir de şunu söyle. «Dönenbay Kuşu» diye bir defter daha yazmış. Nedir bu? Kendisi defterdeki yazıları Kazangap'ın, biraz da

senin anlattıklarından derlediğini bildirdi. Gerçekten öyle mi?

Yedigey canlandı.

— Evet, tam dediği gibi. Sarı Özek bozkırında böyle bir öykü, daha doğrusu söylence vardır. Buraya yakın bir yerde bir zamanlar göçebe oymakların ölülerini gömdükleri, şimdi ise herkesin kullandığı Ana - Beyit adında bir gömütlük bulunur. Mankurt oğlu tarafından öldürülen Nayman Ana orada yatar...

— Peki, yetişir. Yazıları okuyunca bu kuşun hangi gizli anlama geldiğini çıkartacağız elbet. (Akdoğan bakışlı, defterin yapraklarını karıştırmaya başladı. Bir yandan da yüksek sesle düşünüyordu) Dönenbay kuşu, hmmm... Bundan iyisini arasa bulamazdı. İnsan adı taşıyan bir kuş... Başımıza bir yazar daha çıktı. Yeni bir Muhtar Ayvazov'la ([30]) karşı karşıyayız anlaşılan. Derebeylik geçmişini anlatan bir yazar daha. Dönenbay kuşu, hmmm... Gizlenmekle bizi aldatacağını sanıyor. Çocuklar için yazıyorum diye kuytularda sen defterleri doldurursun, değil mi? Peki, bu kimin için? Bunu da mı çocuklar için yazmış?

Akdoğan bakışlı, muşamba kaplı başka bir defter alarak Yedigey'in burnuna dayamıştı.

— Nedir o? diye sordu Yedigey birden şaşırdığı için.

— Bana neden soruyorsun? Üzerinde «Raymalı - Ağa ile Kardeşi Abdi İhan'ın Öyküsü» yazıyor. Kendin daha iyi bilirsin.

— Ha, o mu!.. Bu da bir söylence. Yaşlı insanların anlattıkları bir masal...

— Merak etme, biz de biliyoruz bu masalı. Kulağıma çalınmıştı. Yaşlı bir adam bunamışlığına bakmaksızın on dokuz yaşında bir kıza tutuluyor. İyi bir şey mi bu yani? Senin Kuttıbayev yalnız zararlı bir tip değil, aynı zamanda ahlakça çökmüş bir soysuz. Bunak herifin marifetlerini üşenmeden nasıl da uzun uzun anlatmış!

Yedigey kıpkırmızı kesildi. Utandığından değildi kızarması. Abutalip'e bundan daha büyük haksızlık yapılamaya-

---

(30) «Abay'ın Yolu» adlı roman-destanında 19. yüzyılda yaşamış büyük Kazak ozanı Abay Kunanbayev'i anlatırken aynı zamanda halkın geleneklerini, yaşantısını betimleyen Kazak yazarı Muhtar Ömerhanoviç Ayvazov. (1897-1961) (Ç.N.)

cağını anladığı için öfkeden kan yüzüne hücum etmişti. Bağırmamak için kendini güçlükle tutarak:

— Senin kim olduğunu, buraya hangi görevle geldiğini bilmiyorum. Yalnız şunu iyi bilmeni isterim ki, Kuttıbayev gibi bir baba ve koca olmayı Tanrı herkese nasip etsin! Onu yalnız bana değil, burada istediğinize sorun. Şurada kaç kişiyiz? Hepimiz birbirimizi tanırız.

— Peki, peki, sakin ol! Adam hepinizin beynini yıkamış, kafalarınızı sislendirmiş. Düşmanın açıkça çalıştığı nerede görülmüş zaten? Ama biz foyasını açığa vurmasını biliriz. Senin işin tamam. Gidebilirsin.

Yedigey ayağa kalktı. Şapkasını giyerken gitmek için ağırdan alıyordu.

— Bu duruma göre Kuttıbayev'in durumu ne olacak? Ne yaparlar ona? Defterlere yazı yazdı diye hapse atarlar mı?

Akdoğan bakışlı masasından sertçe doğruldu.

— Dinle, sana bir kez daha anımsatıyorum! Bunlar seni ilgilendirmez. Düşmana niçin koğuşturma açtığımız, ona nasıl davranacağımız, nasıl bir cezaya çarptıracağımız yalnız bizim bileceğimiz iş! Sen boşuna kafanı yorma. Şimdi yoluna git, hadi, oyalanma!

Aynı günün akşamı Boranlı durağında başka bir yolcu treni daha durdu. Ancak bu, ters yöne gidiyordu. O da kısa bir süre, üç dakikacık kaldı orada.

Karanlıkta trenin gelmesini bekleyen, birbirine benzer meşin çizmeli üç kişi, Abutalip Kuttıbayev'i de götürmek için yanlarına almışlardı. Birinci hattın başında, sırtları bu adamlara dönük, ortada Abutalip'i bir duvar gibi kuşatan Boranlılar, onlarla birlikte Zaripa ile çocukları, Yedigey, Ukubala duruyorlardı. Tarifeye göre trenin yarım saat gecikmesinden tasalanan durak şefi Abilov ortalarda dolanıyor, hiçbir işe yaramadığı halde herkesi telâşa veriyordu. Ne işi vardı onun burada? Madem kalkıp gelmiş, ötekilerle birlikte durup konuşsaydı ya! Netameli masallardan dolayı Abutalip yüzünden sorguya çekilen Kazangap o sırada makasta bulunuyordu. Abutalip'i götürecekleri yere kendi eliyle uğurlamak ona düşmüştü. Karısı Bökey ise Yedigey'in kızlarıyla birlikte evdeydi.

Benzer çizmeli üç kişi rüzgardan yakalarını kaldırdıkları, herkese sırtlarını döndükleri, bir de hiç konuşmadıkları i-

çin yabansı yabansı duruyorlardı orada. Abutalip'le ötekilerin arasına girerek onu onlardan ayırmışlardı. Abutalip'le vedalaşmayı bitiren Boranlılar suskundu.

Yerdeki karları hışır hışır sürükleyerek, belli belirsiz ıslık çalarak bir yel esiyordu. Fırtına başlangıcı mıydı bu? Sarı Özek bozkırının göz alabildiğine uzanan enginlerinde donmuş gibi duran bir duman kabardıkça kabardı, yukarı doğru yükseldi. Aydede gökyüzünde çevresine güçlükle ışık saçan, yalnız, herkese küskün, solgun bir leke gibi duruyordu. Acı bir ayaz vardı.

Kocasına vermeye hazırlandığı, içine yiyecek ve çamaşır konmuş bir çıkını elinde tutan Zaripa bir kenarda sessiz sessiz ağlıyordu. Ukubala ise içini çektikçe ağzından kürem kürem buğu çıkıyordu. Ukubala, Daul'u kürkünün arasına almıştı. Zavallıcık bir şeyler sezinliyor, Ukubala teyzeye sarılırken kaygıyla susuyordu. Herkesten çok üzüntü duyan Ermek'ti. Yedigey, hiçbir şeyden haberi olmayan yavruyu kucağına almıştı.

Rüzgar vurmasın diye gövdesiyle ona siper olurken çocuk sızlanıyordu:

— Hadi, babacık, gelsen e yanımıza! Neden gelmiyorsun? Seninle birlikte biz de gitmeyecek miyiz?

Abutalip oğlunun konuşmasını duyunca irkildi, geriye dönüp ona bir şeyler söylemek istedi, fakat benzer çizmeli üç kişi buna bile izin vermediler. Hatta biri sertçe çıkıştı toplananlara:

— Hadi, durmayın burada! İşitiyor musunuz? Şöyle uzaklaşın bakayım! Sonra yaklaşırsınız.

İster istemez biraz daha uzaklaştılar.

Lokomotifin saçtığı ateşin kızıllığı uzaktan gözüktü. Ortada toplananlar kıpırdamaya, durdukları yerde dolaşmaya başladılar. Zaripa dayanamadı, hıçkırıklarını koyverdi. Onunla birlikte Ukubala de sesini yükseltti. Tren kendisiyle birlikte ayrılığı da getiriyordu. Havada uçuşan soğuk karanlığı alnındaki ışıklarla delen lokomotif çevresini saran sisler arasından gürültüyle sıyrıldı, sonra kara bir kütle olup büyüdü. Lokomotif yaklaştıkça önünü aydınlatan farları havaya yükseldi, iki ışık sütunu ile raylar arasında karları savuran rüzgar burgaçları gözüktü, piston ve kolların çıkardıkları gürültü açıkça işitilmeye başladı. İşte vagonların dış çizgileri de belirginleşti.

— Babacık, babacık, bak, tren geliyor.

Ermek babasının karşılık vermemesi üzerine şaşkınlık içinde sustu. Sonra dayanamadı, yeniden bağırdı:

— Babacık babacık!

Ortalıkta dolaşıp duran durak şefi Abilov üç kişinin yanına yaklaştı.

— Posta vagonu katarın başında bulunur. Lütfen ileriye doğru yürüyün. Oradan bineceksiniz.

Kalabalık ileri doğru yürüdü. Tren arkadan hızla yaklaşıyordu. En önde, arkasına bakmaksızın yürüyen akdoğan bakışlı vardı, onun gerisinde Abutalip ile akdoğan bakışlının geniş omuzlu iki yardımcısı, biraz geride ise Zaripa ile kucağında Daul'u taşıyan Ukubala. Ermek'e sımsıkı sarılan Yedigey onların da arkasında, biraz yandaydı. Kadınların, çocukların yanında ağlamamak için uzaklaşmıştı onlardan. Boğazına gelip gelip bir yumru tıkanıyor, ağlamamak için kendini zorluyordu. Bir yandan da Ermek'e kırık dökük bir şeyler söylemeye çalışıyordu:

— Ermek, sen akıllı çocuksun, yavrum. Akıllısın... Akıllı çocuklar ağlamazlar, değil mi?

Tren yürüyüşünü gittikçe yavaşlatarak durağa yaklaştı. Lokomotif tam kalabalığın hizasına gelince güçlü bir fışırtı koyverdi, bu arada tren sorumlusunun keskin düdüğü çınladı. Yedigey'in kollarındaki çocuk birden irkilerek silkindi.

— Korkma, yavrum, korkma, dedi Yedigey. Senin yanındayım, her zaman da yanında kalacağım. Korkma...

Kulakları tırmalayan bir gıcırtıyla uzun uzun gıcırdayarak tren durdu; pencereleri kar tozuyla, kırağıyla perdelenen, kaskatı buzla körleşen vagonlar oldukları yerde çakıldılar. Ortalığı bir sessizlik kapladı. Fakat aynı anda lokomotif yeniden kalkma çabası içinde bir fışırtı saldı. Posta vagonu lokomotifin arkasındaki bagaj vagonundan sonra geliyordu. Ortasında çift kapısı bulunan posta vagonunun pencereleri parmaklıkla örülmüştü. Vagonun kapısı açıldı; astarı pamukla beslenmiş ceket ve pantolon giymiş, başlarında resmi postacı şapkası bulunan biri kadın, biri erkek iki görevli dışarı çıktı. Rütbece erkekten yüksek olduğu anlaşılan kadın elinde bir fener tutuyordu. İri bir gövdesi, geniş göğüsleri vardı. Aşağıdakileri aydınlatmak için feneri kaldırarak;

— Trene binecek olanlar siz misiniz? Bekliyorduk. Yer hazır, dedi.

Elinde büyük bir çantayla basamağa önce akdoğan bakışlı çıktı. Öteki ikisi geride kalanları sıkıştırıyordu:

— Çabuk olun biraz. Bizi yolumuzdan alıkoyuyorsunuz.

Abutalip onu uğurlayanlara döndü, çabuk çabuk;

— Çok geçmez dönerim. Bir yanlışlık var bu işte... Çok geçmez geri dönerim, dedi.

Sonra çocuklarına sarılıp öpmeye başladı. Bunu gören Ukubala hıçkırıklarını tutamadı. Abutalip çocukları kucaklayıp bağırına basıyor, hiçbir şeyden anlamayan yavrucuklara durumu açıklamaya çalışıyordu. Bütün bunlar bir el fenerinin ışığında olup biterken lokomotif kalkmak için istim vermişti. İstimin hemen ardından elektrik akımı gibi katar boyunca ansızın yayılan, kulak çınlatıcı bir düdük duyuldu. Akdoğan bakışlının iki yardımcısı Abutalip'i basamaklara çektiler.

— Tamam! Bin çabuk! Tren kalkıyor.

Abutalip ile Yedigey son anda kucaklaştılar; bir anlığına öylece kalarak, ıslanmış, kılları uzamış yanaklarını birbirlerine dokundurarak, akıllarıyla, yürekleriyle, bütün benlikleriyle her şeyi anladılar.

— Onlara gölü anlat, diye fısıldadı Abutalip.

Onun son sözleriydi bu. Yedigey onun ne demek istediğini anlamıştı. Çocuklarına Aral gölünü anlatmasını istiyordu ondan. Ayırmak için ikisini itip kakmaya başladılar.

— Yeter artık! Bin çabuk! Kalkıyoruz!

İki yardımcı arkadan omuzlarıyla iterek Abutalip'i vagonun içine soktular. Ayrılığın korkutucu özünü ancak o zaman kavrayabildiler iki küçük çocuk. Aynı anda bağırıp, aynı anda ağlamaya başladılar:

— Babacık! Baba! Babacık! Baba!

Yedigey kucağında Ermek'le vagona atıldı. Ama önünde şişman kadın vardı.

— Nereye giriyorsun! Ne yapıyorsun! Aman Tanrım! diyerek kocaman gövdesiyle geçidin önünde durdu, Yedigey'i iri göğüsleriyle geriye itti.

Çocuklar babalarının arkasından bağrışınca Yedigey'in içinde öylesine bir öfke kabardı ki, akdoğan bakışlıyı yakalayıp kendi elleriyle boğmak için gerekirse Abutalip'in yerine aynı yolculuğa çıkmaya çoktan razıydı. Ama o anda bunu kimse anlayamadı.

— Burada durmayın! Gidin buradan, gidin!

Elinde fener tutan kadın böyle bağırırken ağzından çıkan, sigara kokusuyla karışık acı soğan kokusu sinmiş ılık buhar Yedigey'in yüzüne çarptı.

Zaripa kocasına vereceği çıkının elinde kaldığını son anda anımsamıştı.

— Al bunu ona verin. İçinde yiyecek var! diyerek çıkını kapıdan içeri fırlattı.

Bunun ardından kapı kapandı, ortalığa bir sessizlik çöktü. Lokomotif kalkış işaretini verdikten sonra kıpırdandı. Ağır ağır hızını artırarak, tekerleri gıcırtıyla dönerek kara tren yola koyuldu.

Boranlılılar sımsıkı kapalı vagonun önünde, ne yaptıklarının farkına varmadan, onunla birlikte yürümeye başlamışlardı. İlk kendine gelen Ukubala oldu. Geriye dönüp Zaripa'yı kucakladı, onu kollarının arasında sımsıkı kavrayarak öylece durdu. Bir yandan da hızını artırdıkça artıran trenin tekerleklerinin çıkardığı takırtıyı bastırarak bağırdı:

— Daul, dur yerinde! Gitme yanımızdan! Annenin elinden tut!

Kucağında taşıdığı Ermek'le birlikte trenin arkasından bir süre daha koşan Yedigey son vagon da onları geçince durdu. Gürültüsü gitgide azalarak, seyrekleşen ışıkları sönerek tren uzaklaştı, gözden kayboldu... Uzun uzun öten düdüğü son kez işitildi...

Yedigey geriye döndü. Kucağında ağlayıp duran çocuk dinmek bilmiyordu...

Ancak evde, sobanın başında dilsizleşmiş gibi dikilirken Abilov geldi hatırına. Yavaşça kalktı, giyinmeye başladı. Ukubala durumu hemen anlamıştı. Kocasını kolundan tuttu.

— Nereye gidiyorsun? Dokunma ona! Elini sürmeye kalkma! Karısı gebedir. Ayrıca buna hakkın da yok. Nereden biliyorsun? O mu yaptı bakalım?

— Sen merak etme, ona elimi sürecek değilim. Yalnız, artık buralarda kalmaması gerektiğini bilmeli. Nereye gidersе gitsin. Söz veriyorum, saçının kılına dokunmayacağım. İnan bana!

Yedigey böyle dedikten sonra kolunu kurtardı, evden çıktı.

Abilovların pencerleri aydınlıktı. Yatmamışlardı demek.

Karları ağır adımlarla çiğneyerek Yedigey kapıya yaklaştı, hızlı hızlı çaldı. Kapıyı açan Abilov'du. Adam onu görün-

ce korkudan yüzü sapsarı kesildi, bir adım geriledikten sonra;

— A, Yedike, gir içeri, gir! dedi.

Yedigey soğuk havayı da birlikte getirerek içeri girdi, kapıyı arkasından kapadıktan sonra durdu. Elinden geldiğince soğukkanlı olmaya çalıştığı bir sesle;

— Niçin o çocukları babasız bıraktın? Neden yaptın bunu? diye sordu.

Abilov dizlerinin üstüne düştü, Yedigey'in gocuğunun eteklerine yapışmak için sözcüğün gerçek anlamıyla yerde sürünmeye başladı.

— Yemin ederim, ben yapmadım, Yedike! Işte, çocuğumun yüzünü görmeyeyim ki, ben bir şey yapmadım. (Korkudan yerinde ölü gibi katılan karısına dönüp baktı. Konuşurken dili dolaşıyor, nasıl davranacağını bilemiyordu.) Bak, sana yemin ediyorum. Vallahi ben değilim! Ben böyle bir şey yapar mıyım? Hepsi o müfettişin başının altından çıktı. «Ne yazıyordu, niçin yazıyordu?» diye durmadan kurcalayan hep o. Müfettiş yaptı bütün bunları. Benden böyle bir şeyi nasıl beklersiniz? Çocuğumun yüzünü görmeyeyim ki, benim bir suçum yok! Demin trenin yanında dururken o acıklı durumu görmemek için yerin dibine geçesim geldi. Ah, o müfettiş yok mu ya! Söylediği sözlerle aklımızı çeldi, bizi kandırdı. Böyle olacağını bilir miydim? Nereden bilecektim?

Yedigey durak şefinin konuşmasını kesti.

— Peki ayağa kalk da adam gibi konuşalım. Bak, karının yanında söylüyorum. Dileyelim, bu iş hayırlısıyla sonuçlansın. Senin hiçbir suçun yoksa bile durum değişmez. Ayrıca nerede görev yaptığın ailen için önemli değil. Ama bizler ömrümüzün sonuna değin buraya bağlıyız. Onun için iyi düşün. İlk fırsatta başka bir yere gitmek için uğraş. Bu, benim sana öğüdüm olsun. Söyleyeceklerim bu kadar. Bir daha da aynı konuya dönmeyelim. Bunu söylemek için geldim evinize.

Yedigey sözünü bitirdikten sonra kapıyı arkasından kapadı, çıktı gitti...

IX

Büyük Okyanus'ta Aleut adalarının güneyinde vakit öğleyi çoktan geçmişti. Fırtına bütün şiddetiyle sürüp gidiyor;

köpük saçan dalgalar, doğa gücünün bir gösterisiymişcesine, göz alabildiğine uzanan enginlikte ufuktan ufuğa sıralanıyor, bu, ardı arası kesilmeyen çalkantının ortasında «Konventsiya» uçak gemisi hafifçe sallanıyordu. Geminin yeri hiç değişmemişti. San - Francisco ile Vladivostok arasında kuş uçuşu aynı uzaklıkta duruyordu. Uluslararası bilimsel araştırma gemisindeki bütün görevliler tehlike, her an verilecek işi yapmaya hazır bekliyorlardı.

Bu sırada uçak gemisinde, Kavrayıcı yıldız sisteminde dünya dışı bir uygarlığın keşfedilmesinden sonra ortaya çıkan olağanüstü durumu incelemek üzere bir araya gelen olağanüstü yetkili kurulların toplantısı sona ermişti. Yabancı gezegenlilerle birlikte izinsiz olarak Orman - Göğsü gezegenine giden 2 - 1 ve 1 - 2 kod numaralı uzay adamları, «Parite» yörünge istasyonunun telsizi aracılığıyla Ortak Yönetim Merkezi'nden üçüncü kez verilen yönergeyle dünyaya dönüş izni çıkıncaya dek yerlerinden kesin olarak ayrılmamaları bildirildiği için orada bekliyorlardı.

Ortak Yönetim Merkezi'nin bu kesin tavrı aslında yalnız kafalardaki karışıklığı yansıtmakla kalmıyor; aynı zamanda iki taraf arasında gitgide çetrefilleşip sonu gerginliğe doğru giden durumu, daha da kötüsü aralarındaki işbirliğinin kopması ve cepheleşme tehdidi getiren, karşılıklı ilişkilerdeki bozukluğu vurguluyordu. Bir süre öncesine değin iki devletin bilimsel - teknik güçlerini birleştirme temeline dayanan ve karşılıklı çıkarları bakımından iki ülkeyi birbirine yaklaştıran «Demiurg» tasarısı kendiliğinden ikinci plâna itilmiş; dünya dışı bir uygarlığın keşfedilişiyle ansızın ortaya çıkan çözümü güç sorunlar karşısında eski değerini birdenbire yitirmiş bulunuyordu. Her iki kurulun üyelerinin açıkça anladıkları bir şey vardı: İnsanoğlunun o güne değin karşılaşmadığı, başka hiçbir buluşla kıyaslanmayacak önemdeki bu keşif, çağdaş dünya toplumunun esaslarını, yüzyıldan yüzyıla kuşakların bilincinde yoğrula yoğrula gelişip biçimlenen yaşayış, varoluş kurallarının tümünü büyük bir sınavdan geçirmeye yönelikti. Yer yuvarlağının genel güvenliği bir yana, kimse böylesine tehlikeli bir adım atmayı göze alamıyordu.

Tarihin bunalımlı dönemlerinde görüldüğü gibi, bu sefer de dünyadaki iki ayrı toplumsal - siyasal sistemin temel çelişkileri bütün çıplaklığıyla kendini hissettirdi.

Sorunun görüşülmesi sırasındaki düşünce ayrılıkları ateşli tartışmalara yol açtı; görüş ve yaklaşım farklılıkları gitgide uzlaşmaz bir durum aldı. Tartışmaların bir çatışma ve karşılıklı tehdit havasına bürünmesi, denetim altından çıkmaya yüz tutan uzlaşmazlıkların bir dünya savaşına yol açabileceğini düşündürmeye başladı. Olayların böylesine tehlikeli boyutlara ulaşması üzerine her iki taraf da aşırılıklardan kaçınacak bir tutuma girdi, bu yolu seçmek zorunda kaldı. Onların bu tavrı takınmalarını gerektiren daha önemli bir etken de sonunda durumu öğrenecek olan insanlık evreninin karşılarına dikilmesini istememeleri, daha doğrusu bundan korkmalarıydı. Yeni keşfedilmiş bir uygarlığın, önde gelen iki devleti birbirine düşürdüğünü öğrenen dünya topluluğu kim bilir nasıl bir tavır ortaya koyacaktı? Bunu kimse göze alamazdı...

Sonunda mantık üstün geldi ve taraflar, zorunlu olarak, katı bir denge esasına dayanan uzlaşma yolunu tuttular. Bunun üzerine Ortak Yönetim Merkezi'nin aşağıdaki içerikte bildirisi «Parite» yörünge istasyonuna şifreli olarak iletildi:

«Denetleyici uzay adamları 1 - 2, 2 - 1'e! «Parite» istasyonunda bulunan haberleşme sistemi aracılığıyla Orman - Göğsü gezegenindeki 1 - 2, 2 - 1 kod numaralı uzay adamlarıyla hemen bağlantı kurulması ve Güneş galaksisi dışına, Kavrayıcı adı verilen yıldız sistemine geçen bu iki dünyalıya olağanüstü yetkili kurullarımızın aldığı kararların bildirilmesi görevi size verilmiş bulunmaktadır. Dünya dışı bir uygarlığı ortaya çıkaran 1 - 2 ve 2 - 1 kod numaralı uzay adamları bu eylemleriyle ilgili olarak Ortak Yönetim Merkezi'mizin aldığı kararlara kayıtsız, koşulsuz uymak zorundadırlar, bunu böyle bilmek kendilerinin yararınadır. İsteklerimiz aşağıdaki 6 maddeden oluşmaktadır:

a) Dünya uygarlığınca istenmeyen kişiler olarak eski uzay adamları 1 - 2 ve 2 - 1'in yörünge istasyonu «Parite»ye ve aynı nedenle dünyaya dönmeleri yasaklanmıştır.

b) Dünya insan topluluğunun tarihsel deneyimleri, çağının çıkarları ve bugünkü gelişiminin özellikleriyle bağdaşmadığı için Orman - Göğsü adındaki gezegende yaşayan yaratıklarla, cinsi ne olursa olsun, herhangi bir temas kurulması öngörülmemektedir.

c) Gerek eski uzay adamları 1 - 2 ve 2 - 1, gerekse onlarla işbirliği yapan yabancı gezegenliler, «Tramplen» yörün-

gesindeki «Parite» istasyonuna daha önce yapılan cinsten bir ziyarette bulunmaya ya da dünyalılarla temas sağlamak amacıyla yer yuvarlağı çevresindeki hava katmanlarına sızmaya kalkışmaları kesinlikle yasaklanmış olup böyle bir girişim kendilerinin yok olmalarıyla sonuçlanacaktır.

ç) Dünya çevresindeki uzay boşluğunu, yabancı gezegen kökenli uçuş aygıtlarının sızmalarını önleyecek biçimde yalıtmak için, «Çember» adıyla bilinen olağanüstü sistem, uzay nesnelerinin yaklaşmasını önleyici sistem çalıştırılmaya başlamıştır. Bundan böyle uzaydan yer yuvarlağına yaklaşacak her türlü nesne, dünya çevresindeki değişik yörüngelere oturtulmuş bulunan savaşçı robot - roketlerin salacakları nükleer - laser ışınlarıyla anında yok edilecektir.

d) Yeryüzünde yaşayan insanlar arasında oluşmuş jeopolitik yapının bozulmaması, istikrarın korunması ve insanlığın güvenliği açısından, kendi başlarına yabancı gezegenlilerle tesam sağlayan eski uzay adamlarının dünya ile haberleşmeye çalışmaları bundan böyle boş bir çaba olacaktır. Bugüne dek geçen olayların yeryüzü insan topluluğundan gizlenmesi ve dünya dışıyla haberleşmenin bir daha yinelenmemesi için her türlü önlem alınmıştır. Bu amaçla «Parite» istasyonunun yörüngesi hemen değiştirilecek, istasyonun telsiz, telefon - televizyon frekans kanalları yeniden şifrelenecektir.

e) Dünya çevresindeki «Çember» bölgesine yabancı gezegende yaşayan bütün yaratıkların yaklaşmamalarını bir daha anımsatmakta büyük yarar görüyoruz.

Ortak Yönetim Merkezi
«Konventsiya» Uçak Gemisi.»

Ortak Yönetim Merkezi bütün önlemlerin yanısıra, «X» gezegeninin araştırılmasına yönelik «Demiurg» tasarısını da belirsiz bir süre için askıya almıştı. Bu nedenle «Parite» istasyonunun dönme yönü ve yörünge boyutları değiştirildi, yürütülmekte olan başka uzay gözlemlerinde kullanılmaya başladı. Ortak bilimsel araştırma üssü olan «Konventsiya» uçak gemisi tarafsız bir ülke olan Finlandiya'ya verildi. Dünya çevresinde «Çember» uzay koruma sistemi çalıştırılmaya başladıktan sonra «Demiurg» tasarısında görev almış bütün

personel, bilimsel ve yönetsel alanlarda çalışan herkes başka yerlere dağıtıldı; bu görevliler Ortak Yönetim Merkezi'nin etkenliğini durdurmasının nedenlerini ölünceye dek kimseye açıklamayacakları konusunda yeminli imza verdiler.

«Demiurg» tasarısının geçici bir süre için durduruluşuyla ilgili olarak kamuoyunun da aydınlatılması gerekiyordu. Bu iş yapıldı, neden olarak da «X» gezegeninde yeni birtakım incelemeler, ölçümlerde önemli düzeltmeler yapılacağı gösterildi.

Her şey inceden inceye düşünülmüş, yer yuvarlağı çevresine «Çember» sistemi yerleştirildikten sonra bütün önlemlerin tamamlanması planlanmıştı.

Olağanüstü yetkili kurullar toplantıdan çıkar çıkmaz bütün belgeler, şifreler, eski uzay adamlarının yörünge istasyonunda bıraktıkları, yabancı gezegenden gönderdikleri bütün bilgiler, bütün toplantı tutanakları, bu üzüntü verici olayla şöyle ya da böyle ilgili bulunan bütün filimler, bütün yazılar toplanıp yok edildi.

Büyük Okyanus'ta, Aleut adalarının güneyinde gün sona eriyordu. Fırtınanın şiddeti azalmıştı ama okyanusun hırçınlığı dinmiyor; kabaran dalgalar dört bir yanda hışırdıyor, kaynaşıyordu...

Uçak gemisindeki iki özel taşıma uçağı olağanüstü yetkili kurul üyelerini geriye götürmek üzere toplantının bitmesini beklemekteydi. İşte toplantı bitti, üyeler karşılıklı birbirlerine veda ettiler; bir bölümü uçaklardan birine, bir bölümü ötekine yöneldi.

Yolcular uçaklara bindikten sonra iki uçak sırasıyla, geminin sallanmasına karşın başarıyla kalkış yaptı. Uçaklardan biri rotasını San-Francisco yönüne, öteki ise tam ters bir yöne, Vladivostok'a doğru kırdı.

Yüksek rüzgârların dört bir yandan kavradığı Dünya sonu gelmez çemberler çizerek dönüyor, dönüyordu... Sonsuzluğu ölçülemez evrenin içinde Dünya küçücük bir kum tanesiydi, küçücük bir kum tanesi... Böyle küçücük kum taneleri öylesine çoktu ki uzayın sonsuz boşluklarında. Fakat yalnız Dünya'da, yalnız bu gezegende insan yaşıyordu. Bu insanlar akıllarının erdiğince, ellerinden geldiğince iyi yaşıyorlar, bazan da meraktan duramadıkları için, evrenin başka bir köşesinde kendileri gibi yaratıklar olup olmadığını öğrenmeye çalışıyorlardı. Aralarında tartışıyorlar, varsayım-

lar ileri sürüyorlar, Ay'a insan indiriyorlar, başka gök cisimlerine otomatik düzenekler gönderiyorlar, fakat her seferinde Güneş sistemi dolaylarında kendi benzerlerini bulmak şöyle dursun, canlı bir varlığın dahi yaşamadığını anlayarak üzülüyorlardı. Sonra böyle şeyler ilgilerini çekmez oluyor; ekmek kavgasına düştükleri, kendi aralarında anlaşıp geçinmek güç olduğu için bütün bu çabaları unutuyorlardı... İnsanların birçoğu da böyle şeylerin onların işi olmadığını ileri sürüyordu... Dünya kendi başına dönüyor, dönüyordu...

O ocak ayı sisli, ayazlı geçti. Bunca soğuk nereden gelip Sarı Özek bozkırına doluyordu? Demiryolundan gelip - geçen trenler vagon altlarındaki kancalara varıncaya değin baştan başa kırağıyla kaplanmıştı. Petrol yüklü kapkara tanker katarlarının kardan, buzdan dolayı beyazlara bürünmüş olarak geçtiğini görmek insana tuhaf geliyordu. Hele trenlerin o soğukta gelip durduktan sonra bir de nasıl kalktıklarını görmeliydi. Art arda dizilmiş iki lokomotif, sanki birbirine omuz veren iki arkadaş gibi, vagonları yerlerinden kıpırdatmak için debeleniyor; raylara yapışıp kalan tekerleri güçlükle koparıyordu. Donmuş tekerleri raylardan koparan lokomotiflerin debelenmesi keskin bir demir şakırtısı olarak yayılıyordu çevreye. Boranlı'nın çocukları gece yarısı yataklarından uyanıyorlar, bu şakırtıları korkuyla dinliyorlardı.

Karların bastırmasıyla birlikte yollar da sık sık tıkanmaya başladı. Bir yeri açıyordunuz, başka bir yerde yeni bir tıkanma daha oluyordu. Üstelik rüzgarlı havalarda karları küremek öylesine zordu ki! Sarı Özek bozkırları göz alabildiğine geniş bir düzlük; fırtınalar, boranlar bir baştan girip öbür baştan çıkıyordu. Fırtına sanki hep getirip getirip karları demiryolunun üstüne yığmaya çalışıyor gibiydi. Kar siperlerinde ufak bir gedik, bir boşluk buldu mu, nerde var, nerde yok bütün karları toplayıp demiryolu settine dolduruyordu.

Yedigey, Kazangap ve üç yol işçisi kendi bölgelerindeki karı temizlemeye zor yetişiyorlardı. Aynı gün daha önce açtıkları yeri ikinci kez dönüp yeniden temizledikleri çok olmuştur. Eğer develerin çektiği tekersiz arabalar olmasa ona da yetişemezlerdi. Karları önce develerin çektikleri bu arabalarla yolun kıyısına yığıyorlar, sonra geride kalanı kü-

reklerle atıyorlardı. Devesi Karanar'ı onun gibi başka güçlü bir hayvanla birlikte arabaya koşmaktan son derece memnundu Yedigey. Çünkü kışın azgınlaşan devesini böylece yormuş, gücünü kırmış oluyordu. Tekerleksiz arabanın arkasındaki ağırlıkla yetinmeyip üstüne bir de kendisi çıkarak hayvanların yükünü iyice ağırlaştırıyor, sonra da kamçıyla veryansın ediyordu. O zaman bunlardan başka yol temizleme gereci yoktu. Karları iki yana iterek ilerleyen yol temizleyici özel lokomotiflerin yapılmakta olduğunu, yakında her yere gönderileceğini söylüyorlardı ama bu makineler henüz gelmemişti.

Yazın bunaltıcı sıcağında iki ay süreyle insanın kafasının içi pelteleşirdi, oysa şimdi soğuk havayla doldurdukça ciğerleriniz patlayacakmış gibi oluyordu. Ama ciğerlerinizden kime ne? Trenler gelip geçiyorlar, hep yolların açık olmasını istiyorlardı. Yedigey sakallarına ilk kırların düştüğünü o kış tıraş olmaya fırsat bulamamaktan dolayı saçı sakalına karıştı, uyku yetmezliğinden gözlerinin altı şişti, ayazlardan yüzü kararıp sertleşti; o suratla kendinden tiksindiği için aynaya bakamaz oldu. Sırtından gocuğunu, ayaklarından keçe çizmelerini hiç çıkarmıyordu nerdeyse; çalıştığı sırada çadır bezinden, kukuleteli bir muşamba giyiyordu gocuğunun üstünden.

Yedigey neyle uğraşırsa uğraşsın, kışın ağır koşullarıyla nasıl boğuşursa boğuşsun, gene de unutamıyordu Abutalip'in başına gelenleri. Dert olup oturmuştu bu olay içine. Bu işlerin adamcağızın başına nasıl olup da açıldığını, sonunda kurtulup kurtulamayacağını fırsat buldukça Kazangap'la konuşmaya, içini dökmeye çalışıyordu. Fakat ağzını bıçak açmıyordu Kazangap'ın. Son zamanlarda suratı gitgide asılmıştı. Gene de bir gün şunları söyledi:

— Her zaman böyle olmuştur. Onlar bu işin içinden kolay kolay çıkamazlar. Boşuna demeyişler, «Han, Tanrı değildir. Memurlarının işleri nasıl çevirdiğini her zaman bilmez, memurları da pazardan vergi toplayan adamlarının nasıl çalıştığından anlamaz.» diye Her zaman böyledir bu işler...

Yedigey kızdı. Öfkesini Kazangap'tan aldı.

— Sen neler söylüyorsun? Ben de senin akıllı - uslu laflar edeceğini sanmıştım. Hanlık, derebeylik mi kaldı ortada? Onların tefi dürüleli çok oldu. Ayrıca sorun adamlarda değil...

— Onlarda değilse kimde ya?

— Kimde mi?

Yedigey öfkeyle sorduğu sorusuna kendisi bile yanıt bulamadı. Kazangap'ın yanından ayrıldığında, yanıtsız kalan soru zihnini oyup duruyordu.

Bilindiği gibi bir felâket gelirken tek başına gelmez. Babasının götürülmesinden sonra Kuttıbayevlerin büyük oğlu Daul soğuk algınlığından yatağa düştü; ateşli, sayıklamalı, öksürüklü, boğaz ağrılı bir hastalıktan günlerce yattı. Annesi onun anjin olduğunu söylüyordu. Bir sürü hapla iyileştirmeye çalıştı. çocuğu. Fakat bir yandan da evin geçimini dünşünmek gerekiyordu. Onun için makas bekçiliği görevini gece ve gündüz vardiyaları demeden sürdürmek zorunda kaldı. Abutalip'in ailesinin güç durumunu gören Ukubala kendi iki kızının yanısıra Zaripa'nın iki oğlunun bakımını da üzerine aldı. Elinden geldiğince Yedigey de yardıma koşuyordu. Sabah erkenden kömürlükten kömür getirmek, kömürü tutuşturacak odunu kırmak, kör hattaki tankerden su getirmek, fırsat kalırsa sobayı yakmak seve seve üzerine aldığı görevlerdendi. Ancak sobayı yakmak özel bir beceri istiyordu. Odun tutuştuktan sonra üstüne kömür atıyor, sonra da çocuklar gün boyu ısınsınlar diye sobayı bir buçuk kova kömürle dolduruyordu... Gene de yapılacak işlerin en zoru bunların dışında bir şeydi: Abutalip'in çocuklarının gözlerinin içine bakmak, sorularına kaçamaksız yanıtlar vermek en zoruydu Yedigey için. Büyük oğlan hasta yatıyordu, ayrıca kendini tutmasını bilen bir çocuktu. Ama annesine benzeyen Ermek'in sıcakkanlılığı, sokulganlığı, duygusallığı, çıtkırıldımlığı ile avutulması gerçekten zordu. Yedigey odun getirdikten sonra sobayı yaktığı sabahlar onları uyandırmamaya çalışıyordu. Fakat çocukları uyandırmadan ayrıldığı günler çok azdı. Kıvırcık saçlı, kara gözlü Ermek gözlerini açar açmaz ilk soruyu yapıştırıyordu.

— Yedigey amca, babacık bugün gelecek mi?

Soruyu sorduktan sonra yarı çıplak, yalınayak, gözleri umutla dolu, yatağından kalkar Yedigey'e koşardı. Yedigey çocuğun umut dolu bakışları karşısında babasının döneceğini, gene onlarla birlikte olacağını söylemek zorunda kalırdı. Ona doğru atılan çocuğu sımsıcak, sıskacık gövdesiyle bağrına basar; onu yeniden götürüp yatağına yatırırken, büyük bir adamla konuşur gibi;

— Bak yavrum, bugün babanın gelip gelmeyeceğini bilmiyorum, derdi. Çünkü hangi trenle geleceğini önceden telgrafla bildirecekler bize. Biliyorsun, bizim durakta yolcu trenleri durmaz; ancak baş hareket memurunun buyruğu üzerine, yolcu indirecek trenler durur. Öyle sanıyorum, yakında telgraf çekerler. Biz de o zaman hep birlikte, eğer Daul'un hastalığı geçerse onu da alarak babanı karşılamaya çıkarız.

— Babacık, bak seni karşılamaya geldik, deriz, değil mi?

— Evet, evet, öyle deriz. Çok sevinir baban.

Gene de cin gibi akıllı çocuğu atlatmak kolay değildi.

— Yedigey amca, ne diye yük trenine binip baş hareket memurunun yanına gitmiyoruz? Ona babamın geleceği treni durdurmasını söyleriz.

Çocuğun bu akıllıca sözleri üzerine Yedigey kıvırmaya başlardı:

— Öyle diyorsun ya, şimdi yaz değil ki. Bu soğuk kış günü yük trenine nasıl bineriz? Bir yandan ayaz, bir yandan rüzgar. Bak, pencereler ayazdan buz tutmuş. Bu havada yük trenine binersek biz de böyle buz tutar, donarız.

Çocuk üzüntüyle sesini keserdi. Bunu fırsat bilen Yedigey onu yatağında bırakarak hasta çocuğa yaklaşırdı.

— Hadi, sen şimdi yat da ben ağabeyine bakayım.

Çalışmaktan düğüm düğüm olmuş ağır elini çocuğun yanan alnına koyardı... Ateş gene aynı ateş, hiç düşmemiş. Alnına bir elin değdiğini hisseden hasta çocuk gözlerini güçlükle aralar, ateşten çatlamış dudaklarında zayıf bir gülümseme belirirdi.

— Yatağından sakın kalkma, Daul. Terlisin. Kalkarsan daha çok üşütürsün. Ermek, yavrum, ağabeyin çişini yapmak isterse çömleğini ver, e mi? Yataktan kalkmak iyi gelmez. Çok geçmez, anneniz de nöbetten döner. Ben gidince Ukubala teyzeniz kahvaltınızı vermeye gelecek. Yakında Daul iyileşecek, birlikte bize oynamaya gelirsiniz. Saule ile Şarapat sizi çok özlediler. Hadi, gidiyorum ben şimdi. Çok kar yağıyor, ben gitmezsem trenler yolda kalır. Onlara yolu açık tutmalıyız.

Eşiğe varmış olan Yedigey'e Ermek arkadan seslenirdi:

— Yedigey amca, kar çok yağar da babacığın treni yolda kalırsa karları temizlemeye ben de gelirim, olur mu? Benim de küreğim var...

Yüreği sıkışan Yedigey kendini dar atardı evden dışarı. Çocukların durumuna acıdığı için, çaresiz kaldığı için, yapılanlara karşı kin duyduğu için oradan hızla uzaklaşırdı. İşinin başına dönünce bütün hıncını kardan, rüzgardan, tıkanan yoldan, arabaya koştuğu develerden çıkarırdı. Sarı Özek'te kar fırtınalarını tek başına durdurmaya azmetmiş bir insanın hırçınlığıyla her işe saldırırdı...

Öte yandan günler su damlaları gibi birbirine benzer geçiyordu. Ocak ayının ardından soğuklar azalmaya başladı. Fakat Abutalip Kuttubayev'den hâlâ haber yoktu. Yedigey ile Kazangap adamcağızın başına neler gelebileceği konusunda günlerce kafa yordular, gene de bir sonuca varamadılar. Onun yazdıklarının kendisi için yazılmış şeyler olduğuna inandıkları için bunda korkulacak bir durum görmüyorlar, bu yüzden çok geçmeden geri dönecekmiş gibi bir umuda kapılıyorlardı. Sonra bu umutlarını kesin bir kanıymış gibi Zaripa'ya açtılar. Onun moralce çökmesini, yıkılmasını istemedikleri için yapmışlardı bunu. Zaten Zaripa da çocukları için ayakta kalmak gerektiğini biliyordu. Gerçekten de dimdik, kaya gibi sert bir kadın olmuştu. İyice içine kapanmıştı, çok az konuşuyordu. Duyduğu kaygılar yalnız bakışlarından okunuyordu. Ancak ne zamana dek dayanacağı hiç belli değildi.

Boranlı Yedigey bir gün, işinden serbest kaldığı bir saatte karla örtülü kırlarda yayılan deve sürüsüne, özellikle de Karanar devenin ne işler karıştırdığına bakmaya gitti. Tam mevsimi geldiği için azmış, başka erkek develeri yaralamış olabilirdi. Hayvanların otladığı yer yakındı. Kayaklarını takan Yedigey'in oraya gitmesiyle gelmesi bir oldu. Tilki Kuyruğu koyağında rüzgarın karları süpürmesi yüzünden geçen yıldan kalma otların üstünün açıldığını, develerin rahatça yayıldıklarını, sürüde kötü bir durum olmadığını Kazangap'a haber vermesi gerekiyordu. Fakat oraya gitmeden kayağı eve bırakmak istedi. Tam eve varmıştı ki, büyük kızı Saule'nin korkuyla kapıdan dışarı baktığını gördü.

— Baba, annem ağlıyor.

Yedigey elindeki kayak takımını yere fırlattı, hızla evden içeri girdi. Gerçekten de Ukubala hüngür hüngür ağlıyordu. Onu böyle görünce Yedigey'in içi bir tuhaf oldu.

— Ne var, kadın? Niçin ağlıyorsun?

Ukubala hıçkırıklardan boğulacak gibiydi.

— Lanet olsun! Her şeye lanet olsun!

Yedigey onu ilk kez bu durumda görüyordu. Ukubala dayanıklı, üzüntülerini kolay kolay dışa vurmayan bir kadındı.

— Bütün suç senin! Senin yüzünden oldu bütün bunlar!

— Ne oldu canım? Niçin suçluymuşum ben?

— Daha ne olacak? Zavallı çocuklara bir sürü yalan kıvırdın, kandırdın onları. Demin burada bir yolcu treni durdu. Karşıdan gelen başka bir trene yol vermek için durdurmuş olmalılar. Bunu gören Abutalip'in çocukları, «Baba! Babacık geldi!» diyerek ikisi birden trene atıldılar. Ben de onların arkasından. Onların orada ne yaptıklarını tahmin et bakalım!

Vagondan vagona koşarak babalarını aramaya, «Baba! Babacık! Hadi gel! Neredesin?» diye bağırmaya başlamasınlar mı? Trenin altına düşecekler diye ödüm patladı. Vagon kapılarından hiçbiri açılmadığı halde iki çocuk bütün katarı bir baştan bir başa koşa koşa geçtiler. Katar da öylesine uzunmuş ki! Küçüğünü yakalayıp büyüğünü de elinden tutuncaya kadar tren yürüdü, duraktan uzaklaştı. Ama çocukları susturabilirsen sustur! «Babamız içerde kaldı! Trenden inemedi!» diyorlar da başka söz dinlemiyorlar. Onların böyle yırtındıklarını görünce içim tuhaf oldu, aklım başımdan gitti. Küçüğün durumu çok kötü. Git de çocuğun gönlünü al! Yatıştırabilirsen çok iyi olur. Yolcu treni durunca babalarının geleceğini söyleyen sensin. Tren gerçekten durup da içinden babaları çıkmayınca ne hale düştüklerini görmeliydin! Ah, görmeliydin zavallıcıkları! Ne diye babalar çocuklarını, çocuklar babalarını böylesine severler? Ne diye acı çekerler boş yere!

Yedigey Abutalip'in evine giderken idama gidiyor gibiydi. Tanrı'dan tek dileği, bu saf çocuklara yalan söylediği, onları kandırdığı için kusurunu bağışlamasıydı. Onlara kötülük olsun diye yapmamıştı bunu. Şimdi onlara ne diyecek, yalanının sonunu nasıl getirecekti?

Onun geldiğini görünce ağlamaktan gözleri şişip tanınmaz hale gelmiş Daul ile Ermek yeni bir ağlama tufanına tutuldular; hıçkırarak, haykırırak, birbirlerinin çığlığını bastırarak durakta yolcu treninin durduğunu, fakat içinden babalarının inemediğini anlatmaya çalıştılar. Yedigey amcaları hemen gidip treni yeniden durdurmalıydı.

Ermek bütün saflığıyla, güveniyle, umuduyla, üzüntüsüyle yalvarıyordu :

— Sagındım! Papikamdı! Sagındım! Sagındım! (31)

---

(31) Çok özledim! Babacık vardı! Çok özledim! Çok özledim! (Yazar)

Yedigey, karşılıklı ağlayan iki çocuğu yatıştırmaya çalışarak;

— Ben şimdi durumu anlarım. Durun, ağlamayı kesin! diye çırpındı. Şimdi gider birlikte anlarız. Hadi, gidelim de bakalım.

Bunları söylerken asıl güçlüğü dayanmakta, onların karşısında çözülmeden, yüzünün anlatımını değiştirmeden dik durmakta gördü. Nasıl edecek de zayıflığını, umarsızlığını gizleyecekti onlardan? «Nereye gideceğiz şimdi? Kimi göreceğiz? Ne yapacağız? Nasıl edeceğiz?» diye düşünürken bir yandan da ağzının içinde belli belirsiz geveliyordu :

— Şimdi çıkar bakarız. Neden öyle olduğunu anlarız...

Yatakta yüzükoyun uzanmış, yüzünü yastığa gömmüş yatan Zaripa'ya yaklaştı.

— Zaripa! Zaripa! Kalk haydi!

Omuzuna dokunduğu halde kadın başını dahi kaldırmadı.

— Çocuklarla biraz çıkıp dolaşacağız. Sonra bize uğrarız. Bir süre bizde oyalansınlar.

Ağlayan iki oğlanı avutup yatıştırmak, kendisi de kafasını toparlamak için bundan başka çıkar yol bulamamıştı.

Ermek'i omuzlarına oturttu, Daul'un elinden tuttu. Böylece demiryolu boyunca amaçsız amaçsız yürümeye başladılar. Boranlı Yedigey daha önce buna benzer bir acıma hissi, başkalarının acılarına katılma isteği duymamıştı. Ermek omzunda otururken eskisi gibi sık sık hıçkırıyor; üzgün, ıslak soluğunu ensesine veriyordu. Özlemden hasta düşen küçük bir yaratık ona nasıl da inançla sığınmış, omuzlarına nasıl da güvenle yapışmıştı! Aynı biçimde ikinci bir yaratık da eline nasıl güvenle sarılmıştı! Yedigey onlara karşı duyduğu acımayla, yüreği sızlayarak haykırmak, çığlığını tüm dünyaya duyurmak istiyordu.

Ipıssız Sarı Özek bozkırının ortasında, demiryolu hattı boyunca yürüdüler, yürüdüler... Bir o yandan, bir bu yandan, takırdayarak trenler geliyor, trenler geçiyordu...

Yedigey çocuklara bir daha yalan söylemek zorunda kaldı. Çocuklar yanılmışlardı. Bunu belirtti onlara. Durakta raslantı sonucu eğlenmiş olan tren babalarının gelmesi gereken yöne ters bir yönden geliyordu. Babaları o yönden gelmeyecekti. Sonra kısa zamanda dönemezdi babaları. Anlaşılan onu bir gemiye tayfa olarak vermişlerdi. Çocuklarının yanına ancak, gemisi uzak yolculuğundan döndüğünde gelecekti. Onun

için beklemeliydiler. Yedigey'in düşüncesine göre söylediği yalan, çocukların dayanmalarına yardımcı olacak; yalan, bir gerçekle doğrulanıncaya dek işe yarayacaktı. Çünkü o, Abutalip'in döneceğinden en ufak bir kuşku duymuyordu. Aradan belirli bir zaman geçince durum aydınlığa kavuşacak, Abutalip serbest kalır kalmaz çocuklarının yanına dönecekti. Çocuklarını bunca seven bir baba bir saniye bile oyalanmazdı... Yedigey'in yalana sapmasının nedeni buydu... Abutalip'i yeterince bilen bir kişi olarak ailesinden ayrı kaldığı sürece onun ne durumlara düştüğünü herkesten daha açık bir biçimde gözünün önüne getirebiliyordu. Abutalip'in yerinde bir başkası, süresi kendi elinde olmasa bile, sonunda hemen evine dönme umudu içeren geçici bir ayrılığın acısını yüreğinde belki de onun kadar şiddetli duyamazdı. Yedigey'in inancına göre ayrılık Abutalip için büyük bir ceza ile eş değerliydi. İşte o yüzden Yedigey onun adına korkuyordu. Mahkeme kurulup yargılanıncaya dek bekleyebilecek, bu acıya dayanabilecek miydi?...

O arada Zaripa ilgili makamlara birkaç kez dilekçe yazmış; kocasının durumunu, onunla görüşme olasılığının bulunup bulunmadığını sormuştu. Ama hiçbirine yanıt gelmedi. Yedigey ile Kazangap'ın kafaları neden böyle olduğunu pek almamakla birlikte, yanıtın gelmeyişini Boranlı durağına doğrudan doğruya postanın ulaşamamasına yoruyorlardı. Çünkü gönderilen mektuplar ya Kumbel istasyonuna giden birisince götürülür, ya da duraktan birisi özel olarak oraya gidip postaya verirdi. Giden mektuplarda olduğu gibi gelenler de birilerinin iyi niyeti sonucu ulaşırdı ellerine... Bilindiği üzere, bu tarz ulaşım her zaman en hızlısı değildir.

O sefer de şöyle oldu...

Şubat ayının son günü Kazangap, oğlu Sabitcan'ı bölge yatılı okuluna götürmek için Kumbel'e gitmişti. Yolculuğu deve sırtında yaptılar. Soğuk kış günü Boranlı durağında eğlenen yük trenleriyle gitmek çok zordu. Çünkü vagonların içine girmek yasaktı; vagon sahanlığında, açıkta durmak ise rüzgara karşı dayanılacak gibi değildi. Sımsıkı giyindikten sonra eşkin bir deveye bindin mi, bundan iyisi can sağlığıydı. Bir günde gider-gelir, istasyonda bütün işlerini de bitirirdin...

Kazangap geriye döndüğünde akşam oluyordu. Adam devesinden inerken Yedigey onun keyifsiz olduğunu farketti. Herhalde oğlu yatılı okulda yaramazlıklarıyla canını sıkmış,

gidip gelirken de yolda epeyce yorulmuştu.

Yedigey uzaktan seslendi :

— E, yolculuk nasıl geçti?

— Hiç, nasıl geçsin?..

Kazangap devesinin yükünü indirmekle uğraşırken boğulmuş bir sesle böyle söyledikten sonra biraz düşünerek ekledi :

— Birazdan evde olacak mısın?

— Evet. Bir şey mi var?

— Seninle görüşeceğim de...

— Gel, görüşelim...

Yedigey onun gelmesini fazla beklemedi. Kazangap karısı Bökey'i de almış gelmişti. Kendisi önde, karısı arkada... İkisi de çok üzgündüler Kazangap ayrıca bitkin görünüyordu. Boynu uzamış, omuzları çökmüş, bıyıkları aşağı sarkmıştı. Bökey ise şişman olduğu için, hızlı yürümüş de tıkanmış gibi güçlükle soluk alıyordu.

Ukubala onları böyle görünce takıldı :

— Ne o? Atıştınız mı yoksa? Şimdi de barışmaya geliyorsunuz. Buyurun öyleyse...

Böke, aynı tıknefesliğiyle soluklandı, cansız bir sesle :

— Keşki atışsaydık, dedi.

Kazangap evin içini bakışlarıyla kolaçan ettikten sonra sordu :

— Kızlar yok mu?

— Zaripa'ya oğlanlarla oynamaya gittiler. Neden sordun?

Kazangap, Yedigey ile Ukubala'nın yüzlerine dikkatle baktı.

— Çok kötü haberlerim var. Şimdilik sakın çocuklara söylemeyin. Ah, büyük felaket! Biliyor musunuz, bizim Abutalip ölmüş...

Yedigey yerinden sıçradı.

— Ne diyorsun?!

Ukubala ise kısa bir çığlıktan sonra eliyle ağzını kapadı, yüzü kireç gibi ağardı.

— Ölmüş! Ölmüş! Zavallı çocuklar! Bu da mı gelecekti başlarına?

Bunları söyleyen Bökey'in sesi hırıltıdan dolayı fısıltı gibi çıkıyordu.

Kulaklarına inanamayan Yedigey, Kazangap'ın yanına

iyece sokuldu. Korkudan beti benzi atmıştı.

— Ölmüş mü? Nasıl olur?

— İstasyona böyle bir yazı göndermişler.

Birbirlerinin yüzüne bakmaksızın dördü de sus pus durdular. Bu sessizliği Ukubala'nın inlemesi bozdu. İki yana sallanarak bir çığlık koyverdi.

— Oy, başıma gelenler! Oy, başıma gelenler!

Karısının çığlığıyla kendine gelen Yedigey;

— Hani, nerede yazı? diye sorabildi.

— Yazı istasyonda. Yatılı okulda işimi bitirdikten sonra istasyondaki küçük dükkana şöyle bir bakayım, dedim. Bökey sabun almamı istemişti. Tam kapıya doğru yürüdüğüm sırada baktım, karşıdan istasyon şefi Çernov geliyor. Birbirimizi çoktan tanıdığımız için selamlaştık. Bana, «Seninle karşılaştığımız iyi oldu. Benim odaya gidelim de sana bir mektup vereyim. Giderken durağa götürürsün.» dedi. Odasının kapısını açtı, içeri girdik. Çekmecesinden, üstü daktiloyla yazılmış bir zarf çıkardı. «Abutalip Kuttibayev. Sizin durakta böyle bir adam çalıştı mı?» diye sordu. «Evet, çalıştı. Ne olmuş ona?» dedim. «İçindeki yazı geleli üç gün oluyor. Boranlı'ya giden birini bulamadım. Götür de karısına ver. Gönderdiği dilekçelere yanıt. Yazıda belirtildiğine göre kocası ölmüş.» istasyon şefi bu arada anlamadığım bir söz söyledi. Enfarktüs mü, öyle bir şey. Bu hastalıktan ölmüş. Bunun ne anlama geldiğini sorunca, «Kalp durması.» dedi. Yüreği dayanamamış, durmuş. Neye uğradığımı şaşırdım. Zarfı açıp içindeki yazıya baktım. «Kumbel istasyon şefliğine, Boranlı durağında görevli yurttaş bilmem kime... şu tarihlerde verdiği dilekçelere yanıt olarak... Sonra şunlar yazılı... Hakkında soruşturma açılmış bulunan Abatalip Kuttıbayev'in kalp yetmezliğinden öldüğü resmen bildirilmesi.» diye yazıyor. Yazılanlar aşağı yukarı böyle. Olanlara hâlâ inanamıyordum. Çernov'un yüzüne şaşkınlıkla bakınca o da ellerini iki yana açarak, «İşte durum bu. Yazıyı götür, karısına ver.» dedi. Biraz düşündükten sonra, «Bu işi öyle yapmayalım biz, dedim. Kara haber taşıyıcısı olmak istemiyorum. Çocukları daha ufacık, onların yıkılmasına dayanamam. Biz, en iyisi, bütün Boranlılılar bir araya gelip konuşalım. Sonra bir karara varırız. Aramızdan uygun birisi böyle bir haber için özel olarak gelir. Çünkü ölen serçe değil, bir insan.. Ya da karısı Zaripa Kuttıbayeva kendisi gelip durumu sizden öğrenir. Siz de elinizden geldiğince

olanları anlatır, açıklarsınız.. «Buna karşılık Çernov da bana, «Nasıl istiyorsan öyle yap, ancak işin ayrıntılarından haberim olmadığı için karısına ne anlatacağımı, nasıl bir açıklamada bulunacağımı bilmiyorum. Benim görevim ona bu yazıyı iletmek.» karşılığını verdi. «Kusura bakmayın. Yazı şimdilik sizde kalsın. Biz kendi aramızda toplanır, bir karara varırız.» dedim ben de ona. Çernov, «Peki, kendin daha iyisini bilirsin. Düşündüğün gibi yap.» dedi. Böylece müdürün yanından ayrıldım, gelinceye kadar deveyi hep koşturdum. Yol boyunca nasıl yapacağımızı, bu haberi onlara kimin iletmeye dayanacağını düşündüm. Yüreğim parça parça oldu.

Kazangap susmuştu. Yedigey, sanki omuzuna bir dağın ağırlığı çökmüş gibi öne eğildi.

— Ne yapacağız şimdi?

Kazangap'ın bu sorusuna kimseden yanıt gelmedi.

— Ah, böyle olacağını biliyordum : dedi Yedigay başını sallayarak. Çocuklarından ayrılmaya dayanamayacağını biliyordum. En çok korktuğum buydu. Dayanamadı ayrılığa. Sonunun ne olacağını bilmeden çocuklarının özlemini çekmesi kolay mı? Çocukları da baba özlemiyle yanıp tutuşuyorlar. İnsan yüzlerine bakamıyor. Eğer başka türlü bir adam olsa ya da belli bir sebep yüzünden hüküm giyse böyle olmazdı. Keşki yargılanıp hüküm giyseydi: Bir yıl, iki yıl yatar, çıkardı. Almanlara tutsak düşdükten sonra tutsak kapmlarında çürüdü, sonra Yugoslav partizanlarıyla birlikte uzun süre çarpıştı. Yaban ellerde çekmediği sıkıntı kalmadı ama yıkılmadı gene de. Çünkü o zaman yalnızdı, kendi başınaydı, ailesi, çocukları yoktu. Oysa şimdi eti kemikten ayırdılar, en sevdiği varlıklardan, çocuklarından uzak kaldı. Sonunda böyle bir felaketin geleceği belliydi...

— Baştan öyle sanmazdım ama bir insanın ayrılıktan ölebileceğine şimdi inanıyorum, dedi Kazangap. Genç adamdı; üstelik akıllıydı, okumuştu. Bekleseydi, bu işin sonunda aklanıp çıkardı. Biliyorum, hiç suçu yoktu adamın. Anlaşıldığına göre kafasıyla her şeyi kabul ediyordu ama yüreği acıya dayanamadı. Nasıl da severdi çocuklarını! Kendi başını yedi, diyeceğim nerdeyse...

Yedigey'in evinde uzun süre oturdular, ne yapacaklarını konuştular. Fakat Zaripa'yı bu habere nasıl alıştıracakları konusunu ne denli düşünüp taşındıysalar da sonunda ailenin babasız, Zaripa'nın dul, çocuklarınsa yetim kaldığından başka

bir sonuca varamadılar. Bu sonuca ne bir şey ekleyebiliyorlar, ne de bir şey çıkarabiliyorlardı. Gene de en uygun öneri Uyubala'dan geldi :

— En iyisi Zaripa'nın yazıyı kendi eliyle istasyondan alması. Bu darbeyi çocuklarından uzak bir yerde atlatsın da nerede atlatırsa atlatsın. Ayrıca nasıl davranması gerektiğine istasyondan eve dönünceye dek düşünüp karar versin. Babalarının öldüğünü çocuklara söylesin mi, söylemesin mi? Bu konuda bol bol düşünecek zamanı olur. Belki de biraz büyüyüp babalarını unutmalarını beklemesi daha iyi. Şimdi bu haber onlara birdenbire söylenebilir mi, bilmem ki!

— Doğru düşünüyorsun, dedi Yedigey. Çocuklara babalarının öldüğünü nasıl bildireceği kararını en iyi annesi verir. Böyle bir şeyi ben yapamam...

Yedigey daha fazla konuşamadı, dili dolaştı kaldı. Üzüntüden gelip boğazına tıkanan yumrudan kurtulmak için öksürmeye başladı.

Yazıyı Zaripa'nın alması konusunda hepsi aynı görüşte birleşince Ukubala bundan sonrası için düşündüklerini söyledi :

— Kazake, Kumbel istasyon şefliğine, onun adına bir mektup gönderildiğini Zaripa'ya siz söyleyin. Dilekçelerine yanıt gelmiş dersiniz. Ayrıca kendisinin alması gerektiğini uygun bir dille anlatın. Bu iş böyle yapıldıktan sonra Zaripa oraya yalnız gönderilmez doğal olarak. Bu havada bir kadın yalnız nasıl gider? Bir akrabası, yakını olmadığına göre yolculuğu Yedigey'le birlikte yaparlar. Böyle bir felaketten sonra onu tek başına bırakamayız. En acılı zamanında yanında birisi bulunmalı. Onun için, Yedigey, istasyonda işinin olduğunu söyleyerek sen de katılırsın. Çocuklar bizde kalırlar.

Karısının akıllıca sözleri karşısında Yedigey ister istemez razı oldu.

— Peki, Zaripa'yı hastaneye götüreceğimi yarın Abilov'a söylerim. Geçen trenlerden birini bir dakikalığına durdurur.

Gene de Kumbel'e giden bir yolcu trenini ancak iki gün sonra durdurup yola çıkabildiler. Günlerden martın 5'iydi. Boranlı Yedigey o günü hiç unutamaz.

Topluca oturulan bir vagonda gidiyorlardı. İçeriye girenler, çıkanlar, çoluk çocuk çok kalabalık bir vagondu. Ortada karmakarışık dolaşanlar. ağızlarında ucuz votka kokusuyla kendinden geçercesine kağıt oynayanlar, şurada, bura-

da kümeleşip konuşan, kocalarının ayyaşlığından, yaşam pahalılığından, boşanmalardan, evlenmelerden, ölümlerden fısır fısır dert yanan kadınlar vagonu tıklım tıklım doldurmuştu. Bu insanlar ülkenin bir ucundan bir ucuna büyük bir yolculuğa çıktıkları için günlük gereksinimlerini karşılayacak her şeyi almışlardı yanlarına. Zaripa ile ona eşlik eden Yedigey de kısa bir süreliğine kendi dertleriyle onlara katılmışlardı.

Zaripa keyifsizdi. İstasyon şefliğinde onu nasıl bir yazının beklediğini merak ettiği için kara kara düşünüyordu. Zaripa'nın üzgün görünüşü karşısında Yedigey de sesini kesti, konuşmadı.

Bir insanın içinde neler geçtiğini bir bakışta sezen, duyarlı, yufka yürekli kişiler vardır. Yedigey'in yanında oturan Zaripa bir ara kalkıp dışarıya bakmak için pencerenin önüne gittiğinde, karşılarında oturan, gözünün rengi bir zamanlar maviyken şimdi soluklaşmış yaşlı bir Rus kadını;

— Ne o, oğul, karın hasta mı yoksa? diye sordu.

Yedigey bu beklenmedik soru karşısında yerinden hopladı.

— Teyze, karım değil, kardeşimdir o. Hastaneye götürüyorum.

— Çok acı çektiği belli. Gözlerinde derin bir üzüntü okunuyor. Hastanede kötü bir hastalık bulmalarından mı korkuyor nedir... Görünüşü hiç iyi değil. Ah, yaşam böyle işte! Dünyaya gelmesen hiçbir şey görmezsin, gelsen dertten kurtulamazsın. Alnımızın yazısı bu. Yaradan bağışlayıcıdır. Hastalığı atlatır kardeşiniz, gençtir daha...

İstasyona yaklaştıkça Zaripa'nın yüreğini dolduran üzüntünün, kargaşanın arttığını sezmiş bulunan bu yaşlı kadın işte bunları söyledi.

Kumbel'e yolculuk trenle bir buçuk saat çekiyordu. Vagonları tıklım tıklım dolduran yolcuların, nerelerden geçtiklerine aldırdıkları bile yoktu. Hangi istasyona geldiklerini soruyorlardı, hepsi o kadar. Geçmekte oldukları Sarı Özek bozkırı karlara gömülmüştü; uçsuz-bucaksız, suskun, ıssız bir düzlük iki yanda göz alabildiğine uzayıp gidiyordu. Karlar altından arada bir yamaçlarda erimiş yerler, yarların kıvrım kıvrım kenarları, tepelerin şurasında burasında kara kara benekler, martın gelişiyle birlikte ılık rüzgarların yumuşattığı kar yığınları gözüküyordu. Güneş, görünüşünden bile suyla dolu olduğu anlaşılan, alçak, boz bulutların arkasında

saklı kalmıştı. Kış capcanlıydı daha; her an sulu bir kar yağabilir, her an fırtına çıkabilirdi...

Oturduğu köşesinden dışarıyı seyreden Yedigey karşısındaki iyi yürekli Rus kadınıyla arada bir konuşuyor, Zaripa'nın yanına gitmek istemiyordu. Zaripa orada kendi başına dikilsin, durumunu düşünsündü; bu belki onun için daha iyi olurdu. Bir önsezi ona istasyonda karşılaşacağı acı haberi şimdiden hissettirebilirdi. Bu arada geçen sonbaharın başında iki aile çocuklarla birlikte bir yük trenine atlayıp Kumbel'e kavun-karpuz getirmeye gittiklerini, çocukların o gün gerçek bir bayram yaptıklarını anımsardı. Nasıl da hızlı geçiyordu zaman! Yedigey'e bu olay daha dün olmuş gibi geliyordu. Yarı açık kapının önünde Abutalip'le birlikte rüzgara karşı sere serpe oturmuşlar, tatlı bir konuşmaya dalmışlardı. Yanlarında çocuklar oynaşıyor, önlerinden geçip giden bozkıra hayran hayran bakıyorlardı. Ukubala ile Zaripa ise biraz ilerde kendi aralarında şundan-bundan, günlük işlerden konuştukları içten bir arkadaşlık havasına girmişlerdi. İstasyona varınca mağazaları gezmişler, kasaba alanında oturmuşlar, sinemaya gitmişler, sonra berber dükkanına uğramışlardı. Çocuklar yedikleri dondurmalardan dolayı çok kıvançlıydılar. Ama en acıklı-gülünç olay berberde geçmişti. Hep birlikte uğraştıkları halde, makinenin başına değmesinden huylanan Ermek'i, saçlarını kestirmesi için razı edememişlerdi. Yedigey, saçlarını kestirmemek için tepinen, bağıran çocuğun, kapıdan babasının girdiğini görünce ona nasıl atıldığını, Abutalip'in ise oğlunu bağrına basarak, içgüdüsel bir hareketle onu berberden koruma durumuna girdiğini, başka bir seferde, biraz daha büyüyünce yeniden geleceklerini söyleyerek oğlunu yatıştırmaya çalışışını anımsadı. Kara gözlü Ermek büyüyor, doğduğu günden beri saçları hâlâ kesilmedi, fakat onun babası yok artık...

Yedigey, aynı şeyi birçok kez yaptığı halde, Abutalip'in, soruşturmanın sonunu bekleyememesinin nedenini anlamaya, bunu kendi kendine açıklamaya bir kez daha çalıştı. Fakat her seferinde varabildiği sonuç aynıydı: Adamcağız ne zaman biteceğini bilmediği özleme, çocuklarının özlemine dayanamamıştı. Sızısını onun gibi hiç kimsenin, yüreğinin ta derinliğinde duyamadığı ayrılık; çocuklarının ıssız, susuz Sarı Özek bozkırının ortasındaki bir demiryolu durağında kendi başlarına bırakıldığını, ondan koparılmış olduğunu unutamaması yık-

mıştı onu. Değil onlarsız yaşamını sürdürmek, yokluğu o yaşamı sona erdirmeye yeten birkaç soluğu bile onlarsız almayı düşünmediği çocuklarının özlemi, yalnız bu özlem öldürmüştü Abutalip'i...

İstasyonun arkasındaki küçük alanda bir sıranın üstünde oturarak Zaripa'yı bekleyen Yedigey durmadan aynı şeyi düşünüyordu. Zaripa ile anlaşmalarına göre o burada bekleyecek, Zaripa ise istasyon şefine gidip yazıyı alacaktı.

Vakit öğleyi bulmuştu, dışarda berbat bir hava vardı. Kumbel'in üstüne çöken alçak bulutlar bir türlü dağılacağa benzemiyordu. Arada bir gökten düşerek soğuk soğuk yüzüne çarpan bir şeyler vardı ya, Yedigey bunların kar mı, yoksa su damlaları mı olduğunu anlayamadı. Bozkır yönünden esen rüzgar oradan, erime başlangıcında, beklemiş kar kokusu yüklü ve nemli bir hava getiriyordu. Soğuk, iliklerine işliyordu Yedigey'in. Başka bir zaman olsa kalkıp istasyon kalabalığının arasına karışmaktan, kendisi uzak bir yolculuğun telaşında olmadığı için, sağa-sola koşturan insanlara çarpa çarpa yürümekten zevk alırdı. Onların arasına karışmasa da, oturduğu yerden film seyreder gibi kalabalığın kargaşasını seyretmek de hoş olurdu. İnsanlar kovandan boşanırcasına akarak peronda koştururlarsa belliydi ki, tren gelmişti. Ortalıkta kimsecikler yoksa bu sefer de tren gitmiştir.

Oysa o anda hiçbir şey ilgilendirmiyordu onu. Yalnız gene de şaştığı bir şey vardı: Bu insanlar nasıl da dünyalarına küsmüş gibi birbirinden uzak, kayıtsız, yorgun, suratsızdılar! Üstelik istasyondan alana yayımlanan müziğin soğuk almış, hırıltılı sesi de bitmez tükenmez bir hüzünle, dertli dertli inliyordu. Ne diye yayımlıyorlardı bu müziği? Herkesin derdi kendine yeterdi. Sesi görkemle, güldür güldür çınlayan bir adamı konuşturamazlar mıydı radyodan?..

Zaripa istasyon şefliğine gideli 20 dakikayı geçmişti. Bu gecikmeden dolayı Yedigey meraklanmaya başladı. Onunla burada, bu sıranın yanında buluşmak üzere sözleşmişlerdi. Onu aramak için başka bir yere gitmiş olamazdı. Çünkü geçen sefer geldiklerinde de Abutalip, o, çocuklar, hep birlikte burada oturup dondurma yemişlerdi.

Zaripa'ya ne olduğuna bakmak için tam kalkmak üzereydi ki, onun kapıdan çıktığını görerek birden irkildi. Perona giren-çıkan kalabalığın arasında herkesten uzak, her şeyden kopuk görünüşüyle onu farketmemek olanaksızdı. Bet beniz

atmıştı, yüzü bir ölününkünün aynıydı. Bir çölde, bir düş ülkesinde yürür gibi, hiçbir yere bakmaksızın; çevresinde insanlar yokmuşçasına, kimseye çarpmaksızın; dudaklarını sımsıkı kapatıp, başını üzüntüyle, dimdik tutarak; körü körüne yürüyordu. Yedigey ayağa kalktı, onun yaklaşmasını bekledi. Düşte gibi yürüyerek, boş gözlerle bakarak yaklaşması ne kadar da uzun sürdü; nasıl da yadırgatıcı, ürkütücüydü!.. Kazangap'ın anlattığı gibi, üstü daktiloyla yazılmış zarfı elinde sıkı sıkı tutarak yaklaşması Yedigey'e bitmeyecekmiş, bir sonsuzlukmuş gibi geldi. Soğuk, karanlık uzunluğuna dayanılması çok zor bir bekleyişti bu. Zaripa yaklaşınca dudaklarını araladı;

— Biliyordun, değil mi? dedi.

Yedigey konuşmadı, başını salladı.

Zaripa sıraya çöktü; yüzünü kapatıp, sanki parça parça dağılmasından korktuğu başını ellerinin arasına alarak hüngür hüngür ağlamaya başladı. İyice içine kapanmış; yitirdiği değerli varlığın acısına, üzüntüsüne gömülmüştü. O böyle ıstırap çeken, sarsılan bir topak olup yuvarlana yuvarlana kendi içine, sonsuz acılarına gömülürken, derdinin batağına gittikçe saplanırken, Yedigey de yanında oturuyordu. Yedigey bu sefer de, tıpkı Abutalip'i alıp götürdükleri zamanki gibi, bu kadını korumak, onu her türlü felaketten kurtarmak için onun yerinde olmaya, hiç düşünmeksizin bütün dertlerini üzerine almaya hazırdı. Gene de, felaketin şaşkına döndürücü ilk darbelerinin etkisi geçmeden ona bir yardımı dokunmayacağını, ne yapsa onu yatıştıramayacağını biliyordu.

İstasyonun arkasındaki alanda, sıranın üstünde oturmaları böylece uzadıkça uzadı. Zaripa'nın sarsıla sarsıla ağlaması bir türlü son bulmuyordu. Bir an geldi, elinde sıkıp durduğu zarfı, içindeki uğursuz yazıyla birlikte, başını kaldırmaksızın fırlatıp attı. Kendisi sağ olmadıktan sonra O'nunla ilgili bir yazıyı saklamanın ne anlamı vardı? Fakat Yedigey zarfı yerden aldı, ceketinin cebine koydu. Sonra mendilini çıkardı, Zaripa'nın parmaklarını açtıktan sonra mendili elinin içine soktu, zorla yüzünü, gözlerini silmesini sağladı. Ne yazık ki bunun da bir yararı olmadı...

Bu dertli kadının acısını biliyormuş gibi, istasyonun üstündeki radyo arkadaki alana aynı hüzünlü, yas müziğini yayımlıyordu. Soğuk esintiler arada bir çoğalarak iliklerine işlerken, nem yüklü, boz bulutlar da başlarının üstüne çök-

müştü. Gelen-geçenler bu çifte, Zaripa ile Yedigey'e tuhaf tuhaf bakıyorlardı. Karı-kocanın kavga ettiklerini, erkeğin kadını ağır bir biçimde inciterek ağlattığını düşünüyor olmalıydılar. Gene de böyle düşünmeyenler vardı. Baş sağlığı dileyen birinin acımaklı sesini hemen yanlarında duydular:

— Ağlayın iyi yürekli insanlar, ağlayın!.. Atamızdan, babamızdan yoksun kaldık! Ne edeceğiz biz şimdi?

Yedigey başını kaldırdı; koltuk deynekleriyle yürüyen, eski bir kaput giymiş bir kadın gördü yanıbaşında. Kadının bir bacağı kalçasından kopuktu. Yedigey tanıyordu onu. Bacağını cephede yitirmişti, istasyonda biletçi olarak çalışmaktaydı şimdi. Yürürken bir yandan göz yaşları döküyor, bir yandan da, «Ağlayın, ağlayın! Ne edeceğiz biz şimdi?» diye söyleniyordu. Kadın böyle ağlayarak, omuzlarını yukarı kaldıra kaldıra koltuk deyneklerinin küt ucuyla yeri takır takır döverek, tek ayağındaki eskimiş asker postalını, deyneklerin çift vuruşları arasında yerde sürükleyerek geçti gitti.

İstasyon girişinde bir kalabalığın toplandığını gördükten sonra anladı Yedigey bu sözlerin anlamını. Orada toplananlar başlarını havaya kaldırmışlar; birkaç kişi de bir merdivene çıkarak kapının üstüne Stalin'in, asker giysili, kara bir yas çerçevesine konulmuş, büyük boy resmini asmaya çalışıyorlardı.

Radyodan yayımlanan müziğin tekdüze, hüzünlü inlemelerinin nedenini de şimdi kavrıyordu. Başka bir zaman olsa Yedigey de oturduğu yerden kalkar, kalabalığın arasında dikilir; bir gün o ölüverirse dünyanın da duracağına ülkede herkesin inandığı bu büyük adama ne olduğunu, nasıl olduğunu sorup öğrenmeye çalışırdı. Ama o anda onun derdi ona yetiyordu. Kılını bile kıpırdatmadı. Zaripa da hiçbir şeye, kime ne olduğuna aldıracak durumda değildi...

Kime ne olursa olsun yollarından kalmayacakları için trenler eskisi gibi geliyorlar, gidiyorlardı. Yarım saat sonra da 17 numaralı tren Kumbel'den geçip uzak yolculuğunu sürdürecekti buradan. Bütün yolcu trenleri gibi 17 numara da Boranlı benzeri küçük istasyonlarda, duraklarda eğlenmezdi. Gidiş-gelişleri hep bu duruma göre ayarlanmıştı. O yüzden bu sefer onun Boranlı'da duracağını söyleseler buna kimse inanmazdı. Yedigey bunun böyle olmasını kendiliğinden kararlaştırmış; bu kararı sakin bir düşünüşten sonra, bir daha geri dönmemek üzere vermişti.

Aynı kararlılıkla Zaripa'ya döndü.

— Boranlı'ya dönmemize az kaldı, Zaripa, dedi. Yarım saatimiz var ancak. Ne yapman, nasıl davranman gerektiğine şimdiden karar vermelisin. Çocuklara babalarının öldüğünü hemen söyleyecek misin, yoksa sonraya mı bırakacaksın? Seni deminden beri yatıştırmaya kalkmadığım gibi, bu konuda da neler düşündüğümü söyleyecek değilim. Kendi kararını kendin ver. Şimdi sen onların hem annesi, hem de babasısın. Kararını geciktirme, köye giderken kesin bir sonuca var. Eğer çocuklara durumu açıklamama sonucuna varırsan kendine hakim olmasını bilmelisin. En başta onların yanında ağlamayacaksın. Buna gücün yetecek mi? Yalnız sen değil, biz de davranışımızı ayarlamak zorundayız. Anlıyorsun, değil mi? Şimdi en büyük sorun bu.

— Anlıyorum, nasıl yapmam gerektiğini biliyorum, dedi Zaripa göz yaşları arasından. Trende giderken kafamı toplar, düşüncelerimi bir düzene sokarım. Evet, aklımı başıma devşirmeliyim. Ne yapacağımı biliyorum...

Dönüş yolculuğunda da trenin durumu aynıydı. Koca ülkeyi bir baştan bir başa geçen insanlar sigara dumanı içinde, vagonlarda balık istifi gidiyorlardı.

Bu sefer kompartımanlı bir vagona binmişlerdi. Yolcu sayısı onların kompartımanında ötekiler kadar çok görünmüyordu. Vagonun girişinde, pencerenin yanında durdular. Böylece gelip geçenlere engel olmayacaklar, kendi durumlarını konuşma fırsatı bulabileceklerdi. Yedigey, Zaripa'ya, yanında dikildikleri açılır-kapanır iskemleye oturmasını söyledi; ama o, dışarıyı seyrederek oyalanmak istediği için;

— Ayakta dursam daha iyi olacak, dedi.

Bunun üzerine iskemleye Yedigey kendisi oturdu.

Zaripa arada bir hıçkırarak kendini zaptetmeye, tüm ağırlığıyla omuzlarına çöken felaketin büyüklüğünü anlamaya, pencereden dışarıya bakarken, şimdilik onun için yeni olan, dulluk yaşamını düşünmeye çalışıyordu. İşin başlangıcında ne de olsa bir umut vardı. Yanlış bir anlama olduğu eninde sonunda ortaya çıkacak, bir karabasan gibi bütün sıkıntılar bir gün son bulacak, Abutalip evine dönecekti. O zaman gene bir araya gelecekler, ne denli zor da olsa durumları yavaş yavaş düzelecek, bütün güçlüklere göğüs gererek, bütün engelleri aşarak çocuklarını yetiştirmeye çalışacaklar-

dı. Ama şimdi yoktu böyle bir umut. Geleceğini kara kara düşünmekte haklıydı...

Bu ailenin geleceğinden kaygılanmamak elinden gelmediği için aynı şeyleri Boranlılı Yedigey de düşünüyordu. Hiç istenmedik bir şey olmuş, felek sillesini çok kötü vurmuştu. Gene de Yedigey kendine her zamankinden daha çok hakim olmak, sakin duruşuyla Zaripa'ya güven vermek gerektiğine inanıyordu. Onun için kendini toparlaması konusunda Zaripa'yı hiç sıkıştırmadı. İyi de etti böyle yapmakla. Çünkü doya doya ağlayan Zaripa kendiliğinden konuşmaya başladı. Konuşması sık sık kesiliyor, ağlamasını bastırmaya çalışırken göz yaşlarını yutuyordu.

— Babalarının öldüğünü oğlanlardan şimdilik saklamak en iyisi... Zaten söyleyemem böyle bir şeyi... Özellikle Ermek'e... Korkunç bağlı babasına, böylesi görülmemiş... Babalarını düşünmekten yoksun kılamam çocuklarımı... Sonra ne olur zavallıcıklara? Babasız kaldıklarını öğrenirlerse nasıl yaşarlar? Her gün, her dakika babaları gelecek diye bekliyorlar... Aradan zaman geçince buradan uzaklaşmak, yer değiştirmek daha iyi olur... O zaman söylerim her şeyi, zaten kendileri de anlamaya başlarlar... Ama şimdi yapamam böyle bir şeyi, buna gücüm yetmez... Şimdilik... kendi kardeşlerime, O'nun kardeşlerine durumu bildireyim... Artık bizden korkmaları için bir neden kalmadı. Umarım ses verirler, buradan ayrılmamıza yardım ederler... Ondan sonra bakalım neler olur... Kendisi artık yaşamadığına göre, bana şimdilik Abutalip'in çocuklarını yetiştirme görevi düşüyor... Bundan başkası değil...

Zaripa konuşmuyor, sanki sesli düşünüyordu. Yedigey ise onu dinlerken hep sustu. Yedigey'in anladığına göre Zaripa'nın söyledikleri bir kasırga gibi zihninden geçmiş ve geçmekte olan şeylerin yüzeye vuran, onun açığa çıkmasını önleyemedigi küçücük bir parçasıydı. Böyle durumlarda insan her düşündüğünü söyleyemezdi. O nedenle Yedigey konuşmasının sınırlarını genişletmemeye çalışarak kendisi de şunları ekledi :

— Bak Zaripa, bu sözlerine benim de aklım yatıyor. Sanıyorum, tümüyle haklısın. Çocuklarınızı tanımasam, ne yalan söyleyeyim, onlarla ilgili şimdi söylediklerine inanmazdım. Senin yerinde olsam onlara gerçeği söylemeyi ben de göze alamazdım. Biraz beklemek en iyisi. Akrabalarınızdan

bir haber çıkıncaya dek bize düşenleri yapacağımızdan bir kuşkun olmasın. Bugüne dek nasıl davranmışsak gene öyle davranacağız. Sen eskisi gibi çalışmana bak, çocuklar da bizimkilerle birlikte kalsınlar. Biliyorsun, Ukubala onları kendi çocukları gibi sever. Bundan ötesi zamanla belli olur...

Zaripa derin derin göğüs geçirerek konuşmasını sürdürdü :

— Dünyanın nasıl bir düzen üzerine kurulduğu anlaşılıyor. Olaylar öylesine korkunç, mantıklı, birbirine bağlı... Ortada bir son var; ama sonla birlikte yeni bir şey başlayıp sonra da sürecek... Eğer çocuklar olmasa, yemin ederim, yaşamıma son verirdim. Böyle bir şeyi yapardım, Yedigey. Yaşayıp da ne olacak? Ama çocuklar var; beni onlar zorluyorlar, onlar engelliyorlar, onlar tutuyorlar. Kurtuluşum da bunda, yaşamı sürdürmek isteyişim de... Acı, katlanılması zor, ama sürdürmek zorundayım... Şimdi asıl korktuğum, çocuklarımın gerçeği nasıl öğrenecekleri değil. Bir gün olacak bu, kurtuluş yok. Beni asıl korkutan, onların gelecekleri. Babalarının başına gelenler sürekli bir yara gibi kanayacak. Hangi durumda olurlarsa olsunlar; okula da gitseler, çalışmaya da başlasalar, toplum içinde biraz ileri gitmeye de kalksalar, bu soyadıyla onlara geçit hakkı tanımazlar... Aklıma böyle şeyler takıldığı zaman önümüzde güç-kuvvet yetmez bir engel varmış gibi düşünürüm hep. Abutalip ile bu konuları konuşmaktan hep kaçınırdık. Birbirimizi gözümüz gibi korur, tehlikelerden sakınırdık. Onun, çocuklarımızı değer biçilmez kişiler olarak yetiştireceğine inanırdım. Bizi her türlü sıkıntıdan, yıkılmaktan kurtaran da bu oldu... Ama şimdi bilmiyorum artık... Onun yerini alamam... Çünkü o Abutalip'ti. Sağ kalsa tüm güçlüklerin üstesinden gelmesini bilirdi. Sanki kendi benliğinden çıkıp çocukların bedeninde yeniden varlık bulmak ister gibiydi. Beklenmedik ölümünün tek nedeni, çocuklarının elinden zorla alınmasıdır...

Yedigey onu dinlerken dikkat kesilmişti. Zaripa'nın onu kendisine en yakın kişi bilip en gizli düşüncelerini açması, Yedigey'in yüreğinde ona karşılık vermek, onu korumak, ona yardım etmek duyguları uyandırıyordu. Ama bu içten duygulara karşılık kendi yetersizliğini, güçsüzlüğünü görmesi de onu eziyor, için için öfke duymasına neden oluyordu.

Boranlı durağına yaklaşmışlardı. Yedigey, yıllarca çalış-

tığı kendi demiryolu bölgesinden, gide-gele karış karış öğrendiği yerlerden geçtiklerini gördü.

— Hazırlanalım, dedi Zaripa'ya. Geliyoruz. Demek ki, çocuklara tek söz söylememeye karar verdin. Bu duruma göre biz de ne yapacağımızı bilelim. İçinden geçenleri açığa vurmamak için çok dikkat edeceksin. Şimdi kendine çeki-düzen ver. Sonra vagon sahanlığına git, kapının yanında dur. Tren durunca sakin bir yüzle aşağı inip beni bekleyeceksin. Ben de inince birlikte yürürüz.

— Ne yapmak istiyorsun?

— Sen orasına hiç kafanı yorma. Ne yapacağımı bana bırak. Trenden inme hakkını kimse senin elinden alamaz...

17 numaralı yolcu treni, semafora gelince hızını biraz yavaşlatsa da, Boranlı durağında eğlenmeden geçerdi. Tam semafora geldikleri sırada acı bir fren gıcırtısı ve bağlanma kancalarında şiddetli gacırtılarla tren hızla yavaşlamaya başladı. Bütün yolcular oturdukları yerlerden ayağa fırladılar. Çığlıklar, bağrışmalar vagon pencerelerinden dışarı taştı.

— Ne oldu? Neden durduk?

— İmdat kolunu mu çektiler?

— Kim?

— Nerede?

— Kompartımanlı vagonda mı?

Yedigey bu kargaşa arasında kapıyı açtı, Zaripa'nın inmesine yardım etti. Sonra vagon sahanlığında durarak hareket memuru ile kondüktörün gelmesini bekledi.

— Dur! İmdat kolunu kim çekti?

— Ben çektim.

— Kimsin sen? Buna hakkın var mı? Neden yaptın bunu?

— Öyle gerekti de...

— Neden gerekiyormuş? Mahkemeye mi düşmek istiyorsun?

— Vız gelir mahkemeniz bana. Tutanağınızda hangi mahkemeye göndereceğinizi ya da bana ne yapılması gerektiğini belirtebilirsiniz. İşte belgelerim. Eski savaşçı, demiryolu işçisi Yedigey Jangeldin imdat kolunu çekerek, yoldaş Stalin'in beklenmedik ölümü dolayısıyla yas tutulması için Boranlı durağında treni durdurmuştur, diye yazarsınız.

— Ne dedin? Stalin mi öldü?

— Evet, radyodan duyurdular. Dinlemediniz mi?

— Öyleyse ona bir diyeceğimiz yok. Gidebilirsin.

Adamlar Yedigey'i bıraktılar, o da trenden rahatça indi. Birkaç dakika sonra 17 numaralı tren yoluna devam etti...

Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider gelirlerdi.

Bu yerlerde, demiryolunun iki yanında Sarı Özek bozkırı, sarı kumlu geniş bozkırların bomboş orta bölgesi uzanıyordu.

Bu yerlerde, meridyenlerin Greenwhich'ten başlayarak sayılması gibi, bütün uzaklıklar demiryoluna göre hesaplanırdı...

Trenler ise doğudan batıya, batıdan doğuya gider-gelirlerdi...

1953 yılının kışı ile sonbaharı Boranlı Yedigey'in yaşamının en acılı dönemi oldu. Ne o zamana kadarki, ne ondan sonraki kar yüzünden sık sık yolların tıkanması, Sarı Özek bozkırının kavurucu sıcağı, susuzluğu, başka sıkıntıları, belaları, savaşın kendisi bile - Königsberg'e kadar ilerlemişti, cephede bin kez ölebilir, yaralanabilir, sakat kalabilirdi - hiçbiri, hiçbiri o günler kadar Yedigey'e acı çektirmemiştir.

Afanasi İvanoviç Yelizarov bir gün Boranlılı Yedigey'e toprak kaymasının oluşma nedenini anlatmıştı. Bir dağın yamacının, bazan da dağın kendisinin karşı konulmaz bir güçle yer değiştirdiğini, ağır ağır kayarak arkada kocaman boşluklar bıraktığını düşünün. İnsanlar ayaklarının altında ne büyük bir felaketin gizlendiğini görerek dehşete kapılırlar. Toprak kaymasının asıl tehlikeli yanı, felaketin geleceğini önceden kimsenin anlamamasıdır. Toprak altı suları geçtikleri yerleri yavaş yavaş oyarlar; altı boşalan yamaçlar, dağlar toprağın hafifçe sarsılmasıyla, gök gürültüsüyle, şiddetli bir sağanak boşalmasıyla yerinden oynayarak aşağı doğru kaymaya başlarlar. Çığ düşmesi ya da kayaların yıkılması ansızın olur biter; oysa kayan toprak korkunç bir güçle, ağır ağır ilerler. Hiçbir kuvvet durduramaz bu dev kütleyi...

Aynı korkunç durum insanoğlunun başına da gelebilir. Altedemediği çelişkileriyle baş başa kalan, güçlükleri yenmek için çırpınan insan, içine düştüğü durumu kimseye açmaksızın büyük bir sarsıntının etkisine girer. Durumunu başkalarına

açsa bile onu anlayan, yardım elini uzatan çıkmayacaktır. Bunu bildiği için korkusu daha da artar, sarsıntının etkisine iyice kapılır.

Yedigey böyle bir sarsıntı başlangıcını Zaripa ile Kumbel'e gitmesinden iki ay sonra oraya işleri dolayısıyla bir daha gittiğinde hissetti ve bunun ne anlama geldiğini hemen anladı. Kumbel'e giderken Zaripa'nın bir isteğini yerine getireceğine de söz vermişti. Eğer istasyonda onun adına gelmiş mektup varsa alacak, mektup gelmemişse üç telgraf çekecekti. Zaripa akrabalarına göndermiş bulunduğu mektuplara o güne dek yanıt alamamıştı, onun için bunların yerlerine ulaşıp ulaşmadıklarını anlamak için telgraf çekiyordu. Telgrafların üçünde de mektupların alınıp alınmadığının bildirilmesi isteniyordu, hepsi o kadar. Mektuplara yanıt verilmese de olacaktı, böyle deniyordu telgraflarda. Anlaşılan ne kocasının, ne de kendisinin kardeşleri onunla posta bağlantısı bile kurmak istemiyorlardı.

Yedigey devesi Boranlılı Karanar'ın sırtına atladı, akşam dönmek niyetiyle yola çıktı. Yanına yük almaksızın tek başına böyle bir yolculuğa çıkacak olsa tanıdığı makinistler onu seve seve götürürlerdi. Öyle olsa yarım saat sonra ver elini Kumbel istasyonu! Ama son zamanlarda Abutalip'in çocukları yüzünden tren yolculuklarından çekinir olmuştu. Çünkü çocukların ikisi de her gün babalarının dönmesini bekleyerek trenleri gözlüyorlardı. Yalnız tren yolunda değil; oyunlarda, konuşmalarda, bulmacalarda, resimlerde, saf, yalın çocukluk yaşantısının her değişik durumunda babalarının dönüşünü beklemek onların yaşamlarının özü, amacı olmuştu. Kuşkusuz, bu dönemde Yedigey, çocukluk anlayışlarına göre her şeyi bilen, her konuda onlara yardım etmesi gereken bir kişi olarak, onların gözünde en yetkili, en güvenilir insan durumuna girmişti.

Yokluğunda çocukların Boranlı durağında daha bir yetim, daha bir umarsız kalacaklarını anlayan Yedigey boş zamanlarının hepsini onları oyalamaya, babalarını unutturucu oyunlar oynamaya ayırıyordu. Abutalip'in ondan çocuklarına Aral gölünü anlatması dileğini de unutmadığı için, kendi çocukluğunun, balıkçılıkla geçen gençliğinin yeni yeni ayrıntılarını anımsayıp, Aral gölüyle ilgili olduk olmadık her şeyi anlatması belli-başlı uğraşı olmuştu. Bu öyküleri küçükler için uyarlayarak anlatırken onların belleklerine, duyarlılıklarına, bir

şeyi şıp diye kavramalarına hayran kalıyordu. Babalarının onlara verdiği eğitimin böylece kendini göstermesinden dolayı ayrıca kıvançlıydı. Öykülerini anlatırken kendini en küçüğe, Ermek'e göre ayarlamakla birlikte onun ötekilerden hiç de geri kalır yanı yoktu. Ermek, kendi çocuklarını da sayarsa, dört küçük dinleyicisi arasında ona en yakın olanıydı. Oysa Yedigey onu ötekilerden hiç ayrı tutmuyordu. Anlattığı öykülerin hem en meraklı dinleyicisi, hem de en iyi yorumlayıcısıydı bu yumurcak. Ağızdan çıkan her söz, yapılan her ilginç hareket, anlatılan her olay onun, babasıyla bağlantı kuracağı yeni bir durum yaratıyordu. Diyelim şöyle bir konuşma geçti :

— Aral gölünde sık kamışların büyüdüğü kıyı gölcükleri vardır. Bu kamışlar arasına silahlı avcılar gizlenirler. Bahar geldi mi, ördekler dizi dizi Aral gölüne doğru uçarlar. Biliyorsunuz, kışı başka ülkelerde, ılık denizlerde geçirirler bu kuşlar. Bu arada Aral gölünü çok özledikleri için, gölde buzlar çözülür çözülmez gece demeyip, gündüz demeyip uçar gelirler. Koca sürüler halinde günlerce yaptıkları yolculuktan sonra suya girip yüzmek, tertemiz yıkanmak isterler. Tam kıyıya yaklaşıp alçaldıkları sırada, aşağıdan, kamışlar arasından dumanlar yükselir. Bum-bum-bum! Bunlar avcıların tüfek sesleridir. Birçok ördek bağıra çağıra suya düşer. Ötekiler ise korkudan gölün ortasına doğru uçarlar; ne yapacaklarını, nerede barınacaklarını bilmedikleri için suyun üstünde, yükseklerde dönmeye başlarlar. Kıyılarda yaşamaya alışmıştır bu hayvanlar. Şimdi nereye gideceklerler? Kıyı gölcüklerine yanaşsalar orada avcılar var...

— Yedigey amca, ördeklerden biri gerisin geriye geldiği yere döner, diye atılır Ermek.

— Neden dönsün, Ermek?

— Babacık denizlerde büyük bir gemide tayfalık yapmıyor mu? Sen öyle söylemiştin ya!

Yedigey birden toparlanır. Böyle anlattığını anımsamıştır.

— Evet, öyle demiştim. Doğrudur... Bununla ördeğin ne ilgisi var?

— Ördek oraya varınca babacığı bulur, ona avcıların gölde gizlendiklerini, onlara ateş ettiklerini anlatır.

— Doğru ya! Hiç aklıma gelmemişti...

— Babacık da ona hemen Boranlı'ya geleceğini, orada

Ermek, Daul adında iki oğlu ile Yedigey amcanın yaşadığını söyler. Babacık gelince hep birlikte Aral gölüne giderek avcıları kamışların arasından kovarız. O zaman ördekler gene eskisi gibi rahat yaşarlar... Canlarının istediği gibi yüzerler, işte şöyle takla atarlar...

Anlatacakları bitince Yedigey taşlarla fal açma işine başlardı. Son zamanlarda nohut büyüklüğünde 41 taşı yanından hiç eksik etmez olumuştu. Taşlarla fala bakma çok eskiden kalma bir oyun ya da inanış türüydü; kendine göre karışık terimleri, her biri ayrı bir anlam taşıyan sıralanış biçimleri vardı. Yedigey, Abutalip adındaki adamın nerede bulunduğunu, sağ olup olmadığını, çok geçmeden köyüne gelip gelmeyeceğini, alnında neler yazıldığını açıkça göstermelerini söyledikten sonra okuyup üfleyerek taşları dizmeye başladığı zaman çocuklar dikkat kesilirler; onun her sözünü, her hareketini izlerlerdi. Bir gün Yedigey evin köşesinde birtakım mırıltılar, tıkırtılar işitti. Kimseyi ürkütmeden gidip bakınca bir de ne görsün! Abutalip'in iki oğlan taşlarla fal açmıyorlar mı? Hem de Ermek yapıyordu bu işi. Taşları kendine göre dizmeden önce alıp alıp alnına, dudaklarına değdiriyor, her birine okuyup üflüyordu:

— Güzel taş, seni de seviyorum. Akıllı bir taşsın sen. Yedigey amcanın taşları gibi her şeyi açıkça göstermeni istiyorum. Şaşırma, yanılma, tökezleme!

Taşları dizdikten sonra Yedigey'in sözleriyle yorum yapmaya, ortaya çıkan dizinin anlamını ağabeyine açıklamaya başladı:

— Daul, bak, taşların genel durumu hiç de kötü değil. Şurada bir yol uzanıyor. Yolun görünüşü biraz dumanlı. Bir sis buludu geziyor üstünde. Ama önemi yok bunun. Yedigey amca buna «yoldaki karışıklıklar» diyor. Yollar takıntısız olmazmış. Babam hazırlık yapıyor durmadan. Atına binip gelecek. Fakat semerin kolanı gevşemiş biraz. Bak, görüyor musun, iyi gerilmemiş; babamın onu sıkılaması gerekiyor. Onu yola çıkmaktan alıkoyan da bu. Biraz daha bekleyeceğiz. Şimdi de sağ kaburgasında ne var, sol kaburgasında ne var, ona bakalım. Tamam, kaburgaları sağlam. Bu çok iyi işte. Peki, alnındaki bu ne? Alnı asık, kaşları çatılmış. Bizleri çok merak ettiği belli. Daul, şu taşı görüyor musun, yüreğine oturmuş. Evini, bizleri özlediği nasıl da gözüküyor! Yakında çıkacak mı yola? Çok yakında. Ancak atın arka ayaklarında-

ki nallardan biri sallanıyor. Atı yeniden nallamalı. Demek, biraz daha bekleyeceğiz. Heybede neler var bakalım? Evet, pazardan bizim için aldığı şeyler. Şimdi de yıldızlarının dizilişine bir göz atalım. Şu, Altın Kazık yıldızı. Oradan bu yana doğru izler geliyor. Pek belirgin değil izler. Çok geçmeden atının yularını çözüp yola çıkacak...

Bu sahneden çok duygulanan Yedigey oradan sessizce uzaklaştı. Gördüklerinden dolayı hem çok şaşırmış, hem de üzülmüştü. O günden sonra taş falı açmaktan özellikle kaçındı.

Çocuklar her zaman çocuktur; onları avutmak, oyalamak çok kolaydır. Böyle bir işe girişilince duruma göre biraz günaha girilip yalan söylenebilir. Yedigey bunu biliyordu ama bir yandan da koyu bir düşüncenin günden güne içine çöreklendiğini görüyordu. Bu koşullarda, olayların böylesi akışı sonucunda ruhunda bu düşüncenin filizlenmemesi olanaksızdı. Filizlenip büyümekle kalmayıp, bir gün yerinden oynayarak, toprak kayması cinsinden karşı konulmaz bir güçle onu da sürüklemesi kaçınılmazdı...

Zaripa yüzünden acı çektiği bir gerçekti. Günlük iş-güç dışında aralarında başka bir konuşma geçmediği halde Yedigey hep onu düşünüyordu. Oysa Zaripa onun, kendisini düşünmesine zemin hazırlamış, öyle bir havaya girmiş değildi. Öte yandan Yedigey'in onu düşünmesi; Zaripa'nın içine düştüğü durumu, uğradığı felaketi yakından gören, bilen herhangi bir insanın, herkesin ona acıması, dertlerini paylaşmayı istemesi, onun durumuna üzülmesi olarak düşünülemezdi. Böyle olsa üzerinde bile durmazdı. Yedigey onu sevgiyle düşünüyor; Zaripa için, her sıkıntıya düşüşte koşup geleceği, yardımını isteyeceği bir adam olmak istiyordu. Eğer Zaripa kendisini, onu dünyada en çok seven, ona en çok bağlanan bir insan gözüyle görecek olsa buna deli gibi sevinirdi.

Zaripa'ya karşı içinde bir yakınlık duymuyormuş, aralarında böyle bir şey olamazmış, üstelik olmaması gerekirmiş gibi tavır takınması ayrıca acı veriyordu Yedigey'e.

Kumbel'e giderken yol boyunca hep bunları düşünmesi, zihninin hep bunlarla dolu olması onu yorgun düşürmüştü. Ancak, düşüncelerinin akışı hep aynı yönde değildi. Bir an yakında kutlanacak bir bayramın sevincini duyuyor, hemen arkasından kaçınılmaz bir hastalığa yakalanacakmış gibi

korkmaya başlıyordu. İç dünyasındaki bu sürekli değişmeler sırasında bazan yeniden Aral gölüne dönmüş gibi bir duyguya kapılıyordu. İnsan orada kendini karadakinden başka türlü hisseder. Fırtına ya da başka bir tehlike olmasa bile bu böyledir. Engin suların bağrında kürek çekerken büyük bir mutluluk da duysanız, işinizle uğraştığınız sırada gün doğumu ya da gün batımının durgun sularda yansıması içinizi sevinçle de doldursa, eninde sonunda karaya dönmek gerektiğini bilirsiniz. İnsanoğlu sürekli suların ortasında yaşayamaz. Değişik bir yaşam bekler onu karada. Kara yaşantısı temelli, sular ise geçici olmuştur her zaman. İnsan sandalını çekeceği büyük bir kara bulamasa bile bir adaya sığınmak ister, çünkü orası sürekli yaşayacağı yerdir. Yedigey bunları düşünürken Zaripa'yı, çocuklarını yanına alacağı bir ada canlandı gözlerinde. Ah, ne güzel olurdu onlarla birlikte böyle bir adaya yerleşmek! Oğlanlara balıkçılık öğretir, engin suların ortasında hep bir arada mutlu günler geçirirler, ölünceye değin canları hiçbir şeye sıkılmazdı. Zaripa'yı istediği anda görebilmek; kendisinin de onun aradığı, istediği, sevdiği bir adam olduğunu bilmek Yedigey'i mutlu etmeye yeterdi de artardı bile...

Bu mutlu düşler arasında, birden, aklına gelenlerden dolayı kendinden utanıyor; çepeçevre yüzlerce kilometre uzaklıkta kimsecikler bulunmadığı halde yüzü pancar gibi kızarıyordu. «Şuna bakın, toy delikanlılar gibi kendini düşlere kaptırmış, ıssız ada hayali kuruyor!» diye sövmeye başlıyordu. Var mıydı buna hakkı? Nereden çıkarıyordu böyle şeyleri? Ailesi, çocukları, işi, demiryolu, en azından Sarı Özek bozkırı ellerini, ayaklarını sımsıkı bağladığı; kendisi bile farkına varmadan, onu kuşatan çevreye ruhuyla, bedeniyle sımsıkı kaynaştığı halde boş hayallerle nasıl uğraşabiliyordu?.. Sonra, ister miydi Zaripa onu? Durumu ne derece kötü olursa olsun onun kendini sevebileceği kuruntularına neye bakıp da kapılabiliyordu. Çocuklara gelince, onlar başkaydı; onların, «Yedigey amca» diye onu her zaman istediklerinden en ufak kuşkusu yoktu. Ama anneleri öyle miydi bakalım? Bırak Zaripa'yı bir yana; yaşam boyu kopamayacağı bir düzene oturmuş insan olarak böyle şeyleri aklına nasıl getirebiliyordu?

Boranlılı Karanar birçok kez gelip geçtiği yerlerden, bir zamanlar tuzlu bir gölken şimdi kurumuş bulunan çukurlu-

ğun önündeki bildik yayvan tepelerden, sel yataklarından hızla ilerliyordu. Önünde daha bir sürü yol bulunduğunu bildiği için hiç yavaşlamıyor; sahibi onu zorlamadığı halde arada bir inleyerek, öfkeli, öfkeli bağırarak, Sarı Özek'in ölçüye vurulmamış genişliklerini, bahar kokusu almış bozkırlarını canlı adımlarla aşıyordu. Devesinin sırtında sessizce giden Yedigey ise derin düşüncelere dalmıştı; yüreği kederle, acıyla doluydu... Yüreğini dolduran çelişkili duygular ona öylesine büyük bir azap veriyordu ki, koskoca Sarı Özek düzlüğüne sığamıyor, kaçacak başka bir yer, başka sığınaklar arıyordu...

Bu sızılı, değişken duygular içinde Kumbel'e vardı. Postaneye gittiğinde belki de Zaripa'ya akrabalarından gönderilmiş mektup bulacaktı, üstelik bunu istiyordu da. Fakat yetim kalmış aileyi alıp götürmeye kalktıklarında ya da yanlarına çağırdıklarında ne yapacaktı? Dayanabilecek miydi buna? Postaneye uğradı, beklemeli posta bölümünden (postrestan kısmı) Zaripa Kuttıbayeva adına hiçbir mektup bulunmadığını öğrenince içini bir sevinç kapladı. İçi hiç de rahat etmemekle birlikte mektuplara yanıt gelmemesinden dolayı insanlık dışı, kötücül bir düşünce parladı zihninde. Sonra Zaripa'nın isteğini yerine getirdi, üç ayrı adrese yazılan telgrafları çekti. Kendi işlerini bitirdikten sonra da akşamleyin Boranlı'ya döndü...

Bahar bitmiş, yaz başlamıştı. Sarı Özek bozkırının yeşillikleri soldu, börtü böcek çekildi, bozkır kendi rengine, sarıyla karışık yanık ot rengine döndü. Hava da günden güne ısınıyor, yakıcı sıcaklar yaklaşıyordu. Aradan bunca zaman geçtiği halde Kuttıbayevlerin akrabalarından ne bir yanıt gelmiş, ne de bir haber çıkmıştı. Trenler eskisi gibi Boranlı durağından gelip geçiyorlar, yaşam kendi düzeniyle akıp gidiyordu...

Zaripa akrabalardan bir yanıt beklemiyordu artık; onların yardımına bel bağlamaması gerektiğini, mektuplarla, yardım istekleriyle onların ancak başlarını ağrıttığını anlamıştı. Buna iyice inandıktan sonra içine kapandı, suskun bir umutsuzluğa gömüldü. Ne yapacak, nereye kıpırdayacak, çocuklara babalarıyla ilgili olarak ne söyleyecek, yıkılan yaşamını yeniden düzene koymak için işin neresinden başlayacaktı? Bunların hiçbirine yanıt bulamıyordu...

Üzülen, umutsuzluğa kapılan yalnız Zaripa değildi. Ye-

digey onlar için Zaripta'dan daha az acı çekmiyordu. Aynı acıyı bütün Boranlılılar paylaşmakla birlikte Yedigey bu ailenin başına yıkılan felaketin bir dereceye kadar kendi başına da yıkıldığının farkındaydı. Kendini onlardan ayıramaz olmuş; Zaripa'nın, çocuklarının dertlerine kendini her geçen gün daha fazla kaptırmıştı. Onların ilerde ne yapacaklarını düşündükçe tedirginliği artıyor, bu insanlara ne olacağı onu da umutsuzluğa düşürüyordu. Sanki bunlar yetmiyormuş gibi bir de kendisinin ne yapacağını, duygularıyla nasıl başa çıkacağını, Zaripa'ya yaklaşma isteğini nasıl yeneceğini düşünüyor, acı çekerek düşünüyordu... Bir gün başına böyle bir iş geleceğini söyleseler hiçbir zaman inanmazdı.

Yedigey, Zaripa'yı sevdiğini, onun çektiği zorlukları seve seve üzerine alacağını, kendini onlardan ayrı görmediğini çekinmeden söylemeye, duygularını ona içtenlikle açıklamaya birçok kez niyet etmiş, buna birçok kez karar vermişti. Fakat nasıl yapacaktı bunu? Böyle bir şeyi yapmayı başarsa bile Zaripa onu anlayacak mıydı? Başına yıkılan felaketten şaşkına dönmüşken, dünyayı gözü görmezken bir de onun duygularıyla mı uğraşacaktı? Neye yarayacaktı bu kadına açılma çabaları? İşte Yedigey kara kara bunları düşünüyor; başkalarının yanında nasıl görünmesi gerekiyorsa öyle davranmaya çalışırken ikide bir içine kapanıyor, asık suratlı bir insan oluyordu.

Bir gün gene de böyle bir imada bulundu. Kendi bölgelerindeki demiryolu hattını dolaşmış, eve dönüyordu. Ta uzaktan Zaripa'nın elinde kovalarla su doldurmaya gittiğini görünce ona doğru yöneldi. İçinden onu oraya bir şey itmişti sanki. Kovaları taşımasına yardım etme bahanesiyle onunla konuşma fırsatı olarak da düşünmedi bunu. Çünkü iki günde bir, kimi zaman da her gün hat boyunda yan yana çalışırlardı; istese o zaman konuşurdu. Düpedüz, onun yanına gitme isteğini yenememişti. Yanına gidecek, diyeceklerinin hepsini diyecekti. Bir yandan kendini oraya gitmekten alıkoyamazken bir yandan da Zaripa onu anlayışla karşılamayıp geri çevirse daha iyi olur, diye düşünüyordu. Böylece onu unutmaya çalışır, içi de rahat ederdi...

Zaripa onun yaklaştığını görmediği gibi işitmedi de. Tankerin şarıl şarıl akan musluğundan kovasını dolduruyordu, sırtı ona dönüktü. Kovanın biri doldurulup bir yana konmuştu, musluğun altında duran kovanın kenarlarından sular

taşıyordu. Zaripa musluğu sonuna kadar açmıştı. Omzunu tanker vagonuna yaslayıp başını da önüne eğerek öylesine dalgın duruyordu ki, kovasının, dolduktan sonra köpüklene köpüklene taştığının farkında bile değildi. Üstünde, geçen yaz sağanak altında hoplayıp zıplarken giydiği basma entari vardı. Yedigey şakaklarında, kulaklarının arkasında kıvrım kıvrım olmuş saçlarına (Ermek kıvırcık saçlarıyla nasıl da annesine benziyordu!), süzülmüş yüzüne, incelmiş boynuna, düşmüş omuzlarına, güçsüz kollarına, kovayı tutan zayıf ellerine baktı. Akan suyun gürültüsüyle büyülenip Semireçye (yedi su) dağlarında şırıl şırıl dökülen dereleri mi anımsamıştı, yoksa kara kara düşüncelere kapılarak içine mi kapanmıştı?.. Kimse bilemezdi bunu. Ancak, Yedigey onu bu duruşuyla kendine pek yakın buldu; içinde, onu hemen okşamak, bütün üzüntülerinden korumak, her türlü tehlikeye karşı kol-kanat germek isteği uyandı; yüreğinde dayanılmaz bir sıkışma hissetti. Fakat ona karşı duyduklarını yapamazdı şimdi. Uzanıp musluğu kapattı, suyu kesti. Zaripa hiç şaşırmadı; ona, sanki yanında değil de çok uzaklarda bir yerdeymiş gibi, uzun uzun baktı.

Yedigey;

— *Niye öyle duruyorsun?* Canın bir şeye mi sıkıldı? diye sordu.

Zaripa karşılık vermedi; dudaklarının ucuyla hafifçe gülümseyerek kaşlarını belli belirsiz oynattı, bakışları canlanır gibi oldu. Bununla, «Hiç, öyle duruyorum işte!» der gibiydi.

— Yoksa kendini iyi hissetmiyor musun? diye sordu Yedigey yeniden.

Zaripa derin derin iç çekti.

— İyi hissedebilir miyim?

Yedigey bambaşka şeyler *söylemeye niyetli olduğundan* bir an afalladı, ne diyeceğini bilemediği için şaşkın şaşkın omuzlarını oynattı.

— Niçin kendini yiyip bitiriyorsun? Bu böyle daha ne kadar sürecek? diyebildi en sonunda. - Bunun sana bir yararı olmaz. Seni böyle gördükçe biz de üzülüyoruz («ben de üzülüyorum» demek istemişti), çocuklar da üzülüyorlar. Anlamaya çalış. Bu böyle sürüp gidemez. Bir şeyler yapman gerekir. (Yedigey, Zaripa'ya söylemek istediği şeyleri kendiliğinden anlatan sözcükleri bulmaya çalışıyordu. Seçeceği sözcükler dünyada en çok onu sevdiğini, en çok ona acıdığını

anlatmalıydı.) Görmedin mi, mektuplarına yanıt bile vermediler. Onlar böyle yaptılar diye mahvolmuş değilsin ya. Bizler ne güne duruyoruz? Yanında biz varız («ben varım» demek istemişti). Yeter ki sen ayakta kalmayı iste. Çalış, kendini koyverme. Çocuklar burada, bizim aramızda («benim yanımda» demek istemişti») da büyürler. Durumunuz zamanla düzelir. Niçin başka yere gitmek istiyorsun, anlamıyorum. Bizler yabancı değiliz ki... Biliyorsun, çocuklarını görmeden bir gün dahi geçiremiyorum.

Yedigey, fazla ileri gittiğini anladığı için sustu.

— Teşekkür ederim, söylediklerine katılıyorum. Bizleri yalnız, dertlerimizle baş başa bırakmamaya çalışıyorsunuz. Fakat ne olursa olsun gitmeliyiz buradan. Çocuklar olanları ancak buradan uzaklaşarak unutabilirler. Gerçeği onlara her şeyi unuttukları zaman söylemek zorundayım. Biliyorsun, bu durum böyle sürüp gidemez... İşte ben hep bunu düşünüyorum. Nasıl etsem de gitsem, diye...

— Haklısın, Zaripa. Yalnız, acele etmemelisin. Zamanla her şey düzelebilir. Ufacık iki çocukla nereye gider, nasıl geçinirsin? Sizi uzaklarda kimsiz-kimsesiz düşündükçe aklım başımdan gidiyor. Sizleri unutmak kolay mı sanıyorsun?

Gerçekten de dediği gibi, onların Boranlı'dan ayrılacağını düşündükçe içini bir korku alıyordu. Onların uzun süre burada kalamayacaklarını çok iyi anladığı halde ilerisini düşünmeye de hiç yanaşmıyordu.

Birkaç gün sonra ikisinin arasında buna benzer bir konuşma daha oldu. Yedigey bu sefer aklından geçenleri olduğu gibi söyleyiverdi. Sonra da öylesine büyük bir pişmanlık duydu, öylesine üzüldü ki, ne yapacağını bilemedi. Neden öyle davranmıştı? Dilini tutamaz mıydı?..

Ermek'in berberden korkarak saçlarını kestirmemek için yırtındığı o unutulmaz Kumbel yolculuğunun üstünden aylar geçmişti. Kimseye elini sürdürmemesinden dolayı daha da uzayan kara saçlarıyla dolaşıyordu şimdi de. Kıvır kıvır saçlar ne de çok yakışıyordu yumurcağa! Yedigey onu kucağında okşarken arada bir burnunu başına dayıyor, gür saçların çocuksu kokusunu derin derin içine çekiyordu. Fakat bu böyle daha fazla gidemezdi. Çünkü omuzlara kadar inen saçlar oyun oynamasını, koşmasını engelliyordu. Tıraş olması gerektiğini gelin de siz ufacık çocuğa anlatın! Sözünü bile

ettirmiyordu. Bunun üzerine Kazangap, oğlakların uzun saçlı çocukları sevmediğini, oynarken tos vuracaklarını söyleyerek biraz korkuttu.

Onu tıraş etmek büyük bir olay oldu. Zaripa'nın sonradan anlattığına göre işe iyi başlamışlar ama sonu iyi bitmemiş. Çocuk saçlarını gene el sürdürmek istemediği için gene bağırıp çağırmaya, debelenmeye başlıyor. Başka çıkar yol kalmadığını gören Kazangap onu tutup bacaklarının arasına alıyor, makineyle bütün saçlarını kesiyor. Bu arada bağırmalardan yer-gök inliyor. Tıraş bitince Bökey teyze çocuğun yatışması için eline bir ayna tutuşturuyor. Aynaya bakınca kendini beğenir, diye düşünmüş olmalı. Fakat çocuk aynaya bakar bakmaz çığlıkları daha bir artıyor. Zaripa, bağıra bağıra ağlayan oğlunu Kazangap'ın evinden götürürken karşılarına Yedigey çıktı.

Saçları cascavlak kesilmiş, boynu incecik kalmış, kulakları iki yandan fırlamış oğlan, ağlamaktan şişmiş gözlerle Yedigey'i görünce annesinin elinden kurtulduğu gibi onun yanına koştu.

— Yedigey amca, bunlar benim saçımı kesti!

Yedigey, böyle bir şey yapacağını daha önce söyleseler inanmak istemezdi. Çocuğu kollarına aldı, sımsıkı göğsüne bastırdı; felaketten kaçıp ona sığınan bu çocuğun tüm umarsızlığını, sızlanmalarını, ona karşı duyduğu güveni, böyle bir felaket kendi başına gelmiş gibi ta derinden hissederek onu öpmeye başladı. Bir yandan da, sözlerinin anlamını kendisi de tam olarak anlamadan, sesi üzüntüden sık sık kesilerek şunları söyledi:

— Ağlama, yavrum, ağlama! Bir daha kimse elini süremez sana! Kurban olurum, ağlama! Baban gibi severim ben seni! Kimse sana bir daha elini süremez!

Bir ara gözü Zaripa'ya kaydı. Onun karşısında kaskatı kesildiğini görünce sınırı aştığını anladı. Bunun üzerine ne yapacağını iyice şaşırdı. Ermek'i yere bırakmaksızın hemen oradan uzaklaştı. Kadının yanından ayrılırken, şaşkınlık içinde hep aynı şeyleri mırıldanıyordu :

— Ağlama, yavrum! Kazangap amcaya gösteririm ben. Gösteririm ben ona. Bak şimdi ne yapacağım ona! Ona ben ne yapacağım! Gösteririm ben ona. Gösteririm ona...

Ondan sonra birkaç gün Zaripa'nın gözüne gözükmedi. Anladığı kadarıyla Zeripa da onunla karşılaşmaktan kaçı-

yordu. Yedigey, kendi derdi başından aşkın, hiçbir suçu bulunmayan kadıncağızı saçma sapan sözleriyle utandırdığı, güç durumda bıraktığı için büyük bir utanç duyuyordu. Kim bilir, saçma-sapan sözlerine nasıl üzülmüştü! Kendi derdi yetmiyormuş gibi bir de onun verdiği acıya katlanmak zorunda kalmıştı. Yedigey bu düşüncesiz davranışından dolayı kendini hiçbir zaman bağışlamadı. Saçını bağırta bağırta kestikleri için küsen çocuğun ona umarsızlık içinde, sımsıkı sarılışını, çocuğa karşı yüreğinde sıcak bir babalık duygusunun kabarışını, ağzından kaçırdığı sözlerden ötürü Zaripa'nın ona, olduğu yerde taş kesilerek, sessizce çığlık atan gözlerle bakışını uzun yıllar, belki de son soluğunu verinceye değin unutmadı.

Bu olaydan sonra Yedigey bir süre durgunlaştı; içinde bastırıp susturduğu duyguları Zaripa'nın çocuklarına aktarmaya çalıştı. Bundan başka da çıkar yol yoktu zaten. Serbest zamanlarında onları oyalıyor; Aral gölüyle ilgili ne biliyorsa, ne yaşamışsa yeni baştan anlatarak ya da başka şeyler anımsayarak çocukların gönlünü hoş tutmaya çalışıyordu. Aral gölü onların en çok sevdiği konulardan biriydi. Öykülerini martılar, balıklar, göçebe kuşlar, adalar süslüyordu. Bu adalarda, başka yerlerde soyları kuruduğu halde yalnız oralarda yaşayan kuşlar bulunurdu. Yedigey çocuklara Aral gölünü anlatırken burada geçen kendi yaşamını, kendi başından geçip de başkalarına açmadığı olayları tüm ayrıntılarıyla anımsıyordu. Doğacak ilk çocuklarıyla ilgili bir olay bunlardan yalnızca bir tanesiydi. Bu olayı yalnız Ukubala ile ikisi bilirlerdi, fakat ölen oğullarıyla ilgili olduğu için, aralarında o konuyu hiç konuşmamışlardı. Eğer oğlan yaşamış olsa küçük Boranlı köyünün çocuklarından, hatta Kazangap'ın oğlu Sabitcan'dan daha büyük olacaktı. Hem de iki yaş büyük. Ama yaşamamıştı işte. Her çocuk umutla beklenir; doğduktan sonra uzun, çok uzun yaşayacağına inanılır. Böyle olmasa insanlar çocuk dünyaya getirirler miydi?

Anayurt savaşından[32], önceki balıkçılık yaşamında Boranlı Yedigey ile genç karısı Ukubala'nın başlarından geçen ilginç bir olaydı bu. Böyle bir şey insan ömründe bir kez olur, bir daha da kolay kolay olmaz...

(32) II. Dünya Savaşı (Ç.N.)

Evlendikten sonra Yedigey göldeki işlerini bir an önce bitirip evine, karısının yanına dönmeye başlamıştı. Dönüş saatini iple çekiyordu, çünkü deli gibi seviyordu karısını. Onun kendini dört gözle beklediğini de biliyordu üstelik. Ukubala her şeyiydi onun, ondan başka kimseyi düşünmez olmuştu. Gölde balık avladığı sürece aklı-fikri eve ne zaman döneceği, karısını nasıl bulacağıyla doluydu. Yalnız onu düşünmek için, gölün bağrında, güneşin altında topladığı enerjiyi evde bekleyen karısına vermek için yaşadığına inanıyordu çoğu zaman. Kendini bütünüyle karısına adamak karşılıklı mutluluklarının özünü oluşturuyordu sanki, bunun dışındakiler ise bu mutluluğu tamamlıyor, zenginleştirip süslüyordu. Ukubala kendinde birtakım değişiklikler olduğunu, gebe kalıp yakında bir çocuk dünyaya getireceğini anlayınca gölden dönüş saatini sabırsızlıkla beklemeye bir de çocuk beklentisi eklendi. Yaşamlarının pırıl pırıl bir dönemiydi bu.

O yıl kışa doğru Ukubala'nın yüzünde, yakından bakılınca farkedilen kahverengi benekler belirmeye başladı. Bu arada karnı da gitgide yuvarlaklaşıyordu. Bir gün Ukubala altın mekre balığının nasıl bir balık olduğunu sordu. «Böyle bir şey işittim ama gözlerimle görmedim.» dedi. Yedigey karısına bunun mersin balığı cinsinden, gölün derinliklerinde yaşayan, iri bir balık olduğunu söyledi. Altın mekre daha çok güzelliğiyle tanınan bir balıktı. Her yeri mavimsi beneklerle kaplıydı; başı, yüzgeçleri, sırtı ise altın rengindeydi. Ona «altın mekre» demeleri altın gibi pırıl pırıl parlamasından ileri geliyordu.

Ukubala başka bir gün de düşünde altın mekre balığını gördüğünü söyledi. Balık hemen yanında yüzüyor, o da onu yakalamaya çalışıyormuş. Onu yakalayıp sonra da bırakmak isteği bir anda tüm benliğini sarmış. Altın balığı elinde tutmak, yaldız parıltısı saçan gövdesine dokunmak isteğiyle yanıp tutuşmaya başlamış. Ama balığı yakalamaya çalıştıkça hayvan ondan kaçıyormuş. Uyandıktan sonra uzun bir süre düşün etkisinde kalan Ukubala önemli bir isteği yerine getirilmemiş gibi üzülmeye başladı. Bu tuhaf durumdan dolayı bir yandan gülüyor, bir yandan da altın mekre balığını elinden tutma isteğinden kendini alamıyordu.

Karısının gördüğü düşü bir türlü unutamayan Yedigey ağını çekerken nasıl edip de altın mekre balığını yakalayacağını düşünüyordu. Onun, düşünde görüp gerçekte de

etkisinden kurtulamadığı bu isteğini ne yapıp edip karşılamalıydı. Çünkü bütün gebe kadınların aşermesi gibi Ukubala'nın 'talgak'ı da (33) altın mekreye elini sürmekti. Doğum yapacak kadınlar neler neler istemezdi ki! Kimisi ekşili, kimisi tuzlu kimisi en acı, tadı en sert yiyecekler yemek isterlerdi. En az bulunur yaban hayvanlarının, kuşlarının etini kızartıp yemek isteyen kadınlar bile vardı. Onun için Yedigey karısının 'talgak'ına şaşmadı. Balıkçı karısı olarak kocasının mesleğiyle ilgili bir şey istemişti. Altın mekre balığını gözleriyle görme, gövdesine elini sürme isteği ona Tanrı'nın verdiği bir istekti. Yedigey, gebe bir kadın 'talgak'ı karşılanmazsa doğacak bebeğe bundan bir zarar geleceğini işitmişti.

Gene de ne Ukubala kocasına böyle bir istek duyduğunu açıkça söyledi, ne de Yedigey onun altın mekre balığına dokunmayı çok isteyip istemediğini sordu. Çünkü çok az bulunan bir balıktı bu. Yedigey kendi kendine, balığı yakaladıktan sonra onu karısına getirmeye karar verdi.

Aral gölünde balık mevsimi sona ermek üzereydi. Kasım ayı girmişti, nerdeyse kış bastıracaktı. Balıkçılığın en verimli dönemi temmuzla kasım ayları arasıydı. Balıkçılar birliği kış avına hazırlık yapıyordu. Çepeçevre bin beş yüz kilometre kıyısı olan göl, soğukların başlamasıyla birlikte kaskatı buz tutardı. O zaman gölün yüzeyinde delikler açılır, deliklerden içeriye, ucuna ağırlık bağlanmış ağlar sarkıtılır, bu ağlar, ucu başka bir delikten çıkarıldıktan sonra develerin döndürdüğü bocurgatlarla çekilirdi. Bozkırların yeri doldurulmaz yük hayvanları olan develer burada da balıkçıların çok işine yarardı. Kışın balıkçılıkla uğraşmak çok zordu. Bir yandan tipi tipiler, bir yandan buz gibi ayaz elleri keserdi. Ağa düşen balıklar suyun yüzüne çıkar çıkmaz katı bir buz zırhıyla kaplanır, kıpırdanmaya bile fırsat bulamazlardı. Yedigey yaz olsun, kış olsun, balıkçılık birliği adına bunca ava çıkmış; değerlisinden, değersizinden bir sürü balık yakalamış; ama hiçbir zaman altın mekre balığının ağa düştüğünü görmemişti. Onu yemli oltayla ya da zokayla yakalayan balıkçılar parmakla gösterilirdi. Altın mekre balığını yakalamak büyük bir şans işiydi.

Yedigey bir sabah karısına, göl buz tutmadan ev için ba-

(33) Gebe kadınların aşermesi ya da herhangi bir konudaki güçlü istekleri. (Yazar)

lığa çıkacağını söyledi. Ukubala ise onu niyetinden döndürmeye çalışıyordu:

— Ev balık dolu. Bu soğuk havada gidip de ne yapacaksın? Bırak, gitme!

Yedigey gitmek için diretiyordu:

— Ev balık doluysa daha iyi ya! Oturur bol bol yeriz. Ancak, Sagın halanın hastalanıp yatağa düştüğünü söyleyen sensin. Onun için taze balık getirsem de çorba pişirsen kötü mü olur. Hastaya balık çorbası çok iyi gelir. Kadıncağızın bizden başka kimi var? Gidip de biraz balık getireyim.

Bu bahaneyle karısının aklını çelen Yedigey sabah erkenden göle yollandı. Akşamdan balıkçı takımlarını, av için gerekli öteberiyi hazırlamış; sandalın burnuna yerleştirmişti. Sırtında kalın giysiler vardı, bunların üstüne bir de kukuletalı yağmurluğunu giydi.

Sonbaharla kış arasının değişken, kapalı havası vardı dışarda. Yedigey sandalın burnunu akıntıya karşı vererek gölün ortalarına altın mekre balığının yaşadığını düşündüğü yerlere doğru açıldı. Avcılıkta başarının çoğu şansa bağlıdır, oltayla balık avcılığı ise tümüyle kişinin şansına kalmış bir şeydir. Kara avcılığında avcı ile avı aynı ortamdadırlar; avcı avını yakalamak için sinsi sinsi sokulur, bekler, onu kaçırmamak için her türlü çareye başvurur, en uygun an gelince de saldırıya geçer. Oysa oltasını suyun altına salan balıkçının beklemekten başka çıkar yolu yoktur. Önce balığın gelmesini, sonra da oltaya vurmasını bekleyecektir.

O gün şansının iyi gideceği konusunda Yedigey'in içinde büyük bir umut vardı; çünkü gerçek anlamda ava çıkmıyor; gebe karısının Tanrı vergisi isteğini karşılamaya gidiyordu.

Bu amaçla küreklere asılan Yedigey sağlam yapılı, güçlü-kuvvetliydi. Sandalının burnunu akıntıya karşı verdikten sonra ard arda gelen yan dalgalar, çalkanan sular vız gelirdi ona. Aral gölünde sandala yandan çarpan dalgalara 'iyrek tolkun' derlerdi, eğri dalga anlamına gelirdi. İyrek tolkunlar, çıkacak bir fırtınanın habercisi sayılırdı. Ama onların sandala bir zararı dokunmazdı, korkmadan gölün ortalarına açılınabilirdi.

Gölün killi sarp yamaçları, kıyıdaki kayalıklara dalgalar çarptıkça havaya yükselen köpüklü sular gitgide gözden uzaklaştı; sandal ortalara doğru iyice açılınca gerilerde ince bir şerit halini alıp belirsizleşmeye, puslu bir bulanıklık içinde

arada bir gözden silinmeye başladı. Bulutlar da bu arada aşağıya sarkmıştı, gölün yüzeyini yalayarak geçen rüzgar kendini hissettiriyordu.

İki saat sonra Yedigey sandalı durdurdu, kürekleri yukarı aldı, demir attı, oltaları göle salma hazırlığına koyuldu. Yedigey misine yerine geçen sicimi kendisi evde büküp hazırlamış, iki ayrı makaraya sarmıştı. Makaraya sarılı sicimlerden birini sandalın kıçından yüz metre kadar salıp yedekte de yirmi metre bıraktıktan sonra bir sopaya bağladı. Böyle ikinci bir oltayı da burundan attı. Sonra yeniden kürekleri suya indirdi; akıntıyı ve rüzgarı hesaba katarak sandala yön vermeye başladı. Bu işi yaparken en çok dikkat etmesi gereken şey, sicimleri birbirine dolaştırmamaktı.

Sonra beklemeye koyuldu. Yedigey avlamak istediği balığın bu yerlerde otladığını tahmin ediyordu. Bu, tahminden çok bir seziydi, çünkü ortada bir kanıt yoktu. Gene de balığı yakalayacağına inanıyordu. Ne olursa olsun gelecekti bu balık, onu avlamadan eve dönmeyecekti. Buna inanmasının nedeni onu zevki için değil, önemli bir iş için doğacak çocuğunun sağlığını korumak için avlamak istemesiydi.

Balıklar varlıklarını belli etmede gecikmediler. Ne yazık ki bunlar aradığı balıklar değildi. Önce bir sudak yakaladı. Yedigey balığı çekerken onun altın mekre olmadığını biliyordu, çünkü altın mekre bir çekişte yakalanmazdı oltaya. Eğer öyle olsa şu dünyada yaşamanın tadı, ilginçliği kalmazdı. Oltaya ikinci düşen, iri bir bıyıklı oldu. Bıyıklı balık Aral gölünün en lezzetli balıklarından biriydi. Yedigey onu sersemlettikten sonra sandalın içine attı. Sagın hala için gerekenden çok balık yakalanmış bulunuyordu. Az sonra Aral çapağı denilen bir balık daha yakalandı. Bu çapak da nereden takılmıştı oltaya! Yedigey'in bildiği kadarıyla çapak balıkları derinlerde yaşamazdı. Neyse, suç kendisinindi, o da derinlere inmeseydi. Çapak balığından sonra uzun süren bir sessizlik oldu. Ama Yedigey umudunu yitirmiyor; «Hayır, bekleyeceğim. Ukubala'ya asıl geliş nedenimi söylemedim ama o benim altın mekre avlamak için gittiğimi biliyor. Ne yapıp edip avlamalıyım bu balığı, ya değilse karnındaki bebek acı çeker. Annesinin altın mekre balığını gözleriyle görmesini, eliyle tutmasını isteyen bu bebek değil mi? Ama bunu onun niçin istediğini kimse bilmiyor. O istedi diye annesi

aşeriyor. Bir baba olarak çocuğumun, annesinin isteğini karşılamalıyım.» diye düşünüyordu.

İyrek tolkunlar ne yapacağı bilinmeyen, değişken dalgalardı; onun için sandalı bir oraya itiyorlardı, bir buraya... Yedigey fazla hareket etmemekten ötürü üşümeye başladı. Gözlerini olta sicimlerinden ayırmıyor, sopaların ucunda kıpırdayıp kıpırdamadıklarına bakıyordu. Ne burundakinde, ne kıçtakinde en ufak bir balık belirtisi yoktu. Gene de Yedigey umudunu yitirmiyordu. Altın mekre balığının eninde sonunda geleceğini biliyor, buna inanıyordu. Yeter ki hava biraz daha izin verseydi. İyrek tolkunların ters vuruşları sandalı serseme çevirmişti. Bir o yana savuruyordu, bir bu yana. Neden yapıyordu bunu? Daha görünürlerde fırtına filan yoktu. Fırtına çıksa çıksa ancak akşama doğru ya da geceleyin çıkar; o zaman gölün yüzeyini 'alabaşlar', alacalı bulacalı dalgalar kaplardı. Aral gölü köpük saçan dalgalarla bir baştan bir başa gümbür gümbür inlemeye başladı mı, kimse sandalını suya indirmeyi göze alamazdı. Ama şimdi böyle bir tehlike gözükmüyordu, bunun için yeterince zaman vardı...

Oturduğu yerde soğuktan büzülen Yedigey gözlerini çevresinde gezdirirken balığını bekliyordu. Yeniden düşüncelere dalmıştı: «Niye öyle ağırdan alıyorsun, balığım? Yemin ederim, korkacak bir şey yok. Sana bırakacağımı söyledim, değil mi? İnan bana, bırakacağım. «Öyle şey olur mu?» deme. Yemek için avlamıyorum ki seni. Ev çeşit çeşit balıklarla dolu. Üç tane de kayığın dibinde var. Senin gibi bir balığı yemek için avlamaya kalkar mıyım? Biliyor musun, ilk çocuğumuz doğacak yakında. Geçenlerde karımın düşüne girmişsin; o günden beri huzuru kalmadı kadıncağızın. Bunu bana açıkça söylemiyor ama ben bakışlarından okuyorum. Nedenini pek anlamıyorsam da, karımın seni gözleriyle görmek, elinde tutmak istediğini biliyorum. Söz veriyorum, sonra seni hemen bırakacağım. Senin eşi az bulunur, güzel bir balık olmandan ötürü bütün bunlar. Başın, kuyruğun, yüzgeçlerin, boydan boya bütün sırtın pırıl pırıl altın renginde. Bizim durumumuza kendin gir, bak o zaman nasıl anlayacaksın! Seni görmek, elini sürmek, yaldızla kaplı etine dokunmak için yanıp kavruluyor zavallıcık. Bir balık olduğuna göre insanlarla ne gibi ilişkin olabilir, diye düşünme. Evet, balıksın ama sana karşı büyük bir özlem duyuyor. Sanki bir yakınını,

kardeşini özlemiş gibi özlüyor seni. Karnındaki bebek de sevinecek buna. İşte, durum anlattığım gibi. Kurtar bizi bu güç durumdan, altın mekre! Yaklaş bana. Merak etme, sana bir şey yapmayacağım. Söz veriyorum. Eğer kötü bir niyetim olsa hissederdin. Çengellerin ikisine de birer büyük et parçası taktım, hangisini istersen ona gel. Et kokusunu ta uzaktan aldığını biliyorum. Hadi, yaklaş, sana bir kötülük yapacak değilim. Eğer yemli çengel yerine zoka bağlasaydım oltamın ucuna, dürüstçe davranmış olmazdım. Zokaya koşa koşa geleceğini biliyorum. Öyle yapsam zokayı yutar, seni geriye bıraktığımda da karnında demir parçasıyla yaşamak zorunda kalırdın. Olur mu öyle şey? Sana dürüst davranmak için oltama çengel taktım. Dudakların biraz yaralanır, hepsi o kadar. Yanımda bir de deri tulum getirdim. Gölden çıkınca suyla dolduracağım tulumun içine koyacağım seni. Hiç merak etme, sonra canının istediği yere gidersin. Yalnız şunu da unutma, seni yakalamadan gitmeyeceğim buradan. Ne var ki zaman daraldı. Dalgaların nasıl hırçınlaştığını, rüzgarın şiddetlenip hızını artırdığını hissetmiyor musun? Yoksa ilk çocuğumun babasız, yetim doğmasını mı istiyorsun? Ne olur insaf et, yardımını esirgeme benden...»

Kış öncesi havasının örttüğü bozbulanık göl yüzeyine akşam karanlığı çöküyordu. Gölün ortasındaki tek sandal kimi zaman dalgaların sırtında yükselerek, kimi zaman çukurlara gömülerek kıyıya doğru yol alıyordu. Kırılan, köpüklü sular saçan dalgalarla boğuşmak çok zordu. Fırtınanın şiddetiyle sarsılan göl suları derinden derine kaynıyor, gürüldüyor, üstündeki sandalı hop hop oynatıyordu. Sandalcının yüzü soğuk su püskürtülerinden sırılsıklam olmuş, kürek çeken elleri buzlu sulardan kabarıp şişmişti.

Ukubala sahilde yürüyordu. Çoktandır tasalanmış, evde kalamadığı için kocasını karşılamaya çıkmıştı. Onunla evlenmeden önce bozkırlı akrabaları, «İyi düşün, balıkçıyla evlenmek denizle evlenmek gibidir. Böylesine zor bir yaşamı göze alabilir misin? Bir değil, birçok kez gölün kıyısında gözlerin ıslak bekleyecek, dualar okuyarak kocanın yolunu gözleyeceksin...» dememişler miydi. Ama Ukubala dınlememişti kimseyi, «Kocamın katlandığı sıkıntıya ben de katlanırım!» demişti.

İşte şimdi de onu yapıyordu. Yalnız bu sefer balıkçılar birliğindeki arkadaşlarıyla değil, tek başına gitmişti. Üste-

lik hava hemen kararmış, gölde fırtına baş göstermişti.

Ukubala orada beklerken köpük saçan dalgalar arasından bir kayığın inip inip kalkan kürekleri belirdi. Karnı şişerek gerilmiş, başı örtüyle sımsıkı sarılı Ukubala kayığın yöneldiği kıyıya yaklaştı. Arkadan gelen güçlü bir dalga sandalı aldığı gibi sığlığa fırlattı. Yedigey aşağı atladı, sandalı ucundan tutarak bir boğa sürükler gibi kıyıya sürükledi. Tepeden tırnağa tuzlu suya batan kocası işini bitirip de doğrulduğu zaman Ukubala ona yaklaştı, soğuktan kaskatı kesilmiş yağmurluğun altındaki boynuna sarıldı.

— Gözlerim yolda kaldı. Niçin böyle geciktin? diye sordu.

— Bütün gün balığı bekledim. Ancak gün bitimine doğru geldi.

— Nasıl, altın mekre avlamaya mı çıkmıştın?

— Evet, yakalanması için çok yalvardım. Geldi en sonunda. İstediğin kadar bakabilirsin.

Yedigey sandalın içinden suyla dolu kocaman bir deri tulum çıkardı, ağzını çözdü, kıyıdaki çakılların üstüne bir miktar suyla birlikte altın mekre balığını eliyle fırlatıp attı. İri bir balıktı bu, güçlü ve güzel bir balık. Yere düşünce kıvrılarak, yaldızlı kuyruğuyla çakılları savurarak, pembe ağzını açarak hop hop hoplamaya, kıyıya vuran dalgaların sesini, kokusunu almışçasına göle doğru zıplamaya başladı. Sonra kısa bir an olduğu yerde kıpırtısız dondu kaldı. Sanki istemeden geldiği bu ortamı yusyuvarlak, dusduru, kırpışmayan gözlerle inceden inceye gözleyip öğrenmeye çalışıyor gibiydi. Hatta bir ara puslu kış gününün alaca karanlık akşam öncesinde gözlerine hiç alışmadığı bir parıltı çarptı; üzerine eğilmiş duran insanların gözlerindeki ışıltıyı, göl kıyısının bir bölümünü, gökyüzünü, çok çok uzaklarda, seyrek bulutların arkasında ufka yaklaşan güneşin ona göre göz kamaştırıcı son ışıklarını gördü. Bir an soluğu kesilecekmiş gibi oldu. Yeniden suya ulaşmak amacıyla debelenmeye, hoplayıp zıplamaya başladı. Yedigey altın mekre balığını solungaçlarından tuttu, havaya kaldırdı.

— Hadi, elini uzat da al, dedi karısına.

Ukubala balığı bebek tutarmış gibi iki eliyle birden kavradı, göğsüne bastırdı. Balığın yay gibi gerilen içsel gücünü, direnişini hissederek;

— Nasıl da diri, sert bir balık! dedi. Üstelik taş gibi ağır.

Taze taze göl suyu kokuyor. Şunun güzelliğine bakın!.. Al, Yedigey, onu elimde tuttuğum yeter! İsteğim yerine geldi. Onu götür de göle bırak...

Yedigey altın mekreyi suyun yanına götürdü, kıyıya vuran dalganın içine diz boyu girdi, balığı ellerinin arasından kaydırdı. Altın mekre göle düşünce başından kuyruğuna kadar yaldızlı parıltısı mavimsi alaca karanlığın içinde bir an ışıldadı, bu kısa anın sonunda kıvrak gövdesi suyu kamçılayıp yararak gölün derinliklerinde kayboldu gitti...

O gece büyük bir fırtına çıktı. Kıyıya vuran dalgaların kükremesi, hışırtısı sabaha dek kesilmedi. Yedigey bir kez daha anlamıştı: Fırtına habercisi iyrek tolkunlar boşu buşuna çıkmıyordu. Vakit gece yarısı olmuştu, Yedigey gümbürdeyen dalgalara kulak kabartarak, uykuyla uyanıklık arasında gündüz yakaladığı altın mekreyi düşündü. Ne yapıyordu şimdi güzel balığı? Eski yurduna dönmüş müydü? Biliyordu, gölün derinliklerinde fırtınanın sarsıntısı pek o kadar duyulmazdı. Altın balık şimdi koyu karanlığa gömüldüğü diplerde dalgaların yukarda kabarıp kabarıp inmesini dinliyor olmalıydı. Yedigey mutlulukla gülümsedi, uykuya dalarken elini karısının karnına koydu. Tam o sırada elinin altında bir kıpırtı hissetti. Doğacak bebek «Ben buradayım!» dercesine tekme atıyordu. Yedigey sevinçle bir daha gülümsedi, tasasız bir uykuya daldı.

Bir yıl bile geçmeden savaş çıkacağını, dünyada her şeyin allak bullak olacağını, göl kıyısından, bir daha geri dönmemek üzere uzaklaşacağını, orayı yalnız anılarında canlandıracağını bilir miydi?... Özellikle, başının böylesine sıkışacağını aklının ucundan geçirir miydi?..

Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider-gelirdi...

Bu yerlerde, demiryolunun iki yanında Sarı Özek bozkırı, sarı kumlu geniş bozkırların bomboş orta bölgesi uzanıyordu...

O korkunç 1953 yılında kış mevsimi de erken geldi. Boranlı Yedigey Sarı Özek bozkırında kışın böylesine erken geldiğini ilk kez görüyordu. Ekim sonunda soğuklar çıktı, kar

yağmaya başladı. İyi ki elini çabuk tutup Zaripa'nın ailesi ile kendilerine Kumbel'den kışlık patates getirmişti. Vagonun dış sahanlığında patateslerin donmasından korkan Yedigey son bir kez deveyle gitti. Donmuş patates hiçbir işe yaramazdı. Onun için devesine atladığı gibi Kumbel'in yolunu tuttu, oraya varınca başkalarının da yardımıyla Boranlı Karanar'ın sırtına kocaman iki çuvalı yükledi, soğuk vurmasın diye üstlerini kürküyle örttü, kürkün eteklerini yanlardan alta soktu, kendisi de devenin üstüne, çuvalların arasına kuruldu. Boranlı Karanar'ın sırtında kendini file binmiş gibi hissediyordu. Geçen sonbaharda istasyonda bir filim göstermişlerdi. Ondan önce kimse fillerin binek hayvanı olarak kullanıldığını aklına bile getirmezdi. Ülkede gösterilen ilk Hint filmini görmek için bütün Boranlılılar yediden yetmişe koşmuşlar, bilmedikleri bir ülkeyi seyretmişlerdi. Filimde, sonu gelmez türkülerden, danslardan başka filler, fillere binilerek çıkılan kaplan avcılığı da gösteriliyordu. Yedigey de seyretmişti herkesle birlikte. Durak şefi ile ikisinin Boranlı'nın delegeleri olarak katıldıkları, demiryolcular sendikası bölge toplantısı bitince başlamıştı film. Gösteri yeri istasyon kulübüydü. Film bitince herkes kendine göre bir şeyler söyledi. En çok fillere binilmesine şaşmışlardı. Birisi kalabalığın arasından şöyle bağırdı:

— Canım, bunda şaşılacak ne var? Yedigey'in Boranlı Karanar'ı onlardan aşağı mı kalır? Üstüne bin bakalım, senin şu filleri geride bırakmıyor mu?

Başka bir ses ona karşılık verdi :

— Öyle, öyle! Fil de neymiş? Bu hayvanlar sıcak ülkelerden başka yerde barınamaz. Kış günü bizim Sarı Özek'e gelsin de görelim. Boranlı Karanar'ın yanında adı bile anılmaz!

— Hey, Yedigey! Neden sen de Karanar'ın üstüne bir kulübe yaptırmıyorsun? Zengin Hintliler gibi içine kurulur gezersin!

Yedigey bütün bunlara gülüp geçti. Arkadaşlarının takılmalarına kızmak şöyle dursun, devesiyle ilgili övgülü sözler söylediler diye gizli bir zevk bile duyuyordu.

Herkes devesini *övüyordu* ya, *o kış* Karanar *yüzünden* çekmediği kalmadı. Aman ne sıkıntılara katlandı, başına neler neler geldi!..

Gerçi bütün bunlar soğukların iyice bastırmasıyla başla-

dı. Kumbel'den patates getirdiği gün ilk kar yolda yakaladı Yedigey'i. Önceden de birkaç kez kar düşmüştü ama düşer düşmez erimişti. Oysa o gün arkası kesilmek bilmedi. Sarı Özek bozkırını bir baştan bir başa karanlık kapladı, arkasından bir de rüzgar çıktı. İri kar taneleri gökten düşerken kıvrılıyor, sağa - sola savruluyordu. Hava soğuk olmamakla birlikte insanı rahatsız edecek biçimde yapış yapış nemliydi. Yedigey en çok yolunu göremediği için canı sıkıldı. Ne yapacaktı şimdi? Koca bozkırda sığınacak bir yer olsa da kaçıp sığınsaydı. Ama yoktu ki!.. Geriye Boranlı Karanar'ın gücüne, sezgisine güvenmek kalıyordu. Ne yapar eder götürürdü onu eve. Yedigey devesini, tutacağı yön bakımından bütünüyle serbest bıraktı, kendisi de yakasını kaldırıp şapkasını sımsıkı başına geçirdikten sonra üstünden kukuletasını giydi, çevresini dikkatle gözlemeye çalışarak Karanar'ın sırtında kıpırdamadan oturdu. Dört bir yanı kalın bir kar perdesiyle kapanmış gibiydi. Sırtında kıpırdamadan duran sahibinin sesinin iyice kesildiğini anlayınca Karanar onun artık sahiplikten vazgeçtiğini sezdi; adımlarını yavaşlatmadan, kendi başına koşmaya başladı. Bozkırın ortasında, o tipili havada, bunca yük altında koşabildiğine göre bu hayvanın kaslarında çok büyük bir güç olmalıydı. Koşarken burnundan sıcak buğular saçarak, pofurdayarak soluyor; yabanıl bir hayvan gibi bağırıp çığlıklar atıyor; arada bir, üstündeki yükün ağırlığına dayanamıyormuş gibi uzun uzun inliyor; ama hep durmadan, duraklamadan, çevresinde uçuşan karları yararak ilerliyor, ilerliyordu...

O gün o yol Yedigey'e bitmeyecekmiş gibi geldi. Varabilecek miydi eve? Evdekiler onu merak edip üzülmezler miydi? Böyle bir havada geç kalmasından dolayı Ukubala kaygılanacaktı ama o aklından geçenleri belli etmeyen bir kadındı. Düşündüklerini kolay kolay açığa vurmazdı. Belki Zaripa da merak edecekti onu. Gerçi o hiç çıkaramazdı sesini, çünkü son zamanlarda onun gözüne görünmemeye, onunla baş başa kalmamaya çalışıyordu. Orası öyleydi ya, ne diye böyle davranıyordu bu kadın? Durumu herkes anlayacak biçimde, başkalarının yanında yanlış bir söz söylemiş, yanlış bir harekette bulunmuş değildi ki! Eskiden nasılsa gene öyle gidip geliyorlardı. Belki bir an, yolları birleşen iki kişi olarak, yürüdükleri yolun doğru olup olmadığına dönüp şöyle bir bakmışlardı... Hepsi o kadar... Sonra herkes kendi yo-

luna koyulmuştu. Ama o sırada o neler çekmişti, ne acılara katlanmıştı, iki ateş arasında kalmış bir insan gibi nasıl bocalayıp paralanmıştı. Ama bunlar yalnız kendini ilgilendirirdi. Alnının kara yazısına katlanacaktı. Bu konuda kimsenin ona bir diyeceği yoktu, ayrıca onun adına üzülmeleri de gerekmezdi. Nasıl davranacağına, duygularına nasıl gem vuracağına karışmasınlardı. Dertli başının çaresine bakmasını bilirdi o. Küçücük çocuk değildi ki! Bu duruma bir çözüm getirir, kendi hatası yüzünden onu gittikçe sıkan kördüğümü açmanın bir yolunu bulurdu...

İçinden çıkılmaz gibi görünen, kahredici, korkunç düşüncelerdi bunlar! Sarı Özek bozkırına kış bastırmıştı ama o gene eskisi gibi ne Zaripa'yı unutabiliyor, ne de Ukubala'dan vazgeçmeyi düşünebiliyordu. İşte asıl felaket ikisini birden istemesindeydi. Onlar da, sanki bunu biliyorlarmış gibi, onun bir an önce seçimini yapmasına yardımdan kaçınırcasına, olayların hızlanmasına herhangi bir katkıda bulunmuyorlardı. Dış görünüşüyle her şey eskisi gibiydi: Kadınlar arasında pürüssüz ilişkiler sürüp gidiyor, iki evin çocukları sanki tek bir aileymiş gibi bir arada büyüyorlar, kimi zaman bu evde, kimi zaman öteki evde oynuyorlardı... Bütün bir yaz, bütün sonbahar böyle geçmişti.

Kar denizinin ortasında Yedigey kendini yalnız, öksüz hissediyordu. Çevrede sığınacak bir yer bulmak bir yana, tipi tipilemeye başlamıştı. Karanar arada bir başını silkeleyerek tepesinde biriken karları silkelemese, homurtularıyla, bağırmalarıyla sessizliği bozmasa bir değişikliğin olacağı yoktu. Yedigey karamsarlıkla dopdoluydu. İlerde nasıl davranacağını, duygularına nasıl yön vereceğini, tartışmasız, kesin bir karara nasıl varacağını bir türlü kestiremiyordu. Ne Zaripa'ya sonuna dek açılabiliyor, ne de Ukubala'dan vaz geçebiliyordu. O zaman en ağır sözleri söylemeye başladı kendine: «Hayvan herif! Senin, altındaki şu deveden ne farkın var? Belki ondan da daha aşağısın! Köpek! Odun kafalı!» Bununla da yetinmedi, arada bir bağırarak, kamçıyla şurasına burasına vurarak, ayılması, kendine gelmesi, aklını başına devşirmesi, gittiği yanlış yolda durması için bütün duyularını uyarmaya çalıştı... Ne yazık ki hiçbirinin yararı olmuyordu. Toprağın kayması gibi onun da duygularında bir kayma gerçekleşmişti, durduramayacaktı bu kaymayı... Onu ilerde bekleyen tek sevinç kaynağı çocuklardı. Çocuklar onu

olduğu gibi kabul ediyorlar, karşısına herhangi bir sorun çıkarmıyorlardı. Şimdi Karanar'ın sırtına iki çuval dolusu patates yükleyip nasıl getiriyorsa onların her istediğini alıp getirmeye, her yardımlarına koşmaya, her dileklerini karşılamaya seve seve hazırdı. Çocuklar bolca yesinler diye kışlık patateslerini düşünürken, evlerinde sıcak sıcak otursunlar diye yakacaklarını da getirmişti...

Çocuklar Yedigey'in tek sığınağıydı, onlar aklına geldiğinde kendi kendisiyle kolayca barışıyordu. Boranlı'ya varınca çocukların dışarı fırlayacaklarını, annelerinin, üşüyeceklerini ileri sürerek evden çıkmamaları uyarılarına aldırmaksızın Karanar'ın çevresinde fır fır döneceklerini düşündü. «Yedigey amca geldi! Babam geldi! Karanar'la patates getirdi!» diye bağıracaklardı. Devenin ihması için sertçe bağıracak, hayvan ön dizlerini yere koyarak çökünce aşağı inecekti. Üstünden - başından karları silkeleyecek, çocukları tek tek okşayacak, bir yandan devenin üstünden çuvalları çözerken bir yandan da Zaripa gelmiyor mu, diye bakınacaktı. Eğer Zaripa evdeyse birbirleriyle konuşmamaya çalışacaklar, Yedigey onun yüzüne bakmakla yetinecek, bu da onu mutlu edecekti. Sonra bu işin sonu nereye varacak, diye yeniden üzülmeye, kendi kendini yemeye başlayacaktı. Bu arada çocuklar çevresinde dört dönecekler, devenin bağırmasından korkarak ona sokulacaklar, korkuları geçince ona yardım etmeye çalışacaklar; bu da onun çektiği bütün sıkıntıları, acıları unutmasına yetecekti...

Abutalip'in çocuklarıyla bir an önce karşılaşmak için can atıyordu. Bu sefer onlara, kendi deyimiyle bu 'doymak bilmez masal dinleyiciler'e ne anlatacaktı? Gene mi Aral gölünü? Bu çocukların en çok sevdiği öyküler Aral gölünde geçmiş olaylardan oluşanlardı. Çocuklar bu öyküleri kafalarında geliştirerek sonunda babalarını da katıyorlar, böylece kendileri de farkına varmadan babalarının anısını her an sürdürüp götürüyorlardı... Ne yazık ki Yedigey'in Aral gölüyle ilgili anıları tükenmiş, her biri anlatıla anlatıla ezberlenmişti. Anlatılacak öykü olarak geriye yalnız altın mekre balığının öyküsü kalıyordu. Onu da nasıl anlatacaktı çocuklara? Kendi başından geçen olayın ne anlam taşıdığını bildiği için onu başkalarına, özellikle çocuklara nasıl açıklayacaktı?

Devesinin sırtında yol teptiği o gün boyunca kar hiç

eksilmedi. Yol boyunca kuşkular, düşünceler onu rahat bırakmadı... Yol boyunca kar yağdı...

O kardan sonra Sarı Özek bozkırına kış çöktü, o karla birlikte erkencecik gelen soğuklar bir daha geri gitmedi.

Ayazların ardından Boranlı Karanar yeniden azdı, yeniden delilendi, içindeki erkeklik gücü yeniden baş kaldırdı. Artık özgürlüğünü kimse elinden alamaz, hiçbir şey onu istediğini yapmaktan alıkoyamazdı. Yalnız başkaları değil, kendi sahibi bile o konuda yerine göre gerilemek, tehlikenin önünde duralamak zorundaydı.

Karın üstünden üç gün geçti geçmedi, Sarı Özek bozkırında büyük bir kar fırtınası çıktı. Fırtınanın dinmesinden sonra da ortalığı puslu bir havayla birlikte çatır çatır bir ayaz kapladı. O ayazda birilerinin karlar üstünde kıtır kıtır yürüdüğü, trenlerin teker takırtıları, düdük sesleri ta uzaklardan duyuluyordu. O gün sabaha doğru Yedigey, Boranlı Karanar'ın ahırda boru öter gibi böğürmesini, sonra kapıları, çitleri tekmeleyerek ortalığı birbirine katmasını uykusunun arasında işitince gözlerini açtığı gibi ayağa fırladı. Nasıl bir belâyla karşı karşıya olduğunu anlamıştı. Hemen giyindi, karanlık avluya çıktı, doğruca ahıra yollandı. Orada, soluğunu kesen o ayazlı havada boğazını yırtarcasına bağırmaya başladı:

— Ne oluyor sana? Ne oluyor? Gene dünyamızı başımıza mı yıkacaksın? Gene kendi zevkin için kanımızı içmeye mi niyetlisin? Gene başımızı belaya mı sokacaksın? Bağırma bakayım; Kes sesini! Odun kafalı hayvan! Bu işle uğraşmak için vakit biraz erken değil mi? Herkesi kendine güldürmek mi istiyorsun?

Fakat Yedigey ne söylese boştu. Doğanın çağrısını damarlarında duyan azgın deve istediğini okuyacaktı. Sanki sahibi karşısında onu paylamıyormuş gibi hiç istifini bozmadı; bağırmasını, pofurdamasını, ağzından köpükler saçarak dişlerini takırdatmasını, ahırın içinde sağa - sola çarpa çarpa dört dönmesini sürdürdü.

Bunun üzerine Yedigey öfkelenmeyi bırakıp sitemde bulunmaya başladı:

— Demek ki bir şeyler hissettin? Anlaşılıyor, buradan bir an önce kurtulup sürüye katılmak istiyorsun. Senin aradığın bir kaymança (34), onun orada bulunduğunu hissettin,

(34) Genç dişi deve. (Yazar)

değil mi? Ulu Tanrı'ya nereden esmiş de deve soyunun aklını bu işle yılda bir kez bozmasını uygun görmüş. Her gün gürültüsüz - patırdısız yapsaydınız size bir karışan mı olurdu? Niyetin dünyayı başıma yıkmak mı? Ha, söyle bakalım?..

Devenin karşısında yenildiğini anlayan Yedigey güçsüzlüğünün ezikliğini bu sözlerle geçiştirmeye çalışıyordu. Bunun dışında ne yapsa boştu. Ortalığı daha fazla karıştırmamak için ahırın kapısını açtı. Sağlam bir zincirin bağlı tuttuğu, kalın ağaçlardan çatılmış, adam boyundaki kapıyı yarı yarıya aralamıştı ki, Boranlı Karanar keskin bir çığlıktan sonra öfkeli homurtular çıkararak hızla dışarı fırladı. Bu arada az kaldı Yedigey'i yere yuvarlıyordu. Dışarı çıkınca kıvrık bacaklarını geniş geniş açarak, hörgüçlerini hop hop hoplatarak, ardında bir kar fırtınası bırakarak bozkıra doğru bastı gitti.

Yedigey'e onun arkasından öfkeyle tükürmek kalıyordu.

Tüh sana! Hadi, durma, koş! Geç kalırsın sonra!

O sabah deveyle bir işi yoktu, demiryolunda çalışacaktı, deveyi serbest bırakmasının nedeni de buydu. Onun yokluğunda bu kudurgan hayvanla kim nasıl başedecekti? «Hangi cehenneme giderse gitsin!» diye düşünüyordu. Ama işin sonunun neye varacağını bilse salar mıydı onu ahırdan? İsterse gebersin, bağıra bağıra çatlasın, gene salmazdı. Azgın hayvan serbest kalınca kızışması geçer, damarlarındaki ateş sönerek yatışır sanmıştı... Oysa hiç de öyle çıkmadı.

Öğleyin Kazangap çıkageldi. Yüzünde alaylı bir hava vardı.

— Ee, ağam, işler kötü! Az önce yaylaktaydım. Anladığım kadarıyla senin Karanar büyük sefere çıkmış. Buradaki kaymançalar yetmemiş mi, nedir!

— Nasıl, kaçıp gitmiş mi yoksa? Şimdi benimle oyun oynama da doğrusunu söyle!

— Seninle oyun oynayan mı var? Başka sürülere gitmiş, diyorum. Anlaşılan, iyice kudurmuş. Demin yaylağa çıkıp benim sürüye bakayım, dedim. Dönüşte geniş yarı aşınca bir de ne göreyim! Karanar deve patır patır yeri döverek koşa koşa gelmiyor mu? Gözleri yuvalarından oynamış, ağzından salyalar akıyor, boğazını yırtarcasına haykırıyor. Arkasından kar fırtınası estiriyor sanki. Beni çiğneyip geçecek sandım. Önünde adam durduğunu bile gördüğü yok. Malakumdıçap yönüne doğru kaçtı gitti. Orada bizimkinden bü-

yük sürülerin yayıldığını biliyorum. Ne diye kalsın buralarda? Gücünün doruğuna eriştiğine göre durmaz!

Yedigey bunları işitince canı çok sıkıldı. Kim bilir başına ne işler açılacak, deve yüzünden nelerle karşılaşacaktı? Kazangap onu yatıştırmaya çalıştı:

— Dur canım, hemen sinirlenme! O yörelerde güçlü atanlar vardır. Seninkini öyle bir hırpalarlar ki, tıpış tıpış geri dönmek zorunda kalır. Sıkma canını.

Ertesi gün cepheden savaş haberleri gelir gibi, Boranlı Karanar'ın dövüşleriyle ilgili haberler gelmeye başladı. Hiç de iç açıcı haberler değildi bunlar. Boranlı durağında bir tren durmayagörsün; makinist, ateşçi ya da katar görevlisi, demiryolu boyunca geçtikleri istasyon ya da durakların yakınlarındaki deve sürülerinde Karanar'ın karıştırdığı haltları sayıp dökmeye başlıyorlardı. Malakumdıçap'ta iki atanı döve döve pestilini çıkarmış, dört anacı da sürüden ayırıp kaçırmış. Deve sahipleri zor kurtarmışlar onları Karanar'ın önünden. Tüfek patlatmışlar da korkutmuşlar kudurgan hayvanı. Başka bir yerde bir adamın elinden bindiği dişi devesini almış. Aptal herif, azgın deve hevesi geçince devesini bırakır sanırmış. Oysa kendi hayvanının da böyle bir niyeti yokmuş. İki saat bekledikten sonra devesine binip evine gitmek için yaklaşmaya başlamış. Bunu gören Karanar ona öyle bir saldırmış ki, beriki kendini oradaki derin bir çukura atıp gizlenmese ezer geçermiş. Orada korkak bir sıçan gibi titreye titreye beklemiş. Bir süre sonra aklı başına gelmiş, Karanar'ın gözüne gözükmemeye çalışarak yarın başka bir yerinden çıkmış, sağ kalışına sevinerek evinin yolunu tutmuş.

Sarı Özek sözlü telefonları aracılığıyla Karanar'ın çılgınlıklarıyla ilgili haberlerin arkası kesilmiyordu. Fakat Boranlı'ya ulaşan bilgilerin en korkuncu, en ürkütücüsü Ak - Moynak durağından geldi. Boranlı nerede? Kumbel'in ötesindeki Ak - Moynak durağı nerede? Kospan adındaki bir adam mektubu ta oradan gönderiyordu. Bu ilginç mektupta bakın neler yazıyordu:

«Selam, saygıdeğer Yedigey - Ağa! Sarı Özek bozkırının tanınmış kişisisin ama tatsız sözler işitmekten gene de kurtulamıyorsun. Ben de seni sağlam bir erkek sanırdım. Ne diye başımıza Karanar belasını sardın? Senden böyle bir şey yapacağını hiç ummazdık! Senin azgın devenin başımıza ne

işler açtığını bir bilsen! Bizim sürüdeki atanları sakatladı, en iyi üç dişi devemizi kaçırdı, bu arada havutlu bir dişi deve bırakıp gitti. Yolda sahibinin altından zorla alsa gerek. Ya değilse hayvan ne diye havutlu gezsin? Bizim üç dişi deveyi kırlara kaçırdıktan sonra yanına ne insan sokuyor, ne de erkek deve. Oldu mu bu şimdi yani? Genç bir atançamızın kaburgaları kırıldığı için kesmek zorunda kaldık. Havaya ateş ettim, belki gözünü korkutur da dişi develerimizi önünden alırım, dedim ama Karanar'a vız geliyor böyle şeyler. Yanına kim sokulursa sokulsun tepelemeye niyetli. Keyfini bozmasınlar da ne yaparlarsa yapsınlar... Ne yiyor, ne içiyor, hep bizim dişi develerle uğraşıyor. Sırayla, birisinin üstünden ötekine... Onun hayvansı açgözlülüğünden tiksiniyor insan. Bu işle uğraşırken öyle çığlıklar atıyor ki, dünyanın sonu geldi sanırsınız. Yer - gök inliyor. Bu hayvanı kendi haline bıraksanız doymak bilmeyecek. Böylesini ömrümde görmedim. Köyümüzde kimsede rahat - huzur kalmadı. Kadınlar, çocuklar evden dışarı çıkamaz oldular. Sana bunları, bu azgın hayvanı buradan alıp götüresin diye yazıyorum. Bir günlük de süre verdim. Bu sürenin sonunda Karanar belasını başımızdan almazsan, bize darılma, değerli ağam! Tüfeğimin namlu çapı yeterince büyüktür. Onunla ayı avlanırmış. Başkalarının gözünün önünde Karanar azgınının kafasını paralamazsam bana da Kospan demesinler! Derisini yüzer, bir trenle sana gönderirim. Boranlı Karanar'dır diye gözünün yaşına bakmam. Ağzımdan çıkan sözü de tutarım ben. Bunu böyle bil. Onun için gelişini geciktirme.

Ak - Moynaklı ini'n (35) Kospan»

Durum iyice karışmıştı. Mektubun havası biraz tuhaftı ama işin şaka götürmediği anlaşılıyordu. Yedigey, Kazangap'a danışıp görüştükten sonra ilk fırsatta Ak - Moynak'a gitmeye karar verdi.

Düşünmek başka, iş yapmak gene başkadır. Ak - Moynak'a varılacak, bozkırın ortasında Boranlı Karanar yakalanacak, o ayazda dönülüp geri gelinecekti. Ya yollarda tipi çıkarsa? Sımsıkı giyinip her güçlüğe hazır olmaktan başka yol

(35) Küçük kardeş, küçük yaştaki akraba, hemşehri. (Yazar)

yoktu. Oraya trenle gitmek en kolayıydı, fakat Karanar denen bu azgın hayvanın haremini alıp hangi köşeye çekildiği bilinmezdi ki! Mektubun havasından anlaşıldığına göre Ak - Moynak'lılar çok öfkelenmiş olabilirler, onun için Karanar'ı geri vermemeye kalkabilirlerdi. Kimseye sezdirmeden, karları tepeleye tepeleye kırlarda aramak gerekiyordu.

Ukubala bolca azık hazırladı, sabah erkenden yola dizildi. Astarı pamukla beslenmiş pantolonunun, kışlık ceketinin üstünden koyun derisinden kürkünü giymişti. Başında üç katlamalı cinsten (Ne yanlardan, ne de arkadan rüzgar almazdı) tilki derisi kalpağı, ellerinde koyun derisinden elliği, ayaklarında keçe çizmeleri vardı. Dışardan bakılınca kürklere sarınmış gibi görünüyordu. Üstüne binip Ak - Moynak'a gideceği dişi deveyi hazırlamaya koyulduğu sırada Abutalip'in oğullarından ikisi birden koşa koşa geldiler. Daul ona el örmesi yün bir atkı verdi.

— Yedigey amca, annem boynunu üşütmemen için verdi bunu.

— Boynumu mu? Boğazını desene şuna!

Yedigey sevincinden çocukları mıncıklamaya, öpmeye başladı. Onlara ne diyeceğini bilemiyordu. Zaripa'nın onu düşündüğünün ilk işareti olan bu hareket onu göklere uçurmaya yetmişti.

— Annenize söyleyin, gideceğim yerden yarın döneceğim inşallah. İşim biter bitmez bir dakika bile durmam. Gelince hep birlikte toplanır, çay içeriz.

Uğursuz Ak - Moynak'a bir an önce gidip gelmek için can atıyor, heyecandan yerinde duramıyordu. Zaripa'yı görmek, yüzüne bakmak, özenle katlayıp ceketinin iç cebine soktuğu atkıyı gönderirken ne düşündüğünü anlamaya çalışmak gerçekten heyecan vericiydi. Yola çıktıktan, köyden epeyce uzaklaştıktan sonra bir ara geri dönmemek için kendini zor tuttu. «Deve mi? Devenin gözü çıksın! Kospan denen adam onu vursun da kurtulalım. Derisini sonra gönderir, ne yapalım... Başka işimiz yok da bütün gün azgın deveyle mi uğraşacağız? Böylece o da kudurganlığının cezasını çekmiş olur... Çeksin cezasını!» diye düşünmeye başlamıştı. Fakat aklından geçenlerden utandığı için geri dönme niyetinden hemen vaz geçti. Herkesin önünde rezil olacaktı. Ukubala, Zaripa onu nasıl karşılarlar; kendisi, davranışının nedenini onlara nasıl açıklardı? En iyisi sabırsızlığını yenmeli, bir an önce Ka-

ranar işini bitirip gelmeliydi. Bundan başka çıkar yol yoktu.

O niyetle devesini sürdü. Hava bir hayli soğuktu. Rüzgar bıçak gibi kesiyordu. Rüzgar soluğunu savurdukça yüzü kırağıyla örtülüyor, özellikle tilki kürkünden kalpağının tüyleri iplik iplik ağarıyordu. Dişi devenin burnundan çıkan buğular kırağılaşarak kısa sürede boynunda, yelesinde beyaz bir zırh oluşturmuştu. Anlaşılan, kış şiddetini artırıyordu. Uzaklarda koyu bir sis vardı. Yakınlarda her şey dusduru gözüküyor, bir noktadan sonra birdenbire sis başlıyordu. İnsanın çevresini kuşatan, siz yürüdükçe önünüzde açılan bir sisti bu. Ipıssız Sarı Özek bozkırı rüzgarın cirit attığı, karları uçurduğu böyle bir kış havasında daha bir korkunçlaşmıştı.

Ayağına çabuk genç dişi deve kolay yorulacağa benzemiyor, karları savura savura yürüyordu. Ama Karanar'ın yürüyüşüne alışmış bulunan Yedigey için bu hiçbir şey değildi. Onun soluk alışları da, adım atışları da bambaşkaydı; dişi deveyle kıyaslamaya bile değmezdi. Eskiler durup dururken söylememişler;

Şu at ötekinden niçin iyidir?
Üstün yürüyüşüyle iyidir.

Şu yiğit ötekinden niçin iyidir?
Aklının üstünlüğüyle iyidir...

diye.

Yolu uzundu, üstelik hep yalnız gitmek zorundaydı. Eğer yanında Zaripa'nın armağan ettiği atkı da olmasa sıkıntıdan patlardı. Devenin üstünde süklüm püklüm gittiği sürece bu bir değeri yokmuş gibi görünen şeyin varlığını göğsünün üstünde duydu. Bunca yıl yaşamış, sevdiği bir kadından gelen önemsiz bir şeyin yüreğini böylesine ısıtacağını hiç düşünmemişti. O bitmek bilmez yolun tek eğlencesi bu oldu. Elini koynuna sokarak atkıyı okşuyor, yüzüne mutlu bir gülümseme yayılıyordu. Sonra bir düşüncedir alıyordu onu. Bu işin sonu neye varacaktı? İlerde onları neler bekliyordu? Açmazdan başka bir şey göremiyordu önünde. Ne yapacaktardı? İnsan yaşadığı sürece bir şey amaçlar, hep o amaca doğru yürürdü. Ama onların bir amacı yoktu ki!..

O zaman Boranlı Yedigey'in bakışlarını bir keder sisi

sarıyordu. Tıpkı Sarı Özek bozkırını dolduran suskun kış sisi gibi... Sorularına yanıt bulamıyor, üzülüyor, kötümserliğe düşüyor; sonra yeniden canlanarak kendini yüreklendirmeye çalışıyordu...

Bunun hemen ardından o issizlik, yalnızlık onu sımsıkı kavrıyor; yeniden üzüntülere kaptırıyordu kendini. Neden böyle bir yaşam düşmüştü şansına. Sarı Özek bozkırına niçin çakılıp kalmıştı? Feleğin yerden yere çaldığı bu talihsiz aile ne diye Boranlı durağına gelmişti? Bütün bunlar olmasa o da acı çekmeden, rahat, dingin yaşamını sürdürür giderdi. Ama öyle değildi işin aslı. Deli gönlü her zaman olmayacak şeyler isterdi... Şimdi de kuduruk Karanar çıkmıştı başına. Kendi sıkıntıları yetmiyormuş gibi bir de bu Tanrı'nın cezasıyla uğraşacaktı. Yok, bu dünyada rahat yüzü görmeyecekti. Hep karaydı alnının yazısı...

Ak-Moynak'a ancak akşam üzeri ulaşabildi. Yol uzundu, ayrıca kışın yol gitmek daha zordu. Zavallı deve durup dinlenmeden yürüdüğü için bitkin düşmüştü.

Ak-Moynak da Boranlı gibi küçük bir duraktı, ancak burasının kendi suyu vardı. Köyün içinde kuyu açmışlardı. Başka bakımlardan tıpatıp kendi duraklarına benziyordu. Sarı Özek'te olduktan sonra niçin benzemesin?

Ak-Moynak'a girerken Yedigey sokakta rasladığı bir çocuğa Kospan'ın evini sordu. Kospan tam o saatte duraktaki görevinin başındaymış. Bunun üzerine Yedigey durak şefliğine yöneldi. Nöbetçi odasının kapısına yaklaşmıştı ki, eşikte gözleri velfecir okuyan, kurnaz kurnaz gülümseyen, tıknaz bir adam belirdi. Adamın omuzlarında, başkasının gibi duran bir gocuk, başında, yana devrilmiş eski bir kulaklıklı şapka, ayaklarında, yıpranmış keçe çizmeler vardı. Yedigey'i görür görmez tanıdı.

— Vay, Yedigey-Ağa! Saygıdeğer Boranlı'lı ağamız gelmiş! Gözlerimiz yolda kaldıydı. Geldin demek ki! Gelmeyeceksin, diye korkuyorduk biz de...

Yedigey güldü.

— Gelmeyeyip de ne yapacaktım? Öyle korkutucu bir mektup yazmışsın ki!

— Yazmadan edemezdik, Yedigey-Ağa! Gene mektup bir şey değil. Bir kağıt parçası, korksan ne olur, korkmasan ne olur? Ama biz burada kuşatmaya düşmüş gibiyiz. Bizi bir an önce Karanar denen azgından kurtarmazsan iki elim ya-

kanda kalır. Bozkıra adımımızı atamaz olduk. Senin deve uzaktan kimi görse üzerine saldırıyor. Deve değil, canavar, baş belası.

Kospan sustu. Devenin üstündeki Yedigey'i tepeden tırnağa süzdü.

— Seni böyle görünce bu azgın hayvanla nasıl başedeceğine şaşırdım. Çıplak elle mi?

— Neden çıplak olsun? İşte silahım burada!

— Yedigey heybenin bir gözüne soktuğu, sopasına sarılmış kırbacı gösterdi.

— Bu kırbaçla mı yola getireceksin onu?

— Yoksa yanıma top mu alsaydım?

— Biz burada tüfekle bile yaklaşmaktan korkuyoruz da... Belki sahibisin diye senin sözünü dinler. Ama bir de dinlememeye kalkarsa? Biliyorsun, gözünü kan bürümüş...

— Orasını işe başlayınca görürüz... Ee, ne duruyoruz? Anladığıma göre sen bana mektup yazan Kospan olacaksın. Hadi, beni götür de devenin bulunduğu yeri göster. Ondan sonra ben ne yapacağımı biliyorum.

Kospan sağına - soluna göz gezdirdikten sonra saatine baktı.

— Gideceğimiz yer yakın değil. Sonra akşam da olmak üzere. Oraya varıncaya dek karanlık bastırır. Gece vakti ne yapabilirsin ki? Onun için, bak, ne diyeceğim: Senin gibi adamları kırk yılın başında bir buluruz, bu gece bizim konuğumuz ol. Yarın sabah kalkınca canın nasıl istiyorsa öyle yaparsın.

Doğrusu Yedigey böyle bir şey beklemiyordu. Onun hesabına göre, eğer o gün Karanar'ı yakalarsa geceleyin Kumbel'e varacak, geceyi bir akrabasının yanında geçirdikten sonra erkenden yola koyulacaktı. Yedigey'in kalmaya pek niyeti olmadığını gören Kospan kararlı bir sesle;

— Yedigey - Ağa, bu iş senin düşündüğün gibi olmaz, diye kestirip attı. Mektuptan dolayı özür dilerim. Başka bir çıkar yolumuz yoktu, onun için öyle yazdık. Çok daralmıştık. Ama seni bu gece bırakmam. Bu kış günü gecenin karanlığında ıssız Sarı Özek bozkırında, Tanrı göstermeye, başına bir şey gelirse kimsenin yüzüne bakamam. Geceyi geçir, sabahleyin istediğin zaman git. Evim işte şu kıyıdaki. Bir buçuk saat daha nöbetim kaldı. Kendi evin gibi git, rahatına

bak. Deveyi de ahıra bırak; yemi, her şeyi var. Burada su boldur.

Kısa süre sonra karanlık çötü. Ne de olsa kış günüydü. Kospan ile karısı çok iyi insanlarmış meğer. Onlar yetmiyormuş gibi, yaşlı anası ile beş yaşındaki oğlu (daha büyük yaştaki kızı Kumbel okulunda okuyor olmalıydı) o akşam konuklarını ağırlamak için birbiriyle yarışa kalktılar. Sımsıcak ısıtılan ev konuşmalarla daha bir canlandı, neşelendi. Kışlık kesilen hayvandan ayrılmış et mutfakta kaynıyordu. Et pişinceye dek çaylarını içtiler. Yedigey'in çayını durmadan yenileyen yaşlı ana ona ailesini, çocuklarını, duraktaki yaşantılarını, havaları sorarak konuşmayı canlı tutmaya çalıştı; bu arada kendisi de boydan, oymaktan geldiklerini, Ak-Moynak durağına nasıl saplanıp kaldıklarını anlattı. Yedigey bayağı neşelenmişti. Bir yandan sıcacık bazlamaları bölüp bölüp, eritilmiş inek tereyağına banarak atıştırıyor, bir yandan da sorulanları yanıtlıyordu. Sarı renkli inek tereyağı Sarı Özek bozkırında az bulunan bir şeydi. Koyun, keçi, deve sütünden yapılan tereyağları da lezzetli olmakla birlikte hiçbiri inek tereyağının yerini tutmazdı. Yaşlı kadının bir akrabası ta Urallar bölgesinden göndermişti bu yağı. Boranlı Yedigey bazlamayı tereyağına batırıp da ağzına iştahla tıktıktan sonra çeşit çeşit çayır otlarının mis kokusunu bu yağda tattığını söyleyince sevincinden kadıncağızın ağzı kulaklarına vardı; doğup büyüdüğü Jayık (36) ırmağı bölgesini, oraların otlarını, ormanlarını, derelerini anlatmaya başladı.

Az sonra Ak-Moynak durak şefi Erlepes de katıldı çay içenler arasına. Yedigey'in gelişinden ötürü Kospan onu da çağırmıştı. Erlepes'in gelişiyle konuşmalar ister istemez demiryolu, ulaşım, hatların sık sık kardan tıkanması konularına döküldü. Yedigey bu adamı eskiden de az-çok tanırdı, çoktandır ikisi de demiryollarında çalışıyorlardı. Yedigey'den birkaç yaş büyük olan Erlepes savaşın bitiminden beri durak şefi olarak görev yapıyordu; orada sevilen, sayılan bir adamdı.

Ortalığa gecenin karanlığı çökmüştü. Tıpkı Boranlı durağında olduğu gibi burada da trenler geçtikçe camlar şangırdıyor, rüzgar estikçe pencere aralıklarında vınlıyordu. Sarı Özek bozkırında aynı hat boyunda da olsa, yabancı insan-

(36) Bugün Ural ırmağı olarak adlandırılan ırmak, Yayık ırmağı. (Yazar)

lar arasında bulunmaktan dolayı Yedigey burasını değişik bir yer olarak hissetti. Buraya kuduruk Karanar yüzünden gelmekle birlikte onu çok iyi karşılamaları, baş köşeye oturtmaları ona konukluğun zevkini tattırmıştı. Erlepes'in gelişinden sonra Yedigey daha bir rahatladı, yerine ısındı. Erlepes, sözü - sohbeti yerinde, Kazak geçmişini bilen bir kişiydi. Konuşma döndü dolaştı, eski günlere, geçmişin tanınmış kişilerine, ağızdan ağıza aktarılan öykülere geldi. O gece Yedigey Ak - Moynak'lı yeni dostlarını çok sevdi. Bunda konuşmaların olduğu kadar ev sahiplerinin konukseverliğinin ve yediği yiyeceklerin, içtiği içkinin de payı vardı. Sofraya votka koymuşlardı. Yedigey yol yorgunluğundan, soğuktan sonra yarım bardak votka içip, yuvarlak yer sofrasındaki bir tabak dolusu kışlık kurutulmuş orkoç —genç devenin hörgüç yağı— tuzlamasından yiyince keyfi yerine geldi; bedenini tatlı bir gevşeklik sardı. Çakırkeyifliğin üstüne dili çözüldü, yüzüne hoş bir gülümseme yayıldı. Konuk onuruna bir kadeh içen Erlepes de canlanmış, neşesi gelmişti. O neşeyle Kospan'a seslendi:

— Kospan, sana zahmet, bizim eve kadar git de benim tamburu getiriver!

— İşte bu hoşuma gitti! Ben çalamam ama eskiden beri tambur çalanlara imrenirim, diye heyecanını dile getirdi Yedigey.

Erlepes ceketini çıkardı, çalgısı gelmeden kollarını çemremeye başladı.

— Sana iyi bir çalgı dinleteceğim, diye söz veremem, Yedike. Birkaç parça ne biliyorsam onları çalacağım.

Konuşkan, kıvrak Kospan'a bakınca Erlepes ağırbaşlıydı. Yüzünün ciddiliği, gövdesinin iriliğiyle ilk bakışta insana güven veriyordu. Tamburu eline alınca daha bir ciddileşti; çevresinden kopmuş, çok uzaklara gitmiş gibi bir havaya büründü. Bir insan en derin duygularını açığa vurmak istediği zaman hep bu havaya girer. Çalgısının sesini ayarlarken patlak, iri, zeki, kara gözleriyle Yedigey'e uzun uzun baktı; bu gözlerde, ışığın denize vurması gibi, ışıltılar belirdi. Ses düzenleme işi de bitince Erlepes tamburun tellerine uzun parmaklarının beşiyle birden topluca vurdu, parmaklarını teller üzerinde boydan boya gezdirdi. Bu vuruş sırasında bir demet sesin çınlaması odayı doldurdu, parmaklar tellerde gezinirken ardı ardına dökülecek ezgilerin ilk tınlamaları birbirini

izledi. Boranlı Yedigey bunları dinlerken onu bekleyen müzik şöleninin hiç de kolay geçmeyeceğini anladı. Çünkü yeni tanışlarla karşılaşınca biraz olsun unuttuğu, biraz olsun uzaklaştığı kederleri, üzüntüleri, acıları hepsi birden gelip dertli başına üşüşmüşlerdi. Bütün acıları nasıl olup da yeniden canlanmıştı? Bu sesleri yan yana getiren, bu ezgileri yaratan eski ustalar onun başına nelerin geleceğini biliyorlar mıydı yoksa? Eğer böyle bir şeyden önceden haberleri olmasa Erlepes'in tamburundan dökülen müziğin onu böylesine duygulandıracağını nereden bilebilirlerdi?.. Yedigey'in yüreği yerinden oynadı, bir kuş gibi acı bir çığlık atarak uçtu gitti. Ve ansızın dünyanın birçok kapısı açılıverdi önünde. Bu kapılardan sevinçler de giriyordu, üzüntüler de, türlü türlü düşünceler, istekler, karmaşık duygular da...

Şöyle böyle değil, gerçekten güzel tambur çalıyordu Erlepes. Bu dünyadan göçüp gitmiş insanların çektikleri acılar tellerde yeniden canlanıyor, onu dinleyenlerin yüreğini de aynı yangınların aleviyle dağlıyordu. Yedigey tellerden dökülen yanık ezgileri dinlerken bir yandan ceketinin iç cebindeki atkıyı okşuyor, kendini düşüncelerden alamıyordu. Onun da yeryüzünde sevdiği bir kadın vardı. Onu düşündükçe hem seviniyor, hem üzülüyor, onsuz edemeyeceğini biliyordu. Bu kadın ne pahasına olursa olsun seveceği, bırakamayacağı, sonsuza dek unutmayacağı bir kadındı. Erlepes'in ellerinde bir sönükleşen, bir coşan tambur işte bunları söylüyordu. Makamlar makamları izler, ezgiler ezgileri kovalarken Yedigey'in yüreği de denizde bir sandal gibi salınmaya başlamıştı. Dalgalar gibi çağıldayan ezgiler onu alıp Aral gölüne götürdü. Yedigey kıyılarda süzülüp giden görünmez akıntıları gözlerinin önüne getirdi. Bu akıntılar kadın saçları gibi uzun, kadın saçları gibi sık yosunları tekdüze bir yöne doğru sürükledikleri için kendilerini belli ederlerdi. Bir zamanlar Ukubala'nın böylesi uzun, dizlerine inen saçları vardı. Aral gölünde yüzdüğü zamanlar yosunların bir yana doğru gitmesi gibi saçları da saçak saçak çözülüp dağılırdı. Esmer yüzünde güller açarak güler gülerdi güzel Ukubala...

Boranlı Yedigey'in içi açıldı, duyguları tazelendi: Tamburun sesi ona çok dokunmuştu. Kış günü sabahtan akşama dek yol tepmesine hiç mi hiç acımadı. «İyi etmiş de Karanar buralara kadar kaçmış. Onun peşinden koşmasam bu insanları göreceğim yoktu. Hiç olmazsa doya doya tambur dinle-

rim. Aferin sana Erlepes! Ne de güzel çalıyorsun! Bu işin ustası olduğun anlaşılıyor... Senin böyle bir hünerin olduğunu nereden bilecektim?» diye geçirdi içinden.

Erlepes'in tamburunu dinlerken Yedigey kendi yaşamını düşünüyor; çığlıklar atan bir çaylak gibi göklere yükselerek, oradan, ta yükseklerden kanatlarını açıp hava akıntıları üstünde süzülerek aşağılara bakmak, büyük bir yanlızlık içinde yeryüzünü seyretmek istiyordu. Karlara gömülmüş büyük bir Sarı Özek düzlüğü açılırdı herhalde gözlerinin önünde. Belli belirsiz uzanan demiryolu hattı boyunca bir yerde bir araya toplanmış birkaç ev ile ışık görürdü. İşte burası Boranlı durağıydı. Evlerden birinde karısı ile kızları uyuyor olurlardı. Uykusunda bir şeyler sezinler, bir şeylerden kuşkulanırdı Ukubala. Başka bir evde de Zaripa ile çocukları bulunurdu, ama o uyumamış olurdu. Çünkü onun da yüreği kederle doluydu. Hem de ne keder! Kim bilir ilerde onları ne acılar bekliyordu? Çocukları babalarının öldüğünü dahi öğrenmemişlerdi. Bu gizleme daha ne kadar sürecekti? Gerçek sonsuza dek saklanabilir miydi?..

Yedigey, sessiz, uçsuz - bucaksız bozkırın ortasında gecenin karanlığında trenlerin iki yana ateşler saçarak, karları savurarak gelip geçtiklerini düşündü. Şimdi onun can kulağıyla tambur dinlediği yerin yakınlarında; gecenin, rüzgarın, soğuğun alabildiğine hükmünü sürdürdüğü kırlarda azgın Karanar erkekliğini gösteriyordu. Ne uyku, ne tünek, ne de dinlenme bilirdi bu kuduruk canavar. Onun bunda bir suçu yoktu aslında, doğanın düzeni böyleydi. Bir yıl boyunca gücünü bunun için biriktiriyor, her gün yayıldığı otlaklarda bunun için ot toplayıp sonradan iyice çiğnemek üzere işkembesine dolduruyordu. Bu hayvanın işkembesi önce kaba yem biriktirecek, sonra da bunu ufalayacak biçimde düzenlenmişti. Deve her zaman, gerek yürürken, gerek uyurken, durmadan geviş getirir; işkembesine doldurduğu yiyecekleri yeni baştan çiğner. Böylece topladığı gücü hörgücünde biriktirir. Hayvanın hörgücü ne denli sert, ne denli iri ve diriyse; içinde ne denli çok yağ toplanmışsa, erkek devenin kışa dayanıklılığı da o denli fazladır. O zaman ne kar dinler, ne soğuk... Onu durdurmaya çalışan sahibiymiş, hele hele yabancıymış, vız gelir ona. Gem vurulmaz gücünün sarhoşluğuyla azdıkça azar; artık başına buyruk, dilediğini yapan bir yaratıktır. Ne yorgunluğu gözü görür, ne korkuyu, ne açlığı, ne susuzluğu...

Onun bildiği, istediği tek şey, kör tutkusunu doyurmaktır. Bir yıl boyunca onun için yaşamış, kendini onun için besiye çekmiş, her gün onun için ot otlamış, yem yemiştir... Boranlı Yedigey konuk olarak ağırlandığı sıcacık evde karnı tok, sırtı pek, keyifle türkü dinlerken, Boranlı Karanar orada, gecenin karanlığında, karlı, fırtınalı bozkırın ortasında doğanın çağrısına uyarak azıyor, kuduruyor, dişi develerin çevresinde dört dönüyordu. Azgın deve bas bas bağırırken, saçak saçak sarkmış kara sakalı o bağırdıkça tir tir titrerken sevgililerinin yanına sokulmak kimin haddine düşmüş? Hiçbir yabancı, hiçbir hayvan, kuşlar bile sokulamazdı oraya...

Tamburun sesini dinlerken Yedigey bunları düşünüyordu...

Müzik bir an onu geçmişten bugüne getiriyor, sonra alıp gene geçmişe götürüyordu. Anılar ardı ardına canlanıp birdenbire bugüne, oradan da yarına bağlanıyorlardı. Bu arada garip duygular uyanıyordu içinde. Değer verdiği her şeyi, gözünün önüne getirebildiği tüm yaşantısını tehlikelerden korumak, ona yakın kişilere kol - kanat germek, onlara zarar gelmesini önlemek isteğiyle kıvranıyordu. Kendi yaşamıyla ilişkisi bulunan herkese karşı yüreğinde bulanık bir suçluluk duygusu kabardığı için derin bir üzüntüye kapılıyordu.

Tamburunun tellerini hafif hafif tıngırdatan Erlepes hüzünlü bir gülümsemeyle ona döndü:

— Ne o, Yedigey? Çok yorgun görünüyorsun. Bizim de senin durumunu hiç düşündüğümüz yok. Oturmuş, durmadan tambur çalıyoruz.

Yedigey elini göğsüne koydu.

— Aman Erleke, sen ne diyorsun? Kendimi çoktandır böyle mutlu hissetmedim. Eğer yorulmadıysan, ne olur, çalmanı sürdür. Büyük bir zevkle dinliyorum.

— Peki, özellikle istediğin bir şarkı var mı?

— Sen daha iyisini bilirsin, Erleke. Hangisi kolayına gelirse onu çal. Gene de eski şarkılar daha bir yakın geliyor. Nedendir, bilmem, insanın içine işliyor; derin derin düşünmeye başlıyorsunuz...

Erlepes başını salladı. Köşesinde suskun puskun oturan Kospan'a dönerek gülümsedi.

— Bakmıyor musun, bizim Kospan bile değişti. Tambur dinlerken hep böyle olur... Doğru söylemiyor muyum, Kospan? Ama bugün konuğumuz var. Görevini unutma da ka-

dehlerimizi doldur.

— Hemen, şimdi!

Kospan canlandı, kadehlere yeniden votka koydu.

İçkilerini yudumladılar, masadaki mezelerden yediler. Aradan bir süre geçinde Erlepes tamburu yeniden eline aldı, ayarının tamam olup olmadığına baktı.

— Yedike, madem eski şarkılardan hoşlanıyorsun, ben de sana eski bir öyküyü anımsatayım. Birçokları bilir bunu, muhakkak sen de bilirsin. Bizim Kazangap'tan dinlemeli bu öyküyü. Ama o yalnız anlatır. Oysa ben hem çalarım, hem de türkü biçiminde söylerim. Sazlı-sözlü bir tiyatro olur sana. Yedike, bugün senin onuruna «Raymalı-Ağa ile Kardeşi Abdilhan'ın Öyküsü'nü çalıyorum!

Yedigey kıvançla başını salladı. Az sonra Erlepes'in tamburunun tellerinden herkesin çok iyi tanıdığı, bu öykünün girişinde çalınan müziğin sesleri dökülmeye başladı. O gün Yedigey'in içindeki teller de her zamankinden daha başka titredi, çünkü dinlemeye hazırlandığı öykü tam o günkü havasına uygundu.

Erlepes bir yandan tambur çalıyor, bir yandan da alçaktan çıkan kalın sesiyle çalgıya eşlik ediyordu. Tanınmış jırav (37) Raymalı-Ağa'nın açıklı öyküsüne giden, bu öykünün havasına uyan bir sesi vardı. Begimay adında bir kız yıldız gibi yoluna çağıp on dokuz yaşındaki bu kıza tutulduğu zaman Raymalı-Ağa altmışını çoktan geçmişti. Daha doğrusu asıl abayı yakan Begimay'ın kendisiydi. Çünkü bildiğini okuyan, aklına koyduğunu yapan, delişmen bir kızdı... Ağızdan ağıza dolaşan bu öyküye kayıtsız kalan yok gibidir. Raymalı-Ağa'nın tarafını tutanlar kadar ona karşı çıkanlar da vardır. Bu yaşlı adamın davranışını onaylamayanlar adının unutulmasını isterler, onu tutanlar ise onun öyküsünü ağızdan ağıza aktararak başka kuşaklara kalmasını sağlarlar. Raymalı-Ağa söylencesi dilden dile böyle dolaşır durur. Onu savunanlar, acısını paylaşanlar yanında onu kötüleyenler de eksik olmaz...

Yedigey o gece, Abutalip Kuttıbayev'in yazıları arasında «Raymalı-Ağa ile Kardeşi Abdilhan'ın Öyküsü»nü bulan akdoğan bakışlı müfettişin nasıl kızdığını, bu öyküyü nasıl yerin dibine batırdığını anımsadı. Oysa Abutalip onunla ay-

(37) Halk ozanı, aşık, yırac:. (Yazar)

nı kanıda değildi, Raymalı-Ağa'nın kişiliğinde bir bozkır Goethe'si bulduğu görüşünü taşıyordu. Goethe'nin şiirlerinden anlaşıldığına göre bu büyük Alman ozanı da gönlünü genç bir kıza kaptırmıştı. Abutalip, Raymalı-Ağa'nın öyküsünü Kazangap'ın anlatışına dayanarak yazarken çocukları büyüyünce bu öyküyü okusunlar istemişti. Böyle yapmasının nedeni, çocuklarının, yaşanmış bir olaydan kendilerine göre pay çıkaracaklarına, bundan zevk alacaklarına inanmasıydı. Bazı durumlarda bir kişinin yaşantısı, bir kişinin çektikleri başkaları için öyle büyük bir ders olur ki, onun zamanında yaşayanlar, hatta ondan sonra gelenler bundan çok şeyler öğrenirler.

İşte şimdi Ak-Moynak durağı şefi karşısında oturmuş, hem kendinden geçercesine tambur çalıyor, hem de sesiyle müziğe katılıyordu. Demiryolu hattında belirli bir bölgenin sorumluluğunu taşıyan bu adamın zavallı Raymalı-Ağa'nın öyküsüyle ne ilgisi olabilirdi? Niçin kendini onun yerine koyup acı çekiyor, sanki aynı acıyı kendi yaşamış gibi ah-vahlar içinde sızlanıyordu? Yedigey onu dinledikçe gerçek müziğin, güzel şarkı söylemenin ne demek olduğunu anlıyordu. Ona şimdi, «Öl ve yeniden doğ!» deseler o anda buna hemen razı olurdu... Ah, insanın içinde böyle bir ateş yanması, ruhunun bu ateşin ışığıyla aydınlanması ne güzel bir şeydi! O zaman her şeyi en açık, en kaygısız biçimde düşünmek kolaylaşırdı...

Yedigey hava almak için arada bir dışarı çıkmış da olsa, ev sahipleri böyle durumlar için her evde bulunan temiz çarşaf, yorganla altına rahat bir yatak sermiş de olsalar Yedigey o gece yeni yerinde hemen uyuyamadı. Yatağı pencere dibine serilmişti, o yüzden rüzgarın uğultusunu, karların hışır hışır sürüklenişini, trenlerin iki yöne gidiş-gelişlerini gözlerini kırpmadan dinledi durdu... Bir an önce sabah olmasını, azgın Karanar'ı dize getirdikten sonra Boranlı'nın yolunu tutmayı bekliyordu. Orada iki evin çocukları; aralarında bir ayrım gözetmeden sevdiği, yaşamı kendileri için elinden geldiğince kolaylaştırmaya çalıştığı çocuklar gözlüyorlardı yolunu... Nasıl edip de yatıştırmalı, yola getirmeliydi kuduruk Karanar'ı? Karşısındaki insan olsa, gene neyse... Ama develerin en huysuzu, en azgını, yanına yanaşmaya korkup vurmayı düşündükleri bir hayvandı bu... Neyin iyi, neyin kötü olduğunu nasıl anlatırdın kafasız yaratığa?

Doğanın kendi düzenine uyarak bağlarını koparıp buralara kadar geldiği, ayrıca iriliği ve zaptolunmaz gücüyle engel tanımadığı için karşısına çıkacak herkesi ezip geçmeye hazırdı... İşte böyle bir hayvanı dize getirmek gerekiyordu. Onu bir yolunu bulup ahıra kapattıktan sonra bütün kış zincire vurmaktan başka çare yoktu, çünkü bu gidişle Kospan değilse bir başkası vurmaya kalkar, böyle bir duruma karşı da bir şey yapamazdı... Yedigey bunları düşüne düşüne uykuya dalarken Erlepes'in tambur çalıp şarkı söylemesini bir kez daha anımsadı, onunla böyle bir akşam geçirdiği için ne denli sevinse azdı. Tamburun tellerinden çıkan acıklı müzik aracılığıyla bir zamanlar kendinden küçük bir kadını sevme talihsizliğine eren Raymalı-Ağa'nın dünyasıyla iç içe yaşamışlardı. Yedigey, kendi durumuyla Raymalı-Ağa arasında herhangi bir ortak yan görmemekle birlikte yeniden dinlediği bu öyküde kendi dertleriyle uzaktan bir çağrışım, kendi acılarına benzerlik buldu. Yüzyıl kadar önce yaşamış bu koca ozanın çektikleri Sarı Özek bozkırında ömür tüketen Boranlı Yedigey'in ruhunda yeni baştan yankılanmıştı. Ruhunu saran bilinmezlikler, belirsizlikler içinde yatakta bir o yana, bir bu yana kıvranırken, derin derin göğüs geçirirken büyük bir keder duyuyordu. Boranlı'ya dönüşte ne yapacak, nasıl davranacaktı? Zaripa'ya, Ukubala'ya ne diyecekti? Bir çıkış yolu bulamaz, çelişkiler içinde bocalarken uykuya daldı ve uyur uyamaz kendini Aral gölünde buldu... Gölün maviliğinden, rüzgarın esintisinden başı dönüyordu. Çocukluğundaki gibi sevinerek gölün engin sularına atıldı, kendini köpük saçan dalgaların tepesinde kanat çırpan bir martı yerine koyarak coştu, dalgalarla birlikte salındı, Erlepes'in tamburunun hüzünlü tınlamaları, alçak sesle söylediği, Raymalı-Ağa'nın acıklı şarkısı kulaklarında durmadan çınladı, yakaladıktan sonra göle salıverdiği altın mekre balığını yeniden gördü... Altın mekre diri ve ağır bir balıktı; onu suya doğru götürürken gövdesinin sertliğini, kıvraklığını, bir an önce suya atılmak için çırpınışını ellerinde hissetti. Yedigey, karşıdan gelen dalgalara, sırt sırta kabaran büyük su kütlesine doğru yürüdü; rüzgarın hırçın esintisine aldırmaksızın güldü, ellerini açtı, altın mekre parmaklarının arasından kaydı, gölün koyu maviliğinde cıvıl cıvıl bir renk parıltısı saçarak suyun içine ağır ağır düştü... Bu sırada kulaklarında aynı müzik çınlıyordu... Birilerinin ağladığını, ta-

lihsiz başına yandığını açıkça işitti...

O gece bozkırda buz gibi bir rüzgar kol geziyordu. Gündüzki ayaz daha bir şiddetlenmişti. Boranlı Karanar'ın sürüden ayırdığı, kendi koruması altında tutmak için oradan uzaklaştırdığı dört gözdesi alçak bir tepenin dibindeki koyakta kuytuya çekilmişlerdi. Rüzgarın estiği yönden üstlerini kar kapatmıştı, soğuktan korumak amacıyla küme olmuşlardı. Zavallılar birbirlerini ısıtmak için boyun boyuna sokulmaya çalışırlarken azgın Karanar onlara rahat vermiyordu. Birilerinden mi kıskanıyordu dişilerini? Arada bir sis bulutları arasına dalıp çıkan aydan mı sakınıyordu? Dört devenin çevresinde dönerken, oradan oraya atılırken, öfkeyle bağırıp çağırırken, buz tutmuş karları ayaklarının altında çatır çatır tepelerken bu çift hörgüçlü, uzun boyunlu, patlak gözlü, ağzından köpük saçan kara canavarın hiç huzuru yoktu. Ne bitmez-tükenmez gücü, ne doymak bilmez tutkusu varmış! Şimdi bile aşk işleriyle uğraşmaktan geri değildi. Dişileri hiç rahat bırakmıyor, bir birine, bir ötekine sataşıyor, hayvancağızları butlarından, inciklerinden ısırarak birbirlerinden ayırmaya çalışıyordu. Ama bu kadarı da fazlaydı doğrusu. Dişi develer gündüzleyin aşk oyunlarına istekle katılmışlar, şimdi ise yorulmuşlardı. Karanar sataştıkça onlar da öfkeyle bağırıyorlar, onun saldırılarına karşı koyuyorlar, teslim olmuyorlardı. O anda bütün istedikleri rahat etmekti.

Şafak sökerken Karanar da yatıştı, tedirginliği azaldı. Arada bir uykusu arasında bağırır gibi homurtular çıkarıyor, sağa-sola ürkütücü gözlerle bakıyor, dişilerinin yanında dikiliyordu. Boranlı Karanar'ın sakinleşmesi üzerine dört dişi deve karların üstüne yan yana yattılar, boyunlarını uzatıp başlarını yere koydular, kestirmeye başladılar. Düşlerine yavruları girdi uyur uyumaz. Bir süre sonra, onları zorla kaçıran, kendisi de bilmem nereden kaçıp gelmiş kara canavardan birer yavruları daha olacaktı. Develer uyuklarken sıcak yaz günlerini, kokulu pelin otlarını, yavrularının yumuşak dudaklarıyla memelerine dokunuşlarını gördüler. Memelerine süt doldukça derinden derine bir sızı hissederlerdi... Dişi develer böyle düş gördüğü sırada Boranlı Karanar tepelerinde dikiliyor, onları görünmez tehlikelerden korumaya çalışıyor, rüzgar vurdukça boynundaki saçaklar savruluyordu...

Yüksek rüzgarların çevrelediği, sarıp sarmaladığı dünya dönüyor dönüyordu... Yaşlı dünya güneşin çevresinde, kendi

çevresinde dönerken öyle bir saat geldi ki, Sarı Özek bozkırında sabah oldu; dişilerinin başında dikilen Boranlı Karanar develere binmiş iki kişinin karşıdan çıkıverdiğini gördü. Bunlar Boranlı Yedigey ile Kospan'dı. Kospan'ın elinde bir tüfek vardı.

Boranlı Karanar kudurdu; titremeye, bağırmaya, ağzından köpük saçmaya başladı. Bu insanlar hangi cesaretle onun sınırını geçmeye kalkarlar, sürüsüne yaklaşırlar; kızıştığı sırada ne hakla işlerine burunlarını sokarlardı? Bağırırken yeri-göğü inletiyor, uzun boynunun üstündeki başını iki yana oynatıyor, masallardaki ejderler gibi korkunç ağzını açarak dişlerini gösteriyor, bu dişleri çatır çatır birbirine vuruyordu. Azgın hayvan bağırdıkça ağzından çıkan sıcak buğular ayazda kırağı olup yelesine sıvanıyordu. Karanar deve nasıl öfkelenmiş olmalı ki, dört ayağını birden yana açarak işemeye başladı. Rüzgara karşı savurduğu sidikler esintinin şiddetiyle dağıldı, havaya keskin bir koku yayıldı, ayazda hemen donan damlalardan birkaçı gelip Yedigey'in yüzüne çarptı.

Yedigey yere atladı, kürkünü sıyırıp karların üstüne bıraktı, sırtında yalnız ceketi, bacaklarında ise pamukla beslenmiş pantolonu kalınca heybeden kırbacını çıkardı, sopaya sarılı sırımını açmaya başladı.

Kospan tüfeği azgın canavara doğrultmuştu.

— Yedigey, aman dikkat et! dedi. Kötü bir şey yapmaya kalkarsa hemen mıhlarım.

— Sakın ha! Öyle bir şey yapayım deme! Ben onunla başederim. Sen kendini korumaya bak. Eğer sana saldıracak olursa tüfeğini o zaman kullanırsın.

— Peki, senin dediğin olsun.

Kospan devesinden inmeden beklemeye başladı. Yedigey ise kırbacını şaklatarak, uzun sırımını havada kıvır kıvır döndürerek kudurgan hayvanın üzerine yürüdü. Sahibinin üstüne üstüne geldiğini gören Karanar iyice çileden çıktı, ağzından salyalar, tükürükler saça saça bağırdı, çekinmeden yaklaşan adama doğru koştu. Bu sırada dişi develer de koyağın dibinden kalkmışlar, tedirginlik içinde dört bir yana dağılmışlardı.

Kar yığınlarını taşıttığı sırada yaptığı gibi, kırbacını havada döndürerek şaklatan Yedigey bir yandan da bağırıyor, devesine kendini tanıtmaya çalışıyordu:

— Hey, hey, Karanar! Aptallığı bırak! Tanımadın mı

beni? Sesimi tanımadın mı? Benim, ben! Kör müsün? Sahibini nasıl tanımazsın? Dur orada! Gelme üstüme!

Devenin kılını bile kıpırdatmaması üzerine Yedigey irkildi; Karanar'ın saçaklı başının iki yanındaki patlak gözlerini, çift hörgücünü hoplata hoplata bütün cüssesiyle üzerine gelişini görünce büyük bir ürküntüye kapıldı. Kırbacını kullanmaktan başka çıkar yol kalmamıştı. Kalpağını sımsıkı başına geçirdi; kalın sığır gönünden kesilmiş, katranlanmış, yedi metre uzunluğundaki kırbacı azgın deveye doğru savurdu. Buna karşı Boranlı Karanar da bağırıyor, Yedigey'e saldırıyor, dişleriyle bir yerinden yakalayıp ya da göğsüyle yere devirip tepelemeye çalışıyordu. Ama Yedigey bırakır mı onu yanına? Elinde kırbaç, var gücüyle savuruyor, sağa-sola kaçıyor, deve üzerine geldikçe geri çekiliyor, o geri çekildikçe saldırıyordu. Bir yandan da azgın hayvanın kendisini tanıması için haykırıyor, ürkütücü sesler çıkarıyordu. Her ikisi de kendi bildikleri gibi dövüşüyorlardı, her ikisi de kendi yönlerinden haklıydılar. Yedigey bu azgın hayvanın mutluluk arayışındaki zaptolunmaz, gem vurulmaz coşku karşısında bir an sarsıldı, fakat onu bu mutluluktan yoksun kılacaktı, başka çıkar yol yoktu. Onunla dövüşürken en çok kırbacın ucuyla hayvanın gözünü çıkarmaktan korkuyordu, bunun dışındaki yaralamalar geçerdi. İnsanın direnci en sonunda hayvanın inadını kırdı. Yedigey kırbacını aralıksız savurarak, aralıksız haykırarak, aralıksız saldırarak deveye yaklaşmayı, üzerine atılmayı, dudaklarından yakalamayı, önceden hazır ettiği dudaksalığı Karanar'ın üst dudağına geçirmeyi becerdi. Bu sırada az kalsın devenin dudağını yırtıyordu. Hayvan dudağına geçirilen dudaksalığın dayanılmaz acısından bağırdı, inledi; korkudan, acıdan gözleri belerdi. Yedigey kocaman kocaman açılmış, donuklaşmış, kırpışmayan gözlerde aynaya bakar gibi kendi görüntüsünü gördü ve ürkerek bir an geri sıçradı. Dövüşürlerken karların üstündeki düzgün kar örtüsü nasıl bozulup karışmışsa; hayvansı, vahşi bir anlatım da onun yüzünü öylesine çirkinleştirip tanınmaz bir hale getirmişti. Yedigey, Karanar devenin gözbebeklerinde kendini bir an öyle görünce suçsuz hayvana bunca eziyet etmektense oradan çekip gitmeyi düşündü, fakat Boranlı'da onları bekleyenler bulunduğunu, Karanar'ı almadan geriye dönemeyeceğini, onu orada bıraksa Ak-Moynaklı tanıdıklarının hayvanı vuracaklarını düşünerek kendini zorladı ve bu

niyetinden vazgeçti. Dudağından sımsıkı yakaladığı deveye tüm hınçıyla birkaç kez daha haykırdı, onu korkutup sindirdi, yere ıhtırmayı başardı. Şimdi sıra semerlemeye geliyordu. Direnmeyi elden bırakmayan, bağıran, homurdanan, köpüklü ağzından çıkardığı sıcak buğuyu sahibinin yüzüne püskürten azgın deve Yedigey'in karşısında daha fazla dayanamadı; yenilgiyi kabul etti.

Yedigey o zaman arkadaşına seslendi :

— Kospan, çabuk havutu buraya getir, ondan sonra da dişi develeri tepenin arkasına sür, gitsinler! Gözleri onları gördükçe rahat durmaz.

Beriki, bindiği devenin arkasına bağlı havutu getirdi, kendisi de develeri sürmeye gitti. O gidip gelinceye dek bütün işler bitmiş, azgın Karanar'ın sırtına semer vurulmuştu. Kospan kürkünü getirince Yedigey giyindi, eyerleyip yularını taktığı Karanar'ın üstüne kuruldu.

Azgın hayvanın öfkesi geçmek bilmiyordu. Yedigey onu sürdükçe o dönüp dişi develerin yanına gitmek, bu arada başını yana çevirerek sahibinin bacağını dişleriyle kapmak istiyordu. Fakat Yedigey en azından onun kadar kurnazdı. Hayvanın homurdanmalarına, çığlıklarına, ardı arası kesilmeyen öfkeli ulumalarına aldırmaksızın onu karla örtülü kırlarda sürdü, sürdü... Bir yandan da konuşmalarıyla devesini yatıştırmaya çalışıyordu:

— Yeter artık! Kes sesini! Eğer geri döneceğini sanıyorsan aldanıyorsun. Bırakmam seni! Aptal kafa! Sana kötülük ettiğimi sanıyorsun, değil mi? Ben olmasam şimdi beynini dağıtmışlardı. Dua et bana! Öyle bir kudurdun, öyle bir kudurdun ki! En akılsız hayvan bile yapmaz senin yaptığını. Sürüde onca dişi deve dururken buralarda ne işin vardı? Yetmedi mi onlar sana? Hele bir eve varalım, bak sana ne yapacağım! Seni zincire vurup ahıra kapatayım da gör! Sen bunu bana yaparsın ha!

Yedigey bu tehditleri, daha çok kendi davranışını kendi gözünde haklı çıkarmak için savuruyordu. Karanar'ın oradan, Ak-Moynaklı tanıdıklarının dişi develerinin yanından zorla götürülmesi bu hayvana yapılmış bir haksızlıktı. Eğer uysal bir hayvan olsa böyle davranır mıydı? Bak işte, onu sırtında ta buralara getiren dişi devesini Kospan'a bırakmış, o da ilk fırsatta deveyi Boranlı'ya getireceği konusunda söz vermişti. Ne güzel, değil mi? Azıp kuduracağı yerde Karanar da hiçbir so-

run çıkarmasa kötü mü olurdu? Ama onun işi-gücü başkasının başını derde sokmaktı.

Bir süre sonra Karanar deve hem semer vurulduğu, hem de sahibinin egemenliği altına girdiği için iyice dinginleşti. Artık eskisi gibi bağırmaz olmuş, bu arada yürüyüşü de düzgünleşip hızlanmıştı. Çok geçmeden her zamanki gibi koşmaya, çabuk çabuk gidip gelen bacaklarıyla Sarı Özek bozkırının genişliğini ölçmeye başladı. Boranlı Yedigey de öfkesini üzerinden atmıştı. Boranlı Karanar'ın gergin hörgüçleri arasına rahatça yerleştikten sonra kürkünün önünü iyice kapattı, kalpağını başına sıkıca geçirdi, böylece rüzgardan korunmuş oldu. Şimdi geriye bir an önce Boranlı'ya varmak kalıyordu.

Oysa köye kadar epeyce bir uzaklık vardı önünde. Havanın durumuna gelince; biraz rüzgarlı, biraz bulutluydu hava. Akşama dek tipi, fırtına beklenemezdi, fakat geceleyin ne çıkacağı da bilinmezdi. Yedigey'in keyfine diyecek yoktu. En başta azgın Karanar'ı yakalayıp dizgine vurduğuna seviniyordu. Kospan'ın evinde Erlepes'in tamburunu, şarkılarını dinlemek de ayrı bir zevk olmuştu.

Yedigey bu düşünceler içinde yeniden kendi yaşamının sorunlarına döndü. Nasıl bir çözüm bulacaktı şimdi? Hem kimseye bir zarar getirmeksizin, hem de acısını içinde daha fazla saklamaksızın Zaripa'ya onu sevdiğini açıkça nasıl söyleyecekti? Eğer iki oğlu babalarının soyadıyla ilerde büyük güçlüklerle karşılaşacaklarsa, eğer Zaripa uygun görürse kendi soyadını bu çocuklara seve seve verirdi. Soyadı Daul ile Ermek'in bir işine yarayacaksa bundan ancak mutluluk duyardı. Bu çocukların hiçbir engelle, hiçbir güçlükle tökezlemelerini istemiyordu. Böyle bir amaç için onlardan soyadını esirger miydi?.. Yatışan Boranlı Karanar'ın sırtında giderken Boranlı Yedigey işte bunları düşünüyordu...

Gün sona ermek üzereydi. Azgın Karanar sahibine karşı ne denli huysuzluk yaparsa yapsın, ne denli öfkelenip hırçınlaşırsa hırçınlaşsın bu onun yorulmak bilmez bir deve oluşunu değiştirmiyordu. Çok geçmeden Boranlı durağının koyakları, her zaman gelip geçtikleri yarları, karla örtülü tepecikleri gözüktü. İlerdeki yüksekçe tepenin ardında, demiryolu dönemecinde küçük Boranlı köyü vardı. İşte bacalarından duman tüten evler de göründü. Sevdiği insanlar ne yapıyorlardı bu evlerde? Yedigey sanki bir yıldır onlardan ayrıymış gibi merak ediyordu. En çok da çocukları özlemişti. Boranlı'nın evlerini gö-

ren Karanar adımlarını daha da sıklaştırdı. Hızlı yürümekten dolayı iyice kızışmış, terin-suyun içine batmıştı; ağzından kürem kürem buharlar çıkıyordu. Yedigey köyü uzaktan görüp kendi evine varıncaya değin iyi yük katarı durağa yaklaşarak yeniden ayrıldılar. Biri doğuya gitti, biri batıya...

Boranlı Yedigey deveyi hemen ahıra kapamak için evinin arkasında, avluda durdu. Elini çabuk tutup, bir ucu yerde çakılı kalın zinciri aldı, bununla devenin ön ayaklarını köstekledi. Sonra da havutunu çıkarmadan öylece bıraktı. Terinin biraz kurumasını istiyordu. Bütün bunları yaparken biraz acele ettiği bir gerçekti. Tam işini bitirip ahırdan çıkmıştı ki, büyük kızı Saule ile karşılaştı. Kürkünün içinde zorlukla kımıldayarak eğildi, çocuğu kucakladı, öptü. Kızı kalın giyimli değildi. Onun için;

— Üşüyeceksin, dedi. Hemen eve gir. Ben şimdi geliyorum.

Küçük kız babasına sokuldu, onun kendisini okşamasını istiyordu.

— Baba, Daul ile Ermek gittiler.

— Nereye gittiler?

— Buradan ayrıldılar. Anneleriyle birlikte trene binip gittiler.

— Gittiler mi? Ne zaman gittiler?

Yedigey kızının ne söylediğini anlamamış gibiydi.

— Bu sabah bindiler trene, baba.

— Ya, demek öyle? Peki, sen eve koş. Ben sonra gelirim. Hadi, koş, koş!

Kızı köşeyi dönünce Yedigey ahırın kapısını kapamayı dahi unutarak dışarı çıktı, üstünden kürkünü çıkarmadan Zaripa'nın evine yürüdü. Yürürken bir yandan da kızının yanılabileceğini düşünüyordu. Böyle bir şey olamazdı. Hayır, olamazdı! Fakat derme-çatma barakanın giriş merdivenlerine varınca basamaklarda birçok ayak izi gördü. Dış kapıyı mandalından tutup sertçe çekti, eşikten içeri daldı. İçerisi bomboştu, çoktandır soba yakılmadığı için soğuktu, işe yaramayan bir sürü ıvır zıvır ortaya atılmış duruyordu. Ne Zaripa vardı, ne çocuklar...

Olanları anlamakta güçlük çeken Yedigey şaşkın şaşkın bakınırken üzüntü içinde;

— Nasıl olur?.. Gitmişler mi?.. Nasıl giderler? diye söyleniyordu.

Oysa kısa bir süre önce buradan birilerinin gittiği apaçık

ortadaydı. Yedigey gelip soğuk sobanın yanında dikildi. Şimdi ne yapacak, acısını nasıl bastıracak, bu olaydan duyduğu üzüntüyü, sevdiği insanları yitirmenin ezikliğini nasıl yenecekti? Yaşamında o güne dek hissetmediği bir fenalık onu ta derinden sarstı... Pencerenin önünde Ermek'in almayı unuttuğu fal taşları duruyordu. Zavallı çocuk bunlarla çoktan ölmüş bulunan babasının ne zaman döneceği üzerine fal açar; bunlarla umutlarını, sevgilerini anlatırdı. Yedigey taşları aldı, avcunun içinde sıktı. İşte onlardan geriye kalan şeylerin hepsi buydu. Gidenlerin acısına daha fazla dayanamadığı için, ateşten yanan yüzünü soğuk duvara dayadı; sesini kimselere duyurmamaya çalışarak durdurulması güç bir ağıtla hüngür hüngür ağlamaya başladı. O ağladıkça taşlar tek tek avcundan yere düşüyordu. Yedigey taşları avcunda tutmaya çalışıyor, fakat bütün bedeni sarsıldığı için elinden kayan taşlar döşemeye düşerek sesler çıkarıyor, boşalmış odanın dört bir yanına dağılıyordu...

Sonra duvara arkasını döndü, aşağı doğru kayarak yere çömeldi, sırtında kürkü, başında kalpağı, duvara yaslanmış bir halde sarsıla sarsıla ağlamasını sürdürdü. Bir ara Zaripa'nın verdiği atkıyı cebinden çıkardı, bununla göz yaşlarını sildi.

Terkedilmiş barakada tek başına hıçkıra hıçkıra ağlarken bir yandan da olanları anlamaya çalışıyordu. Anlaşılan Zaripa Boranlı'dan uzaklaşmak için onun gitmesini beklemişti. Ya onun yokluğunda ayrılmanın daha kolay olacağını düşünmüştü ya da onun kendisini bırakmamasından korkmuştu. Doğru, Yedigey ne olursa olsun bırakmazdı onları. Sonu nereye varırsa varsın onların buradan gitmelerine göz yummazdı. Ama Yedigey böyle bir yolculuğa çıkmasa onların gidişini nasıl engelleyeceğini gözünün önüne getiremiyordu. Şimdi ortada bir gerçek vardı: Sevdiği bu insanlar gitmişlerdi, yoklardı artık. Çocukların ayrılığına nasıl dayanacaktı? Burada olsa bırakır mıydı, gitmelerini ister miydi? Zaripa yapmıştı bunu, onun yokluğundan yararlanıp gitmeye karar vermişti. Böylece kendi gidişini kolaylaştırmıştı ama onları seven bir adamın evlerini bomboş bulunca nasıl üzüleceğini düşünmemişti.

Peki, durakta trenin durmasını sağlayan kim olabilirdi? Kazangap yapmasın bu işi? Başka kim olacaktı? Stalin'in ölümünde Yedigey'in yaptığı gibi imdat kolunu çekmiş olamazdı, ancak önceden durak şefiyle anlaşıp geçen yolcu trenlerinden birinin durdurulmasını istemişti. Böyle bir adamdı işte Ka-

zangap. Ukubala'nın da parmağı vardı bu işte. Kadınla iki çocuğunun buradan çekip gitmelerini dört gözle bekliyordu herhalde. «Durun hele! Ben size gösteririm!» Böyle düşünen Yedigey'in içini öç alma ateşi yakıyordu. Kinden, öfkeden gözleri karardı, beyni zonklamaya başladı. Bütün gücünü toplayıp şu Tanrı'nın belası, Boranlı denen yeri yakıp yıksa, yerle bir etse ne iyi olurdu! Sonra Karanar'ın sırtına biner, Sarı Özek bozkırlarına sürer; orada yalnızlık içinde, açlıktan, soğuktan geberir giderdi! Karşılaştığı bu durum dolayısıyla dünyası başına yıkılmış bir halde bomboş evde otururken Yedigey bunları düşünüyordu. Geriye, anlamadığı bir şey kalmıştı: Zaripa neden gitmişti, nereye gitmişti?

Sonra evine geldi. Ukubala sesini çıkarmadan kürkünü, kalpağını aldı, keçe çizmelerini köşeye koydu. Yedigey'in taş kesilmiş sarı yüzünden ne düşündüğü, ne yapmayı tasarladığı belli olmuyordu. Bakışları donuklaşmıştı, çevresini seçemiyor gibiydi. Gözleri onun içinden neler geçtiğini anlatmıyor, onun kendini ele vermemek için harcadığı insan üstü çabayı başarıyla gizliyordu. Ukubala kocasının yolunu gözlerken semaveri birkaç kez yakmıştı. Şimdi bile sıcak su kaynıyordu, içi sönmeye yüz tutmuş köz doluydu.

— Çay sıcak. Bir bardak vereyim, dedi.

Yedigey karısının verdiği çayı alırken sessizce yüzüne baktı, sonra kaynar çayı içmeye başladı. İçtiği şeyin ağzını yaktığının farkında bile değildi. İkisi de konuşmaya önce karşısındakinin başlamasını bekliyordu.

En sonunda Ukubala;

— Zaripa çocukları alıp gitti, diye sözü açtı.

Yedigey içtiği çay bardağından başını kaldırmaksızın, kısaca;

— Biliyorum, dedi.

Sonra gene başını kaldırmadan;

— Nereye gitti? diye sordu.

— Gittiği yeri bize söylemedi.

İkisi birden sustular. Demli çayın ağzını yakmasına aldırmayan Yedigey'in aklında o anda tek şey vardı: Nasıl edip de kendini koyvermese, çocuklarının önünde çözülmese, onlara rezil olmasaydı.

Çayını bitirince yeniden dışarı çıkmak için giyinmeye başladı. Keçe çizmelerini ayaklarına geçirdi, kalpağını giydi, kürkünü aldı.

— Nereye gidiyorsun? diye sordu karısı.

— Hayvanlara bakacağım.

Kısa kış gündüzü sona ermişti. Hava gözle görülmez bir biçimde, ama hızla kararıyordu. Bu arada iyi bir ayaz çıkmış, şiddetini artıran rüzgar yerden kaptığı karları savurmaya başlamıştı. Ahıra doğru yönelen Yedigey'in suratından düşen bin parça olurdu. Öfkeli adam ahıra girince, zincirini koparmaya çalışan deveye hınç dolu bir bakışla baktı, sonra de sesinin var gücüyle haykırdı:

— Ne bağırıyorsun be hayvan? Daha aklını başına toplamadın mı? Şimdi ben sana gösteririm! Bu sefer konuşmamız kısa sürecek! Artık gözünün bir şey gördüğü yok! Seni alçak seni!..

Karanar'ın böğrüne öfkeli bir yumruk vurdu, ağır bir küfür savurdu, sırtındaki havutu çıkarıp bir köşeye attı, biraz önce ayağını kösteklediği zinciri çözdü. Sonra yularından tuttu, öbür eline sırımı sapına sarılı kırbacı aldı, yularından çekerken durmadan bağıran, bıktırıcı biçimde inleyen hayvanı kırlara doğru aldı götürdü. Yedigey devesini yedeğinde götürürken birkaç kez dönüp geriye baktı, bağırmasını, inlemesini kesmesi için yularını çekti, kamçısıyla gözünü korkuttu, fakat bunların bir yararı olmadığını görerek yere tükürdü, hayvana aldırış etmemeye çalıştı. Böylece gittikçe kararan, gölgeleri silikleşen havada, rüzgarın esintisine karşı, derin karları tepeleye tepeleye, devenin homurtularına sabırla katlanarak, suratı bir karış asık yürüdü, yürüdü... Yürürken derin derin soluyor, fakat hızını azaltmıyordu. Başı önünde, suratı asık yürüyüşü bir hayli sürdü. Duraktan epeyce uzaklaştıktan sonra bir tepenin arkasında Karanar'ı durdurdu, onun hesabını hemen oracıkta görmek için hazırlığa başladı. Kürkünü karların üstüne attı, hayvanın yularını ceketinin üstünden beline bağladı. Böylece hem devenin boşanıp kaçmasını önlemiş, hem de iki elinin birden serbest kalmasını sağlamış oluyordu. Bu da bitince iki eliye birden kırbacının sapından tuttu, bütün hıncını ondan çıkarırcasına deveyi kırbaçlamaya girişti. Kırbaç üstüne kırbaç şaklatıyor, vurdukça ağzından hırıltılar çıkıyor, en yakası açılmadık küfürleri, lanetleri yağdırıyor, her vuruşta öfkesi daha bir artıyordu.

— Al sana, al! Alçak hayvan! Bütün bunlar senin yüzünden! Olanların tek suçlusu sensin! Şimdi seni istediğin yere gitmen için salacağım, ama önce sakat bırakmalıyım! Al iş-

te, al! Gözü doymaz yaratık! Bunlar daha yetmez sana! Az bile gelir! Canının istediği yerde dolaşırsın, değil mi? Sen olmasan çocuklarını alıp gitmezdi. Bütün suç sende! Benim ne durumlara düşeceğim umurunda mı? Şimdi ben onsuz ne edeceğim? O olmadan nasıl yaşayacağım? Benim durumum sana vız gelirse seninki de bana vız gelir! Al bakalım, köpek! Al!

Kırbaç rasgele şurasına burasına indikçe Karanar korkudan, acıdan bağırıyor, kıvranıyor, kendini oradan oraya atıyordu. Bir ara geriye doğru öylesine hızlı yekindi ki, sahibini de arkasından sürüklemeye başladı. Karanar olanca gücüyle kaçarken, sahibini de bir kütük gibi peşinde sürüklerken hem ondan kurtulmaya çalışıyor, hem de onu zorla getirdikleri yere gitmek istiyordu.

Karlar içinde debelenen Yedigey güçlükle soluk alıyor, sesini duyurmaya çalışıyordu:

— Dur! Dur diyorum sana! Nereye gidiyorsun?

Kalpağı başından uçtu, içinde yuvarlandığı karlar buz gibi, ateş gibi başına, yüzüne, boynuna çarptı, karnına, koynuna doldu. Kırbaç ellerine dolandığı için ne deveyi durdurmak için bir şey yapabiliyor, ne de belindeki yuları çözebiliyordu. Karanar deve ürküntü içinde, aklı başından gitmiş bir halde, kurtuluşu kaçmakta görerek koşuyor koşuyordu... Eğer Yedigey bir fırsatını bulup yuların bağlı bulunduğu kemerini çözmese, kim bilir bunun sonu neye varırdı! En azından kar birikintileri arasında sürüklenirken havasızlıktan boğulabilirdi. Kemeri çözer çözmez yulara sarıldı, var gücüyle asıldı, azgın deve onu birkaç adım daha sürükledikten sonra durdu. Karların yüzüne çarpmasından kıpkırmızı kesilen, zorlukla soluk alan, ayakta sendeleyen Yedigey bağırmaya başladı:

— Ah, seni namussuz! Bunu bana yaparsın ha! Defol git de seni bir daha gözüm görmesin! Yıkıl karşımdan! Cehenneme kadar yolun var! Hadi, git buradan! İnşallah vururlar da geberdiğini görürüm! Biliyorum, kuduz köpekler gibi gebertecekler seni! Leşin bozkırın ortasına serilir! Bütün bunlar senin yüzünden oldu! Bir daha buralara geleyim deme!

Karanar önde, o arkada koşarken Yedigey açmayı başardığı kırbacıyla habire vuruyordu. Karanar'ın yönü Ak-Moynak'tı. Yedigey ise onu kovalıyor muydu, yoksa durdurmaya mı çalışıyordu, belli değildi. Arkadan yetişip yetişip kırbacı yapıştırıyor, bağırıyor, sövüyor, lanetler yağdırıyordu. En sonunda cezanın bitimi ve ayrılık saati geldi. Yedigey ar-

kadan bağırıyordu durmadan :

— Hadi koş! Gittiğin yerde gebertecekler seni! Leşinin serildiğini göreceğim! Aç gözlü canavar! Orada beynini dağıtacaklar!

Karanar karanlığın gitgide arttığı bozkırın ortasında, rüzgarın önünde savrulan karların içinde kayboldu gitti. Ancak arada bir uzaktan boru sesine benzeyen keskin homurtuları geliyordu. Yedigey bu kuduruk hayvanın Ak-Moynak'a ulaşmak için bütün gece koşacağını düşündü. Durmaksızın, yorulmaksızın koşardı akılsız yaratık.

— Tüh sana! diye tükürdükten sonra geriye döndü, kendi gövdesinin karlarda açtığı geniş izde yürümeye başladı. Kalpaksızdı, kürksüzdü, yüzünün, ellerinin derisi alev alev yanıyordu. Karanlıkta kamçısını sürükleye sürükleye yürürken birden büyük bir yalnızlık, kaslarında gevşeme, güçsüzlük hissetti. Karlara, dizlerinin üstüne düştü; üç büklüm olup eğildi, başını ellerinin arasına aldı, kırların ortasında boğuk sesiyle hüngür hüngür ağlamaya başladı. Sarı Özek bozkırında, tek başına, karlara diz çökmüş olarak ağlarken kar taneciklerinin gökten hışır hışır düşüşünü, rüzgarın ıslık çalarak esişini, önüne kattığı karları döndüre döndüre savuruşunu işitiyordu. Havaya sürtünerek belli belirsiz hışırtılar çıkartan her kar tanesi, milyonlarca kar tanesi ona, bu ayrılığın yüküne katlanamayacağını; sevdiği kadın olmadan, her babanın sevemeyeceği denli bağlandığı o çocuklar olmadan yaşamanın bir değeri kalmadığını söylüyor gibiydi. Yedigey orada karların üstünü örtmesini, oracıkta ölmeyi çok istedi.

— Tanrı yok! Yok işte, yok! Varsa bile biz kullarının nasıl yaşadığına aldırmıyor. O böyle yaptıktan sonra başkalarından ne beklenir? Hayır, hayır, yok Tanrı!

Yüreğini zehir gibi dağlayan yalnızlık içinde böyle haykırırken daha önce bu sözlerin ağzından hiç çıkmadığını düşündü. Yelizarov ile konuşurlarken beriki bir bilim adamı olarak Tanrı'nın olamayacağını söyler, ama kendisi inancından dönmezdi. Oysa şimdi Tanrı'nın olmadığına kendiliğinden inanıyor, bunu bağıra bağıra söylüyordu.

Yüksek rüzgarların çepeçevre kuşattığı dünya dönüyor, dönüyordu. O saatte bembeyaz bir çölün ortasında karların içinde diz çökmüş acılı bir adamı da birlikte çevirerek hem güneşin, hem de kendi ekseninin çevresinde durmadan dönüyordu...

Aradan iki gün daha geçti. Durağın deposundan rayların onarımı için malzeme aldıkları bir sırada Kazangap, Yedigey'i durdurdu. Bir demet traversi teskerenin üstüne koyarak, önemli bir şey değilmiş gibi sordu:

— Ne o, Yedike? Neden böyle içine kapandın? Benden kaçıyormuş gibi bir tavrın var. Bir türlü seninle konuşmaya fırsat bulamıyorum.

Yedigey sertçe döndü, Kazangap'ın yüzüne kötü kötü baktı:

— Konuşmaya başlarsak seni olduğun yerde boğarım. Bunu çok iyi biliyorsun.

— Eline fırsat geçse beni de, belki bir başkasını da boğacağından kuşkum yok. Ama niçin bu denli öfkelendiğini anlamıyorum.

Yedigey son iki gündür onu ezen, tüm huzurunu kaçıran şeyi dosdoğru söyledi:

— Zaripa'nın gitmesine siz önayak oldunuz, değil mi?

Kazangap'ın yüzü pancar gibi kızardı. Ya öfkelendiği, ya da utandığı için böyle kızarmıştı.

— Bak bana, ne diyeceğim: Kafanda böyle şeyler taşıdığına göre yalnız bizim hakkımızda değil, Zaripa hakkında da kötü düşünüyorsun! Bu kadın senin gibi akılsızlık etmediği için oturup kalkıp dua et! Bu işin sonunun neye varacağını düşündün mü hiç? Yok! Ama o hepsinin hesabını yaptı ve vakit yitirmeden gitmeye karar verdi. Gitme konusunda benden yardım isteyince seve seve yaptım bu işi. Çocuklarını alıp giderken de ne ben nereye gittiğini sordum, ne de o söyledi. İlerde onlara ne olacağını kimse bilmesin, daha iyi. Anlıyorsun değil mi? Kadıncağız ayrılırken ne kendinin, ne de senin karının onurunu düşürücü tek söz söylemedi. Birbirlerinden insanca ayrıldılar. Seni kaçınılmaz bir beladan kurtardıkları için ayaklarına kapansan yeri vardır. Ukubala gibi bir kadını kırk yıl arasan bir daha bulamazsın. Onun yerinde bir başkası olsa senin başına öyle bir çorap örerdi ki, kaçacak delik arar, senin Karanar'dan daha kötü bir duruma düşerdin...

Susmaktan başka Kazangap'a ne yanıt verebilirdi ki! Adamın her sözü doğru, her söylediği haklıydı. Ama Yedigey onun gene de bir şeyleri anlamadığına inanıyordu. O yüzden iyice kabalığı ele aldı:

— Peki, bugüne dek akılı bir adamsın diye sözünden

hiç çıkmadım. Çünkü yirmi üç yıldır şurada, şu durakta herkesin tapması gereken bir erdemlilik putu gibi dolaştın durdun. Onun için böyle şeylere aklın ermez senin. Bundan böyle seni dinleyecek değilim.

Bunları söyledikten sonra da bastı gitti. Kazangap onun arkasından ancak şöyle diyebildi:

— Peki, sen nasıl istersen öyle olsun.

Bu konuşmadan sonra Yedigey artık onun için bomboş kalan Boranlı durağından ayrılmaktan başka bir şey düşünmez olmuştu. Tüm huzurunu yitirdiği gibi, içini kemiren derdini unutamıyor, bu derdi içinden söküp atamıyordu. Zaripa gittikten, çocukları gittikten sonra dünyası kararıp ıssızlaşmış, Boranlı köyü ona dar gelmeye başlamıştı. Bu acılara daha fazla katlanamayacağı için durak şefliğine bir dilekçe bırakmaya, ondan sonra da ailesiyle birlikte canının istediği yere çekip gitmeye karar verdi. Orada bir gün daha kalmasın da nereye giderse gitsindi. Tanrı'nın bile unuttuğu bu durağa zincirle bağlanmış değildi ya! Birçok insan kentlerde, büyük köylerde yaşıyordu, onlardan biri dahi burada bir saatliğine yaşamaya dayanamazdı. Kimsenin oturmak istemediği bu yerde o mu ömür çürütecekti? Hem suçu neydi ki? Hayır, yeterdi artık. Başını alıp gidecekti. Aral gölüne mi olur, Karaganda'ya mı, Alma-Ata'ya mı? Dünyada gidecek yer kıtlığı mı vardı? Her türlü işi becerirdi, eli-ayağı sağlamdı, sağlığı yerindeydi. Kimseye muhtaç olmayacağına göre şuna-buna boş verir, basar giderdi. Şimdi önünde tek engel Ukubala vardı; konuyu ona açtıktan, onayını aldıktan sonra gerisi kolaydı. Yedigey karısıyla konuşmak için uygun bir fırsat kollarken aradan bir hafta geçti ve başına buyruk yaşasın diye ahırdan kovduğu Boranlı Karanar bir akşam ansızın çıkageldi.

Evin arkasında garip bir şey olduğunu önce köpeğin havlamasından anladı. Hayvan havlıyor havlıyor, hırlıyor, geriye dönüp geliyor, sonra yeniden havlamaya başlıyordu. Yedigey dışarı çıkıp baktı, ahırın yakınında bir hayvan vardı. Gördüğü yaratık deveye benzemesine benziyordu ama, hayvan orada durup duruyor, hiç kıpırdamıyordu. Yedigey iyice yaklaşıp baktı, bunun kendi devesi Karanar olduğunu ancak o zaman anladı.

— Demek sensin ha? Nasıl oldu da bu duruma geldin? Vah zavallı vah! Demek böylesine harcadın kendini?

Eski Karanar'dan bir deri ile kemikleri kalmıştı. İçine çökmüş, donuk donuk bakan bir çift göz ile kocaman bir kafa incelmiş boynunun üstünde sallanıyor, bir zamanlar kara kaleler gibi yükselen hörgüçleri kocakarıların memeleri gibi sarkıyordu. Karnından aşağı dizlere değin inen saçaklar sanki onun değildi, üstelik eğlence olsun diye düğüm düğüm birbirine bağlıydı. O koskoca erkek deveden eser kalmamıştı. Ahıra kadar yürüyecek güç bulamadığı için dinlene dinlene geliyordu. Kanının son damlasına, son hücresine dek bütün gücünü çiftleşmeye harcamış, boşalmış bir çuvala dönmüştü. O yüzden yürümüyor, kendini sürüyordu.

Yedigey deveyi dört bir yandan seyrettikten sonra gülmeye başladı.

— Keh-keh-keh! Bu durumlara da düşecektin ha? Neye dönmüş olacaksın ki, köpek bile tanımadı seni! Hani nerede o koca erkek deve? Sen misin o? Üstelik utanmadan döndün geriye! Yoksa bir şey unuttun da almaya mı geldin? Şuna bak, bacakların nasıl da pis kokuyor! Gücün kalmadı, bacaklarına ettin, değil mi? Soğuktan arkan donmuş, nerdeyse buz tutacakmış! Vah zavallı! Dolaşa dolaşa sokak dilencisine dönmüşsün!

Nerede o eski Karanar? Ayakta dururken canlı cenaze gibiydi. Acıklı, durgun görünüşüyle ayakta güçlükle dikiliyor; sanki yürüyeyim mi, yürümeyeyim mi, diye düşünüyordu.

Yedigey devesinin o durumuna acıdı. Hemen eve giderek koca bir tas dolusu, en iyisinden buğday getirdi. Yemin üstüne bir avuç tuz serpmişti. Tası devenin önüne koydu.

— Al, ye! Bunu yiyince belki biraz toparlanırsın. Sonra seni ahıra götürür yatırırım. Kendine iyice gelinceye dek hiç kalkmazsın.

O akşam hemen Kazangap'ın evine koştu. Onunla konuşmak istiyordu.

— Bak, Kazangap, seninle konuşmaya geldim. Ama sakın, «Dün yüz çeviriyordun, bugün tıpış tıpış kendin geldin!» diye şaşırma. Bildiğin gibi değil, iş ciddi. Ne olur, Karanar'ı geriye al. Bunun için sana çok teşekkür ederim. Onu bana süt köşeği olarak verdin, büyüdü, sonra çok işime yaradı. Ama geçenlerde beni canımdan bezdirdi, bunu biliyorsun. Ondan sonra da kovdum onu. Ama bugün çıktı geldi. Görsen, ayakta duracak gücü yok. Şimdi ahırda yatıyor.

Eğer yemi iyi verilirse iki haftada düzelir, eski durumuna gelir.

— Dur bir dakika! Önce dilinin altındaki baklayı çıkar. Durup dururken Karanar'ı neden geri veriyorsun? Onu senden isteyen mi var?

Bunun üzerine Yedigey tasarladıklarını bir bir anlattı. Ailesini alıp Sarı Özek'ten uzak bir yere gidecekti. Bıkmıştı buralardan... Başka yerde şansını deneyecek, ekmek parasını oralarda kazanmaya çalışacaktı. Belki böylesi daha iyi olurdu... Kazangap onu dinledi dinledi, sonra şunları söyledi:

— En iyisini kendin bilirsin. Gene de bana öyle geliyor ki, sen ne istediğini bilmiyorsun. Diyelim, gittin buradan, insan kendinden kaçamaz ki! Nereye gidersen git, dertlerinden kurtulamayacaksın. Çünkü gittiğin her yere dertlerin de seninle birlikte gelir. Eğer sen bildiğim yiğit Yedigey' sen kendine burada hakim olmalısın. Kaçmak yiğitlik değildir. Herkes bir yeri bırakıp kaçabilir, fakat herkes kendini istenen kalıba sokamaz.

Yedigey, Kazangap'ın görüşüne katılmamakla birlikte onunla tartışmaya girmedi. Oturduğu yerde durmadan içini çekiyor, dalgın dalgın düşünüyordu: «Ne olursa olsun gitmeliyim. Şansımı başka bir yerde denemek en iyisi... Peki, unutabilecek miyim gittiğim yerde?.. Ama ben de ne diye unutmaya çalışıyorum?.. Bu gidişin sonu ne olacak? Hem unutmak istemiyorum, hem de düşündüğüm sürece acı çekiyorum. Kim bilir, o ne durumdadır?.. Yumurcakları alıp nerelere gitti acaba? Başı daraldığı zaman onu anlayacak, yardımına koşacak biri var mı yanında. Bu konuda Ukubala' nın sıkıntısı da az değil, günlerdir suratsızlığıma, yabanlaşmama sessizce katlanıyor... Bütün bunlar ne için?»

Kazangap, Yedigey'in kafasının içinden neler geçtiğini biliyordu. Onun sıkıntılarını hafifletmek için bir şeyler söylemeye karar verdi. Öksürüp dikkatini çekerek, onun kafasını kaldırmasından sonra şunları söyledi:

— Deminden beri aklını çelmeye çalışıyorsam bunda bir çıkarım olduğunu düşünme. Yok öyle bir şey... Ayrıca ne yapılması gerektiğini en iyi kendin bilirsin. Hani, ne sen Raymalı-Ağa'sın, ne de ben Abdilhan'ım. Böyle olmayı istesek bile yüz kilometre çevremizde seni bağlayacak bir kayın ağacı bulamam. Tümüyle özgürsün, istediğini yapabilir-

sin. Yalnız, kalkıp gitmeden önce bu konuyu bir daha iyice düşün!

Yedigey, Kazangap'ın bu sözlerini uzun süre unutamadı.

X

Raymalı-Ağa kendi zamanında çok ünlü bir türkücü -ozandı. Tanınması küçük yaşlardan başlamış, Tanrı vergisi bir yetenek böylesine ünlü bir jirav olamasını sağlamıştı. Türkücü-ozanlığının kaynağında onu erişilmez kılan üç şey vardı: Türkülerinin hem sözlerini, hem müziğini kendi yaratır, hem de en güzel bir biçimde çalar-söylerdi. Dinleyicileri çoğu kez bu büyük yeteneğe şaşar kalırlardı. Çalgısının tellerine vurmasıyla türküye başlaması bir olurdu. Hem de o anda uydurulmuş bir türkü olurdu bu. Ertesi gün Raymanlı-Ağa'nın söylediği türkü ağızdan ağıza dolaşır, köylere, göçebe obalarına yayılırdı. Dillerden düşmeyen türkülerden birisi şuydu :

Harın at serin suyun tadını bilir, onu sever,
Dağlardan akan suyu içmek için koşar gelir.
Sen de benim sevincimsin, sevgilimsin,
Atımın üzerinden eğilir, seni dudaklarından içerim.

Raymalı-Ağa sanki bir Tanrı buyruğuymuş gibi hep güzel, cicili bicili giysileriyle dolaşırdı. Onun kürklü şapkalara ayrı bir düşkünlüğü vardı, mevsimine göre değişik değişik şapkalar giyerdi. Başka bir özelliği de kızıla çalan doru donlu atı Sarala'yı yanından hiç eksik etmemesiydi. Bu atı Ahaltekin köyünde bir şölene çağrıldığında ona Türkmenler vermişlerdi. Sarala için yapılan övgüler sahibininkinden geri kalmazdı. Attan anlayanlar bu hayvanın görkemli, zarif yürüyüşünü görünce kendilerinden geçerlerdi. O yüzden Raymalı-Ağa'ya takılmak istedikleri zaman, «Bizim jirav'ın iki zenginliği var : Biri tambur çalışı, biri de Sarala'nın yürüyüşü!» derlerdi.

Bu da bir gerçeği yansıtıyordu, çünkü Raymalı-Ağa tüm ömrünü atının sırtında, bir de tambur çalarak geçirmişti. Ül-

ke çapındaki ününe karşılık mal-mülk edinmeyi hiç düşünmemişti. Mayıs bülbülleri gibi eğlenceden eğlenceye, şölenden şölene koşar; gittiği her yerde beğenilir, saygı görürdü. Onunla birlikte atına da bakılır, tımar edilir, beslenirdi. Bununla birlikte onu sevmeyen, arkasından kötü şeyler söyleyen kişiler de olurdu. Bunlar varlıklı, kazanç sağlamaktan başka bir şey düşünmeyen kimselerdi. Onu, serserice sağda-solda dolaştığı, zamanını keyif içinde harcadığı için eleştirirlerdi.

Raymalı-Ağa güzel bir şölene katılıp da tamburunu çalmaya, türkü söylemeye başladı mı, herkes kulak kesilip onu dinlemeye koyulur; büyülenmiş gibi gözlerini ondan ayıramaz olurlardı. Yalnız onu sevenler değil, beğenmeyenler de öyle... Gözlerini ellerinden ayıramazlardı, çünkü bu ellerin, tamburun tellerine vurunca gönüllerde uyandırmayacağı güzel duygu yoktu; gözlerinden ayıramazlardı, çünkü durmadan değişen bu gözlerde güçlü bir insanın ruhu alev alev yanardı; yüzünden ayıramazlardı, çünkü yüce duyguların oynaştığı bu güzel yüz esintili bir günde denizin biçimden biçime girmesi gibi durmadan değişirdi...

Onunla yaşamaktan sabrı tükenen, ayrılığın umutsuzluğuna dayanamayan karıları onu bırakır giderlerdi; buna karşılık bir nice kadın onu düşleyerek geceleri gizli gizli göz yaşı dökerlerdi.

Böylece şölenden şölene, düğünden düğüne, eğlenceden eğlenceye koca bir ömür geçti ve hiç farkına varmadan Raymalı-Ağa yaşlanmaya başladı. Önce bıyıklarına ak düştü, sonra sakalında kırlıklar belirdi. Sarala bile eskisi gibi değildi artık; o sülün gibi biçimli bedeni çöktü, yelesi, kuyruğu seyreldi. Ancak yürüyüşüne bakanlar onun bir zamanlar eşsiz bir at olduğunu anlarlardı. Onurlu yalnızlığında dalları kuruyan soylu bir kavak gibi, Raymalı-Ağa'nın kışı da gelip çatmıştı. O zaman küçük kardeşi Abdilhan aldı onu yanına; almadan önce yakın akrabalarının bulunduğu bir toplantıda acı sözler söyledi, aklını başına derlemesini öğütledi. Öte yandan ağabeyine ayrı bir çadır kurdurdu; çamaşırının yıkanması, karnının doyurulması konusunda gerekeni yaptı.

O zaman Raymalı-Ağa yaşlılık günlerinin türkülerini söylemeye, ölümü düşünmeye başladı. Yaşamının kışında söylediği hüzünlü türküler ayrı bir üne kavuştu. Eskisi gibi düğünlerde-derneklerde dolaşmadığı, çoğunlukla evinde otur-

duğu için, boş günlerin yalnızlıklarında, bütün düşünürlerin kafasına takılan, insanoğlunun neden yeryüzüne geldiği temel sorunu onun da zihnini kurcalamaya başladı. Vaktinin çoğunu çadırında hüzünlü türküler çalarak, eski günleri anarak, yaşlı-başlı insanlarla yaşamın geçiciliği, boşluğu üstüne konuşarak geçiriyordu.

Tanrı onun tanığıdır, eğer ömrünün son deminde başından bir olay geçmese Raymalı-Ağa yaşamını huzur içinde tamamlar giderdi.

Bir gün dayanamadı, kendisi gibi kocamış atı Sarala'ya bindi, büyük bir şenliğe biraz keder dağıtmaya gitti. Ne olur, ne olmaz, diye yanına tamburunu da aldı. Onu düğüne çağıran saygıdeğer kişiler orada türkü söylemese bile onur konuğu olarak bulunmasını istemişlerdi. Raymalı-Ağa da bu amaçla, hemen geri dönmek üzere gittiği için kendini kuş gibi hafif hissediyordu.

Köyde düğün töreni tüm neşesiyle sürüyor, her yerde türküler söyleniyor, gençlerin kahkahaları birbirine karışıyor, oyunlar oynanıyor, herkes eğleniyordu. Bir yanda yeni evlilerin onuruna at yarışları hazırlığı yapılıyor, bir yanda aşçılar yemek kazanlarının başında koşturuyor, bir yanda yılkılar çayırlarda oynaşıyor, köpekler kaygısız kaygısız boğuşuyor, bozkır yönünden esen rüzgar çiçek açmış otların kokusunu getiriyordu...

Raymalı-Ağa'yı büyük bir saygıyla karşıladılar, beyaz kubbeli en güzel otağa götürüp oturttular. Adamcağız orada kendisi gibi saygıdeğer kişilerin arasında onlarla birlikte kımız içti, düğün sahiplerine en iyi dileklerini bildirdi, kendilerine yaraşan ağırbaşlı konuşmalara katıldı.

Sürüp giden curcuna arasında Raymalı-Ağa'nın dikkatini komşu çadırlardaki müzik sesleri, türküler çekiyordu. Arada bir genç kızların attıkları kahkahalar göklere yükseliyor, o zaman o da dönüp kıskançlıkla kulak kabartıyordu...

Yaşlı ozanın içi sıkılıyor, bu sesleri dinledikçe yüreği daralıyordu. Saygıdeğer ihtiyarlara renk vermemekle birlikte aklı geçmiş günlere, kendisinin de genç, yakışıklı olduğu zamanlara gidip gidip geliyordu. O zamanlar yiğit Sarala'nın sırtında yollardan fırtına gibi geçer gider, kırlarda atının toynakları altında ezilen otlar ağlar, türküsünü dinleyen güneş karşıdan yuvarlanır gelir, rüzgar estikçe bağrına dolar, tamburunun sesini dinleyenler coşar, ağzından çıkan her sö-

zü kapar, genç yüreği sevmeyi, acı çekmeyi bilir, atının üstünde sevdiğine veda ederken göz yaşı döker, sevmesinin cezasını acı çekerek öderdi... Niçindi bütün bunlar, niçindi? Sonradan tüm yaptıklarından pişman olmak, acı duymak ve boz küller altında korların sönüp gitmesi gibi yaşlılıkta körelmek için mi?

Raymalı-Ağa bunları düşündükçe üzüntüleri artıyor, suskunlaşıyor, içine kapanıyordu. Böyle kendi dünyasına dalıp gittiği bir sırada birtakım ayak patırtılarıyla irkildi; otağa yaklaşan kadın sesleri, gerdanlık şıngırtıları, etek hışırtıları onu büyük bir şaşkınlığa düşürdü. Daha «Ne oldu?» demeye kalmadan otağın işlemeli kapı örtüsü ta yukarı kalktı ve göğsüne bastırdığı tamburuyla eşikte bir genç kız gözüktü. Kızın ay gibi açık bir yüzü, yay gibi gerilmiş kaşları, gururlu, herkese meydan okuyan bakışları vardı. Tanrı'nın özene bezene yarattığı, bu kara kaşlı, kara gözlü güzel varlığın ilk bakışta insanın dikkatini çeken kararlı görünüşü onun giyim -kuşamıyla, boyu bosuyla, yüzünün biçimiyle iyi bir uyum sağlıyordu. Arkasında kız arkadaşları ve birkaç delikanlıyla birlikte duran genç kız eğilerek selam verdi, böyle birdenbire rahatsız ettikleri için ihtiyardan özür diledi. Sonra, daha kimse ağzını açmaya fırsat bulamadan büyük bir güvenle tamburunun tellerine vurdu, Raymalı-Ağa'ya dönerek bir selamlama şarkısı söylemeye başladı :

«Ey ünlü ozan Raymalı-Ağa, susuzluğunu gidermek için ta uzaklardan pınara koşan kervan sürücüsü gibi sana geldim, selam verdim! Gürültülü bir kalabalıkla yanına girdik diye bizi kınamaya kalkma! Düğün-dernek bunun için, şenlik bunun için değil mi? Sana olan aşkımı duyurmak istiyormuşum gibi içimde gizli bir korku ve titremeyle, şarkı söyleyerek yanına gelmeyi göze aldım diye beni hoş gör, cüretime şaşma! Bağışla beni Raymalı-Ağa, tüfeğin barutla doldurulması gibi ben de cesaretle doldurulmuşum. Günlerimi şölenlerde, düğünlerde-derneklerde özgürce geçirmekle birlikte, bir arının damla damla bal biriktirmesi gibi, ben de yıllardan beri bu karşılaşma için hazırlandım. Zamanı gelince açan bir çiçek gibi gonca olup bekledim. İşte şimdi goncanın açılma saatidir!»

Raymalı-Ağa büyük bir heyecan ve şaşkınlık içinde bu güzel yabancıya doğru eğilmekle birlikte onun şarkısını kesip; «Kimsin sen? Niçin geldin?» diye soramıyordu. Ruhu al-

lak bullak oldu, damarlarındaki kan alev alev yanmaya başladı. Eğer çevresindeki ihtiyarların gözleri her şeyi görebilseydi onun yüreğinin bir kuş yüreği gibi çırpındığını, kendisinin de yücelerde uçan bir kartal gibi kanatlandığını görürlerdi. Gözleri canlanıp parlamış, çoktandır beklediği bir çağrıyı işitmişçesine kulak kesilmişti. Raymalı-Ağa kocamışlığını unutarak başını dikleştirdi.

Genç kız şarkısını sürdürüyordu:

«Ey ulu jırav, eğer bu adımı erken attığımı sanıyorsan öykümü iyi dinle! Ey Tanrı vergisi ozan, seni ilk gençliğimden beri seviyorum! Ey Raymalı-Ağa, seni her şarkı söylediğin, her gittiğin yerde izledim! Ne olur, kınama beni! Ey türkünün büyük ustası Raymalı-Ağa, bütün emelim senin gibi yüce bir akın (38) olmaktı. Peşinden görünmez bir gölge olup gittim, ağzından çıkan hiçbir sözü kaçırmadım, türkülerini dua yapıp ezberledim, şiirlerini büyülü sözler gibi kaptım, öğrendim. Güzel bir günde seni selamlamak, seni sevdiğimi duyurmak, seni selamlarken hemen yanında uydurduğum türkümü söyleyebilmek için Tanrı'nın bana büyük bir yaratma gücü göndermesini diledim. Senin gibi ulu bir akınla söz yarışına girmeyi düşlediğim, sonunda yenilecek bile olsam, böyle bir şeyi göze aldığım için Tanrı kusurumu bağışlasın! Ey Raymalı-Ağa, bu günü ben düğün günümmüş gibi bekledim, hep bu günü gözledim. Daha önce küçüktüm, oysa sen ulu bir ozandın, herkesçe sevilip sayılan güçlü bir akındın. Benim gibi ufacık bir çocuğu şölenlerde, düğünlerde, kalabalık toplantılarda nasıl görür, onca insan arasında beni nasıl seçerdin? Türkülerini hayran hayran dinlerken, için için utanırken hep seni düşler; aklım başıma gelip senin karşına çıkabilmek için bir an önce genç kız olmayı isterdim. Ey ulu öğretmenim, söz sanatını senin gibi öğrenmek, müziğin doğasını senin gibi tanımak, senin gibi türkü söyleyebilmek için kendime büyük yemin verdim. Böylece senin arayan bakışlarından ürkmeden, çekinmeden yanına gelebilecek, seni selamlayabilecek, aşkımı açabilecek, sana açık açık meydan okuyacaktım. Bunca bekleyişten sonra işte şimdi karşındayım! Herkes görsün, karar versin! Bir an önce büyümek, bir an önce genç kız olmak için acele ederken zaman ilerledi ve ben geçtiğimiz bu baharda on dokuz

(38) Halk ozanı, aşık, Jırav. (Ç.N.)

yaşıma girdim. Oysa sen, ey Raymalı-Ağa, benim genç kızlık dünyamda eskisi gibisin, aynısın, yalnız biraz saçların kırlaştı. Fakat bu, seni sevmek için bir engel değil. Nasıl ki saçları henüz kırlaşmamışları sevmek için gençlikleri bir neden değilse seni sevmeme de saçındaki aklar bir engel olamaz... Görüyorsun, şimdi karşındayım! Çekinmeden, açıkça söylememe izin ver, beni bir genç kız olarak kabul etmemekte özgürsün, ama güzel söz söylemede seninle yarışmaya gelmiş bir şarkıcı olarak beni geri çeviremezsin!.. Sana meydan okuyorum, büyük usta, söz senindir!»

Raymalı-Ağa ayağa kalktı.

— Kimsin sen? Nereden geldin? Adın nedir?

— Bana Begimay derler.

— Demek Begimay... Bugüne dek neredeydin? Neden böyle geç kaldın?

Ağzından bu sözlerin istemeden kaçması üzerine Raymalı-Ağa başını önüne eğdi.

— Demin de söyledim, Raymalı-Ağa... Küçüktüm, büyümeyi bekledim...

— Hepsini anlıyorum da yalnız bir şeyi anlamıyorum: Neden alnıma böyle yazılmış? Ömrümün kışa dönen çağında, bu geçkin yaşımda felek niçin senin gibi güzel bir kızı karşıma çıkarıyor? Niçin?.. Eskiden gördüklerimin görmem gerekenlerin hepsi olmadığını, bir gün seni tanımak, sesini işitmek, güzel yüzünü seyretmek ödülüne erişeceğimi bilmeden, şu dünyada boşuna yaşadığımı anlamak için mi? Felek neden bana böylesine acımasız davranıyor?

— Boşuna sitem etme, Raymalı-Ağa! Eğer felek benim yüzümden sana acı çektirecekmiş gibi görünüyorsa bunda yanılıyorsun. Şunu bilmeni isterim ki, genç kız okşayışlarımla, türkülerimle, gönülden bağlılığımla sana mutluluk verecegim. Bundan hiçbir kuşkun olmasın, Raymalı-Ağa! Eğer kuşkularını yenemez, sana giden kapıları bana kapatırsan o zaman seninle söz ustalığında yarışmış, her konuda sınanmış olmayı seni seven biri olarak büyük bir onur sayarım!

— Sen neler söylüyorsun, Begimay? Söz sanatında sınanmak ne demek? İçinde yaşadığımız düzenle bağdaşmayan, sevgide sınanma gibi daha büyük bir yarış varken söz ustalığında yarışmanın değeri mi olur? Hayır, seninle güzel söz yarışmasına girecek değilim. Yarışacak gücüm kalmadığı, şiir söyleme yeteneğimi yitirdiğim, sesim körleştiği için

değil. Hayır, bunlardan dolayı yarışmak istemiyor değilim seninle. O yönden sana ancak hayran olabilirim, Begimay. Benim için üzücü de olsa seni ancak sevebilirim, Begimay. Seninle ancak sevmede yarışabilirim, Begimay!

Raymalı-Ağa bu sözlerden sonra tamburunu eline aldı. tellerinin ayarını yeniden düzeltti ve eski günlerdeki gibi yesyeni bir türkü söyledi. O günden beri yeryüzünde söylenmekte olan «Begimay» türküsü onun tamburunun tellerinde bazan otları hafifçe kımıldatan bir esinti olup tınladı, bazan ak bulutlu mavi göklerde fırtına olup uğuldadı.

«... Eğer sen pınar suyu içmek için uzaklardan koşup geldiysen, ben de rüzgar kesilir ayaklarına kapanırım, Begimay. Eğer felek bana bugünü son günüm olarak yazdıysa, ben de bugün ölmemek için direnirim, Begimay. Bugün değil, yarın değil, hiçbir zaman ölmem, yeniden dirilirim, Begimay. Sensiz kalmamak için yaşarım, Begimay. Sensiz kalmak gözsüz kalmak gibidir, begimay...»

Raymalı-Ağa'nın söylediği «Begimay» türküsü böyle sürüp gidiyordu.

Herkesin zihninde o gün uzun süre yaşadı. Herkes Raymalı-Ağa ile Begimay'dan başkasını konuşmuyordu. Bayram gibi süslenmiş beyaz otağlar arasından gelin alayı güveyin köyüne doğru yola çıktığı zaman bayram gibi donatılmış atlara binen binicilerin, pırıl pırıl bayramlıklarını kuşanmış kalabalığın arasında en başta Raymalı-Ağa ile Begimay gidiyorlardı. Atlarının özengileri birbirine değerek yan yana gidiyorlar, yeni evlilere mutluluk dileklerini iletiyorlar, Tanrı'ya, iyi güçlere yakarışlarını duyuruyorlar, türkü söylüyorlar, tambur çalıyorlar, kaval çalıyorlar; sırayla biri bırakıyor öteki alıyordu...

Böylesine güzel türküler dinledikleri için herkes hayran kalıyor, otlar bile sevinçten gülüyor, kır ateşlerinin dumanları çevreye yayılıyor, dört bir yanda kuşlar uçuyorlar, iki yıllık taylara binmiş çocuklar yarış yapıyorlardı...

Yaşlı ozan Raymalı-Ağa tanınmaz biri olup çıkmıştı. Sesi eskisi gibi çınlamaya başladı, bedeni eskisi gibi dinçleşip çevikleşti, gözleri yeşil çayırlar ortasındaki beyaz obaların lambası gibi parladı. Köhne atı Sarala bile belini doğrulttu, başını dikleştirdi.

Fakat bu işten birçok hoşlanmayan vardı. Böyleleri Raymalı-Ağa'dan yana bakıp yere tükürüyorlardı. Bunlar daha

çok Raymalı-Ağa'nın yakın akrabaları, soydaşları, düğüne Barakbay boyundan katılan kimselerdi. Yaşlı ozanın yaptıklarını çılgınlık sayıyorlar, buradan onun aklını oynattığı yargısına varıyorlardı. Birkaçı koşup koca akının küçük kardeşi Abdilhan'a haber uçurdu. «Raymalı denen kocamış köpek bizi herkesin önünde rezil ederse seni nasıl bucak başkanı (39) seçeriz? Herkes bizi alaya almaz mı? İşitmedin mi, ağabeyin genç bir tay kişner gibi düğünde türkü söylüyor! Yanına bir de kancık bir köpek katmış. Körpe onun aklını başından aldı. Kalabalığın gözünün önünde birbirleriyle alıp veriyorlar. Görsen, bir kepazelik, utanç verici bir durum! Bunun sonu iyiye gitmez. Ne diye genç bir kızla oynaşmaya kalkar, bilmeyiz! Haber bütün obalara yayılmadan akılsızın kulağını bükmeli...»

Abdilhan ağabeyinin yaptıklarını unutamıyor; bütün ömrünü şurada-burada, hovardaca harcamasından dolayı, yaşlı-başlı bir insan olarak ona saygı duymak şöyle dursun, gizli gizli kin besliyordu. Tam, «yaşlandı, aklını başına topladı» derken bu sefer de Barakbay boyunun yüzünü kara çıkarmaya kalkmasına ne diyecekti?

O zaman atına bindiği gibi düğün alayının arasına karıştı; kamçısını sallayarak, bağırarak kendine yol açmaya çalıştı. «Hey koca bunak! Aklını başına devşir. Hemen dön evine!» Gelgelelim türkülerin coşkusuna kendini kaptırmış bulunan Raymalı-Ağa onun geldiğini ne gördü, ne de işitti. Yaşlı ozanı atlarıyla kuşatmış, onun ağzından çıkan her sözü havada kapmaya hevesli hayranlar kalabalığı bu saygısız kardeşi bir köşeye sıkıştırdılar, her biri bir yandan bana mısın, demeden yapıştırmaya başladılar. O kalabalıkta kimin vurduğunu nerden anlayacaksın? Abdilhan kurtuluşu kaçmakta buldu.

O, atının üstünde canını kurtarıp kaçarken geride yeni bir türkü söyleniyor, yeni türkü ağızdan ağıza dolaşıyordu:

«... Erkek geyik sabah erkenden böğüre böğüre eşini

(39) Çarlık Rusyası döneminde il ve ilçe yöneticileri doğrudan doğruya devlet örgütüne bağlı, devletin atadığı Ruslardan oluşuyordu. Göçebe yaşamı sürdüren Orta Asya boyları, oymakları bölge bölge bucaklara ayrılmışlardı. Bucak başkanları yerli halkın seçimiyle başa gelir, bunlar ilçe yöneticilerine karşı sorumlu olurlardı. (Ç.N.)

ararken kayalardan yansıyan sesi boğazda yankılanır.» diyordu Raymalı-Ağa.

«Dişisinden ayrılan kuğu sabahleyin güneşe bakınca kapkara bir lekeden başka bir şey görmez.» diye karşılık veriyordu Begimay.

Böylece genç evliler onuruna türküler birbirini izliyor; biri bırakıyor, öbürü alıyordu...

Bu sırada kara bir bulut gibi atının üstüne çöken Abdilhan obasına, çadırının bulunduğu göç yerine yetişmeye çalışıyordu. Çevresini kurt sürüsü gibi kuşatan soydaşları onu durmadan fitliyorlardı :

— Ağabeyin iyice çıldırmış! Aklını oynatmış, besbelli! Sonu kötü! Bir an önce iyileştirmeli bu herifi!

Öte yandan durmadan türküler söyleniyor; biri bırakıyor, öbürü alıyordu...

Böylece düğün alayı, gelini belli bir noktaya değin geçirdi. Burada son bir ayrılık şarkısı söylendi, geline son iyilik dilekleri sunuldu. Kalabalık dağılmadan önce Raymalı-Ağa şunları söyledi :

— Yaşlılıkta geçen günlerimin ödülü olarak Begimay gibi yüce bir akınla, büyük bir jiravla karşılaşmaktan dolayı mutluyum. Bunun için ne denli sevinsem azdır. Ancak çakmak taşı çakmak taşına vurunca kıvılcım çıkar, güzel söz söyleme sanatında da akınlar birbiriyle yarışarak güzelliğin gizine ererler. Fakat bundan daha ötede, düşünülebilecek en büyük mutluluğun daha da ötesinde, ömrümün son deminde, içimdeki ışığın sönmeye yüz tuttuğu bir yaş döneminde yeni bir aşk tattığım, ömrüm boyunca bilmediğim bir ruh zenginliği kazandığım için yeryüzünde benden daha mutlu bir insan daha bulunamaz!

Begimay onu karşılıksız bırakmadı :

— Raymalı-Ağa! Bütün düşlerim gerçekleşti. Artık senden ayrılmam. Nereye istersen, nasıl istersen tamburumu kapıp gelirim. Türkülerimiz birbirine karışsın, seni seveyim, senin aşkın olayım. Ömrümün bundan sonraki yıllarını kendi yazgıma bırakıyorum. Nasıl istiyorsa öyle olsun. Kimseden çekindiğim, korktuğum yok!

Bu sözler birer türküydü, türkü olup söylendi.

Bu türkülerden sonra düğüne katılanların hepsi iki gün sonra düzenlenecek olan bir panayırda buluşmak üzere söz-

leştiler. İki büyük akın orada da dört bir yandan toplanacak insanlara tambur çalacak, türkü söyleyeceklerdi.

Düğün alayından dağılanlar dört bir yana bu haberi yaydılar. Raymalı-Ağa ile Begimay panayırda türkü söyleyeceklerdi. Haber ağızdan ağıza geçti:

— Panayıra koşun!

— Atınızı panayıra sürün!

— Panayıra akınları dinlemeye gelin!

Haber ağızdan ağıza yankılandı:

— Büyük bir şenlik olacak!

— Aman ne eğleneceğiz!

— Panayırın tadına doyum olmayacak!

— Aman ne yüz karası!

— Aman ne güzel şey!

— Aman ne utanmaz insanlar!

Raymalı-Ağa ile Begimay yolun ortasında ayrıldılar:

— Panayırda görüşürüz, sevgili Begimay!

— Panayırda buluşuruz, Raymalı-Ağa!

Birbirlerinden uzaklaşırlarken eyerlerinden dönüp bağırdılar:

— Panayır gününe dek hoşça kaaaal!

— Hoşça kal, Raymalıııı!

Güneş batmak üzereydi. Engin bozkır yaz akşamları ortalığı saran beyaz bir sis bulutuna gömülüyordu sessizlik içinde. Otlar olgunlaşıp sararmaya yüz tutmuştu, çevre kuru ot kokularıyla doluydu. Yaz günleri serinlik ancak dağlara yağmur düştüğü zaman yayılır, çaylaklar güneş batımı sırasında alçaktan uçuşa çıkarlar, kuşlar ancak o zaman seslerini yükseltip cıvıldaşırlar...

Raymalı-Ağa giderken atının yelesini okşadı.

— Bu ne sessizlik, bu ne güzel hava! Çok mutluyum! Ah Sarala, benim koca atım, yol arkadaşım! Gerçekten yaşam böylesine güzel mi? Son deminde yeniden sevecek denli güzel mi bu yaşam?

Kocayan Sarala pofurdayarak yürüyor, efendisini eve ulaştırmaya çalışıyordu. Kendisi de bütün gün eyer altında dolaştığı için bir an önce obanın çayırlığına varmak, yorgun bacaklarını dinlendirmek, dere suyundan içmek, ay ışığında otlamak istiyordu.

İşte köy derenin kıvrımında göründü. İşte obalar, göçebe çadırları, tepelerinden neşeli dumanlar kıvrılıyor!

Raymalı-Ağa çadırına vardı, atını bağladı, içeri girmeden önce oturup biraz dinlenmek istedi. O sırada bir delikanlı geldi yanına.

— Raymalı-Ağa, sizi çağırıyorlar.

— Kim çağırıyor?

— Bizimkiler, Barakbay boyunun büyükleri.

Raymalı-Ağa eşikten adımını içeri attı, çadırın ortasında yarım ay biçiminde bağdaş kurmuş saygıdeğer kocaları gördü. Kardeşi Abdilhan bir köşeye sıkışmıştı, suratından düşen bin parça olurdu, bakışlarında bir şeyler gizliyormuş gibi başını önüne eğmişti.

— Hepinize esenlik, barış dilerim. Bir şey mi var, beni niçin çağırdınız?

— Seni bekliyorduk, dedi boyun en ileri geleni.

— Beni bekliyorduysanız işte geldim. Aranızda bana da bir yer ayırın.

— Dur orada! Senin yerin kapının dibi. Dizlerinin üstüne çök!

— O da ne demek oluyor? Bu otağın sahibi bugüne bugün benim!

— Artık bu obanın sahibi sen değilsin. Geçkin yaşında aklını oynatan bir insanın kendi obası olamaz!

— Siz neler söylüyorsunuz! Dilinizin altındaki baklayı çıkarır mısınız?

— Şimdi bizi iyi dinle! Bundan böyle düğünden düğüne, şölenden şölene serserice dolaşıp türkü söylemek yok! Yaşına-başına bakmadan, kendi onurunu, bizim onurumuzu ayaklar altına alarak bugün düğün yerinde birlikte türkü söylediğin o kızı da unut! Rezil ettin hepimizi! Diz çök, onu bir daha görmeyeceğim, diye yemin ver!

— Siz boşuna soluk tüketiyorsunuz. Yarın değil öbür gün onunla panayırda toplananlara türkü söyleyeceğiz.

Hep bir ağızdan bağırmaya başladılar:

— Bu adam hepimizin yüzünü kara çıkaracak!

— Vakit geçmeden söylediklerini geri al!

— Herif iyice bunamış!

— Yoksa çıldırmış mı?

Baş yargıç herkesi susturdu:

— Kesin! Sakin olun!.. E, Raymalı-Ağa, bütün söyleyeceklerin bunlar mı?

— Evet, ben bütün söyleyeceklerimi söyledim.

— İşittiniz, değil mi, Barakbay boyunun evlatları? Soydaşımız, onursuz Raymalı'nın neler söylediğini duydunuz!

— Evet, evet, işittik!

— Öyleyse şimdi de benim söyleyeceklerimi dinleyin! Önce sana birkaç söyleyeceğim var, talihsiz Raymalı! Bütün gençlik yıllarını tek varlığın olan atının sırtında, yoksulluk içinde geçirdin, şölenlerde türkü söyledin, tambur çaldın, maskaralık yaptın. Ömrün boyunca başkalarının eğlencesi olmaktan kurtulamadın. O zamanlar bu hovardaca yaşamı hoş görüyorduk, çünkü gençtir, aklını başına toplar, diyorduk. Ama şimdi kocadın, böyle hareketlerinle herkesin önünde gülünç oluyorsun. Sakin köşene çekilip dua etmeyi, ölümü düşünmelisin. Sen öyle yapmıyorsun, başkalarına alay konusu, bizler içinse yüz karası olmaya aldırmaksızın bir zıpır gibi ortalıkta o kızla birlikte dolaşıyorsun. Zamanında sana verdiğimiz öğütleri dinlemedin, töreleri, gelenekleri ayak altına aldın. Onun için Tanrı cezanı verecek bundan dolayı suçu kendinden başka kimsede bulma. Şimdi ikinci sözüm şu: Kalk ayağa, Abdilhan! Sen bu adamın aynı anadan, aynı babadan doğma öz kardeşisin, aynı zamanda bizim desteğimiz, umudumuzsun. Barakbay boyu adına seni bucak başkanımız olarak görmek istiyoruz. Görüldüğü üzere ağabeyin bunamıştır, ne haltlar karıştırdığını kendisi de anlamıyor; bu işte önümüze engel çıkabilir. Akıldan noksan ağabeyin Raymalı bizleri küçük düşürmeden, herkesi yüzümüze tükürtmeden, Barakbay boyunu herkesin maskarası yapmadan onu yola getirmek boynunun borcudur, böyle bir hak doğmuştur.

Abdilhan'dan önce Raymalı atıldı:

— Burada kimse benim akıl hocam ya da yargıcım değildir. Burada bulunan herkese acıyorum, çünkü hepiniz büyük bir yanılgı içindesiniz, kalabalık bir topluluğun çözemeyeceği bir konuyu görüşüp karara bağlamak istiyorsunuz. Ayrıca sizler bu dünyada gerçeğin nerede, mutluluğun ne olduğunu bilmiyorsunuz. İnsanın içinden şarkı söylemek geliyorsa niçin söylemesin? Sevebiliyorsa, Tanrı ona aşk denen güzel duyguyu bağışlamışsa neden sevmesin? Ayıp mı bunlar? Dünyada en büyük sevinç, seven bir insanın sevincidir. Eğer sizler benim, şarkı söylediğim, elverişsiz bir zamanda karşıma çıkan sevgiyi geri tepmediğim için çıldırdığımı düşünüyorsanız ben de sizin yanınızda bir an bile durmam.

Başımı alır giderim. Dünyada yer kıtlığı mı var? Sarala'nın sırtına atlar sevdiğim insanın yanına giderim ya da birlikte başka yerlere göçeriz. Böylece siz de benden kurtulursunuz.

O ana dek suskun oturan Abdilhan korkunç bir hırıltıyla söze karıştı:

— Hayır, bir yere adımını atamazsın! Şuradan şuraya kıpırdayacak değilsin! Panayıra gitmeyi filan da unut! Seni iyileştirmeye karar verdik, aklın başına gelinceye dek bir yere gidemeyeceksin!

Bunları söyledikten sonra yaşlı akının elindeki tamburu kapıp yere çaldı, sığırtmacı ayaklarının altına alan öfkeli boğa gibi nazik aletin üstünde tepinmeye başladı.

— Al sana, al! Bundan böyle çalgı çalmayı da unutursun! Hey, oradakiler! Şu köhne beygiri görüyor musunuz? Getirin onu!

Dışarda hazır bekleyen birkaç kişi çadırın ilerisinde bağlı duran Sarala'yı çözdüler.

— Eyerini çıkarın da atın şuraya!

Daha önce sakladığı baltayı çıkardı, yere atılan eyeri baltayla parça parça doğradı, un ufak etti.

— İşte gördün! Artık bir yere gidemezsin!

O öfkeyle atın koşumunu, özengi kayışlarını dilim dilim kesti, özengi demirlerini fırlatıp çalılar arasına attı. Birini bir yana, öbürünü öbür yana...

Sarala korkuyla sendeledi, arka ayakları üstüne çöktü, az sonra aynı şeylerin onun da başına geleceğini anlamış gibi, hırlayarak gemini gevelemeye başladı.

— Demek panayıra gitmeye hazırlanıyordun, ha? Hem de Sarala'ya binerek, öyle mi? Şimdi gör bakalım!..

Birkaç kişi kocamış atı kıskıvrak yakalayıp yere devirdiler, kıl kementle dört ayağını bir araya topladılar. Abdilhan güçlü elleriyle hayvanın burnundan tutup başını geriye kanırdı, savunmasız kalan gırtlağına bıçağı dayadı.

Raymalı-Ağa onu tutanların kolları arasında var gücüyle silkindi, ileri atıldı.

— Yapma! Öldürme atı!

Ne yazık ki çok geç kalmıştı. Atın gırtlağından fışkıran sımsıcak kan gün ortasında karanlık gibi yüzüne çarptı. Üstü-başı kana bulanmış bir halde sendeleye sendeleye ayağa kalkarken;

— Boşuna uğraşıyorsunuz! Ben de yaya yürürüm! Dizlerimin üstünde sürünürüm gene giderim! diye kükredi.

Üzüntüden, küçük düşürülmekten dolayı ağlamaya başladığı için göz yaşlarını kaftanının eteğine siliyordu.

Başını atın kesik boğazının üstünden kaldıran Abdilhan sırıttı.

— Hayır, yaya da gidecek değilsin! Buradan bir adım bile atamayacaksın! Hey, yakalayın şunu! Görmüyor musunuz, deli bu adam! Ellerini bağlayın! Bağlamazsanız birimizi öldürür.

Ortalıkta bir gürültüdür koptu. Herkes birbirine girdi, bir karışıklık oldu.

— İpi buraya ver!

— Kıvır kollarını!

— İyice arkaya bük!

— Gördünüz mü başımıza gelenleri? Delirmiş adam!

— Şunun gözlerine bak!

— Vallahi çıldırmış!

— Şuradaki kayın ağacına götürün onu!

— Hadi, sürükle, sürükle!

— Durmayın, çabuk getirin!

Ay yükselmiş, ta yukarlara çıkmıştı. Yeryüzü, gözyüzü, her yer sepsessizdi. Birtakım şamanlar geldi, ortaya bir ateş yaktılar, vahşi dansları yaparak büyük ozanın aklını bulandıran kötü ruhları kovmaya başladılar.

Bu sırada yüce akın elleri arkasına, gövdesi kayın ağacına sıkı sıkıya bağlı olarak ayakta bekliyordu.

Şamanlar gitti, imam geldi. İmam Kuran'dan sureler okumaya başladı, akıl hastasını istenen yola getirmeye çalıştı.

Raymalı-Ağa ise elleri arkasına, kendisi kayın ağacına bağlı olarak hep ayakta duruyordu.

Orada dururken kardeşi Abdilhan'a şu türküyü söyledi :

— Gece giderken son karanlığını da birlikte götürür, onun ardından sabah gelir. Fakat benim için ışık gene gelmez. Güneşimi elimden zorla aldın, uğursuz kardeşim Abdilhan. Ömrümün kışında Tanrı'nın gönderdiği aşkımdan beni ayırdığın için kıvançlısın, gurur duyuyorsun, gene de için kapkaranlık. Oysa benim içim mutlulukla dolu; bu mutluluk soluk alabildiğim, yüreğim durmadığı sürece hiç eksilmeyecek. Kollarımı arkaya büktün, beni ağaca bağladın, oy-

sa ben şu anda burada değilim, talihsiz kardeşim Abdilhan. Burada duran benim ölümlü bedenim; ruhum ise rüzgar olup uzaklara gitti, yağmur olup toprağa karıştı. Şimdi sevgilimin saçları, soluğuymuşum gibi her an onunla birlikteyim. Sevgilim gün ışığıyla uyandığında bir yaban keçişisi olup dağlardan aşağı ineceğim, sivri bir kayaya dikilerek sabahleyin obasından çıkmasını bekleyeceğim. Oturup ocak yaktığı zaman ateşin dumanı olacağım, onu boylu boyunca saracağım. Atına binip dere geçidini geçerken su olup atının toynakları altından sıçrayacağım; güzel ellerine, yüzüne serpileceğim. Şarkı söylediği zaman tatlı dilinde türkü olacağım...»

Şafak kızıllığı vurduğu zaman başının üstündeki ağaç belli belirsiz hışırdıyordu. Sabah olmuştu. Raymalı-Ağa'nın aklını oynattığını işiten komşuları merak edip geldiler, atlarından inmeden uzakta bir halka oluşturdular.

Koca akın ise yırtık pırtık giysiler içinde, elleri arkasına, gövdesi kayın ağacına sımsıkı bağlı, ayakta dikiliyordu.

Komşularını görünce şu türküyü söyledi, sonradan çok ünlendi bu türkü.

Kara dağlardan göç başladığı zaman,
Çöz ellerimi, kardeşim Abdilhan.
Mor dağlardan göç başladığı zaman,
Ver özgürlüğümü, kardeşim Abdilhan.
Bilebilir, düşünebilir miydim
Ellerimi, ayaklarımı bağlayacağını?
Kara dağlardan göç başladığı zaman,
Mor dağlardan göç başladığı zaman,
Çöz ellerimi, kardeşim Abdilhan,
Kendi isteğimle göklere çekileceğim...

Kara dağlardan göç başladığı zaman,
Panayırda olamayacağım, Begimay.
Mor dağlardan göç başladığı zaman,
Beni panayırda bekleme, Begimay.
Seninle panayırda şarkı söyleyemeyeceğiz,
Atım yetişemeyecek, ben gelemeyeceğim.
Kara dağlardan göç başladığı zaman,
Mor dağlardan göç başladığı zaman,
Beni panayırda bekleme, Begimay.
Kendi isteğimle göklere çekileceğim...

İşte Raymalı-Ağa'nın öyküsü buydu...

Şimdi, Ana-Beyit yolunda Kazangap'ı son yolculuğuna uğurlarken Yedigey öbür şeyler arasında bunu da düşünüyordu.

XI

Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider-gelirlerdi.

Bu yerlerde, demiryolunun iki yanında Sarı Özek bozkırı, sarı kumlu geniş bozkırların bomboş orta bölgesi uzanıyordu.

Bu yerlerde, meridyenlerin Greenwhich'ten başlayarak sayılması gibi, bütün uzaklıklar demiryoluna göre hesaplanırdı...

Trenler ise doğudan batıya, batıdan doğuya gider-gelirlerdi...

Malakumdıçap'ın kırmızı kumlu sel yatağını boylu boyunca uzun bir sürede aştıktan sonra bir zamanlar Nayman-Ana'nın yana yakıla mankurt oğlunu aradığı yerlere, Ana-Beyit gömütlüğünün bulunduğu bölgeye geldiler. Boranlı Yedigey arada bir saatine, sonra Sarı Özek bozkırının üstünde dikilen güneşe bakıyor; yolculuğun normal geçtiğini düşünüyordu. Bu gidişle işlerini zamanında bitirecekler, Kazangap'ı anma yemeğini hep birlikte yemek için köye dönmeye yeterli vakit bulabileceklerdi. Gerçi bunu akşama yapacaklardı, fakat gündüzleyin her şeyin saati saatine gitmesi gerekiyordu. Yaşam buydu işte, başka türlü olamıyordu. Kazangap gömüldüğü yerde, Ana-Beyit gömütlüğünde yatacak, onlar ise evlerine döndükten sonra onu son kez iyi sözlerle anacaklardı...

Aynı düzen içinde —önde, Karanar'ın sırtında, püsküllerle süslü bayramlık eyer örtüsünün üstüne kurulmuş oturan Yedigey, onun arkasında vagon koşulu «Belarus» marka bir traktör, traktörün arkasında ise gene «Belarus» marka bir yol kazma makinesi— olmak üzere cenaze alayı Malakumdıçap yarından çıkıp Ana-Beyit ovasına girdi. Kızıl tüylü kö-

pek Jolbars bir sağda, bir solda onlara eşlik ediyor; dili bir karış dışarı sarkmış, gidenlere aldırmazmış gibi görünerek koşuyor, koşuyordu...

Malakumdıçap sel yatağından çıktıktan sonra ilk engelle burun buruna geldiler: Önlerinde dikenli tellerden örülmüş uzun bir çit vardı. En önde giden Yedigey telleri görür görmez olduğu yerde çakıldı kaldı. Bu da nesi? Ayaklarını özengilere basıp yükseldi, Boranlı Karanar'ın tepesinden sağına baktı: çit; soluna baktı: gene çit. Göz alabildiğine uzanan dikenli teller, her beş metrede bir toprağa gömülü, dört köşe beton direklere birkaç sıra çakılmış olarak, geçit vermez bir engel görünümüyle bozkırı dere-tepe aşıp gidiyordu. Öylesine sağlam, öylesine sarsılmaz bir görünüşü varkı ki!.. Nerede başlayıp, nerede bittiği de belli değildi. Belki de hiçbir yerde bitmiyordu. Bundan öteye geçit yoktu. Şimdi ne yapacaklar, yolculuğu nasıl sürdürecekler, gidecekleri yere nasıl varacaklardı?

Yedigey bunları düşünürken arkadaki araçlar da durdu. Önce Sabitcan aşağı atladı, onun ardından Uzun Edilbay. Sabitcan çite doğru elini salladı.

— Bu da nesi? Yoksa yanlış mı geldik? diye sordu Yedigey'e.

— Niçin yanlış gelelim, canım? Ben bilmiyor muyum? Ancak karşımıza bu Tanrı'nın cezası dikenli teller çıktı.

— Daha önce yok muydu bunlar?

— Yoktu ya...

— Peki, şimdi ne yapacağız? Nasıl gideceğiz gömütlüğe?

Yedigey karşılık vermedi. Ne yapacaklarını kendisi de bilmiyordu. Sabitcan traktörden başını uzatmış bakan Kalıbek'e bağırdı:

— Hey, durdursana aracı! Ne takırdayıp duruyorsun?

Traktör sustu, arkasından yol kazma makinesi de durdu. Ortalık sessizleşti, sepsessiz oldu. Boranlı Yedigey devesinin üstünde somurtup oturuyor, Sabitcan ile uzun Edilbay onun yanında dineliyorlar, araç sürücüleri Kalıbek ile Jumagali kıpırdamadan yerlerinde duruyorlar, rahmetli Kazangap ak keçeye sarılmış olarak vagonda yatıyor, ayyaş güveyi ise yanında sessizce bekliyordu. Bu fırsattan yararlanan Jolbars traktörün tekerine yanaştı, arka ayaklarından birini havaya dikip durdu.

Engin Sarı Özek bozkırı mavi gök altında bir baştan bir başa uzanıyor, fakat Ana-Beyit gömütlüğüne gidecek bir geçit vermiyordu. Dikenli tel duvarının önünde herkes şaşkınlık içinde donmuş kalmıştı.

Sessizliği ilk bozan Uzun Edilbay oldu.

— Yedike, bu çit burada gerçekten yok muydu?

— Yoktu ya. Bunu burada ilk kez görüyorum.

— Anlaşılan bölgeyi özel olarak çevirmişler. Uzayalanı için herhalde, diye Uzun Edilbay tahminde bulundu.

— Öyle olsa gerek. Ya değilse Tanrı'nın çırılçıplak bozkırına ne diye bir sürü tel harcasınlar, direk diksinler? Kimin aklına esti acaba bunu buraya yapmak? Akıllarına her geleni yaparlar bu insanlar, Allah kahretsin!

Oradan Sabitcan'ın homurdandığı duyuldu:

— Sövüp durmakla elinize ne geçecek? Ölüyü bunca uzak bir yere getirmeden önce sorup soruştursak daha iyi olmaz mıydı?

Ortalığa sıkıntılı bir sessizlik çöktü. Boranlı Yedigey, Karanar'ın yüksekliğinden aşağıya doğru, yanında duran Sabitcan'a kötü kötü baktıktan sonra elinden geldiğince sakin görünmeye çalışarak;

— Bak iki gözüm, biraz dişini sıkarsan bir çıkış yolu buluruz, dedi. Eskiden burada böyle bir çit yoktu. Nereden aklımıza gelecek?

— Ben de onu demek istemiştim...

Sabitcan buna benzer bir şeyler daha homurdandıktan sonra yüzünü başka yöne çevirdi. İkinci bir sessizlik oldu. Aradan bir süre daha geçince Uzun Edilbay kendi kendisiyle konuşuyormuş gibi;

— Yedigey, şimdi ne yapacağız, nereye gideceğiz? Bunun başka bir yolu olsa gerek, diye söylenmeye başladı.

— Olmaz olur mu? Var ya! Sağda, beş kilometre ilerde ikinci bir yol daha var. Hadi, oraya gidelim. Yol olmazsa nasıl geçilecek öbür yana?

Oradan Sabitcan'ın gene yukardan konuşması duyuldu:

— Gerçekten var mı başka bir yol? Eğer yoksa o zaman seyreyle gümbürtüyü!

— Var, var. Hadi, binin araçlarınıza. Zaman yitirmeden gidelim.

Yeniden yola koyuldular. Araçlar takırdayarak çit boyunca ilerlemeye başladılar.

Karşılarına böyle bir engelin çıkması Yedigey'i çok üzmüştü. Karanar'ın sırtında giderken bölgeyi çepeçevre tel örgüyle kuşatıp yollarını kesmelerine, üstelik gömütlüğe giden başka bir yol için oraya bir işaret koymamalarına çok canı sıkılıyordu. İnsan yaşadıkça nelerle karşılaşıyordu! Gene de Yedigey'in içinde bir umut vardı, çitin güneyinde bir geçit olması gerekiyordu. Tam da tahmin ettiği gibi çıktı. Gide gide iner-kalkar bir engelle kapatılmış bir kapıya vardılar.

Kapıya yaklaşırlarken Yedigey, tel örgüyle çevrili bölgeye giriş yerindeki düzeneğin sağlamlığına özellikle dikkat etti. Girişin iki yanında kocaman beton direkler dikilmiş, biraz içeriye, yana tuğla bir yapı kondurulmuştu. Çevreyi iyi gözetleyebilmek için yapının dışa dönük cephesi camla kaplanmış, geceleyin geçidi aydınlatmak için de düz damına iki ışıldak yerleştirilmişti. Engelli kapıdan içeriye doğru asfalt bir yol gidiyordu. Yedigey bütün bu düzeni görünce yeniden kaygılandı.

Onlar kapıya yaklaştıkları sırada nöbet noktasından açık sarı saçlı, gencecik bir asker çıktı; yazlık üniformasının gömleğini, omuzundaki namlusu aşağı çevrilmiş otomatik tabancayı düzelterek, daha biçimli görünmek için başındaki şapkayı yeniden giyerek gelip iner-kalkar engelin önünde durdu. Artık oraya kimse yanaşamazdı. Fakat Yedigey yolu enlemesine kapatan engele kadar sokulunca bu yaşlı adama selam vermekten geri kalmadı. Açık mavi, çocuksu gözlerini Yedigey'e dikerek elini şapkasına götürdü.

— Merhaba! Kimsiniz siz? Nereye gidiyorsunuz?

Nöbetçinin çocuksu sertliği karşısında gülümsemekten kendini alamayan Yedigey;

— Yabancı değiliz, buralıyız biz, dedi. Yaşlı birinin ölüsünü getirdik de, gömütlüğe gömmek istiyoruz.

Çocuk yüzlü asker geviş getiren Karanar'ın dişli ağzından ürkerek geri çekilirken başını salladı.

— Geçiş izni olmadan giremezsiniz. Burası yasak bölgedir.

— Anlıyorum, ama biz yalnız gömütlüğe gideceğiz. Şurada, çok yakındadır. Ne var bunda? Hemen gömüp döneceğiz. Hiç oyalanmayız orada.

— Hayır, bırakamam. Buna yetkim yok.

Yedigey savaş madalya ve nişanlarının daha iyi görülmesi için devenin üzerinden eğildi.

— Bak, iki gözüm. Bizler gerçekten yabancı değiliz. Şu yakındaki Boranlı tren durağından geliyoruz. Adını işitmişsindir herhalde. Anlayacağın, buralıyız biz de. Gömütlükten başka yere gidecek değiliz.

— Anlıyorum anlamasına da...

Nöbetçi omuz silkerek içtenlikli bir konuşmaya başlamıştı ki, oradan gene Sabitcan yetişti, kendine önemli bir adam havası vererek yüksekten atıp tutmanın bir yolunu buldu:

— Burada ne oluyor bakayım? Neden yolumuzdan alıkonuluyoruz? Ben sendika bölge sovyeti üyesiyim.

Nöbetçi onu tınmadı bile.

— Buraya girilmemesi gerekiyor da onun için, diye kestirip attı.

— Nöbetçi yoldaş, size sendika bölge sovyeti üyesi olduğumu söyledim.

— Kim olursanız olun, giremezsiniz.

— Neden giremezmişiz?

— Yasak bölge.

— Öyleyse ne diye konuşmayı uzatıyorsunuz?

— Uzatan kim? Saygıdeğer birine benzediği için devenin üstündeki adama durumu açıklamaya çalışıyordum. Sonradan siz karıştınız. Aslında yabancılarla konuşmaya yetkili değilim. Nöbetteyim şu anda.

— Demek oluyor ki, gömütlüğe geçiş yok buradan?

— Yok. Yalnız gömütlüğe değil buradan hiçbir yere gidemezsiniz.

Sabitcan sinirlendi.

— Öyleyse yapılacak başka bir şey yok. (Yedigey'e döndü). Bunun böyle olacağını ta baştan kestirmiştim. «Ana-Beyit! Ana-Beyit!» diye başımın etini yediniz. İşte size Ana-Beyit! Tepe tepe kullanın!

Sabitcan'ın öfkeyle söylene söylene, yere tükürerek oradan uzaklaşması üzerine genç nöbetçinin karşında bir çeşit utanç duyan Yedigey babacan bir tavırla;

— Sen onun kusuruna kalma, oğul, dedi. Anlıyoruz, sen görevini yerine getirmekten başka bir şey yapmıyorsun. Orası öyle de cenazeyi biz şimdi ne yapacağız? Elimizdeki kütük olsa şuraya yuvarlar giderdik...

— Sizi anlıyorum. Ama elimden ne gelir? Bana ne söy-

lerlerse onu yapmak zorundayım. Buranın sorumlusu ben değilim ki...

— Eveeet. Öyle öyleee... Peki, sen nereli oluyorsun, oğul?

Böyle bir soru sorulması karşısında şaşkınlıkla karışık çocuksu bir sevinç duyan genç asker «a» seslerini «o» çıkaran bölgesel Rus ağzıyla, gülümseyerek.

— Vologda'lıyım, baba, dedi.

— Demek öyle... Sizin Vologda'da da gömütlüklere nöbetçi dikerler mi?

— Aman baba, sen neler söylüyorsun? Bizde gömütlüğe istediğin gibi gir, çık, kimse karışmaz. Ama burası öyle değil ki... Yasak bölge. Göğsündeki madalyalardan anlaşıldığına göre askerlik yapmışsın, savaşa katılmışsın; görevin ne demek olduğunu kendin de bilirsin. İstesen de, istemesen de sana verileni yapacaksın.

— Orası öyle... Yalnız, biz şimdi bu cenazeyi nereye gömeceğiz?

Bir süre ikisi de sustular. Az sonra genç asker başını iki yana salladı.

— Hayır, baba! Yapamam! Yetkim yok buna.

Yedigey ona söyliyecek bir şey bulamıyordu.

— Eh, ne yapalım? dedikten sonra orada şaşkın şaşkın dikildi.

Yüzünü arkada bekleyenlere çevirmekten utanıyordu. Öfkesi dinmek bilmeyen Sabitcan şimdi de Uzun Edilbay'a yaklaşmış, yol kazma makinesinin yanında onunla ateşli ateşli tartışıyordu :

— Ben ta baştan söyledim! Ölüyü ta buralara taşımanın ne gereği vardı? İşiniz-gücünüz boş inançlarla uğraşmak! Bu masallara kendi inandığınız yetmiyormuş gibi bir de başkalarını inandırmaya çalışıyorsunuz. Cenazeyi Ana-Beyit'e gömsünler de ne olursa olsun! Gömdünüz işte! Bir de bana benim işimin başına dönmemi, gömme işini ben olmadan da yapabileceğinizi söylüyordun. Hadi, gömün bakalım!

Uzun Edilbay bir şey söylemeden onun yanından uzaklaştı. İner-kalkar engelin yanında dikilen nöbetçiye yaklaşarak;

— Dinle, dostum, dedi. Askerliğimi yapmış biri olarak buranın düzenini az-çok bilirim. Kulübede telefon var mı?

— Var elbette.

— Öyleyse nöbetçi amirliğine telefon et, bölge halkından birkaç kişinin kapalı bölge içinde kalan Ana-Beyit gömütlüğüne girmek istediklerini söyle. Belki izin verir.

— Nasıl, Ana-Beyit mi dediniz?

— Evet, evet, Ana-Beyit. Bizim gömütlüğün adı böyle. Başka çıkış yolu olmadığına göre bir de telefon etmeyi deneyelim. Bizim için özel bir izin almaya çalışsın. Gömütlüğe varıp cenazemizi gömmekten başka hiçbir şey bizi ilgilendirmiyor. İnan bize, başka bir amacımız yok.

Nöbetçi alnını kırıştırdı, gövdesinin ağırlığını bir ayağından öbürüne vererek koyu koyu düşünmeye başladı.

Bunun üzerine Edilbay isteklerini üsteledi:

— Bu konuda herhangi bir kuşkun olmasın. Bizim bu isteğimizde buyruklara bir aykırılık yok. Nöbet tuttuğun yere birkaç yabancı geliyor. Sen de onların dileklerini üstlerine iletiyorsun. Senin yapacaklarının hepsi bu. «Neden yaptın bunu?» diye kimse sana soru sormaz. Ayrıca bizim isteğimizi yukarıya iletmek zorundasın. Tamam mı?

— Anlaşıldı. Şimdi telefon ederim. Yalnız, nöbetçi amiri durmadan nöbetçi kulübelerini dolaşır. O bakımdan bulmak kolay değildir. Biliyorsunuz, bölge çok geniş.

— *Ben* de *senin* yanında dursam? Telefonda konuşurken sorduğu şeylere hemen yanıt verirdim.

— Peki, sen de gel.

Böylece ikisi birden nöbetçi kulübesine girdiler. Kapı açık kaldığı için Yedigey konuşulanları duyuyordu. Nöbetçi er bir yerlere telefon ediyor, nöbetçi amirini arıyor, orada bulamayınca başka bir yerden soruyordu:

— Hayır, nöbetçi amirinin kendini arıyorum. Hayır, hayır... Önemli bir iş için gerekli... öyle mi? Peki...

Onlar orada aradıkça Yedigey sıkıntıdan yerinde duramıyordu. Nereye kaybolmuştu bu nöbetçi amiri? Bugün işler hep ters gidiyordu.

Sonunda buldular onu. Nöbetçi asker çınlayan sesiyle bağırmaya başladı:

— Yoldaş teğmen! Yoldaş teğmen!

Sonra da bölge halkından birkaç kişinin cenazelerini kapalı bölgedeki eski gömütlüğe gömme dileklerini ona iletti. Yedigey kulak kesilmiş, konuşmayı dinliyordu. Şimdi teğmen, «Bırak gitsinler!» derse bu iş bitmiş demekti. «Aferin şu Uzun Edilbay'a! Ne de olsa kafası çalışan çocuk!» Yedi-

gey kendi kendine böyle düşünürken konuşmanın uzadıkça uzadığını farketti. Nöbetçi er karşıdan sorulanları yanıtlıyordu:

— Evet... Kaç kişi mi? Altı kişiler. Bir de cenaze var. Yaşlı bir adammış. Başlarındaki adam deveye binmiş. Yedeğinde vagon çeken bir traktör, bir de yol kazma makinesi var... Bunları gömüt kazmak için getirmişler. Öyle diyorlar, yoldaş teğmen. Nasıl? Onlara ne diyeceğim? Olmaz mı diyeyim? İzin verilmiyor mu? Emredersiniz!

Tam o sırada Uzun Edilbay'ın konuşması başladı. Askerin elinden telefon almacını kapmış, kendisi durumu anlatmaya çalışıyordu:

— Yoldaş teğmen, kendinizi bizim yerimize koyun. Yoldaş teğmen, ta Boranlı durağından geldik buraya. Şimdi ne yapacağız? Bizim durumumuza girin lütfen. Buralıyız, merak etmeyin, kötü bir niyetimiz yok. Yanımızda getirdiğimiz ölüyü gömüp hemen döneceğiz. Nasıl? Ne dediniz? Öyle şey olur mu? Peki, kendiniz gelirseniz daha iyi anlatırsınız. Yanımızda bir büyüğümüz var. Savaşta bulunmuş, düşmanla çarpışmış. Ona kendiniz açıklayın.

Uzun Edilbay kulübeden hayli canı sıkkın çıktı, fakat teğmenin az sonra geleceğini, durumu yerinde bir çözüme bağlayacağını söyledi. Onun arkasından nöbetçi de aynı şeyi söyledi. Nöbetçi amirinin duruma el koymak istemesinden sonra genç asker rahatlamıştı. Şimdi çizgili engelin önünde bir ileri, bir geri dolaşıp duruyordu.

Boranlı Yedigey ne yapacağını bilemiyordu. İşin bu biçime dökületeğini nereden aklına gelirdi? Teğmenin gelmesini beklemekten başka çıkar yol yoktu. Karanar deveyi götürüp yol kazma makinesinin kepçesine bağladı, sonra gene kapı engelinin önüne geldi. O bunları yaparken araç sürücüleri Kalıbek ile Jumagali kendi aralarında alçak sesle konuşuyorlar, sigaralarını tüttürüyorlardı. Sabitcan ilerde sinirli sinirli gezinirken Kazangap'ın güveyi cenazenin yanında duruşunu hiç bozmadan oturuyordu.

Ayyaş güvey uzaktan Yedigey'e seslendi :

— Yedike, bizi bırakacaklar mı? Ne diyorsun?

— İsterse bırakmasınlar... Az sonra teğmenin kendisi gelecek. Bırakmamaları için bir neden yok ki... Casus muyuz biz, neyiz?.. Orada oturup durma da in aşağı. Biraz dolaşırsan açılırsın.

Saat üçe gelmişti. Ana-Beyit'e fazla bir yolları kalmamakla birlikte hâlâ gidip gitmeyecekleri belli değildi. Yedigey nöbetçiye döndü:

— Oğul, komutanını çok mu bekleyeceğiz?

— Hayır, beklemezsiniz. Şimdi gelir. Altında arabası var, on-on beş dakika sürer sürmez...

— İyi öyleyse, bekleyelim. Bu dikenli teli çekeli çok mu oldu?

— Epeyce oldu. Biz çektik onu. Buraya bir yıl önce geldiğime göre altı ayı doldurmuştur.

— Ya, demek öyle! Buraya çit çekildiğini ben de bilmiyordum. İşte bütün bunlar bu yüzden çıktı. Cenazeyi buraya gömmek düşüncesini ben ortaya attığım için onlara karşı kendimi suçlu sayıyorum. Ana-Beyit bizim eski gömütlüğümüzdür. Gömmeye getirdiğimiz Kazangap ise çok iyi bir insandı. Demiryolu durağında tam otuz yıl birlikte çalıştık. İnsan böyle birisi için en iyisini yapmak istiyor...

Genç asker Boranlı Yedigey'in anlattıklarından sonra ona acımaya başladı.

— Baba, beni dinle, dedi iş bitirmek isteyen bir sesle. Nöbetçi amiri Teğmen Tansıkbayev gelince durumu ona olduğu gibi anlatırsınız. İnsan değil mi, anlar. O da yukarıya rapor etti mi bir de bakmışsınız, izin çıkıvermiş!..

— Gösterdiğin iyi niyetten ötürü teşekkürler. Şimdilik bundan başka bir çıkar yol göremiyorum. Nasıl dedin, teğmenin soyadı Tansıkbayev mi?

— Evet, Tansıkbayev. Buraya yakınlarda geldi. Yoksa tanıdık biri mi? Sizlerdendir. Belki de hemşehriniz filandır.

Yedigey güldü.

— Nereden tanıyacağım, oğul? Sizde İvanov'lar neyse, bizde de Tansıkbayev'ler o... Çok var. Bu soyadını taşıyan biri aklıma geldi de...

O sırada nöbetçi kulübesinde telefon çaldı, asker oraya seğirtti. Yedigey engelin önünde tek başına kalmıştı. Kaşları çatıldı. Yasak bölgenin içindeki yoldan araba geliyor mu, diye ikide bir bakarken suratı asıldıkça asıldı, başını iki yana sallamaya başladı. «Akdoğan bakışlının oğlu olmasın bu teğmen?» diye geçirdi içinden. «Yok canım, daha neler? Nerden de aklına geldi o herif? Aynı soyadı taşıyan az insan mı var? O adamın oğlu olamaz... Sonra Tansıkbayev'le gerektiği biçimde hesaplaşmadık mı? Çıkar onu aklından! Ne de ol-

sa gerçekler bir gün su yüzüne çıkıyor. Çıkıyor... Kim ne yaparsa yapsın gerçekleri gören birileri oluyor en sonunda...»

Bir kenara çekildi, mendilini cebinden çıkardı, göğsünde iliştirili savaş madalyalarını, nişanlarını, başarı şeritlerini parlatmaya koyuldu. Teğmen Tansıkbayev geldiğinde bir bakışta gözüne çarpmalıydı.

XII

Akdoğan bakışlı Tansıkbayev'le kozlarını şöyle paylaşmışlardı.

1956 baharının sonuna doğru çevredeki bütün istasyonlardan, duraklardan çağrılan demiryolcular Kumbel istasyonunda büyük bir toplantı düzenlemişlerdi. Görevlerinin başında yalnız o gün nöbet tutanlar kaldılar. Boranlı Yedigey birçok toplantıya katılmıştı, fakat o gün toplanan kalabalık gibisini anımsamıyordu.

Toplantı istasyonun büyük lokomotif onarım atelyesinde düzenlendi. İşçiler koca atelyeyi tıka basa doldurdukları gibi, bir bölümü de çatıya tırmanıp kirişlere oturdular. Fakat en çok o gün yapılan konuşmalar dikkat çekiciydi. Beriya'nın (40) yaptıklarını didik didik ettiler. Kahrolasının gözünün yaşına bakmadan cellatlık yaftasını yapıştırdılar. O gün akşama dek konuşma kürsüsüne biri çıktı, biri indi. Atelye işçileri bile çıkıp konuştular. Dinleyiciler yerlerinde mıhlanmışlar gibi hiçbiri kalkıp gitmedi. Kürsüdeki seslerin gürlemesinden, alkışlardan yer gök inliyordu. Yedigey kalabalık içinde yakında birinin, «Fırtınanın denizi allak bullak etmesine benziyor!» dediğini işitti. Gerçekten de öyleydi. Cephede saldırıya hazırlandıkları zaman da yüreği öyle küt küt atar, göğsünden dışarı fırlayacakmış gibi olurdu. Çok da susamış, ağzının içi kurumuştu. Ama o kalabalıkta nasıl kalkıp da su bulacaktı? İster istemez katlanmak zorunda kaldı. Toplantıya ara verildiği bir sırada Yedigey yerinden kalktı, kalabalığı yararak atelyenin parti yöneticiliğine getirilmiş bulunan eski istasyon şefi Çernov'un yanına vardı. Çernov toplantı başkanlık kurulunda bulunuyordu.

(40) Stalin döneminde gizli polis örgütü KGB'nin baş yetkilisi. (Ç.N.)

— Andrey Petroviç, kürsüden ben de konuşabilir miyim?

— İstedikten sonra neden konuşamayacaksın?

— Çok istiyorum ama önce size bir danışayım, dedim. Anımsıyor musun, Boranlı durağında Abutalip Kuttıbayev diye biri çalışırdı. Durağa gelen müfettişlerden biri Yugoslavya ile ilgili anılarını yazdı diye onun hakkında rapor düzenlemişti. Kuttıbayev orada partizanlarla birlikte çarpışmıştı da. Bununla kalsa iyi, aynı müfettiş adamcağıza bir sürü şey yakıştırdı. Yanında kendisi gibi Beriya'nın iki adamıyla birlikte onu alıp götürdüler. Kuttıbayev bu yüzden, hiç yere öldü gitti. Anımsadın onu, değil mi?

— Evet, evet. Karısı bize gönderilen yazıyı almaya gelmişti.

— Tamam işte. Sonra o aile yoklara karıştı. Toplantıda konuşanları dinledim de ne düşündüm, biliyor musun? Yugoslavya ile aramızda herhangi bir anlaşmazlık filan yok şimdi. Öyleyse suçsuz insanlar ne diye boşuna acı çeksinler? Abutalip'in çocukları büyüdüler, okula gitme çağları geldi. Artık bu gibi pislikler temizlense de babasız yavrucaklar daha fazla baskı altında kalmasalar. Ya değilse gene mimlenecekler, rahat yüzü görmeyecekler...

— Dinle beni, Yedigey! Söz almak istediğin konu bu mu?

— Evet, bu ya.

— O müfettişin adını, soyadını biliyor musun?

— Bilmiyorum ama öğreniriz. O günden sonra kendisini bir daha görmedim.

— Şimdi nereden öğreneceksin? Sonra raporu onun yazdığı konusunda elinde sağlam kanıtlar var mı?

— O yazmayıp da kim yazacak?

— Yoo, öyle deme! Bu gibi durumlarda dayanacağın gerçek kanıtların bulunmalı. Bir de başka türlü çıkarsa ne yapacaksın? Şaka değil bu. Bak, en iyisi sen ne yap! Alma-Ata'ya bir mektup yazıp bütün bildiklerini anlat. Cumhuriyetin parti merkez komitesine konuyu bütün açıklığıyla iletirsen işin aslı olduğu gibi ortaya çıkar. Şimdi böyle şeyleri savsaklamazlar. Kendi gözlerinle görüyorsun.

O gün toplantıda Yedigey de herkesle birlikte, «Yaşasın partimiz! Partimizin çizgisini onaylıyoruz!» diye bağırmıştı. Toplantının sonuna doğru gerideki sıralarda birisi bir marş söylemeye başladı. Birkaç ses de onu destekledi. Bunun üzerine

koca atelyeyi dolduran kalabalık, Sovyet insanlarının her yerde benimsedikleri, SSCB.'nde çok sevilen bu marşı hep bir ağızdan söylediler. Yedigey böylesine büyük bir insan topluluğunun bir arada şarkı ya da marş söylemesine ilk kez tanık oluyordu. Toprağın tuzu ve terini oluşturan kişilerle yan yana bulunmanın onurlandırıcı, coşturucu, aynı zamanda acı veren bilinci onu denizin dalgaları gibi kapıp ta uzaklara götürmüştü. Emekçilerin marşı ağızlarda ses olup yükseliyor, dalga olup kabarıyor; yürekleri yiğitlikle, coşkuyla, dolduruyordu. Çok heyecanlandığı zamanlar olduğu gibi, Yedigey kendini gene Aral gölünün sularında hissetti. Gene özgür bir martı olup köpük saçan dalgalar —alabaşlar— üstünde kanat çırptı.

Eve döndüğü zaman da içinde aynı bayram havası esiyordu. Çay içerlerken Ukubala'ya toplantıyı, konuşulanları anlattı. Kendisinin de konuşmak istediğini, buna karşılık atelye parti yöneticisi Çernov'un verdiği yanıtı söyledi. Ukubala onu dinlerken çay üstüne çay dolduruyor, Yedigey ara vermeden hepsini içiyordu. Ukubala dayanamadı;

— Sana ne oldu? Koca semaveri boşalttın? dedi.

— Toplantıda çok susamıştım, ama o kalabalıkta kalkacak, kımıldanacak gibi değildi. Herhalde çok heyecanlandığım için böyle oldu. Sonra toplantı bitip de dışarı çıktığımız sırada bir de baktım, bizim yöne doğru bir yük treni kalkıyor. Kaçırmamak için hemen atladım. Makinist bizim oradan Tögrek-Tama'dan Jandos değil miymiş? Yanındaki sudan içtim ama çayın yeri başka.

Ukubala kocasının çayını tazeledi.

— Evet, anlaşılıyor, çok susamışsın... Bak sana ne diyeceğim: İyi etmiş de Abutalip'in çocuklarını düşünmüşsün. Madem dönem değişti, işler böylesine kızıştı; sen de kimseden geri kalma, üzerine düşen görevi yap. Mektup yazmak kötü bir şey değil; gelgelelim mektubun yazılması, gönderilmesi, okunması, üzerinde düşünülüp bir sonuca varılması çok zaman alır. Sen en iyisi Alma-Ata'ya kendin git. Orada olanları istediğin gibi anlatır, açıklarsın.

— Nasıl, Alma-Ata'ya mı gideyim? En büyük yetkililere kendim mi anlatayım istiyorsun?

— Neden olmasın? İş başa düştü bir kez. Orada bir de dostun var. Adam kaç kez adres bıraktı, çağıra çağıra dilinde

tüy bitti. Ben gelemiyorsam sen yalnız git. Çocukları kime bırakacağız? Fazla gecikmeden yap bu işi. Hemen iznini al. Kaç yıldır izin kullanmıyorsun. Yerinde, büyük adamlara her şeyi tek tek açıklarsın.

Yedigey karısının düşünceliliğine şaştı.

— Kadın, bakıyorum da, söylediklerinin hepsi doğru. Biz bu işi iyi bir düşünelim.

— Fazla düşünmene gerek yok. Fırsat bir kez ele geçer. Bence gecikmesen daha iyi edersin. Ayrıca Afanasi Fivanoviç seni destekler, yol gösterir. Ondan başka kime başvuracaksın?

— Kolay değil bu işler.

— Ben de onun için söylüyorum ya. Geciktirmeye hiç gelmez. O işler bitince evin gereksinmeleri için birkaç şey alırsın. Çocuklar büyüdüler, Saule bu güz okula başlayacak. Düşündün mü bunu? Yatılı okula verecek miyiz, vermeyecek miyiz? Düşündün mü hiç?

— Düşündüm, düşünmez olur muyum?

Yedigey böyle söylemekle birlikte büyük kızının büyüyüp okul çağına gelmiş olmasından dolayı çok şaşırdı, fakat şaşkınlığını belli etmedi.

— Madem düşündün, hemen git oraya, hepimizin onlar yüzünden neler çektiğimizi anlat. Babaları aklanmadıysa bile yetimler temize çıksınlar. Sonra zamanın artarsa çocuklar için, benim için bir şeyler bakarsın. Yıllardır aynı öteberiyi giyiyorum, yaşımıza-başımıza uygun şeyler alırsın.

Ukubala bunları söylerken belli belirsiz içini çekti. Yedigey karısına baktı ve çok şaşırdı. Ne tuhaf, sürekli yan yana yaşadığı karısında o anda gördüğü değişikliği daha önce hiç farketmemişti. Gerçi genç değildi artık, fakat yaşlanmış da sayılmazdı. Gene de yeni, kendine yabancı gelen bir hava sezdi onda. Sonra bunun neden ileri geldiğini anladı: Ukubala'nın duruşuna bir bilgelik gelmiş, saçlarına ilk kır düşmüştü. Şakağında ağaran yalnızca birkaç tel vardı, fakat bunlar görülüp geçirilenleri anlatmaya yetiyordu...

Ertesi gün Yedigey bir yolcu kimliğiyle Kumbel'deydi. Alma-Ata trenine binmek için buraya ters yönde bir yolculuk yapmıştı. Gene de acımadı fazladan yolculuğa, çünkü ne olursa olsun Yelizarov'a gelişiyle ilgili bir telgraf çekmesi gerekiyordu. Bunu da ancak Kumbel istasyonundan yapabilirdi.

Sonra Moskova - Alma-Ata treni geldi. Kuşetli vagonda

üst ranzada bir yer vermişlerdi ona. Yedigey eşyalarını yerleştirdikten sonra dışarı çıktı, bir yolcu olarak Boranlı durağına bakmak için pencere önünde dikilmeye başladı. Önünde iki günlük yolculuk vardı, sonra ranzaya çıkar istediği kadar uyurdu. Böyle düşünmekle birlikte ikinci gün sıkılmaya başlayacaktı. İşsizlik, bir şey yapmadan oturmak öylesine zordu ki! Oysa trende durmadan yiyip içen, uyuyan, miskin miskin yatan bir sürü insan vardı.

Bununla birlikte ilk gün, özellikle ilk saatler bayram sevinci içinde yaşadı, bunun hemen ardından da evini uzun süre bırakmamış olmaktan ileri gelen bir kaygı duydu.. Böyle bir yolculuk için istasyondaki mağazadan satın aldığı yeni şapkası, tertemiz gömleği, savaş zamanından kalma, Kazangap'ın, giymesi için verdiği ceketiyle pencerenin dibinde göğsünü kabartarak dikilirken çok heyecanlıydı. Kazangap ona bu ceketi verdiği zaman göğsünde madalyaları, nişanlarıyla külot pantolonuna, ince dana derisinden çizmelerine çok uyacağını söylemişti. Ağırbaşlı bir görünüş için bir çift güzel çizme ile yeni bir şapkayı bir erkekte şart koşan Yedigey dana derisinden çizmesini pek beğenirdi. Şimdi çizmesinin yanında bir de şapkası olmuştu.

Pencerenin yanında dikilirken gelip geçenler saygıyla yana çekiliyorlar, onu şöyle bir süzüyorlardı. Giyimi-kuşamı yanında heyecanlı, kendine güvenen duruşuyla da dikkatleri çekiyor olmalıydı.

Tren, baharın yeşerttiği engin Sarı Özek kırlarında her zamanki yolculuklarından birini daha tamamlamaya çalışıyor; önünde uzanan, o yaklaştıkça uzaklaşan aydınlık ufuk çizgisini yakalamak istercesine durmadan koşturuyordu. Şimdi iki doğa varlığı serilmişti Yedigey'in gözlerinin önünde: Dümdüz bozkır ve mavi gökyüzü. Bu ikisi uzaklarda birbiriyle sürekli birleşiyorlar, tren koştukça daha uzağa gidiyorlardı.

İşte Boranlı yöresi de gözüktü. Yedigey buralarda toprağın bütün girinti-çıkıntılarını, bütün taşları avucunun içi gibi bilirdi. Boranlı durağına yaklaştıkça, sanki yıllardır bu yerlerden ayrı kalmış da şimdi yeniden görüyormuş gibi pencerenin önünde kıvır kıvır kıvranıyor, bıyığının altından gülümsüyordu. İşte durağın kendisi! Semafor, evcikler, evlerin yanlarındaki minicik yapılar, deponun önünde istiflenmiş travers ve ray yığınları birbiri ardından geçtiler ve bütün bunlar trenin o hızıyla, çevredeki engin boşluğun ortasında, demiryoluna ge-

lip yapışmış gibi gözüktüler. Yedigey kendi kızlarını da görebildi. Batıdan doğuya giden bütün yolcu trenlerini karşılıyor olmalıydılar. Dikkatleri üzerlerine çekmek için sıçrıyorlar, ellerini sallıyorlardı. Yedigey'in pencereresinin önünden geçerlerken küçük saç örgüleri gülünç bir biçimde çırpınıyor, yüzleri gülümsüyor, gözleri parlıyordu. Yedigey içgüdüsel bir hareketle pencereye yapıştı, onlara el salladı, tatlı sözler söyledi, fakat ya onu görmemişler ya da tanımamışlardı. Kızları onu karşılamaya çıktılar diye gene de çok sevindi. Pencerenin önünde dikilen, özenle giyinmiş bu adamın kızlarının, evinin, yıllardır içinde yaşadığı durağının az önce geride kaldığını yolculardan hiçbiri ayrımsamadı. Hele durağın ilerisindeki sürünün arasında devesi Karanar'ın da yayıldığı hiçbirinin aklına gelmedi. Yedigey kara devesini ta uzaktan tanıdı, gözleri ılındı.

Boranlı'dan birkaç durak uzaklaşınca da uyudu. Tekerlerin raylarda çıkardığı ölçülü tıkırtılar, vagon komşularının alçak sesli konuşmaları arasında geçen uzun ve tatlı bir uykuydu bu.

Ertesi gün öğleye doğru Çimkent'ten başlayıp Semireçye boyunca uzanan Aladağlar gözüktü pencereden. Aman ne dağlar, ne güzel bir görüntüydü bu! Boranlı Yedigey, Alma-Ata'ya varıncaya değin demiryolunu izleyen karlı sırtların görkemli görüntülerini gözlerini ayırmadan seyrettiyse de gene doyamadı. Sarı Özek bozkırlarının enginliğine alışmış gözler için bu yükseklikler bir mucize, sonsuz bir yüceliğin seyri gibi bir şeydi. Aladağlar yücelikleriyle onda yalnız hayranlık uyandırmakla kalmamışlar, aynı zamanda onları seyrettikçe düşünme isteği uyandırmışlardı. O da dağlara baka baka düşündü, bundan büyük bir zevk aldı. Düşüncelerinde, henüz tanımadığı yetkili kişilerle karşılamaya hazırlanıyor; onların, geçmişin yanlışlarının bir daha tekrarlanmayacağını söyleyeceklerine inandığı için, Abutalip'in ve ailesinin başına gelen acı olayları onlara anlatmak istiyordu. Bu işin içinden çıksınlar, çocukların durumlarını düzeltecek kararı alsınlardı. Abutalip'in kendisini diriltmek olanaksızdı, ama hiç olmazsa çocukları sıkıntılı günler yaşamamalılar, yolları, önlerinde açık olmalıydı. Büyük oğlan Daul bu sonbahar okula gidecekti; çocukcağız hiçbir şeyden korkmadan, çekinmeden gitmeliydi okula. Peki ama neredeydi şimdi onlar? Ne gibi güçlüklerle karşılaşıyorlardı? Zaripa nasıldı?

Yedigey, sevdiği bu insanlar aklına gelince içi bir tuhaf oldu. Oysa bir vakitler olmuş şeyleri unutup durulmanın zamanı çoktan geçiyordu. Zaripa da onun, kendini unutması için gizlice kaçmamış mıydı? Ancak Yedigey'in olanları ne derece unuttuğunu yalnız Ulu Tanrı bilirdi. Aralıksız acı çekmiş, yazgısına boyun eğerek acılarını dindirmeye çalışmıştı. Ama kime dinletirdin bunu, seni kim anlardı? Göğe destek olan başı karlı dağlara mı anlatsaydı derdini? Ama bu yücelikleriyle onların insanın dünyada çektikleriyle ne gibi ilişkisi olabilirdi? Onlar bu yüzden yüceydiler. Yeryüzünden birçok ölümlü gelip geçsin, onlarsa yerlerinde değişmeden kalsınlar; birçok insan onlara bakarak düşüncelere dalsın, onlarsa bir şey olmamış gibi suskun dursunlar diye yüceydiler...

Yedigey böyle derin düşüncelere daldığı sırada, Abutalip'in, «Raymalı-Ağa ile Kardeşi Abdilhan'ın Öyküsü»nü yazdıktan sonra ona söyledikleri hatırına geldi. Abutalip Kazangap'ın ağzından derlediği bu söylence üzerinde uzun süre düşünmüş olacak ki, yaşam yolunda karşılaşan Raymalı-Ağa ile Begimay gibi kişilerin birbirlerine mutluluk kadar acı da getirdiklerini, çünkü birbirlerini, bir insanın başkalarının yargılarına bağımlı olması gibi bugüne dek çözülmemiş bir insanlık dramıyla karşı karşıya bıraktıklarını anlatmıştı. Raymalı-Ağa'nın yakınları da bunu onun iyiliği için yaptıklarına inanarak ona böyle davranmamışlar mıydı? Yedigey o zaman Abutalip'in söylediklerini, bunun doğruluğunu kendi üzerinde deneyinceye, yeterince acı çekinceye dek yalnızca akıllıca söylenmiş sözler olarak kabul etmişti. Zaripa ile onun ilişkisi böyle bir öyküden yıldızların yerden uzak olduğu denli uzak olmakla, onun Zaripa'yı düşünüp sevmesi dışında aralarında herhangi bir şey geçmemekle birlikte aralarındaki ilişkinin kaçınılmaz çözümsüzlüğünden kurtulmak isteyen Zaripa ilk darbeyi seve seve üzerine almıştı. Ama gitme kararını bıcakla kesip atarcasına verirken onu hiç düşünmemiş, bu kararın ona neye mal olacağını hiç aklına getirmemişti. Yedigey sağ kalabildiğine şükrediyordu. Şimdi bile öyle acılı anları oluyordu ki, Zaripa'yı görebilmek, sesini bir kez olsun işitebilmek için gerekirse dünyanın ta öbür ucuna gitmeye razıydı...

Abutalip'in anlattığı şeylerden biri daha hatırına gelince kendi kendine güldü. Almanya'da Goethe adını taşıyan büyük bir adamın, ulu bir ozanın yaşamış bulunduğunu öğrenmek o zaman onu çok şaşırtmıştı. Kazakça'da Gothe söz-

cüğü insanın aklına pek hoş bir anlam getirmiyordu, bununla birlikte önemli olan bu değildi, herkes kendine verilen adı taşırdı. Yaşlı Goethe de —o zaman yetmişini geçmiş— sözde genç bir kıza vurulmuş, genç kız da ona gönül vermiş. Bu durumu herkes bildiği halde kimse bu Goethe'nin ellerini, ayaklarını bağlamaya, onun deli yerine koymaya kalkmamış... Buna karşılık Raymalı-Ağa'ya nasıl davranmışlardı? İyiliğini istiyoruz diye adamcağızın onurunu kırmamışlar, onu mahvetmemişler miydi?.. Zaripa da kendine göre onun iyiliğini istemiş, vicdanının sesini dinleyerek nasıl davranması gerekiyorsa öyle davranmıştı. Ama böyle yaptı diye Yedigey ona gücenik değildi. Zaten insan sevdiğine gücenemezdi. Eğer kusur aramak gerekirse kusuru, suçu kendinde arardı. Sevdiği kötü olacağına kendisi olsun daha iyiydi... Seni bırakıp gittiğinde bile, eğer elinden gelirse onu unutmamalı, hep sevmeliydin...

Yedigey de hep Zaripa'yı anarak, severek, Abutalip'i, çocuklarını düşünerek yapıyordu bu yolculuğu...

Tren Alma-Ata'ya hayli yaklaştığı bir sırada Yedigey'in birden hatırına geldi: Ya Yelizarov yerinde değilse? Gördün mü şimdi? Daha önce nasıl olmuş da düşünmemişti bu *olasılığı? Yalnız onun değil, Ukubala'nın da aklına* gelmemişti böyle bir şey. Kendileri Sarı Özek'ten hiç ayrılmamacasına nasıl yaşıyorlarsa Yelizarov'u da öyle sanmışlardı. Afanasi İvanoviç'in evinde bulunmaması pek olağan bir şeydi, çünkü bilimler akademisi üyesi olarak her yere çağrılan, her yerde aranan biriydi. Başka bir yere görevli gitmiş de olabilirdi. «İşte o zaman çattık belaya!» diye kaygılandı Yedigey. Böyle bir durumda Kazak gazetesinin yönetim yerine başvurmaktan başka çıkar yol kalmıyordu, oranın adresi her sayıda bulunurdu. Gazetede ona nereye gideceği, ne yapacağı konusunda yol gösterirlerdi. Bu gibi durumlarda ne yapılması gerektiğini gazetecilerden daha iyi kimse bilemezdi... Her şey evde nasıl da kolay gözüküyordu? Hazırlan ve gidiver! Ama şimdi Alma-Ata'ya yaklaştıkça Boranlı Yedigey'in kaygıları artıyordu. Boşuna dememişler, «Kötü avcı avını evde düşünür.» diye... Evdeki hesap çarşıya uymuyordu işte. Yelizarov'a bel bağlamasının birçok nedeni vardı. Bir kere yakından tanıdığı, Boranlı durağında evine pek çok kez uğramış, Abutalip'in durumunu bilen bir kişiydi. Ona her şeyi uzun uzun anlatmaya hiç gerek yoktu. Oysa tanımadığı

kimselere nasıl anlatacak, işin neresinden başlayacaktı? Mahkemede ifade verir gibi tanıklık mı edecekti, yoksa ondan söylediklerini kanıtlamasını mı isteyeceklerdi? Hiçbirini bilmiyordu. Onu dinleyecek biri çıkacak mıydı, dinledikten sonra ne diyeceklerdi? «Kimsin sen? Niçin Abutalip Kuttıbayev'i *temize çıkarmak için bunca çaba* gösteriyorsun? *Onunla* ne ilgin var? Kardeşi, akrabası, hemşehrisi misin?» diye sormazlar mıydı?

Bu sırada tren Alma-Ata'nın dış mahallelerine girmişti. Yolcular öteberilerini toplayıp çıktılar, koridorda beklemeye başladılar. Onlar gibi Yedigey de hazırdı. İşte gar gözüktü, yolculuk bitti bitecekti. Peron yolcu karşılayan, yolculuğa hazırlanan insanlarla dopdoluydu. Tren yavaş yavaş duruyordu. Kaynaşan insan kalabalığı arasında Yedigey birdenbire Yelizarov'u gördü ve çocuk gibi sevindi. Yelizarov gülerek şapkasını sallıyor, vagonun yanında yürüyordu. İşte şans diye buna derlerdi! Yedigey onun kendini ta garda karşılamaya geleceğini hiç düşünmemişti. Uzun süredir, geçen güzden beri görüşmüyorlardı. Afanasi İvanoviç yaşlı bir insan olmakla birlikte her zamanki gibi hareketliydi, zayıf yapısı da hiç değişmemişti. Kazangap bu özelliklerinden dolayı ona «Argamak Afanasi» derdi. «Argamak»ın saf kan koşu atı anlamına geldiğini bilen Yelizarov bunu kendine yapılmış bir iltifat sayar, «Senin argamak yaşlandı artık.» diye şakayı sürdürürdü. Sarı Özek'e geldiği zamanlar üstünde hep işçi giysisi, ayaklarında muşamba çizmeler, başında gün görmüş kepi olurdu. Ama durağa iner inmez ona pek yakışan koyu boz takımını giyerek boyunbağı takardı. Onu görünce yarı yarıya kırlaşmış saçlarıyla boz giysisinin iyi bir uyum sağladığını farkederdiniz.

Tren gittikçe yavaşlarken Yelizarov da vagonun yanında yarı dönük yürüyor, dostuyla az sonra görüşmenin verdiği sevinçle gözleri ışıl ışıl parlıyordu. Değer verdiği bu kişinin sevinci Yedigey'i de etkiledi, trendeki kuşkularından tümüyle kurtuldu. «İyi bir başlangıç, yolculuğum başarıyla sonuçlanır inşallah!» diye düşündü.

— *Yıllardan sonra bugünü de görebildik çok şükür!* dedi Yelizarov. Hoş geldin! Nasılsın Boranlı? İyi misin?

Birbirlerine sarıldılar. Çevresindeki kalabalıktan ve karşılaşmanın sevincinden dolayı Yedigey biraz şaşırdı, nasıl davranacağını bilemedi. Garın arkasındaki alana çıkana de-

ğin Yelizarov onu soru yağmuruna tuttu. Boranlı durağındakilerin sağlık durumlarını, Kazangap'ı, Ukubala'yı, Bökey'i, kızları tek tek sordu. Durak şefinin şimdi kim olduğunu, Karanar'ı bile unutmadı.

Aklına gelen bir şeyden dolayı gülümseyerek;

— Boranlı Karanar ne yapıyor bakalım? Gene her zamanki gibi kendini aslan sanıp kükrüyor mu? dedi.

— Ne yapsın? Yiyip yiyip azıyor. Sarı Özek bir baştan bir başa onun, canının istediği yerde gezebilir.

Garın arkasında pırıl pırıl parlayan büyük, siyah, «ZİM» marka bir araba duruyordu. 1950 yıllarının bu en gözde arabasını Yedigey daha önce hiç görmemişti.

— İşte bu da benim Karanar'ım, diye takıldı Yelizarov. Ön kapıyı açtıktan sonra Yedigey'i içeriye buyur etti.

— Peki, kim sürecek bunu?

— Ben ne güne duruyorum? Yaşıma başıma bakmadan bu işe heves sardım. Bizim Amerikalılardan geri kalır yanımız mı var?

Yelizarov böyle dedikten sonra direksiyon başına oturdu, kırk yıllık sürücü gibi motoru çalıştırdı. Kalkmadan önce Yedigey'in yüzüne sorarcasına baktı.

— Geldiğine çok sevindim. Ancak uzun süre kalacak mısın, önce onu söyle!

— Afanasi İvanoviç, buraya bir iş dolayısıyla geldim. İşimin ne kadar süreceğini bilmiyorum. Önce size danışacağım.

— Zaten iş için olmasa Sarı Özek'teki köşenden rahatını bozup çıkmayacağını biliyorum. Neyse, bak şimdi ne yapalım! Önce bize uğrayalım. Bizden başka yerde kalamazsın. Hadi, itiraz etmeye kalkma! Otel filan olmaz! Benim özel konuğumsun. Ben Sarı Özek'e geldiğimde nasıl yapıyorsam, şimdi sen de öyle yapacaksın. Sıydın sıyı bar, Kazak'ça öyle söylenirdi, değil mi? Saygıya saygı var, anlamında...

— Evet, aşağı yukarı o anlama gelir.

— Eh, kararımızı verdik demektir. Böylece ben de yalnızlıktan kurtulmuş olurum. Karım Yuliya Moskova'ya oğlumuzun yanına gitti, ikinci torunumuz dünyaya gedi de... Sevinçli günlerinde genç çifti yalnız bırakmak istemedi.

— İkinci torunumuz mu dediniz? Kutlarım sizi!

Yelizarov şaşkınlıkla omuzlarını kaldırdı.

— Evet, ikinci torunum oldu diye seviniyorum. Dede olunca anlarsın beni. Gerçi o günler sana uzak daha... Senin yaşındayken benim başımda kavak yelleri eserdi. Onun için şimdi aramızdaki yaş farkına karşın birbirimizi anlayabilmemizden dolayı çok şaşırıyorum... Eh, yola çıkalım artık. Kentin içinden geçip gideceğiz. Ta şu yukarıya çıkacağız. Doruklarında kar bulunan şu dağları görüyorsun ya, oraya işte. Medeo bu dağların dibindedir. Hani, sana anlatmıştım, bizim ev kentin dış mahallelerinde, hemen hemen köydedir, diye.

— Anımsamaz olur muyum, Afanasi İvanoviç? Evinizin dere kıyısında olduğunu, suların şırıl şırıl akışını dinlediğinizi anlatırdınız.

— Şimdi kendin göreceksin hepsini. Kentin içinden geçerken gündüz gözüyle her yeri göstereyim sana. Buranın en güzel mevsimi. Ağaçlar çiçek içinde.

Gardan başlayan cadde hiç bitmeyecekmiş gibi dümdüz uzayıp gidiyor; kavaklar, parklar arasından geçerek gitgide yükseliyordu. Arabayı yavaş sürüyordu Yelizarov. Giderlerken neyin nerede bulunduğunu ,devlet dairelerini, büyük mağazaları tek tek tanıtıyordu. Kentin tam göbeğinde, dört yandan açık büyük bir alanın ortasında bir yapı duruyordu. Resimlerinden dolayı Yedigey burasını hemen tanıdı: Hükümet binasıydı.

— Merkez Komitesi buradadır, diye açıkladı Yelizarov.

Ertesi gün yollarının buraya düşeceğini akıllarının köşesinden bile geçirmeden ilerlediler. Düz caddeden sola saptıkları sırada Boranlı Yedigey tanıdığı başka bir yapıya daha rasladı. Burası da Kazak operasıydı. Birkaç blok sonra yeniden dağlara yöneldiler ve Medeo'ya doğru uzanan yolda ilerlemeye başladılar. Dümdüz uzanan cadde bahçeli evler, su kanalları arasından geçiyordu. Baharda karların erimesinden ötürü dağlardan güldür güldür akan sel suları buradaki kanalları taşırırcasına doldurmuştu. Ağaçlar, bahçeler çiçeklerle donanmıştı.

— Çok güzel! dedi Yedigey.

— Bu mevsimde geldiğin için çok talihlisin. Alma-Ata'dan daha güzel kent yok bence. Kışı da güzeldir, ama baharı başka. İnsanın ozan olası geliyor.

— Bakıyorum, keyfiniz yerinde, Afanasi İvanoviç!

Yelizarov açık renkli gözlerini ona çevirerek başını salladı, fakat hemen ciddileşti, suratı asıldı. Bunun ardından yüzü yeniden yumuşadı, gülümsemenin tatlılığına büründü.

— Bu bahar hepsinden başka, Yedigey. Büyük değişiklikler var. Onun için yaşımın geçmiş olmasına karşın merakla, heyecanla bir şeyler bekliyorum. Yapılan yanlışları anladılar, akılları başlarına geldi. Hastalıktan yattıktan sonra iyileşip ayağa kalktığında yaşamın tadını yeniden duyduğun bir dönem yaşadın mı hiç?

— Şey, ben öyle bir şeyi pek anımsamıyorum. Belki cephede başımdan sakatlandıktan sonra öyle olmuştur.

— Şimdi artık demir gibisin. Yalnız ben bunu genel olarak söylüyorum. Anlatmak istediğim şeyi vurgulamak için... Ha, ne diyordum? İlk söz partinin kendinden geldi. Bundan herhangi bir kazancım olmadığı halde ben kendi payıma çok kıvançlıyım. Gençlik günlerimdeymişim gibi içim sevinçle, umutla dolu. Acaba, diyorum, yaşlandığım için mi böyle hissediyorum! Ne dersin?

— Benim buraya gelişimin asıl nedeni de bu işte, Afanasi İvanoviç!

— Nasıl? Anlamadım...

— Anımsar mısınız, bilmem. Abutalip Kuttıbayev adında birinin durumundan söz etmiştim size.

— Evet, evet, anımsamaz olur muyum? Çok iyi anımsıyorum. Demek şu mesele... Sen işin aslını çok iyi görmüşsün. Kutlarım, azizim! Onun için de geciktirmeden geldin.

— Kutlanacak biri varsa o da Ukubala. Bunu aklıma o soktu. Ancak nereden başlayacağımı bilmiyorum. Kime başvurmam gerekiyor?

— Kime mi başvurman gerekiyor? Bunu seninle konuşur, bir karara bağlarız. Vaktimiz çok, evde çay içerken bol bol konuşuruz...

Yelizarov biraz düşündükten sonra anlamlı bir sesle;

— Çok değişik bir dönemdeyiz, Yedigey, dedi. Üç yıl önce böyle bir iş için buraya kalkıp gelmek aklından geçer miydi? Oysa şimdi çekinmeden geliyorsun. Ülkede her insan hakkını arayabilmeli, karşısına herhangi bir engel çıkmamalı. Benim anladığım şu ki, kimsenin kendinde özel haklar, yetkiler görmemesi için hepimiz el birliğiyle çalışmalıyız.

— Siz burada her şeyi daha kolay öğrenirsiniz, ayrıca

okumuş bir kimsesiniz, bilirsiniz. Ben ancak istasyondaki toplantıda işittim. İçimde bu acı uzun süredir yer ettiği için hemen Abutalip aklıma geldi. Toplantıda bile söz alıp bu konuda konuşmak istedim. Yalnız hak arama sorunu değil bu. Biliyorsunuz, Abutalip'in iki çocuğu kaldı geride, birisi büyüdü, güzün okula başlayacak...

— Ailesi nerede şimdi, biliyor musun?

— Bilmiyorum. Onlar duraktan ayrılalı üç yıl oluyor. O günden beri haber yok.

— Neyse, bunu öğrenmek zor bir iş değil. Onları aratır, buldururuz. Şimdi önemli olan, hukuk deyimiyle, Abutalip hakkındaki soruşturma dosyasını yeniden canlandırmak.

— Tamam, ben de onu anlatmaya çalışıyorum. Size gelişimin nedeni de bu.

— Boşuna gelmedin, dostum. Elimizden geleni yapacağız.

Yedigey'in inandığı, bildiği şey çok geçmeden resmî olarak doğrulandı. Alma-Ata'dan döndükten tam üç hafta sonra bir yazı gönderildi adresine. Yazıda, hakkında soruşturma açıldığı sırada ölen, Boranlı durağı işçilerinden Abutalip Kuttıbayev'in, eylemlerinde herhangi bir suç öğesi bulunmadığı için aklandığı açık açık belirtiliyordu. Hakkındaki bu kovuşturma kararının çalıştığı yerde topluluk içinde okunması da ayrıca isteniyordu.

Bu resmi yazıyla birlikte Afanasi İvanoviç'ten de bir mektup geldi. Yedigey bu mektuba verdiği değerden dolayı çocuklarının doğum belgeleri, cephede ve iş yerinde aldığı kahramanlık, yaralanma ve başarı belgeleri arasında onu da sakladı.

Uzun mektubunda Afanasi İvanoviç, Abutalip'in dosyasının yeniden incelenip suçsuzluğunun kısa sürede ortaya çıkmasından ötürü sonsuz derecede kıvanç duyduğunu bildiriyordu. Bu durum bile dönemin iyiye gittiğinin en belirgin işareti, Sovyet insanının kendine karşı kazandığı utkunun açık bir kanıtıydı.

Yelizarov mektubunda, Yedigey'in Alma-Ata'dan ayrılmasından sonra birlikte gittikleri kurumlara bir daha uğradığını bunun sonucunda da önemli bilgiler edindiğini yazıyordu. Bunların en önemlisi Tansıkbayev'in görevden alın-

ması, rütbesinin indirilmesi, kendisine verilen nişan ve madalyalardan yoksun bırakılması, hakkında kovuşturma açılmasıydı. İkinci önemli haber de Abutalip Kuttıbayev'in ailesinin Pavlodar'a yerleştiğiydi. (Ta nerelere gitmişlerdi!) Zaripa bir okulda öğretmenlik yapıyordu. Şu andaki yurttaşlık durumuna (medeni haline) gelince, yeniden evlenmişti. Yedigey'in bozdoğan bakışlı ile ilgili kuşkuları da doğruydu. Abutalip'i o ihbar etmişti. Kuttıbayev'in dosyası incelenirken onun yazdığı raporu bulmuşlardı. Yelizarov bu konuda şunları yazıyordu: «Bu adam böyle bir şeyi ne diye yaptı dersin? Onu bu kötülüğe iten neydi? Gerek kendi bildiğim benzer olaylardan, gerekse senin bu konuda anlattıklarından bir sonuç çıkarmaya çalıştım, fakat, ne yazık ki onu böyle davranmaya iten nedenleri kendimce bir açıklığa kavuşturamadım. Kafamdaki soruların hepsi de yanıtsız kalıyor. Abutalip Kuttıbayev gibi hiç tanımadığı bir adama karşı ne diye kin beslemiş olsun bilmem ta nereden gelmiş bir Tansıkbayev? Belki de bu, tarihin kimi dönemlerinde insanları saran bir salgın hastalıktır. Ya da insanlığın başlangıcından beri hepimizin içinde yaşayan, bizleri gizli gizli kemiren, zayıf bir anımızı bulunca da bizi acımasızca davranmaya itiveren kıskançlık, başkasını çekememe hastalığı. Ancak burada gene bir şeyi anlamıyorum: Abutalip görünüşüyle, yaşam tarzıyla bu adamın kıskançlık damarını niçin kabartsın? Ben onda öyle imrenilecek, kıskançlık uyandıracak bir şey göremiyorum. Eziyet çektirme yöntemlerine gelince, bu da insanlığın tarihi kadar eskidir. Zamanında birine «Zındıktır!» diye bir kulp takıldı mı, böyleleri Buhara çarşısında taşlanarak öldürülür, Avrupa ülkelerinde ise ateşe atılırdı. Buraya gelişinde bu konuları seninle uzun uzun konuşmuştuk. Abutalip'in dosyasının incelenip gerçeklerin su yüzüne çıkmasından sonra bir kez daha inandım ki, insanoğlunun, bir başkasını, başkasının kişiliğini kıskanma kusurundan kurtulması çok zaman alacak. Ne kadar zaman alacağını hiç tahmin edemem. Bütün bunlara karşın yeryüzünde gerçeğin yokedilmeyişi sevinmem için yetiyor da artıyor bile. Gerçek bu sefer de üstünlüğünü korudu. Çok şey pahasına da olsa utku kazandı. Dünya durduğu sürece de bu böyle olacak. Herhangi bir çıkarın olmadığı halde hakkın yerini bulmasını sağladığın için senin adına ne kadar sevinsem azdır!..»

Yedigey günlerce bu mektubun etkisi altında kaldı. İç dünyası zenginleşip aydınlanmış, kendini gizli bir güç kazanmış gibi hissederek buna çok şaşırdı. İşte o zaman, ilk kez, zaten uzaklarda olmayan yaşlılığın gelip kapıya dayandığını, buna hazırlanması gerektiğini düşündü...

Yelizarov'un mektubu, yaşamını, mektuptan önce ve sonra diye iki döneme ayıran bir çeşit sınır oldu onun için. Mektuptan önceki dönem, kayıkla gölde açılırken sahilin uzaklaşması gibi gittikçe gerilerde kalarak sise bürünüyordu. Sonraki dönem ise günden güne sakin bir akışla sürüyor, akışı sonsuz olmamakla birlikte bir hayli uzayacağa benziyordu.

Yedigey'in mektuptan öğrenip de sarsıldığı haber, Zaripa'nın evlendiği haberiydi. Bunu öğrenince eski acıları depreşti, tazelendi. Oysa daha önce bunun böyle olduğu içine doğmuştu. Kendinin, çocukların nerede bulunduklarını, nasıl yaşadıklarını bilmemekle birlikte Zaripa'nın yeniden evlendiğini kesinlikle biliyor gibiydi. Bunun acısı özellikle trenle köye dönerken içine düşmüş, bir daha da çıkmamıştı. Böyle bir şeyin aklına nereden geldiğini söylemek çok zordu. Yolculuktan sıkıldığı ya da keyifsiz olduğundan değildi. Tam tersine, Alma-Ata'dan morali yükselmiş, çok neşeli bir havayla ayrılmıştı. Yelizarov'la birlikte nereye gittilerse her yerde güler yüzle, anlayışla karşılanmışlardı. Bu da doğru yolda oldukları inancını pekiştirmiş, iyi bir sonuç alma umutlarını artırmıştı. Sonra olanlar onları gerçekten haklı çıkaracaktı...

Yedigey'in Alma-Ata'dan ayrılacağı gün Yelizarov onu gar lokantasına götürdü. Trenin kalkış saatine kadar epeyce vakit olduğu için yediler, içtiler, gönüllerince oturup konuştular. Yedigey'in anladığı kadarıyla o konuşmada Yelizarov ona başkalarına açmadığı birçok düşüncesini açtı. Ta 1920'lerde Türkistan illerine gelmiş, oradaki basmaçlarla (41) bir hayli didişmiş, sonra bir daha ayrılmamak üzere oraya yerleşip kendini yerbilim çalışmalarına vermiş, eski bir Moskovalı komsomol (42) olarak Afanasi İvanoviç Yelizarov, Sovyet insanının Ekim Devrimi'yle başlatılanlara boşu boşuna umut bağlamadığını söylüyor, buna inanıyordu.

(41) Varlıklı kişiler, sürü ve yaylak sahipleri, toprak ağaları. (Ç.N.)
(42) Komünist gençler birliği üyesi. (Ç.N.)

Yapılan yanlışlıkların, başarısızlıkların cezasını pahalı da çekseler denenmemiş yolda başlatılan bu hareket durmamıştı; tarihin özü de buradaydı. Yelizarov bundan başka, devrim hareketinin artık yeni bir hızla ilerleyeceğini söyledi. Toplumun kendi kendini düzeltebilmesi, yanlışlarından kendi kendine kurtulabilmesi hızlı ilerlemenin en büyük dayanağı, güvencesiydi. «Kusurlarımızı kendi yüzümüze karşı söyleyebildiğimize göre gelecek için kendimize güvenimiz, gücümüz var.» diyordu Yelizarov. O gün yemek masasındaki konuşmalar hep bu havadaydı.

Yedigey Sarı Özek kırlarına doğru yol alırken morali çok yüksekti, neşeliydi.

Vagonun penceresi önünde gene Aladağlar uzanıyordu. Semireçye ovasını güneyden kuşatan, yan yana sıralanmış sırtlar üzerinde karlı doruklarıyla yükselen heybetli Aladağlar... Yedigey Alma-Ata'ya gelişini, orada geçirdiği günleri düşünürken Zaripa'nın yeniden evlendiğini anladı, içinden bir ses ona bunun böyle olduğunu söyledi.

Başı dumanlı karlı doruklara, baharda yeşermiş düzlüklere bakarken, Yedigey, yeryüzünde Yelizarov gibi sözüne, eylemine güvenilir kişiler bulunduğunu, onlar olmasa yaşamın çok güçleşeceğini düşünüyordu. Abutalip'in işinin peşini kovalarlarken de hızla akıp giden, akıp giderken değişen zamanın terslikleri aklına gelmiş; eğer Abutalip sağ olsa yalan yere ona yükledikleri bütün suçlamalardan kurtulur, belki de çocuklarıyla birlikte yeniden mutluluğa erer, huzura kavuşur, diye düşünmüştü. Eğer sağ olabilseydi! Bu söz her şeyi anlatıyordu. Eğer yaşasa, elbette Zaripa onu son gününe değin beklerdi. Bundan kimsenin kuşkusu olmasındı! Böyle bir kadın her zorluğa göğüs gerer, kocasını beklerdi. Eğer beklenecek kimse yoksa, genç bir kadının ömrünü yalnızlık içinde geçirmesine de hiç gerek yoktu. Yalnız bir kadın karşısına uygun bir erkek çıktığı zaman niçin evlenmesindi?.. Bu düşünceler gene de Yedigey'i rahatsız etti, sinirlerini bozdu. Ne kadar başka şeylere dikkat etmeye, başka şeyler düşünüp üzüntülerinden kurtulmaya çalıştıysa çalışsın, hepsi boştu. Bunun üzerine kalkıp vagon-restorana gitti.

Yolculuğun başlangıcı olduğundan vagonda fazla kimse yoktu, masalar ve hava temizdi. Yedigey pencere kıyısında tek başına oturdu, oyalanmak için bir şişe bira getirtti.

Geniş pencereler dağları, kırları, bunların üstündeki gökyüzünü aynı zamanda seyretme olanağı sağlıyordu. Bir yanda pencerenin önünden hızla geçen, gelinciklerle süslü yeşil kırlar, öbür yanda başını göklere dayamış karlı dağlar, Yedigey'in üzüntülü düşüncelerini tazeledi, dertlerini depreştirdi. Olmayacak şeyler isteyen deli gönül coştukça coştu, acılarını söndürmek için Yedigey bir şişe votka getirtti. Ne yazık ki, birkaç bardak içtiği halde ne içtiğini anlamış, ne de acıları dinmişti. Bunun üzerine yeniden bira ısmarladı, kendini bütünüyle düşüncelere verdi. Gün sona ermek üzereydi. Bahar akşamının saydam alaca karanlığında demiryolunun iki yanında toprak hızla geriye kayıyordu. Köyler, tarlalar, bahçeler, yollar, köprüler, insanlar, hayvan sürüleri pencereden kısa bir süre görünüp hızla kayboluyor, fakat hiçbiri onu fazlaca ilgilendirmiyordu. Ruhunun derinliklerinden çıkıp yüze vuran üzüntüler dayanılacak gibi değildi, geçmişin kapanıp özel yaşamında yeni bir dönemin başladığını bulanık bir biçimde sezmesi de kederini artırıyordu.

Vagon-restorana kalabalık dolup, sigara dumanından havası solunmayacak bir duruma geldiği zaman masadan kalktı. Zaten vakit geçmiş, dışarısı zından gibi kararmıştı. Yedigey insanların böylesine kaygısız olabilmelerine, masa başında ıvır zıvır konuşmalarla oyalanmalarına, votka içip sigara tüttürmekden zevk almalarına şaşıp kalıyordu. Hele kadınlar! Erkeklerden hiç geri kalmayan, onlarla birlikte kadeh tokuşturup laf yarıştıran, kahkahayla gülen kadınlar hiç hoşuna gitmiyordu. Sendeleye sendeleye yürüdü, elinde tepsi, gürültülü masalar arasında dolaşan kadın garsonu buldu, hesabı ödeyip çıktı. Vagonlardan geçip kendi kompartımanına gelene dek trenle birlikte iki yana sallandı durdu. Yalnızlığı, çevresini yadırgaması kederlerini kat kat arttırmış, onu, içinden çıkılmaz bir dert kuyusuna atmıştı.

Niçin yaşamalı, niçin bu dünya işleriyle uğraşmalıydı?..

Gecenin karanlığında trenin hızla geçip gitmesi, onu bir yerlere ulaştırmaya çalışması çok anlamsızdı, Yedigey'i zerrece ilgilendirmiyordu. Vagon sahanlıklarından birinde durdu, alev alev yanan alnını kapının soğuk camına dayadı, arkadan konuşarak gelip geçen yolculara, hiç kimseye, hiç kimseye aldırmadı...

Tren habire sallanıyordu. Bir demiryolcu olarak yanın-

dan ayırmadığı anahtarla kapıyı açmak ve bir anda sınırı aşmak ne kolaydı o anda! Uzaklarda, karanlığın içinde ıpıssız görünen boşluğun ortasında iki ışık gördü. Işıklar orada duruyorlar, onu yanlarına çağırıyorlardı. Acaba tek kalmış bir evin pencereleri miydi bunlar, yoksa iki küçük kır ateşi mi? Bu insanlar oraya niçin gelmişlerdi, ne yapıyorlardı? Zaripa ile çocukları olamazlar mıydı? Ah, olsalar Yedigey trenden atladığı gibi yanlarına koşar, uzaklığı bir solukta aşarak Zaripa'nın ayaklarına kapanır, içinde biriken acıları, sıkıntıları, kederleri bir anda boşaltabilmek için hiç çekinmeden hüngür hüngür ağlardı...

Bozkırın ortasında yana doğru kaymakta olan iki ışığa bakarak ağlamaya başladı. Fakat hıçkırıkları içinde tutuyor, kimsenin anlamamasına çalışıyordu. Böylece hıçkırıklarını boğarak, arkadan gelip geçenlere aldırmaksızın ağladı, ağladı... Yüzü göz yaşlarından ıpıslaktı... Her an kapıyı açıp o sınırı aşabilirdi...

Tren hızla ilerliyor, iki yana sallanıyordu...

Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider-gelirlerdi.

Bu yerlerde, demiryolunun iki yanında Sarı Özek bozkırı, sarı kumlu geniş bozkırların bomboş orta bölgesi uzanıyordu.

Bu yerlerde, meridyenlerin Greenwhich'ten başlayarak sayılması gibi, bütün uzaklıklar demiryoluna göre hesaplanırdı...

Trenler ise doğudan batıya, batıdan doğuya gider-gelirlerdi...

Malakumdıçap sel yatağının dibindeki yuvasından kalkan ak kuyruklu iri çaylak havalandı ve çevreyi gözetlemek için uzaklaştı. Kendi bölgesini günde iki kez gözden geçirirdi: Biri sabahleyin, ikincisi de öğleden sonra.

Otların arasında sürünen kertenkelelere, elöpenlere, küçücük tırtıllara varana dek kımıldanan hiçbir börtü böceği gözden kaçırmayan yırtıcı kuş, Sarı Özek bozkırının üstünde çemberler çizip arada bir kanat süzerek yükseldi; bu arada asıl avlanma alanı olan yasak bölgeye gittikçe yaklaşarak

yöreyi en geniş bir biçimde görebileceği bir noktaya çıktı. Her zamanki avlanma bölgesi dikenli tellerle çevrildikten sonra buraya tilkiler, öteki dört ayaklı yaban hayvanları engeli aşıp sokulamadıkları için, türlü türlü canlı yaratıklar, yemlik kuşlar pek bollaşmıştı. Koşucu hayvanlar dikenli telleri aşamazlardı ama çaylağa böyle şeyler vız gelirdi. Gene de sözün gelişi öyle. Dikenli tel çekildikten birkaç gün sonra tepeden bir tavşan yavrusu gördü, görür görmez kurşun gibi üzerine daldı. Tavşancık canını kurtarmak için kendini hemen oracıktaki tel örgünün dibine attı, çaylak ise o hızla az kaldı tellere çarpıyordu. Son anda farkına vardı, son anda dönüş yaptı, var gücüyle kanat çırpıp yana saptıysa da göğsünden tele kaptırdığı birkaç tüy uçuşarak dağıldı. O günden sonra yırtıcı kuş dikenli engele fazla sokulmamaya çalıştı.

O sırada da öyle, göklerin hakimine yaraşır biçimde çalımlı çalımlı süzülerek, hiç acele etmeden, en ufak kanat çırpışıyla yeryüzü yaratıklarının dikkatini çekmeksizin yükseklerde uçuyordu. O gün çıktığı gözetleme uçuşlarının ikisinde de, uzayalanındaki geniş asfalt alanlarda insanların, makinelerin büyük bir canlılık içinde gidip geldiklerini görmüştü. Roketlerin fırlatılacağı rampalar çevresinde araçlar, insanlar dört dönüyorlardı. Uçları göğe dikilmiş roketler çoktandır bekliyorlardı rampalarında, çaylağın gözleri bunlara çoktandır alışmıştı, fakat o gün nedense bir şeyler oluyordu. Alana bir sürü araç toplanmış, bir sürü insan gelmiş, sağa -sola koşturmaya başlamışlardı.

Daha önce farkına vardığı deveye binili bir adam, onu izleyen gürültülü iki araç ve bunların yanındaki uzun kızıl tüylü bir köpekten oluşan bir kümenin gelip tel örgüye dayandıkları da kaçmamıştı çaylağın gözünden. Kızıl tüylü köpeğin amaçsız amaçsız ortalarda dolaşması, insanların yanından hiç uzaklaşmaması çaylağın çok sinirine dokunuyordu. Fakat bu köpeğin düzeyine inmeyi aklının köşesinden bile geçirmediği için ona aldırmıyormuş gibi görünüyordu. Avlanacağı bölgeyi gözlerken havada durmadan dönüyor, bir yandan da olacakları merakla bekliyor, insanların yanında kuyruğunu kıvırıp gezen kızıl tüylü köpeği izliyordu...

Yedigey başını kaldırdı, gökyüzünde süzülen çaylağı gördü. «İri bir akkuyruk. Şimdi ben de çaylak olsam beni buralarda durdurabilirler miydi? Fırladığım gibi Ana-Beyit'in

kümbetleri ([43]) üzerine konardım!» diye düşündü.

O sırada kapıya doğru uzanan yolda bir araba gözüktü. «Eh, işte geliyor. Tanrı vere de işler yoluna gireydi!» dedi Boranlı Yedigey. «Gazik» marka küçük araba engelin arkasına doğru hızla yanaştı, nöbetçi kulübesinin önünde sert bir fren yapıp durdu. Nöbetçi er dikleşip selam durdu, Teğmen Tansıkbayev araçtan çıkınca tekmil vermeye başladı :

— Teğmen yoldaş...

Fakat teğmen kısa bir el hareketiyle onu durdurdu, nöbetçi asker selam verip geriye dönünce o da çizgili yatay engelin dışında bekleyenlere döndü.

— Benimle görüşmek isteyen siz misiniz?

— Biz bizgoy, karagım. Ana-Beyitke jetpey turıp kaldık. Kaday da bolsa, jardamdeş, karagım, ([44]) diye söze başladı Yedigey.

Bu arada madalyaları iyice göze çarpsın diye öne eğilmişti. Ne yazık ki bu hareketi Teğmen Tansıkbayev üzerinde herhangi bir etki bırakmadı; daha sözünü tamamlamamıştı ki, beriki soğuk soğuk öksürerek onu yarıda durdurdu. Biraz şaşı bakan gözlerini gölgeleyen kara kaşlarını çattıktan sonra;

— Yabancı yoldaş, lütfen benimle Rusça konuşunuz, dedi. Ben şu anda görevinin başında bir subayım.

Boranlı Yedigey neye uğradığını şaşırdı.

— Eeee... Bağışla beni, bağışla beni... Bilemedim, özür dilerim...

Söyleyeceklerini de unutmuştu, teğmenin karşısında aval aval bakıyordu. Onu bu güç durumdan Uzun Edilbay kurtardı.

— Teğmen yoldaş, izin verirseniz durumu ben açıklayayım...

— Açıklayınız, yalnız kısa olsun.

— Başlamadan önce rahmetlinin oğlunu da buraya çağırsak.

Böyle diyerek Sabitcan'dan yana döndü.

— Sabitcan, hey! Hadi, sen de gel buraya!

---

(43) Kümbet, gömüt. (Yazar)

(44) Biz, biziz, oğlum. Ana-Beyit'e yetişemeden (varamadan) durup kaldık (kalakaldık). Bir şeyler yap, yardım et, oğlum. (Yazar)

Yanda bir yerde tek başına gezinen Sabitcan kabaca elini salladı.

— Yok, siz aranızda görüşüp anlaşın.

Uzun Edilbay'ın yüzü pancar gibi kızardı.

— Bağışlayın, teğmen yoldaş, işlerin bu biçime dökülmesinden dolayı biraz gücendi de... Ölüsünü gömmek için getirdiğimiz yaşlı Kazangap'ın oğludur. Traktöre koşulu vagonun içinde de güveyi oturuyor.

Kendisinden söz edildiğini işiten ayyaş güvey çağrıldığını sanarak vagondan inmeye başladı.

— Bu ayrıntılar beni ilgilendirmez, dedi teğmen. Siz ne istediğinizi anlatın.

— Peki.

— Düzenli bir biçimde, kısa kısa...

— Peki, düzenli ve kısa olacak...

Uzun Edilbay kim olduklarını, hangi amaçla, nereden geldiklerini sırayla anlattı. O bunları anlatırken Yedigey de Tansıkbayev'in yüz anlatımını izliyordu. Ama kısa bir izlemeden sonra bu adamdan hayır gelmeyeceğini anladı. Duruşuna bakılırsa onun orada bulunuşunun tek nedeni yabancıların dileklerini bir kez resmen dinlemiş olmaktı. Yedigey bunu anlar anlamaz bütün hevesi kaçtı. Kazangap'ın ölümüyle ilgili her şey: bu uzun yolculuğa hazırlanışı, cenazenin Ana-Beyit'e gömülmesine razı olmaları için gençlerle didişmesi, onu Sarı Özek bozkırına ve orada yaşayanlara bağlayan düşler, düşünceler şeridi, hepsi hepsi Tansıkbayev denen adamın karşısında sıfır değerine inmiş, büyük bir saçmalığa dönüşmüştü. Oradaki insanlar arasında dikilirken en ince yerinden incitilmiş gibiydi. Korkak Sabitcan yüzünden gülünç düşmüş, onun adına incinmişti; çünkü daha bir gün önce votkayı kımızla karıştırıp kadeh kadeh üstüne yuvarladığı sırada çalımından yanına varılmıyorken, Boranlılı hemşehrilerini bilgisiyle şaşırtmak için tanrılar, telsiz dalgalarıyla yönetilen insanlar konusunda saçma sapan bir yığın laf söyleyip kafa ağrıtıyorken şimdi dut yemiş bülbül gibi susuyordu. Püsküllü örtüsüyle, yeni takımıyla düğüne gider gibi allayıp pulladığı Boranlı Karanar yüzünden gülünç düşmüş, incinmişti; çünkü ana dilinde konuşmak istemeyen ya da konuşmaktan korkan Tansıkbayev adlı teğmencik deve donanmış mı, donanmamış mı ne anlardı, onun yanında bunun ne değeri vardı? Kazangap'ın ayyaş güveyi yüzünden

gülünç düşmüş, incinmişti; çünkü bir gün öncesinden beri ağzına bir damla alkol koymayıp yolculuğun başından beri de sarsıntılı vagonda kaynatasının yanından ayrılmadığı halde, şimdi, gömütlüğe gitmelerine izin verileceği umuduyla yanlarına gelip beklemeye başlamıştı. Kızıl tüylü köpeği Jolbars yüzünden bile gülünç düşmüş, incinmişti. Akılsız hayvan ne diye takılmıştı peşlerine, şimdi de neden sabırla bekliyordu? Bir köpek olarak bütün bunların onunla ne ilgisi vardı, ona ne yarar sağlardı? Yoksa işin sonunun böyle biteceğini önceden sezinlemiş de kötü bir anında sahibinin yanında bulunmak için mi gelmişti? Araçların sürücü yerlerinde oturan delikanlılara, Kalıbek ile Jumagali'ye ne diyecek, onların yüzüne nasıl bakacaktı Yedigey? Olanlardan sonra genç sürücüler onun hakkında ne düşünürlerdi?

En duyarlı yerinden incinen, sinirleri bozulan Boranlı Yedigey yüreğinde öfkenin dalga dalga kabardığını, kanının beynine sıçradığını, şakaklarının zonkladığını hissediyor, fakat o anda duygulara kapılmanın tehlikelerini bildiği için öfkesini içinde boğmaya çalışıyordu. Hayır, rahmetli dostu daha vagonda yatarken kızmaya hakkı yoktu. Ayrıca öfkesini belli edip sesini yükseltmek yaşlı bir adama yakışmazdı. Yüreğinde kopan fırtınaları sözle ya da hareketle açığa vurmaktan kaçınarak dişlerini sıkarken, yüz hatlarını oynatmamaya çalışırken böyle düşünüyordu Boranlı Yedigey...

Ta baştan düşündüğü gibi Uzun Edilbay ile nöbetçi amirinin konuşması birden umutsuz bir yöne sürüklendi. Edilbay'ın açıklamalarını sonuna dek dinleyen Teğmen Tansıkbayev kestirip attı:

— Size yardım edemem, yoldaş. Yabancıların kapalı bölge arazisine girmeleri kesinlikle yasaktır.

— Teğmen yoldaş, bu durumu bilmiyorduk. Bilsek gelmezdik herhalde. Ama buraya kadar geldikten sonra en yüksek mercilerden ölümüzü gömme izni çıkarmak için başvurmanızı istiyoruz. Kalkıp da ta nereye geri götüremeyiz.

— Sizin bu isteğinizi buraya gelmeden önce yerine getirdim. Ne yazık ki hiçbir sebep ileri sürülerek girilemez, yanıtını aldım.

— Teğmen yoldaş, içeri girmek için sebep mi ileri sürüyoruz? Neden böyle düşünülüyor? Yasak bölgede merak ettiğimiz, görmek istediğimiz bir şey yok ki! Eğer cenaze gömmek için gelmesek bunca yolu niçin tepelim?

— Size bir kez daha açıklıyorum, yabancı yoldaş : Buraya hiç kimse giremez!

O ana dek susan ayyaş güvey birden konuşmaya katıldı :

— Yabancı da ne demek oluyor? Kim yabancı? Biz mi?

Sözünü bitirdiği zaman pörsümüş soluk yüzü kızarmış, dudakları ise morarmıştı.

— Doğru söylüyor. Ne zamandan beri yabancı olduk? diye destekledi onu Uzun Edilbay.

Ayyaş güvey Rusça'sının zayıf olduğunu bildiği için ağır ağır konuşarak ve sınırı aşmamak için sesini yükseltmemeye çalışarak;

— Burası bizim Sarı Özek gömütlük, dedi. Biz de Sarı Özek insanı, ölüleri buraya gömmek hakkımız. Nayman-Ana buraya oğul gömdü. O zaman bilmiyordu burada yasak bölge olacak...

— Sizinle tartışmaya girecek değilim, diye karşılık verdi Teğmen Tansıkbayev. Şu anda buranın güvenliğinden sorumlu nöbetçi amiri olarak kapalı bölgeye kimsenin hiçbir nedene dayanarak girmesi, girmeye kalkması yasaktır. Bunu bir kez daha belirtirim.

Bir sessizlik oldu. «Aman dişimi sıkayım! Aman şu herife küfretmeyeyim!» diye kendini zorlayan Boranlı Yedigey göz ucuyla gökyüzüne baktı ve yükseklerde süzülen aynı çaylağı gördü. Bu güçlü kuşun dünyaya boş veren sakin uçuşuna imrenmemek elde değildi. Çaylağa bir kez daha baktıktan sonra işi daha fazla uzatmadan oradan çekip gitmenin en iyisi olacağına karar verdi. Ancak son bir şey daha söylemeyi uygun buldu:

— Teğmen yoldaş, anlaşılıyor ki, buradan gitmekten başka çıkar yolumuz kalmadı. Yalnız, buranın en yetkili komutanı kimse, general mi, yoksa daha yüksek biri mi, kendisine iletilsin, böyle olmaz! Eski bir asker olarak yanlış hareket ettiklerini açıkça söylüyorum.

— Yukarıdan verilen bir buyruğun hangisi doğru, gangisi yanlış, bunu tartışmak benim görevim değildir. İlerde işinize yarar diye size iletmem emredildi: Bu gömütlük yakın bir tarihte tümüyle kaldırılacak.

— Ana-Beyit mi? diye şaşırdı Uzun Edilbay.

— Adı böyleyse evet.

— Niçin? Gömütlüğün kime ne engeli var?

— En küçük birim bölge olarak orayı seçmişler.

Uzun Edilbay kollarını iki yana açtı.

— Aman ne güzel! Koca alanda başka yer bulamadınız mı?

— Plana göre öyle öngörülmüş.

Boranlı Yedigey teğmene gözlerini dikerek sordu:

— Bir dakika, baban kim senin? Söyler misin?

Genç subay bu soru üzerine afalladı.

— Bunun konuyla ne ilgisi var? Babamın kim olduğundan size ne?

— Ne ilgisi mi var? Gömütlüğümüzü kaldırmaya karar verdikleri zaman söylemen gerekenleri şimdi bize söylememen gerekiyor da ondan. Baban, ataların ölmedi mi ya da bir gün sen kendin ölmeyecek misin?

— Bunun konuştuğumuz şeylerle bir ilgisini göremiyorum.

— Madem öyle diyorsun, biz de ilgisi olanı yapalım. Teğmen yoldaş, şimdi benim söyleyeceğim şu: Buranın en büyük yetkilisi kimse beni dinlemesini istiyorum. Dileğimizi en yüksek merciye yansıtmak bizim hakkımızdır. Sarı Özek yerlilerinden eski asker Yedigey Jangeldin'in kısa bir maruzatı olduğunu ilgililere ilet lütfen.

— Ben böyle bir şey yapamam. Ayrıca ne yapacağımı size danışacak değilim.

Ayyaş güvey yeniden lafa karıştı:

— Onu yapma, bunu yapma, sen ne yapar ya?

Sonra da öfkeyle ekledi :

— Çarşıda inzibat subay daha iyi!

Teğmenin yüzü sapsarı oldu. Dikleşerek;

— Terbiyesizliği kesin! diye bağırdı. Kapının önünden çekilin, yolu da araçlardan boşaltın!

Yedigey ile Uzun Edilbay ayyaş güveyi kolundan tutup araçlara doğru sürüklediler. Beriki giderken geriye dönmüş, bağırıyordu:

— Sagan jol da jetpeydi, sagan jer de jetpeydi! Urdım seydeydin ağzın« (45)

O zamana dek kenarda bir karış asık suratla konuşmak-

(45) Sana yol da yetmiyor, sana yer de yetmiyor! Senin gibilerin ağzına vurayım (tüküreyim)! (Yazar)

sızın dolaşıp duran Sabitcan kendini göstermeye karar vermiş olacak ki, ileri yürüdü.

— Nasılmış? Kapıdan geriye dönersiniz, değil mi? Bunun böyle olacağını ben size söylemiştim! «Ana-Beyit, Ana-Beyit!» diye tutturmanın sonu budur! Sopa yemiş köpeğe dönersiniz işte böyle!

Bu sözler üzerine iyice çileden çıkan ayyaş güvey Sabitcan'ın üstüne yürüdü.

— Kimmiş, kimmiş köpek, söyler misin? Eğer aramızda bir köpek varsa o da sensin! Aşağılık herif! Orada duranla senin aranda ne fark var? Bir de devlet dairelerinde görev yapıyorum, diye çalım satarsın! Senin çalışman, adamlığın şöyle dursun!

Sözlerinin karşıdan da duyulması için sesini daha da yükselten Sabitcan çığlık çığlığa bağırmaya başladı:

— Sarhoş herif, dilini tutsan çok iyi edersin! Ben onların yerinde olsam bu söylediklerinden dolayı seni buralardan defeder, sesin-soluğun çıkmayacağı bir yere sürerim! Senin gibi topluma bir yararı dokunmayan asalakları yok etmeli!

Sonra da, «Tüküreyim hepinize!» dercesine onlara sırtını döndü, araçlarının önünde bekleyen sürücülere asıl sorumlu kendisiymiş gibi buyurdu:

— Ne ağzınızı açmış duruyorsunuz orada? Çalıştırın araçları! Buraya nasıl geldiysek geldiğimiz gibi gideceğiz! Anasını bellerim hepisinin! Hadi dönün geriye! Yeter be! Yeter aptal yerine konduğumuz! Bu adamların sözünü dinledik de ne oldu?

Kalibek motoru çalıştırdıktan sonra traktörle arkasındaki vagonu dikkatle geriye döndürmeye başladı, bu arada ayyaş güvey de kaynatasının yanındaki yerini aldı. Jumagali ise Boranlı Yedigey'in gelip devesini kepçeden çözmesini bekledi. Sabitcan bunu gördüğü halde bekleyeceği yerde tam tersine acele ettirmeye başladı:

— Sen ne diye çalıştırmıyorsun aracı? Hadi, çalıştır, çalıştır! Bir şey olmaz, dön geriye! Ne güzel gömdük, işimizi bitirdik, değil mi? Ben buna ta baştan karşıydım! Ama yeter artık! Dön geriye!

Yedigey devesine bininceye dek —Boranlı Karanar'ı önce ıhtırmak, havutun üstüne yerleştikten sonra yeniden ayağa kaldırmak gerekiyordu— traktör ile yol kazma makinesi

art arda dizildiler, dönüş yolculuğuna başladılar. Traktörün önünde oturan Sabitcan Yedigey'in öne geçmesini bile beklememiş, araçları yürütmüştü.

Aynı çaylak gökte dönüp duruyordu. Kızıl tüylü köpeğin insanların çevresinde amaçsız amaçsız dolanması pek sinirine dokunmuştu, onun için yukarlardan onun ilerde ne yapacağını gözlüyordu. Bu sefer de araçlar yürüdükleri halde onun onlarla birlikte gitmemesi, develi adamın yanında bekleyip o bindikten sonra tin tin koşmaya başlaması merakını çekmişti.

Araçlar önde, deve ortada, köpek arkada cenaze alayı Malakumduçap sel yatağına doğru ilerlemeye başladı. Orada, sel yataklarından birinin duvarında çaylağın yuvası vardı. Başka zaman olsa heyecanlanır, kalabalığa pek sokulmamaya çalışarak gözlerini onlardan ayırmaz, hızını bir azaltıp bir çoğaltarak çığlıklar atar, o çevrede, kendi bölgesinde avlanan dişisini herhangi bir tehlike olasılığına karşı yuvasını yabancılardan korumaya çağırır, hiç boş durmazdı; fakat bu sefer akkuyruk çaylak böyle bir telaş göstermedi. Çünkü yavrular çoktan tüylenmiş, yuvayı terketmişlerdi. Kehribar gözlü, kıvrık gagalı yavrular günden güne kanatlarını güçlendiriyorlar, Sarı Özek bozkırlarında kendilerine bırakılmış bölgelerde bağımsız yaşamlarını sürdürüyorlardı. Şimdi babaları bile geçerken kendi bölgelerine şöyle bir bakacak olsa hoş karşılamazlardı...

Çaylak dönüş yoluna giren insanları izliyor; kendi bölgesinde olup bitenlerin hepsini gözlemeye alıştığı için, onların hiçbir hareketini gözden kaçırmıyordu. İnsanların yanından bir adım bile uzaklaşmayan kızıl tüylü köpek en çok ilgisini çeken şeydi. Onu ötekilere bağlayan neydi acaba? Ne diye kendi başına avlanmaya gitmiyor da, işlerinin-güçlerinin başındaki insanların çevresinde kuyruğunu sallayarak dolanıyordu? Böyle bir yaşamdan ne zevk alıyordu bu uzun kuyruklu hayvan? Çaylağın dikkatini çeken başka bir şey de, deveye binili adamın göğsündeki parlak nesnelerdi. Gözlerini bu parlak nesnelerden alamadığı için deveye binili adamın her hareketini izliyordu. Araçlar epeyce ilerledikleri için adam devesini yana sürdü, araçlar önlerine çıkan bir yarı dolaştıkları sırada, onların önlerine geçmek için kestirmeden yürüdü. Elindeki kamçıyı devenin sağrısına kaldırıp kaldırıp vurdukça göğsündeki parlak nesneler hop hop oyna-

yıp şıngırdıyor, deve adımlarını açıp sıklaştırarak hızını artırıyor, kızıl tüylü köpek ise geride kalmamak için zıplayarak koşuyordu...

Deveye binili adam, araçlar Malakumdıçap yarına varmadan önlerine geçti, yürüyüş yollarında durdu. O durunca araçlar da durdular.

— Ne var? Ne oldu gene? diye bağırdı Sabitcan.

— Bir şey yok. Motorları durdurun. Sizinle konuşacağım.

— Daha ne konuşacaksın? Bizi oyaladığın yetmez mi? Hadi, yolumuzdan alıkoyma!

— Cenazeyi buraya gömeceğiz. Sakın engel olayım deme!

Sabitcan çekiştire çekiştire paçavraya dönmüş boyunbağını düzeltmeye çalışarak:

— Bizimle alay etme allasen! dedi. Boranlı Durağına varınca gömeceğiz. Başka konuşma istemem, tamam mı?

— Beni dinle, Sabitcan! Bu senin baban, bunu kimse seninle tartışmıyor, karşı çıkmıyor. Ama dünyada yalnız yaşamıyorsun. Başkalarını da dinlemek zorundasın. Yasak bölgenin girişinde olanları kendin görüp dinledin. O konuda aramızda kimse suçlu değil. Ancak bir ölünün götürüldüğü yerden gömülmeden geri getirildiği nerede görülmüş? Bunu hiç düşündün mü? Hiçbir yerde olmaz böyle şey. Ele-güne karşı rezil olacağız... Başkalarının ne diyeceğine aldırmıyor musun?

— Tüküreyim başkalarına...

— Ben senin yüzüne tüküreyim! Öfkelendin diye aklına her eseni yapamazsın. Yarın başkalarının yanında utanacağını düşünmüyor musun? Böyle bir ayıbı hiçbir biçimde temizleyemezsin. Gömülmek için evden çıkarılan cenaze bir daha geri getirilmez.

O sırada ölünün yanında bekleyen ayyaş güvey ile yol kazma makinesinin önüne binmiş bulunan Uzun Edilbay aşağı indiler. Makinenin sürücüsü Jumagali de merak ettiği için araçtan inip geldi. Boranlı Karanar'ın sırtındaki Yedigey yollarında dikiliyordu.

— Dinleyin çocuklar, dedi onlar yaklaşınca. Doğanın, törelerin karşısına çıkmayın. Ölünün gömütlükten geri çevrildiği nerede görülmüş? Aranızdan böyle bir şeyi görüp işiten var mı? Gömülmek için götürüldüyse gömülür. Ben baş-

ka bir şey bilmiyorum... İşte Malakumdıçap yarı önünüzde. Burası da bizim Sarı Özek toprağı sayılır. Burada, Malakumdıçap yarında Nayman-Ana oğluna büyük ağıdını yakmıştı. Şimdi yaşlı bir kişi olarak beni dinleyin. Kazangap buraya gömülecek. Benim gömütüm de burada, onunkinin yanında olsun. Tanrı o günü gösterirse beni de siz gömeceksiniz. Bunu sizden istiyorum, yalvararak istiyorum. Vakit geçmeden, daha zamanımız varken yarın tam kıyısında, şurada rahmetliyi toprağa verelim!

Uzun Edilbay, Yedigey'in gösterdiği yere baktıktan sonra;

— Jumagali, kazma makinesi oraya yanaşır mı? diye sordu.

— Yanaşır, yanaşır... Şu yandan kolayca gireriz...

O sırada Sabitcan atıldı:

— Önce bana sor bakalım! Senden öyle bir şey istedik mi?

— Peki, soralım öyleyse, dedi Jumagali. Yedike'nin söylediklerini işittin. Durum böyleyken daha ne yapmak istiyorsun?

— Ben de bunun babamla alay etmek olduğunu söylüyorum. Alaydan da öte ölüye sövmedir bu! Babamı götürüp Boranlı köyüne gömeceğim!

— Böyle düşünmekle asıl saygısızlığı kendin yapıyorsun. Bir ölü gömülmeye götürüldüğü yerden geri gelmez. Bunu iyi düşün!

Ortalığa bir sessizlik çöktü.

— Siz burada tartışadurun, ben gidip gömütü kazacağım, dedi Jumagali. Benim görevim çukur kazmak, üstelik derin kazmak. Zaman varken elimizi çabuk tutalım. Karanlık bastırınca kimse bu işlerle uğraşmaz. Kendiniz bilirsiniz...

Bunları söyledikten sonra «Belarus» marka yol kazma makinesine bindi, motorunu çalıştırdı, bir hendeği yandan dolandıktan sonra bir tümseği aştı ve Malakumdıçap yarının kenarına yanaştı. Onun arkasından Uzun Edilbay, onun arkasından da Karanar'ın sırtında Boranlı Yedigey yürüdüler.

O zaman ayyaş güvey, traktör sürücüsü Kalıbek'e yaklaştı.

— Eğer onlarla birlikte yarın kıyısına gitmezsen ara-

cın önüne yatarım. Nasıl olsa yaşamımın bir değeri yok, dedi, sonra da aracın önünde dikildi.

Kalıbek, Sabitcan'a baktı.

— Ee, ne yapıyoruz? Biz de gidecek miyiz?

Sabitcan bağıra bağıra sövdü:

— Hepsi köpek bunların, hepsi köpoğlu köpek! Hadi, durma sen de, sür arkalarından!

Gökyüzündeki çaylak insanların sel yatağının kıyısında giriştikleri yeni çalışmayı gözetlemeye başladı. Araçlardan biri sarsıla sarsıla kolunu oynatıyor, kazdığı toprağı köstebek gibi bir yana yığıyordu. Az sonra gerideki araç da oraya doğru hareket etti. Bu aracın arkasında, vagonun ortasında beyazlara sarılmış, kımıltısız duran bir şey vardı. Bu tuhaf, kımıltısız nesnenin yanında bir adam tek başına oturmaktaydı. Kızıl tüylü köpek her zamanki gibi gene insanların yanında aylak aylak dolaşıyor, ama daha çok devenin yanına sokuluyordu. En sonunda gelip onun ayaklarının dibine yattı.

Akkuyruk çaylak toprağı eşeleyen bu insanların orada uzun süre oyalanacaklarını anladı. Uzayalanında neler olup bittiğine bakmak, oraya giderken de yolda avlanmak için bozkırın üstünde geniş çemberler çizerek yana doğru süzüldü, yasak bölge yönünde uçtu gitti.

Uzayalanındaki pistlerin üzerinde iki gündür büyük bir çalışma sürüyor, insanlar, araçlar geceli-gündüzlü koşturuyorlardı. Çevredeki öbür çalışma yerleriyle birlikte uzayalanı yüzlerce güçlü ışıldağın yardımıyla geceleri pırıl pırıl aydınlatılıyordu. Denilebilirdi ki, gündüzden bile aydınlıktı yerin üstü. Onlarca ağır yük taşıyıcı kamyon, başka özel araçlar, bunları yöneten birçok bilim adamı ve mühendis «Çember» harekatını gerçekleştirmek için hazırlıklarını tamamlamak üzereydi.

Uzaydan gelebilecek uçuş aygıtlarını anında yok etmeye ayarlanmış uydusavar füzeleri uzayalanının başka bir pistinde burunları gökyüzüne yönelmiş olarak çoktandır hazır bekliyorlardı. İki taraf arasında varılan SALT-7 andlaşmasına göre, Amerikalıların aynı amaçlı uydusayarları da bunlar gibi ikinci bir karara değin kullanılmaktan alıkonulmuştu. Ancak bu uydusavar füzeleri şimdi başka bir uygulama alanında kullanılacaktı, bu da yıldız sistemleri arasında çıkabilecek bir çatışmaya karşı son anda yürürlüğe sokulan «Çember»

uygulamasıydı. Amerikalıların Nevada uzayalanında da «Çember» harekatı için eşzamanlı atışa ayarlı roket-robotlar hazırlanıyordu.

Sarı Özek enlemlerine göre atış saati akşam sekize rastlıyordu. Roket-robotlar saat tam sekiz sıfır-sıfırda ateşlenecekti. Birer buçuk dakika arayla fırlatılacak dokuz adet Sarı Özek uydusavar roketi Doğu-Batı düzleminde dünya çevresinde sürekli etkin bir çember oluşturacak, yabancı gezegenlerden gelecek her türlü uçuş aygıtına karşı dünyamızı Doğu-Batı yönünde koruyacaktı. Nevada roket-robotları ise Kuzey-Güney düzleminde bir çember oluşturacaklardı.

Öğleden sonra saat tam üçte Sarı Özek-1 uzayalanında «Beş dakikalık» geriye doğru sayma sistemi çalıştırıldı. Bütün görev yerlerindeki ekranlarda, tablolarda beş dakikada bir parlama oluyor, parlamayla birlikte elektronik aygıtın sesi çınlıyordu: «Atışa dört saat elli beş dakika kaldı!.. Atışa dört saat elli dakika kaldı!..» Roketlerin ateşlenmesine üç saat kala «Bir dakikalık» geriye doğru sayma sistemi çalıştırılacaktı.

Bu arada yörünge istasyonu «Parite»nin dünya çevresinde dönme açı ve boyutları, bununla birlikte istasyondaki bütün telsiz ve televizyon haberleşme sistemlerinin kanal frekansları değiştirilmişti. Orman-Göğsü gezegeninde bulunan 1-2 ve 2-1 kod numaralı uzay adamları artık istasyonla konuşma olanaklarını tümüyle yitirmiş bulunuyorlardı. Dünyalılar bu işleri kotarırken yabancı gezegendeki iki uzay adamı da çölde kendi kendine bağıran kayıp kişiler gibi uzayın derinliklerinden sesleniyor, telsiz bağlantısını kesmemeleri için yalvarıyorlardı. Uzayın boşluğuna fırlatılan bu yalvarmalarda neler yoktu ki! Her şeyden önce Ortak Yönetim Merkezi'nin kararlarını tartışmayı düşünmediklerini söylüyor, gene de dünyalıların çıkarı açısından hareketle Orman-Göğsü gezegenindeki uygarlıkla uygun bir zamanda temas kurulması önerilerinin bir kez daha gözden geçirilmesini istiyorlardı. Kısa sürede dünyaya geri kabul edilme konusunda fazla ısrarlı olmadıklarını, eğer kendilerinin Orman-Göğsü gezegeninde bulunmaları galaksiler arası ilişkilere bir zarar sağlarsa orada seve seve bekleyeceklerini de bildiriyorlardı bu arada. Ama uygulaması kısa sürede başlayacak «Çember» harekatına bütünüyle karşıydılar. Çünkü böyle bir girişim dünyayı uzay içinde tam bir yalıtılmışlığa götüre-

cek; bunun sonucunda insan topluluğu belki de yenilmesi binlerce yıl sürecek koyu bir teknolojik geriliğe, tarihsel tekdüzeliğe gömülecekti... Fakat bütün bu çabalar boştu; hem boş, hem de geç... Yeryüzünde ya da dünya çevresindeki uydularda kimse onları dinlemiyor, uzay boşluğunda iki eski dünyalının karşılık almaksızın dünyaya seslendiğini kimse bilmiyordu...

Bu arada Sarı Özek-1 uzayalanında «Bir dakikalık» geriye doğru sayma sistemi çalıştırılmıştı. Her dakikada bir «Çember» harekatı gereğince göğe fırlatılacak roket-robotların atış saati duyuruluyordu...

Bölgesi üstünde yaptığı turu tamamlayan çaylak yeniden Malakumdıçap sel yatağının tepesine gelmişti. Bir süre önce bırakıp gittiği insanlar kazı işini sürdürüyorlardı. Ancak bu sefer ellerinde kürekler vardı. Kazma makinesi koca bir tepe yığdıktan ve kepçesini çukura son kez daldırıp kepçe dolusu toprağı tümseğin üstüne attıktan sonra yana çekilmişti. İnsanlar çukurun dibinde, küreklerle atıyorlardı toprağı. Deve eskisi gibi yerindeydi, ama köpek görünürlerde yoktu. Nereye gitmiş olabilirdi kızıl tüylü tembel? Çaylak yarın üstünde süzülüp çemberler çizerek iyice alçaldı, başını iki yana çevire çevire bakındı, en sonunda gördü onu: Traktörün arkasındaki vagonun altına, tam tekerin dibine dört ayağını birden uzatmış yatıyordu. Uzanıp yattığı yerde belki çeşit çeşit düşler görüyordu, ama herhalde çaylağı hiç düşünmüyordu. O gün tepesinde tur üstüne tur atan bozkır yırtıcısına başını kaldırıp bir kez olsun bakmamıştı. Dehlizinden çıkan geleni bile toprağın üstünde dikilip çevresine bakınır, başını havaya kaldırır; bir tehlike olup olmadığını anlamaya çalışırdı. Ama köpeğin böyle şeylerden hiç tasası yoktu, insana yamandıktan sonra kafasından korku denen şeyi silmişti. Tekerin yanında dört bacağını gerip yatmasına baksanız a! Akkuyruk çaylak havada bir an kımıldanmadan durdu, gerindi ve kuyruğunun altından yeşilimsi beyaz bir sıvıyı köpeğe doğru fışkırttı. «Al işte, bu da sana!» gibisinden...

Yukardan beri gelen bir şey «şap!» diye Boranlı Yedigey'in ceketinin yenine yapıştı. Kuş pisliğiydi bu. Nereden düşmüş olabilirdi? Yedigey pisliği kolundan silkti ve yukarıya baktı. «Gene mi aynı akkuyruk? Kaç seferdir tepemde görüyorum? Neden dönüp duruyor buralarda? Ah, kimbilir ne mutludur orada? Canının istediği gibi geziyor, dola-

şıyor...» Onun bu düşüncelerini Uzun Edilbay'ın çukurun dibinden seslenmesi kesti :

— Yedike, bakar mısın buraya? Yeter mi, daha kazalım mı?

Yedigey asık suratla gömütün kıyısından eğilip baktı.

— Sen biraz köşeye çekil. Kalibek şurayı az daha kazsın. Eh, epeyce derinleşmiş. İkinize de teşekkürler. Gene de kazanak (sapma) biraz genişletilse iyi olur. Rahat sığar cenaze.

Bu buyrukları da verdikten sonra Boranlı Yedigey su dolu küçük matarayı heybeden çıkardı, kazma makinesinin arkasına giderek abdest aldı. Bu iş de bitince içi biraz rahatladı. Kazangap'ı Ana-Beyit gömütlüğüne gömememişlerdi ama gene de büyük bir utançtan kurtulmuşlardı. Cenazeyi gömemeden eve geri getirmek ne demekti? Eğer gerekli direnci göstermese başlarına gelecek bundan başkası değildi. Şimdi bir an önce işleri bitirip karanlık bastırmadan Boranlı'ya dönmek gerekiyordu. Geç kalırlarsa merak ederlerdi. Anma yemeğinin verileceği akşamın altısına yetişmeleri iyi olurdu. Ama saat dört buçuk olmuştu. Ölünün gömülmesi, geriye dönüş, derken şimdiden bir hayli gecikecekleri belliydi. Sarı Özek bozkırında hızlı bir yolculuk bile iki saatlerini alırdı. Ayrıca geç kalınmasın, diye yalapşap ölüyü gömüp bırakamazlardı da. Bu duruma göre anma yemeği gecikecekti. Başka çıkar yol yoktu.

Abdest aldıktan sonra cenaze duası için kendini rahatlamış, hazır hisseden Yedigey mataranın kapağını kapadı, yüzünün durgun, kendinden geçmiş anlatımıyla sakalı ve bıyıklarını sıvazlayarak yol kazma makinesinin arkasından çıktı.

— Tanrının kulu rahmetli Kazangap'ın oğlu Sabitcan, sol yanıma geç. Sizler de cenazeyi alıp gömütün kenarına, ayakları günbatımına gelecek biçimde koyun.

Görkemli bir sesle söylediği bu sözlerden sonra biraz bekledi, istediklerinin yapıldığını görünce de konuşmasını sürdürdü :

— Şimdi yüzümüzü kutsal Kabe'ye dönelim, ellerimizi önümüze açalım. Böyle bir saatte dualarımızı, aklımızdan geçenleri duysun, anlasın diye Tanrı'yı düşünün.

Ne tuhaf arkasında sıralanan gençlerin ne gülüştüklerini, ne de mırıldandıklarını işitti. Yedigey buna çok sevindi. Arkadan biri çıksa da, «İhtiyar, imam mı kesildin başımıza?

Fazla kafa ağrıtmayı bırak da ölüyü bir an önce çukura gömüp gidelim!» dese ne karşılık verecekti? Dua bir yana, Yedigey üstelik onları ayağa dikmişti. Bilen kişilerden işittiğine göre, dinin geldiği Arap ülkelerinde cenaze duası otururak değil, dimdik ayakta durarak yapılırdı. Şöyle ya da böyle, o anda Yedigey başının göklere yakın olmasını istiyordu.

Okumaya başlamadan önce duaya giriş olarak başını önce sağa, sonra sola çevirdi, sonra sırasıyla yere eğdi, yukarı kaldırdı. Böylece, insanoğlunun bir raslantı sonucu geldiği, fakat günlerle gecelerin sırayla akışının şaşmazlığıyla bırakıp gittiği bir dünya, kendi düzeni içinde değişmez bir dünya yarattığı için Yaradan'a selam vermiş oluyordu. Yedigey başını göğe kaldırdığı sırada orada aynı çaylağı gördü. Çaylak yukarda kanatlarını hafifçe oynatarak süzülüyor, geniş boşlukta çember üstüne çember çiziyordu. Çaylağın uçuşu Yedigey'in iç huzurunu bozmak şöyle dursun, tam tersine kendi düşüncelerinde derinleşmesini kolaylaştırıyordu.

Önünde, dibi karanlık çukurun kenarında, beyaz keçeye sarılıp sedyeye konulmuş olarak yatan rahmetli dostu Kazangap vardı. Boranlı Yedigey, dünyanın kuruluşundan başlayıp sonu gelinceye dek her insan için-yaşayıp ölmüş, yaşamakta olan ve doğacak herkes için-geçerli duaları; önce peygamberlerin eriştikleri, sonra da biz insanlara-kim olursak olalım, hangi dönemde yaşarsak yaşayalım-hepimize vasiyet ettikleri, herkes için kaçınılmaz ve eşdeğerde olan, yaşamın ve ölümün gizlerini açıklayıcı sözleri mırıldanırken bunlara kendi yüreğinden kopup gelen, deneylerinden edindiği düşünceleri de eklemeye çalışıyordu. O anda coşkuyla, kendinden geçercesine dua etmekte haklıydı, çünkü insanoğlu dünyada boşu boşuna yaşamıyordu.

«Ey tanrım, dedelerimizin ezberledikleri kitaplardan okuduğum duaları gerçekten işitiyorsan beni de işit. Çünkü birinin ötekine zararı yoktur, biri ötekine engel değildir.

Malakumdıçap yarının kıyısında, kimsenin ayağını basmadığı, ıssız bir yerde açtık Kazangap kulunun gömütünü. Çünkü onu, vasiyet ettiği gömütlüğe gömmeyi başaramadık. Yükseklerdeki çaylak ellerimizi önümüze açıp Kazangap'la vedalaşmamızı seyrediyor. Eğer varsan büyüksün, ulusun Sen;(46) biz kullarını bağışla ve Kazangap kulunu toprağa

(46) Tanrı'nın adlarında olduğu gibi adıllarında (zamirlerinde) da baş harfler Türkçe'de büyük yazılmıştır. (Ç.N.)

kabul et, eğer layıksa ruhunu yanına al. Biz onu sonsuz dinlenmeye bırakıyoruz. Şu ana kadar yapmamız gerekenleri yapmaya çalıştık. Bundan sonrası Sana ait.

Yaşadığıma, düşündüğüme ve böyle bir saatte Sana seslendiğime göre beni sonuna dek dinle! Biz kulların Sana yakarmaktan başka bir şey beceremediğimiz için acı, esirge bizi, yardımını eksik etme. Biz kulların doğru olsun, yanlış olsun her şeyi Sen'den bekleriz. Bir kaatil bile Sen'i kendi yanında görmek ister. Oysa Sen hep susarsın. Özellikle başımız sıkıştığı zamanlar, yalnız bu zamanlar göklerdeymişsin gibi düşünürüz, işte bunun için insanız biz. Bunu söylemeye ne gerek? Yakarışlarımızın sonu yok, sana ne zor geldiğini anlıyorum. Çünkü teksin... Ama ben bir şey dilemiyorum Sen'den, yalnızca böyle bir zamanda aklıma gelenleri iletmek istiyorum.

Nayman - Ana'nın yattığı kutsal gömütlüğe bundan böyle gelemeyecek oluşumuza çok üzgünüm. O yüzden Ana'mızın ayağının bastığı Malakumdıçap topraklarında benim de bir yerim olsun, ilerde ben de oraya gömüleyim. Şu anda toprağa verdiğimiz Kazangap'ın yakınında bulunayım. Ölümden sonra insan ruhunun başka bir yaratığa geçtiği doğruysa, ben karınca olmak istemiyorum. Karınca olacağıma bir çaylağa dönüşeyim daha iyi. Şu ta yükseklerde uçan, Sarı Özek kırlarına bakmaya doyamayan akkuyruk gibi... İşte benim isteklerimin hepsi bu...

Vasiyetimi benimle buraya gelen gençlere bırakıyorum, beni buraya gömmek onların boynunun borcu olsun. Ancak aralarında dua edecek birini göremiyorum. Ne Tanrı'ya inanıyorlar, ne de dua biliyorlar. Tanrı'nın olup olmadığını bilebilir, öğrenebilir miyiz? Kimin elinde bu? Kimileri var, kimileri de yok, diyorlar. Ben senin varlığına, düşüncelerimdeki varlığına inanmak istiyorum. Sana dualarımla seslendiğim zaman aslında Sen'in aracılığınla kendime seslenmiş oluyorum, böyle saatlerde sanki Sen düşünüyormuşsun gibi düşüncelere kapılıyorum. İşte işin aslı bu, ey Tanrı'm! Oysa gençler bunu bilmiyorlar, duaları küçümsüyorlar. Bu duruma göre ecel saati gelince kendilerine, başkalarına ne diyecekler? Acıyorum hepsine. Bir kimse kendini kendi gözünde Tanrı'ymış gibi yüceltemezse o kimse insan kutsallığına, yüceliğine nasıl erişir? Kutsal varlığına saygısızlık ettiğim için bağışla beni, Tanrı'm! Bu gençlerin hiçbiri Tanrı olamaz, o

zaman senin varlığından da eser kalmaz. Bir kimse kendinin de, Sen'in kullarını esirgediğine inandığı gibi herkesi esirgeyen bir Tanrı olduğuna için için inanamazsa, kendini böyle görmezse, o zaman sen de varlığını koruyamazsın ey Tanrı'm! Oysa senin yoklara karışmanı istemiyorum...

İşte benim üzüntülerim, sıkıntılarım bunlar. Eğer yaramaz bir şey söylediysem bağışla beni. Ben basit bir insanım, ancak bu kadar düşünebiliyorum. Sözlerimi kutsal kitaplardaki dualarla tamamlayacağım, ondan sonra da cenazemizi gömeceğiz. Böyle bir işe giriştiğimiz için bağışını üzerimizden eksik etme...»

— Amin.

Yedigey duayı böyle tamamladıktan sonra gökyüzüne özlemle, imrenerek baktı; sonra arabasındaki gençlere, haklarında neler düşündüğünü Yaradan'ına dert yanarak söylediği kişilere döndü. Tanrı'yla konuşması bitmişti. Buraya birlikte geldiği, bunca geciken gömme işini birlikte bitireceği beş kişi duruyordu şimdi önünde. Düşünceli düşünceli:

— Hepsi bu kadar, duada okunması gerekenleri sizin adınıza da okudum. Şimdi işimize bakalım.

Göğsünde madalyalar sallanan ceketini çıkarıp bir kenara koydu, gömütün dibine indi. İnerken Uzun Edilbay yardım etti ona. Ölenin oğlu olarak Sabitcan şöyle yanda durdu, başını önüne eğdi. Böylece üzüntüsünü belli etmiş oluyordu. Öbür üç kişi —Kalıbek, Jumagali, ayyaş güvey— keçeye sarılı ölüyü sedyenin üzerinden aldılar, Yedigey ile Uzun Edilbay'ın ellerinin üstüne bıraktılar.

Kazangap'ı çukurun dibindeki sapmaya yerleştiren Boranlı Yedigey, «İşte ayrılık saati gelip çattı.» diye düşünüyordu. «Seni asıl yerine koyamadığımız için bağışla bizi. Bütün gün uğraştık ama olmadı. Seni Ana-Beyit'e gömemediysek suç bizde değil. Ama bu işi böyle bırakacağımı da sanma. Nedeye gerekliyse oraya gideceğim. Sağ olduğum sürece susmam. Onlara söyleyeceklerim var. Onun için huzur içinde yat sen. Toprak geniş, alabildiğine geniş, gelgelelim sana boyun kadar yer düştü. Şaşmaz mısın bu işe? Ancak şunu hiç unutma, yalnız kalmayacaksın burada. Yakında ben de geleceğim yanına, Kazangap. Seni fazla bekletmem. O konuda hiç kuşkun olmasın. Eğer başıma kötü bir şey gelmezse, kendi ecelimle ölürsem, toprağın altına burada senin yanında gireceğim, gene birlikte olacağız. Böylece ikimiz de Sarı Özek

toprağına karışacağız. Fakat bunu ikimiz de bilmeyeceğiz. Ancak sağ kalındığı sürece bilinir böyle şeyler. Bunları sanki sana söylüyor gibiyim, aslında hepsini kendime söylüyorum. Sana söyleyemem, çünkü Kazangap olarak yoksun artık. Yalnız sen değil, hepimiz varken bir gün yok olacağız. Sarı Özek bozkırlarında gene trenler gidip gelecekler, bizim yerimizde de başkaları bulunacak...»

Ve burada Boranlı Yedigey daha fazla dayanamadığı için ağlamaya, hıçkırarak ağlamaya başladı. Boranlı durağında Kazangap'la birlikte geçen bütün yaşamları zaman içinde büyük bir uzam gibi görünüyordu, oysa birlikte geçirdikleri sıkıntılar, sevinçler işte şurada birkaç ayrılık sözüne ve birkaç dakikalık gömme süresine sığıvermişti. İnsanoğluna çok verilmiş gibi görünürken ne kadar az şey veriliyordu!

Dar çukurun içinde omuzu Edilbay'ın omuzuna değerken;

— Beni iyi dinle, yiğidim, dedi. Kazangap'a yakın olmam için beni de onun yanına göm. Şimdi yaptığımız gibi, rahat yatayım diye beni de böyle koy, kendi ellerinle yerleştir... Yapacağına söz veriyor musun?

— Aman Yedike, bunları sonra konuşuruz! Şimdi sen artık dışarı çık. Kalanını ben bitiririm. İçin rahat etsin, çık dışarı. Üzülme...

Göz yaşlarından ıslanan toprağı elleriyle yüzüne sıvayarak Boranlı Yedigey çukurun dibinde doğruldu, uzanan ellere yapıştı ve acıklı sözler söyleyerek, hıçkırarak dışarı çıktı. Kalibek, onun elini-yüzünü yıkaması için matrasını getirip verdi.

Sonra birer avuç toprak attılar gömüte, bunun ardından küreklerle girişip toprağın bir bölümünü, ölünün yattığı girinti dolana dek küredilər. Sonra Jumagali yol kazma makinesini çalıştırıp kepçesini yanaştırdı, koca yığını birkaç gidiş-gelişte çukura itiverdi. Sıra gömütün üstündeki tümseği yapmaya gelince ellerine yeniden kürekleri aldılar.

Bu arada akkuyruk çaylak Malakumdıçap yarı kıyısında bir avuç insanın tozun-toprağın içinde uğraşmasını şaşırarak izliyordu. Çukur dolup da yerinde taze bir toprak tümsek belirince oradakiler daha da bir canlandılar. Vagonun altında yatan kızıl tüylü köpek de kalkmış, çalışanların yanında dolanmaya başlamıştı. Ne istiyordu acaba bu hayvan? Yerinde kıpırdanmadan yatan, hiç bir şeyi umursamayan tek

canlı çenesini oynatarak durmadan geviş getiren, sırtındaki örtüsü püsküllerle süslü kara deveydi.

Anlaşılan aşağıdakiler artık işlerini bitirmişler, gitmek üzere hazırlanıyorlardı. Hayır, hayır, yaşlı adam ellerini önüne açıp durdu, ötekiler de onun gibi yaptılar...

Artık hiç zaman kalmamıştı. Boranlı Yedigey yanındaki gençleri uzun uzun süzdükten sonra;

— Kazangap iyi insan mıydı? diye sordu.

— İyi insandı, karşılığını verdiler.

— Kimseye borçlu kaldı mı? Eğer kaldıysa oğlu buradadır, babasının borcunu üstüne alsın.

Buna kimse karşılık vermedi. O zaman herkesin adına Kalıbek konuştu:

— Ölen kişinin kimseye borcu yoktur.

— Bu duruma göre, Kazangap'ın oğlu Sabitcan, senin söyleyeceğin bir şey var mı?

— Hayır, yok. Teşekkür ederim.

— Eh, öyleyse hemen köye yollanalım, dedi Jumagali.

Boranlı Yedigey onları durdurdu.

— Bir dakika, sizlere bir çift sözüm var... Aranızda en yaşlı kişiyim. Onun için dileğim hepinize birdendir. Bir gün bana da bir şey olursa beni de buraya, Kazangap'la yan yana gömün. İşittiniz mi? Size vasiyet ediyorum, bunu böylece bilesiniz.

— Kime ne olacağını kimse bilmez. Onun için önceden konuşmanın bir yararını görmüyorum, dedi Kalibek.

— Olsun. Bana söylemek, size de dinlemek düşer. İş başa geldiğinde böyle bir vasiyet olduğunu anımsayınız.

Uzun Edilbay havayı yumuşatmak için, şakadan;

— Daha başka vasiyetin var mı, Yedike? dedi. Hadi, ötekileri de söyle.

Yedigey birden sinirlendi.

— Böyle şeylerin şakası yapılmaz, kendine gel!

— Peki, peki, söylediklerini unutmayacağız. İlerde öyle bir şey olursa istediğini yerine getiririz. Gözün arkada kalmasın.

Yedigey rahatladı.

— İşte yiğit sözü diye ben buna derim. Sağolasın!

Araçlar yardan aşağı inip karşıya geçmek için dönüş yapmaya başladılar. Onlar dönüp yola giredursunlar, Yedigey devesinin yularından çekerek Sabitcan'a yaklaştı. Kafa-

sını kurcalayan bir konuda onunla teke tek konuşmak istiyordu.

— Dinle beni, Sabitcan, dedi. Ellerimiz boşaldı, seninle konuşacaklarım var... Bizim şu Ana-Beyit gömütlüğünü ne yapacağız. Bu konuda sen de diyorsun?

— Bırak şimdi sen onu. Konu kapanmıştır. Adamlar, «Plana göre gömütlük yerinden kaldırılacak.» diyorlar. Karar kesin. Daha fazla uzatmaya gerek var mı?

— Benim diyeceğim yalnız o değil. Böyle düşünülürse her şeye boş verilebilir... Sen dünyaya geldin, büyüdün. Baban seni okutup yetiştirdi. Şimdi de onu el birliğiyle gömdük. Ancak, ıssız tarlada tek başına bıraktık ölüsünü. Tek avuntumuz, burasının da kendi toprağımız olması... Benim diyeceğim şu ki, okumuş adamsın sen, ilçe merkezinde görev yapıyorsun, Tanrı'ya şükür, ağzın laf yapar, istediğin kişiyle konuşabilirsin...

— Peki, ne çıkar bundan? Benden ne istiyorsun?

— Vakit geçirmeden atlayıp ilçe merkezine gitsek, orada ilgililerle konuşurken bana yardım etsen... Yarın hemen gidelim, derim. O kentte de en büyük biri vardır, doğrudan doğruya ona çıkarız. Ana-Beyit'imizin yerle bir olmasını hangi gönül ister? Bir tarih yatıyor orada.

— Eski masallara fazla kapılmışsın, sen, Yedike. Adamlar burada dünya çapında uzay işleriyle uğraşıyorlar, sen de tutturmuşsun, «Ana-Beyit'imiz! Ana-Beyit'imiz!» diyorsun. Kim dinler seni? Kimin işine yarar senin Ana-Beyit'in? Zaten bizi yanlarına sokacaklarını sanmıyorum.

— Eğer oraya gitmezsen kimsenin yanına da sokulamazsın. Ama konuşmak istersen her yere girersin. Yöneticiler, başkanlar bile kalkıp seni ayakta karşılarlar. Dağ değiller ya yerlerinden kalkıp kıpırdamasınlar!

Sabitcan ondan yana öfkeli bir bakış fırlattı.

— İhtiyar, ıvır zıvır işlerle kimsenin kafasını şişirmeye kalkma. Hele böyle bir şeyde bana hiç güvenme. Senin Ana-Beyit'in bana vız gelir, tırıs gider.

— Ha, şunu şöyle söylesen e! Konuşmamız bitti öyleyse. Demek masallarla uğraşıyorum ben?

— Ne sandındı ya? Başka işim-gücüm yok da o işlere mi koşacağım? Hem de ne için? Bak ihtiyar, benim ailem, çocuklarım, iyi de bir işim var. Ne diye durup dururken rüzgara karşı işeyeyim? Bir telefondan sonra kıçıma bir tek-

canlı çenesini oynatarak durmadan geviş getiren, sırtındaki örtüsü püsküllerle süslü kara deveydi.

Anlaşılan aşağıdakiler artık işlerini bitirmişler, gitmek üzere hazırlanıyorlardı. Hayır, hayır, yaşlı adam ellerini önüne açıp durdu, ötekiler de onun gibi yaptılar...

Artık hiç zaman kalmamıştı. Boranlı Yedigey yanındaki gençleri uzun uzun süzdükten sonra;

— Kazangap iyi insan mıydı? diye sordu.

— İyi insandı, karşılığını verdiler.

— Kimseye borçlu kaldı mı? Eğer kaldıysa oğlu buradadır, babasının borcunu üstüne alsın.

Buna kimse karşılık vermedi. O zaman herkesin adına Kalıbek konuştu:

— Ölen kişinin kimseye borcu yoktur.

— Bu duruma göre, Kazangap'ın oğlu Sabitcan, senin söyleyeceğin bir şey var mı?

— Hayır, yok. Teşekkür ederim.

— Eh, öyleyse hemen köye yollanalım, dedi Jumagali.

Boranlı Yedigey onları durdurdu.

— Bir dakika, sizlere bir çift sözüm var... Aranızda en yaşlı kişiyim. Onun için dileğim hepinize birdendir. Bir gün bana da bir şey olursa beni de buraya, Kazangap'la yan yana gömün. İşittiniz mi? Size vasiyet ediyorum, bunu böylece bilesiniz.

— Kime ne olacağını kimse bilmez. Onun için önceden konuşmanın bir yararını görmüyorum, dedi Kalibek.

— Olsun. Bana söylemek, size de dinlemek düşer. İş başa geldiğinde böyle bir vasiyet olduğunu anımsayınız.

Uzun Edilbay havayı yumuşatmak için, şakadan;

— Daha başka vasiyetin var mı, Yedike? dedi. Hadi, ötekileri de söyle.

Yedigey birden sinirlendi.

— Böyle şeylerin şakası yapılmaz, kendine gel!

— Peki, peki, söylediklerini unutmayacağız. İlerde öyle bir şey olursa istediğini yerine getiririz. Gözün arkada kalmasın.

Yedigey rahatladı.

— İşte yiğit sözü diye ben buna derim. Sağolasın!

Araçlar yardan aşağı inip karşıya geçmek için dönüş yapmaya başladılar. Onlar dönüp yola giredursunlar, Yedigey devesinin yularından çekerek Sabitcan'a yaklaştı. Kafa-

ama ona güvenmekte aldanmıştı. Çeşitli okullara, yetiştirme kurslarına, enstitülere göndermişlerdi de ne olmuştu? Yoksa şimdi neyse öyle bir adam olsun, diye mi göndermişlerdi onu oralara? Belki de bir yerlerde onun kendinden başka biri olmamasını, yalnız Sabitcan olmasını isteyen, onu bekleyen, gelince de avucunun içine alan, şeytan gibi her şeyi gören, sezen biri vardı. Yakın bir zamanda insanların telsizle yönetileceklerini kendisi ballandıra ballandıra anlatmamış mıydı? O görülmeyen, her şeye gücü yeten varlık telsiziyle yönetiyor olmasındı Sabitcan'ı?.. Hem de şimdiden...

Yedigey düşündükçe incinmişliği artıyor, durumu daha da içinden çıkılmaz bir hal alıyordu. Bu gencecik adama bir yandan kızarak, bir yandan acıyarak; bir yandan da ondan iğrenerek;

— Mankurtsun sen! Gerçek bir mankurt! diye mırıldandı.

Ne olursa olsun, karşılaştıkları tersliğe göz yumacak, buyruk yukardandır, deyip bel kıracak değildi. Bir şeyler yapmalı, varılan kararın değiştirilmesinin yollarını aramalıydı. Eğer bu konuda geri çekilirse kendi gözünde, yenik düştüğü anlamına geleceğini biliyordu. Günün sona ermek üzere olmasına karşın hemen oracıkta işe girişmeli, Ana-Beyit'le ilgili olarak verilen buyruğu değiştirebilecek kişilerin kulağına isteklerinin ulaşması için bir an bile durmamalıydı. Ama ne yapacağını, nereden başlayacağını kendisi de bilmiyordu. Ah, onların yanına bir varabilse, sözleriyle onları etkileyip kararlarını değiştirme konusunda kendine çok güveniyordu. Ama nasıl varacaktı onların yanına? Bunun yolu yordamı neydi?

Koyu düşünceler içinde, devesinin üstünde beklerken çevresine bakınıyordu. Bozkır sepsessizdi, görünürlerde kimsecikler yoktu. Akşamüstünün alaca karanlığı kızıl topraklı Malakumdıçap yarının kıyısına-köşesine sızmaya başlamıştı. Araçlar çoktan uzaklaşmışlar, takırtıları da duyulmaz olmuştu. Sarı Özek bozkırında az önce olanların anısını saklayan tek şey, uçsuz-bucaksız düzlüğün ortasında, taze yığılmış bir tümseğin altında, yalnız gömütünün içinde yatan zavallı Kazangap'tı. Yedigey bu tümseğin zamanla yavaş yavaş oturacağını, toprakla bir olup düzleşeceğini, Sarı Özek kırlarının pelin otu rengine bürüneceğini, bir süre sonra da ayırdedilmesi zor, belki de olanaksız bir duruma geleceğini düşündü.

me atsınlar diye mi? Hayır, senin olsun, teşekkür ederim.

Boranlı Yedigey'in tepesi attı.

— İstiyorsan öyle teşekkürü kendin al! Kıçına tekme atarlarmış!.. Demek oluyor ki, yalnız kıçın için yaşıyorsun?

— Ne sandındı ya? Tam söylediğin gibi! Ama senin öyle şeylere aldırdığın yok. Çünkü yitireceğin bir şey yok ki... Ama biz ağzımıza tatlı bir lokma düşsün diye, kıçımız için yaşamak zorundayız.

— Ya, demek öyle! Eskiden insanları kafalarıyla değerlendirirlerdi, şimdi de kıçlarına mı bakıyorlar?

— Nasıl istersen öyle anla. Ama avanak arıyorsan yokum ben...

— Anlaşıldı, konuşma bitmiştir. Babanın anma yemeğine katılır gidersin, sonra bir daha hiç görüşmeyiz. Tanrı yazdıysa bozsun!

— Öyle olacak.

Ondan sonra ayrıldılar. Boranlı Yedigey devesine binip ötekilere yaklaştığı sırada araçlar çoktandır onu bekliyorlardı. Yaşlı adam yanlarına gelir gelmez onlara beklemeden yola koyulmalarını, hem de anma yemeğine geç kalmamak için ellerinden geldiğince hızlı sürmelerini söyledi. Kendisi devesiyle istediği yerden gidebilirdi, her yer onun için yoldu, ayrı gideceklerdi.

Araçlar uzaklaştıkları sırada, Yedigey ne yapması gerektiğini düşünürken hâlâ duruyordu.

Sarı Özek bozkırının ortasında devesiyle tek başına kalmıştı. Eğer köpeği Jolbars sayılmazsa... Kızıl tüylü köpek önce araçların arkasından seğirtmiş, ama sahibinin onlarla birlikte gelmediğini görünce gerisin geriye dönmüştü. Yedigey'in köpeğe aldırdığı yoktu, geri dönmese de eve gitse farkına bile varmazdı. O anda yalnız köpeğe değil, her şeye boş veriyordu. Dünya başına yıkılmıştı sanki. Sabitcan'la konuşmasından sonra içine düştüğü boşluktan kurtulamıyor, onu bunaltan, içini daraltan sıkıntıları üstünden atamıyordu. Koyu bir karanlık, sağdan soldan esen soğuk rüzgarlar içindeydi sanki. Yüreği sızım sızım sızlıyordu. Ne diye böyle bir konuşmaya girmişti Sabitcan denen adamla? Ne diye güzel sözlerini rüzgara savurmuştu. Akıl danışılacak, yardım istenecek adam mıydı o herif? Okumuş adamdır, ağzı laf yapar, kendisi gibi okumuşlarla kolay anlaşır, diye düşünmüştü

ğildi, sonucu hemen alamayabilirdi; onun için oraya tek başına gitmesi, deveyi de ayağını köstekleyip kırda bırakması daha uygun olacaktı. Hayvan aç kalmaz, yayılırdı.

— Sen burada dur, ben neyin nasıl olacağına kendim şöyle bir bakayım, diye mırıldandı.

Bunu Karanar'a söylemekten çok kendi kendini yüreklendirmek için söylediği açıktı.

Deveyi kösteklemeden önce hayvanı ıhtırması, sırtındaki heybeden ipi alması, bağlamak için hazırlaması gerekiyordu. Yedigey hazırlığını tamamlarken çevreye kulak kabarttı ve büyük bir sessizlik içinde bulunduğunu anladı. Ortalık öylesine sessizdi ki, kendi soluğundan, birtakım böceklerin cırıltısından başka bir şey duyulmuyordu. İnsan böyle bir sessizlik içinde bir şeylerin olacağını düşünür, bir olay beklerdi. Tepesinde gökyüzü ışıl ışıl, binlerce binlerce yıldız birdenbire gelip göğü baştan başa donatmıştı.

Sarı Özek bozkırının sessizliğine alışık olan Jolbars bile işkilli işkilli kulak kabartmış, rahatsızlığını belli etmek için çenilemeye başlamıştı. Bu sessizlikte hoşuna gitmeyen ne olabilirdi?

— Sen de ayağıma dolaşmaktan başka iş bilmezsin! diye söylendi Yedigey.

Sonra köpeği ne yapacağını düşünmeye başladı. Gerçekten ne yapacak, nasıl kurtulacaktı bu hayvandan? Kurtulmak öylesine zordu ki! Git, dersin gitmez; kal, dersin kalmaz. Konuşmaya giderken onu da yanına alsa bu sefer hiç uygun kaçmaz. Yüzüne karşı bir şey söylemeseler bile bıyık altından gülerlerdi. «Bak, bak! Adam haklarını savunmaya gelmiş ama, yanında köpekten başka kimse yok!» demezler miydi? O yüzden köpeği yanına almaması daha iyiydi. Yedigey Karanar'ı köstekledikten sonra uzun yularına köpeği de bağlamaya karar verdi. Böylece yokluğu sırasında ikisi bir arada beklerlerdi. Köpeği çağırdı: «Jolbars! Jolbars! Gel yavrum!..» Hayvan yaklaşınca yuların ilmiğini boynundan geçirmek için eğildi. İşte tam o sırada havada bir gümbürtü koptu, gittikçe artan yanardağ gürültüleriyle boşlukta sarsılmalar, titremeler oldu. Yer yerinden oynamış gibiydi. Ve hemen yanıbaşında, uzayalanının bulunduğu yerde kocaman bir alev gökyüzüne sütun gibi yükseldi. Gümbürtüden, alevin parlaklığından Boranlı Yedigey kendini geriye attı, deve ürküp ba-

ğırarak yana doğru sıçradı... Köpek nasıl kortuysa, sahibinin ayaklarına kapaklandı...

Yıldızlardan gelecek tehlikeye karşı «Çember» önleme hareketi amacıyla atılan ilk savunma füzesiydi bu. Sarı Özek boylamlarında saatler tam sekizi gösteriyordu. Birinci füzenin ardından ikincisi geldi, sonra bir daha, bir daha... Roket-robotlar ardı ardına göğe fırlayıp alevler saçarak, gümbürtüler koparark yükseliyorlardı. Bunun sonucunda yer yuvarlağı çevresinde sürekli etkili bir halka oluşacak, dünyamız hiç değişmeden, eskiden nasılsa gene öyle kalacaktı...

Alevler, dumanlar saçan gökyüzü ortasından yarılmış gibiydi... Bozkırın ortasındaki adam, devesi, köpeği —doğanın bu basit yaratıkları— korkuya kapılmışlar, kaçıyorlardı. Ürküntüden ne yaptıklarını bilmeden, ama birbirlerinden ayrılmamaya çalışarak koşuyorlar, başlarını sokacak bir yer arıyorlardı... Gümbürtüler kovalıyordu onları, dev alevlerin göz kamaştırıcı ışıltısı peşlerini bırakmıyordu...

Nereye kaçarlarsa kaçsınlar her yerde toprağı saran aynı gümbürtüler, her yerde gözleri kör eden aynı parıltılar...

Adam, devesi, köpeği kaçıyorlar, arkalarına bakmaksızın koşuyorlardı... Bir ara Yedigey nereden çıktığını anlamadığı beyaz bir kuş görür gibi oldu. Bir zamanlar Nayman-Ana kendi öz oğlunun —mankurt oğlunun— attığı okla vurulup devesinden düştüğü zaman ak yazmasının içinden bu kuş uçmuştu... Yeri-göğü inleten o gürültüde, o cehennem aydınlığının içinde Yedigey'in hemen yanıbaşında beyaz kuş da bağırarak, çırpınarak kaçıyordu. Hem kaçıyor, hem bağırıyordu:

— Adın ne senin? Kimin oğlusun? Anımsa adını! Senin baban Dönenbay, Dönenbay, Dönenbay, Dönenbay, Dönenbay, Dönenbay...

Çekilen telgraf üzerine Kazangap'ın öldüğünü öğrenen Yedigey'in kızları Saule ile Şarapat, kocalarını, çocuklarını da alarak birkaç gün sonra ta Kızıl-Orda'dan kalkıp Boranlı durağına geldiler. Hem Kazangap amcayı anmak, hem anababalarının acısını paylaşmak, hem de yanlarında birkaç gün kalmak için gelmişlerdi. «Her kötülüğün bir de iyiliği var-

dır» derler, onların gelişi de Yedigey ile Ukubala'ya büyük bir sevinç getirdi.

Bir kalabalık trenden inip Yedigey'in eşiğine dayandığı zaman evde babaları yoktu. Ukubala dışarı fırladı, gelenleri teker teker kucakladı, kızlarını öptü, torunlarını döndü döndü bir daha kucaklayıp öptü. Bir yandan da;

— Şükürler olsun Tanrı'm sana! Nasıl da zamanında geldiniz! Ah, babanız ne sevinecek, ne sevinecek! Ne iyi ettiniz de unutmadınız bizleri! Hepsi de gelivermişler, toplanmışlar da gelivermişler! Babanız ne sevinecek, ne sevinecek! diye söyleniyordu.

— Babam nerede? diye sordu Şarapat.

— Akşama döner. Sabahtan Posta Kutusu'na (47) gitti. Oranın en yetkili kişisiyle görüşecekmiş... Öyle bir işe girişti ki, bitmek bilmiyor! Size sonra anlatırım. E, ne dikiliyorsunuz orada? Girsenize içeriye! Burası kendi eviniz! Girin girin, yavrularım...

Bu yerlerde trenler her zamanki gibi doğudan batıya, batıdan doğuya gidiyor-geliyorlardı...

Bu yerlerde, demiryolunun iki yanında Sarı Özek bozkırı, sarı kumlu geniş bozkırların bomboş orta bölgesi uzanıyordu.

Çolpon-Ata, Aralık 1979 - Mart 1980.

(47) Sarı-Özek-1 uzayalanı ve çevresinde gelişen kent. (Ç.N.)

Cem Yayınevi, yaşıyan en büyük Sovyet yazarlarından biri olan Kırgız asıllı Cengiz Aytmatov'un şimdiye kadar yayınlanmış "Bütün Eserleri"ni kıvançla sunar. Bu eserler Rusça'dan tam olarak çevrilmiştir. Cengiz Aytmatov, 1928 Kırgızistan doğumludur. Moskova Üniversitesi Edebiyat Fakültesini bitirmiştir. 1963'de Lenin Ödülünü almıştır. Öykü ve romanları çeşitli dillere çevrilmiş ve ona uluslararası ün kazandırmıştır. Aragon, Aytmatov'un Cemile adlı öyküsü için "Bence bu, dünyanın en güzel aşk öyküsüdür" demiştir.

350 Lira